

SATURNALIJE

S.P.O.V.R.

JOHN MADDOX ROBERTS

1.

Ponovno sam stigao u Italiju jednoga groznog prosinačkog dana. Vjetar mi je zapljuskivao lice hladnom kišom dok je čamac ratnoga broda veslao prema obali Tarenta. Bilo je to gadno vrijeme za plovidbu morem, mjesecima nakon povoljnog razdoblja. Naravno, što se mene tiče, nema tog razdoblja koje bi bilo povoljno za plovidbu. Napustili smo Rod po jednako gadnom vremenu i poskakivali po valovima uzduž dosadnog niza otoka, a onda niz krševitu obalu Grčke. Odatle smo produžili tjesnacem koji odvaja Grčku od Italije, zatim oko južnog rta pa u relativno zaklonjeni Tarentski zaljev. Prešao sam preko mostiča i stupio na obalu s uobičajenim osjećajem dubokog olakšanja. Nisam se baš spustio na koljena i ljubio tlo pod nogama, no samo iz osjećaja za doličnost. Želudac mi se odmah počeo smirivati. No i dalje je kišilo.

"Kopno!" Hermes je uzviknuo s iskrenim olakšanjem. Nosio je zavežljaje s našom imovinom pod objema rukama. Mrzio je more čak više nego ja.

"Uživaj dok možeš", savjetovao sam mu. "Uskoro ćeš nadomjestiti mučninu žuljevima na stražnjici."

"Želite li reći da ćemo morati *jahati*?" Konje je mrzio gotovo jednako koliko i more.

"Zar si mislio da ćemo pješački do Rima?"

"Mislim da bih to mogao podnijeti. Koliko je udaljen?" "Gotovo tristo milja.

Srećom, cijelim su putem prvorazredne ceste. Ići ćemo Apijevom cestom barem do Kapue, a onda ćemo njome nastaviti do Rima ili

ćemo prijeći na Latinsku cestu, ovisno o uvjetima. Otprilike je ista udaljenost u oba slučaja.

Latina bi mogla biti malo suša u ovo doba godine.“

"Tako daleko?" iznenadio se Hermes. Kao moj rob putovao je mnogo dalje nego većina mladića njegovih godina, ali još ga je pomalo zbunjivao zemljopis. "Ali u Italiji smo!“

"Italija je veća nego što misliš. A sada idi po ostatak naše prtljage.“

Gundajući se vratio na brod kako bi uzeo svoju škrinju i nekoliko preostalih stvari. Dok je to činio, prišao mi je muškarac službenog izgleda u pratnji tajnika.

"Kvint Silan", rekao je, "lučki zapovjednik. A vi ste. .

"Decije Cecilije Metel Mladi", rekao sam mu.

"Cenzorov sin, ha? Rekli su nam da biste mogli pristati tu ili u Brundiziju.

Dobro došli natrag u Italiju, senatore. Pobrinski smo se da vas vratimo u Rim što je brže moguće.“

Bio sam impresioniran. Nikada prije nisu me smatrali tako važnim.

"Uistinu? Kako ste se pobrinuli?“

"Uđimo da se sklonimo s kiše", rekao je Silan. Slijedio sam ga prema uredu odmah iza broskog doka, gdje smo pod trijemom otresli kišu s odjeće.

Tada smo ušli u ured, skućenu prostoriju čiji su zidovi bili prekriveni pretincima za dokumente.

"Evo, uzmite nešto da vam se smiri želudac", rekao je Silan. Rob mi je natiočio pehar blijedoga vina. Bilo je to pristojno brucijsko vino, ne previše razvodnjeno.

"Konji vas čekaju u gradskoj staji blizu Apijevih vrata, a tu negdje imam potvrde s kojima možete dobiti smještaj i krmu za njih odavde do Rima. I odmorne konje, ako ih trebate." Minutu je pretraživao pretince, sve dok ga tajnik nije lagano odgurnuo u stranu, posegnuo u jedan od njih i izvukao kožnatu vrećicu punu svitaka.

"Tko je sve to sredio?" upitao sam. "Cenzor", odvratio je Silan. "Zar to niste očekivali?“

"Pa i nisam", priznao sam. "Primio sam njegov poziv na Rodu i uskočio na prvi brod koji je kretao prema Italiji, ali mislio sam da ću sam morati organizirati put do Rima. Obično mi kad dolazim kući moj

otac ne trči ususret raširenih ruku dok mu toga vijori oko nogu, ako znate što mislim.“

"Pa, očevi su takvi", rekao je Silan i natiočio si pehar. "Ne možete uistinu očekivati od njih da se ponašaju kao stare sabinjanske dadilje.“

"Valjda je tako. Kako je u zemlji ovih dana?" "Neuobičajeno tiho.

Možete ostaviti oružje u prtljazi, za promjenu.“

"A u gradu?" upitao sam.

"To ne mogu reći. Čujem da je u posljednje vrijeme gusto." "Klodije?" Te se godine Klodije kandidirao za pučkog tribuna. Po mnogočemu je u to vrijeme to bio najmoćniji položaj u Rimu; a ako Klodije bude izabran, godinu će dana istovremeno biti silno moćan i nepovrediv, nedodirljiv zakonu i svojim sugrađanima. Od same me pomisli zabolio želudac.

Općenito se smatralo da će lako pobijediti na izborima. Klaudijevci su bili patriciji i nisu se mogli kandidirati za tu dužnost, pa se Klodije silno potrudio prijeći u plebs. Naposljetku je uz pomoć Cezara i Pompeja ostvario svoju želju te ga je posvojio nepoznati rođak plebejac po imenu Fonteji. Svi koji su se borili protiv njegova prijelaza mogli su očekivati mnogo neugodnosti tijekom sljedeće godine.

"On je Cezarov pas", rekao je Silan, "no šuška se da ga konzul ne drži čvrsto na uzici." Kao i svi, Silan je govorio o Cezaru kao da je jedini konzul. Njegov kolega na toj dužnosti, Bibul, bio je toliko beznačajan da su Rimljani tu godinu nazivali godinom "konzulata Julija i Cezara". Uzeo sam svoje potvrde, pokupio svojega roba i stvari pa krenuo prema Apijevim vratima po kiši. Sporazumno je odlučeno da se ne vraćam u Rim dok Klodije ne prestane obnašati dužnost i dok, po mogućnosti, ne bude izvan Rima. No ni Metel Celer nije trebao umrijeti. Očev poziv zapravo je bila zapovijed, blago rečeno.

Naš rođak Kvint Cecilije Metel Celer je mrtav. Vjeruje se da je otrovan. Obitelj se sastaje radi pogreba. Odmah se vrati u Rim. To se činilo malo pretjeranim.

Celer je svakako bio najugledniji Cecilijevac u to doba, no obično bi sprovodu prisustvovali samo članovi uže obitelji i oni članovi *gensae* koji su se u vrijeme smrti nalazili u Rimu. Oni bi se pobrinuli da se poštuju svi običaji vezani uz smrt ugledna čovjeka. Dozvati

Cecilijeve tako izdaleka kao s Roda upućivalo je na to da je politička kriza na pomolu.

Mi Meteli politička smo bića do srži, no ja sam bio jedini član cijele obitelji čija se prisutnost u Rimu smatrala političkom opasnošću. Moj dar za stvaranje neprijatelja bio je izniman za čovjeka lišena političkih ambicija.

Ljudi koji su imali što kriti bili su nervozni u mojoj blizini.

Na ulazu u grad Hermes i ja pokupili smo svoje konje i spakirali svoju skromnu prtljagu na treće grlo. Dok smo kasom odlazili, Hermes je tako poskakivao u sedlu da je bilo mučno gledati. Naravno, od srca sam se smijao tome. Ja sam prilično dobro jahao. U djetinjstvu sam jahao blage kobile po našim seoskim posjedima; kad sam odrastao i počeo nositi mušku togu, otac me poslao u cirk da me obuče jahači koji galopiraju pokraj kočija i potiču četveroprege. Vježba mi je dobro poslužila u Hispaniji, jer smo jahali u većini gerilskih potjera u koje smo se upuštali. Ipak, konji mi nikada nisu bili miljenici i uvijek mi je bilo draže gledati kako profesionalci jašu i voze kočije iz udobnog sjedala. No i to je bilo bolje od pješačenja ili plovidbe. Sve je bilo bolje od plovidbe.

Poput većine naših cesta, Apijeva je bila lijepo održavana. Bila je to najstarija od naših glavnih cesta i protezala se od Kapue do Rima. Njezinu je gradnju počeo Apije Klaudije Slijepi prije gotovo tristo godina, a i ostatak joj je gotovo jednako star, tako da su jablanovi i cedrovi posađeni uzduž nje bili visoki i stari. Grobnice sagrađene diljem ceste uglavnom su bile jednostavne i odražavale su ukus prošlih vremena. Na svakih tisuću koraka nalazio se putokaz s ugraviranim udaljenostima do najbližih gradova i, kao i uvijek, točnom udaljenošću od nultog miljokaza na Forumu. Tako je rimski građanin bilo gdje u našem Carstvu mogao točno znati koliko je udaljen od središta rimskoga građanskog života. To nam je iz nekog čudnog razloga utješno. Možda zato što nam je, dok lutamo među barbarima, teško povjerovati da Rim uopće postoji.

Nema ljepšeg ni trajnijeg znaka moći i genijalnosti Rima od naših cesta.

Ljudi zure u piramide, koje nemaju nikakvu svrhu osim čuvanja trupla davno umrlih faraona. Ljudi diljem svijeta mogu se *koristiti* rimskim cestama. Barbari se rijetko potrude popločiti svoje ceste.

Oni koji to čine zadovoljavaju se tankim slojem šljunka. Rimska je cesta više nalik na ukopani zid te se ponekad spušta i do petnaest stopa izmjeničnih slojeva krhotina opeke, rezanoga kamena i šljunka koji postoje prekrivaju temelje.

Središte svake rimske ceste lagano je povišeno kako bi voda mogla otjecati.

One se protežu diljem svijeta poput nategnutih žica, prelazeći doline i rijeke preko čudesno domišljatih mostova, probijaju se kroz izdanke planine koji su preveliki da bi se uklonili. Koji je još narod ikada izmislio takve ceste? One su čisti izraz jedinstvenosti Rima.

Dobro, od Etruraca smo naučili kako se grade ceste, no gradili smo ih bolje nego što su to oni ikada činili. Svakako smo ih gradili na mjestima o kojima Etrurci nisu ni sanjali.

Bio sam zaokupljen takvim ugodnim mislima dok smo jahali prema Venuziji. Predugo sam bio među strancima i žudio sam da se opet nađem u gradu, pa čak i ako je Klodije u njemu.

Nakon tri dana jahanja stigli smo do Kapue. Lijepi grad, najljepši u Kampaniji, bio je smješten usred najbolje obradive zemlje u Italiji. Dok smo se približavali, mogli smo čuti zveckanje slavne bronce. Po cijelom su gradu bile ljevaonice i kovačnice i stalno se čuo zvuk udarca čekićem. Svi brončani predmeti, od svjetiljki do paradnih oklopa, izrađivali su se u Kapui.

Čulo se i zveckanje oružja. To nije bilo rezultat rata, nego obuke. Izvan gradskih zidina nalazilo se desetak gladijatorskih škola, jer je Kampanija oduvijek bila sportsko središte. Rimljani su voljeli gladijatore, no u Kampaniji su oni bili obožavani poput kulta. Dok smo jahali pokraj jedne od škola, mislim da je to bila Ampliatova, sinula mi je ideja.

"Kad dođemo u Rim, podsjeti me da te upišem u Statilijevu školu."

"Nećete me prodati?" prestrašeno me upitao Hermes.

"Naravno da neću, idiote, iako ima nečeg privlačnog u toj ideji. No bolje da se naučiš braniti, ako mi namjeravaš biti od koristi. Sad si dovoljno star za obuku." Hermesu je bilo osamnaest godina i bio je zgodan mladić vičan svim vrstama lupeštva. Bilo je posve zakonito trenirati robove, jer još nisu postojali zakoni koji bi branili robovima nošenje oružja, sve dok su izvan grada i u pratnji svojega gospodara.

"Gladijatorska škola, ha?" Mogao sam vidjeti da mu se ta pomisao svidjela.

Nije imao pojma koliko će teška obuka biti. Poput većine mladića mislio je da je život gladijatora uzbudljiv i glamurozan, i nije poimao da je nekoliko sjajnih trenutaka u areni, s perjanicom i pozlaćenim oklopom, rezultat godina strašnog rada pod budnim očima okrutnih nadglednika koji su disciplinu osiguravali bičevima i vrućim željezom. Naravno da nisam imao namjeru dati ga na obuku za arenu, ali morao je naučiti dovoljno da ostane živ u uličnim borbama i ponoćnim zasjedama koje su postale pravilo rimskoga političkog života. Pokazalo se da je Latinska cesta bolji odabir za posljednji komad puta od Kapue do Rima. Tijekom puto vanja odsjedali smo u prenoćištima i vilama prijatelja i rođaka.

Nakon devet dana puta i čestih izmjena konja, izranjeni, mokri i blatni stigli smo do rimskih zidina.

2.Moj je otac podignuo pogledsasvi taka koji su ležali prednjimnastolu.

"Gdje si dosad?" upitao je. To je bio njegov uobičajeni pozdrav.

"Vrijeme, more, godišnje doba, nekoliko svojeglavih konja, uobičajeno.

Radujem se što si dobro, oče." Zapravo se dobro nosio sa svojim godinama.

Ožiljak koji mu je gotovo raspolovio lice izgledao je dublji nego ikada i imao je više bora, a manje kose, no izgledao je uobičajeno živahno i energično. Položajem cenzora dosegnuo je vrhunac rimskog života, no to ga nije usporilo. Vodio je kampanje u korist drugih članova obitelji jednako agresivno kao i uvijek.

"Gluposti. Kao i svi sinovi, čezneš za svojim nasljedstvom. Sjedni."

Sjeo sam. Nalazili smo se u dvorištu očeve gradske kuće. Zidovi su nas štitili od vjetra, a kasno jutarnje sunce gotovo ih je zagrijalo. "Zašto sam potreban tu? Prilično sam zakasnio na Celerov pogreb."

Nije se obazro na pitanje. "Kretik mi je pisao o toj smiješnoj stvari u Aleksandriji. Mogao si biti ubijen zbog stvari koja nije ni od kakve važnosti za Rim."

"Pokazalo se da je od najveće važnosti za Rim!" usprotivio sam se.

"No nisi se zbog toga upleo!" uzviknuo je udarivši dlanom po stolu, od čega su pera i tinta poskočili. "Nego zbog svoje neprihvatljive

sklonosti prema njuškanju i, nesumnjivo, zbog svoje slabosti prema lakim ženama.“

"Ne ženama", promrmljao sam, "muzama.“

"Eh? Prestani s tlapnjama. Pred nama je važan posao i ovog ćeš puta moći njuškati do mile volje uz blagoslov obitelji.“

To je zvučalo obećavajuće. "Što je s Klodijem?“

Nelagodno se promeškoltio, što mu uopće nije bilo svojstveno. "Donekle smo izgledali stvari s Cezarom, pa će te, sve dok je on u gradu, mali prasac vjerojatno ostaviti na miru. No Cezar napušta Rim krajem godine, a ti ćeš

učiniti isto. Jesi li čuo za Cezarove prokonzulske provincije?“

"U Egiptu se pričalo da će on i Bibul dobiti održavanje talijanskih kozjih staza i hrpe govana, no na Rodu se moglo čuti da je Vatinije priskrbio Cezaru Cisalpinsku Galiju i Iliriju.“

"To je točno. Sada mu je senat dao i Transalpinsku Galiju, a bit će prokonzul punih pet godina.“

Razjapio sam usta u čudu. "Nitko nikada nije dobio toliki teritorij ni tako dug mandat!" rekao sam. "Svi znaju da će Galija erumpirati poput vulkana. I sve su to dali *Cezaru*?“

"Upravo tako i ja mislim. Većina senatora nada se da će se osramotiti ili poginuti. U svakom slučaju, pet godina ga neće biti u Rimu.“

"To je glupo", rekao sam. "Cezar ima više pameti od svih senatora zajedno.

Za pet će godina imati klijentelu veću nego što je imao Marije i bit će dovoljno moćan da napadne Rim.“

"Zar misliš da si ti jedini koji se toga dosjetio?" Odmahnuo je rukom napuštajući tu temu. "To nije tvoja briga. Sad kad si se vratio sazvat ću sastanak obiteljskih voda. Vрати se večeras prije zalaska sunca." Ponovno je posvetio pozornost svicima. To je bilo sve. Bio sam otpušten.

Bio sam zbunjen, ali sam osjetio i golemo olakšanje. Obavio sam svoju glavnu dužnost posjetivši oca. Sad sam mogao činiti što me volja. Stoga sam se, naravno, zaputio prema Forumu. Rimljanin koji je previše dugo odvojen od Foruma pati od bolesti duha. Vene i čezne. Zna da je, koliko god njegov posao bio važan, koliko god razuzdana lokalna zadovoljstva bila, daleko od središta svijeta. Bio

je divan osjećaj približavati se mjestu prema kojem su me vodile stotine putokaza.

Izaći iz labirinta uskih ulica i uličica na Forum bilo je kao izaći iz uskoga planinskog tunela na veliku ravnicu. Panorama se raščistila i mogao sam vidjeti više od uske pruge neba. Velike bazilike, spomenici, rostra, Kurija u kojoj se okupljao senat i koja u posljednje vrijeme nije bila zapaljena te, najbolje od svega, hramovi. Od krasna malog Vestina hrama prostirali su se sve do vrhunca u velebnoj kruni Kapitolija, do sjedišta najboljega i najvećega Jupitera.

No više od arhitekture Forum su činili ljudi. Kao i obično, tu je bila gomila, čak i na prilično hladan prosinački dan. Građani, oslobođenici i robovi, žene, stranci i djeca neodrediva statusa, svi su žurili ili stajali ili se igrali, ovisno o raspoloženju. A vladalo je uzbuđenje. Oni koji dobro poznaju puls Rima, a ja sam jedan od njih, mogu osjetiti raspoloženje grada kao što majka osjeća raspoloženja svojega čeda: uplašeno, tužno, razdragano, ogorčeno, srdito, sve je to jasno onome tko zna protumačiti znakove.

Znao sam da ne može biti riječ samo o iščekivanju Saturnalija, koje su trebale početi za nekoliko dana. Koliko god Rimljani voljeli raskalašenost Saturnalija, u toj svetkovini ima nečeg tmurnog jer je to vrijeme kad moramo platiti svoje dugove. Ne, ovo je bilo nešto drugo, neka druga zanimljiva tajna koju je valjalo otkriti.

Ugurao sam se među gomilu pa počeo pozdravljati stare prijatelje i dogovarati se za večere. Bez obzira na silnu moć i slavu Rim je samo nabujali poljoprivredni grad i nisam mogao pogledati ni u jednom smjeru, a da ne vidim nekog poznatog. S Hermesom za petama polagano sam se probijao kroz Forum i popeo na Kapitolij, gdje sam prinio žrtvu u znak zahvale za svoj sigurni povratak.

Odmah nakon podneva poslao sam Hermesa kući po svoje stvari za kupanje pa se opustio u pari i vrućoj vodi slušajući kako prijatelji i poznanici čavrljaju o vozačima kola, gladijatorima, sablažnjivim ženama i tome sličnom. Činilo se da nitko ne želi govoriti o politici, i to mi se učinilo neobičnim. Nisu se bojali razgovarati, što bi mogao biti slučaj da je na vlasti ludi tiranin ili nemilosrdni diktator, kao što je to i bilo tijekom posljednje godine Marijeve vladavine ili Sulinih proskripcija. Nekako se više činilo da su zbunjeni. Posljednja stvar koju Rimljanin želi priznati jest da nema pojma što se događa.

Stoga sam nakon kupanja krenuo u egipatsko veleposlanstvo.

Lizas, veleposlanik, oduvijek je u Rimu i prikupio je sve tračeve na svijetu, jer je stalno ugošćavao i podmićivao rimske dužnosnike i sva ostala veleposlanstva. Debeli stari perverzljak dočeka me gostoljubivo kao i uvijek. Malodušno sam uočio da mu je ispod teške šminke lice prekriveno mnogobrojnim ranicama. Možda ćemo uskoro trebati novoga egipatskog veleposlanika. To bi me ražalostilo, jer je taj čovjek bio neiscrpan resurs, ako taj pojam upotrijebimo u širem smislu.

"Dobro došli, senatore, dobro došli", oduševio se starac. Pljesnuo je rukama i robovi su dotrčali oprati mi ruke i noge, iako sam upravo došao s kupanja.

Ostali su me žustro hladili lepezama. Nije bilo vruće niti je bilo muha, no možda je robovima jednostavno trebala vježba. Otišli smo u malenu blagovaonicu kružna oblika, što je bilo jedno od mnogih ekscentričnih obilježja egipatskog veleposlanstva koje nije slijedilo nijednu arhitektonsku konvenciju za koju sam znao.

"Njegovo Veličanstvo me izvijestilo da ste mu prošle godine učinili neke velike usluge. Iznimno je zahvalan." Još dok je govorio, hrana se pojavila na stolu ispred nas kao čarolijom. Uvijek me čudilo kako je svako doba kad bih posjetio Lizasa bilo doba objeda. Rimljani su revni u pogledu vremena obroka, no Lizas to nije bio. Čak i za najneočekivaniji posjet poslužio bi ne samo uobičajeno voće, sir i masline nego i svježije pečeni kruh još vruć iz peći i cijelu pečenku još hrskave kože.

Dok smo jeli, razgovarali smo o nevažnim stvarima. Raspitao sam se o zdravlju Ptolemejeva najmlađeg sina, koji je još bio u majčinoj utrobi kad sam napustio Aleksandriju, a Lizas se raspitao o mojem boravku na Rodu u nadi da sam bio na nekoj vrsti tajne misije. Na žalost, bilo je to samo jedno od mojih neslužbenih progonstava.

"Malo me zbunjuje političko stanje u Rimu", priznao sam dok je rob točio slatko desertno vino. "Već dugo nisam u toku, a moji prijatelji ništa ne znaju."

"Nimalo čudno", odvratio je Lizas. "Događaji proteklih mjeseci bili su bez presedana. Cezar je bio vrlo produktivan konzul." "Većina konzula samo odradi svoj mandat i nada se bogatoj provinciji kojom će poslije upravljati", rekao sam.

"Upravo tako. No ne i Cezar. Gotovo odmah je progurao naknadu za Pompejeve veterane. Onda je prepustio trećinu ugovora Krasovim prijateljima, koji ubiru porez u Aziji."

Slegnuo sam ramenima. "Dugovi kampanje. Njih trojica bliska su poput mojih tetki usidjelica. Cezar nikada ne bi postao konzul bez pomoći druge dvojice."

"Sasvim moguće. Naravno, pomaže i to što se Cezar ponaša kao da je jedini konzul."

"Kako je došlo do toga?" upitao sam. "Jasno, Bibul ima kičmu poput lignje, no ne bi li mogao barem pokušati poništiti odluku svojega kolege?"

"Zapravo je pokušao." Lizas je raširio ruke u egipatskoj gesti bespomoćnosti.

"No istjerman je s Foruma otvorenom prijetnjom nasiljem, pa se sklonio u svoju kuću. Tada je objavio da promatra znamenje."

Na to sam se glasno nasmijao. "To je već pokušano!" Prema drevnom zakonu, svaki se javni posao trebao prekinuti dok augur čeka povoljno znamenje. To je bio uobičajeni način da se odgodi donošenje zakona, no rijetko je koristilo dulje od dana ili dva, a nikako tijekom cijeloga konzulskog mandata.

"Cezar ga je ignorirao i nastavio sam odlučivati. Primijetio si da su svi prestali rabiti Gaj i Julije i da ga nazivaju samo Cezarom? Nekim ljudima to smeta."

"Kao što bi i trebalo", rekao sam. "Samo kraljeve i robove naziva se samo osobnim imenom. Nekako mi se ne čini da se Cezar smatra robom."

"Točno tako. Vrlo dobrohotno, Cezar je jednako tako uvjerio senat da ratificira položaj Njegova Veličanstva kao kralja Egipta i prijatelja i saveznika rimskog naroda." Lizas se topio od zadovoljstva.

Nisam pitao kakvo je mito Ptolemej morao ponuditi, jer sam znao da je moralo biti ogromno. No vrijedilo je, koliko god platio. Odsad nijedan stranac neće moći izvršiti invaziju na Egipat bez rata s Rimom, niti će ijedan uzurpator moći smaknuti Ptolemej a, a da Rimu ne pruži izgovor da pripoji Egipat. Vratio sam se na prethodnu temu.

"Kažeš da je Bibul silom istjerman s Foruma. Je li Klodije slučajno bio umiješan u to?"

"A tko drugi? Njegova rulja podupire Cezara i populare."

"Što je s Milonom?"

"Svađaju se, no trenutačno je Klodije u prednosti. Milon je povezan s Ciceronom, a Ciceron vjerojatno upravo pakira stvari. Kad Klodije preuzme dužnost tribuna, prva će mu naredba biti otjerati Cicerona u progonstvo uz izliku pogubljenja Katilinih urotnika."

"To je bilo neophodno", rekao sam nelagodno. Ni meni se nije svidjela ideja pogubljenja, no barem smo se jednom Katon i ja složili: bila je ludost pružiti ustavnu zaštitu ljudima koji su nasilno pokušavali srušiti Ustav.

"Mene ne trebaš uvjeravati", rekao je Lizas. "To je samo izlika. Ciceron se borio protiv Klodijevog prelaska u plebs svim pravnim i političkim vještinama koje posjeduje, a one su znatne. Klodije ne zaboravlja." Ispio je gutljaj vina i spustio pehar. "Ali Cezarov se mandat bliži kraju. Događaji u Galiji zovu."

"Bio sam tamo u veleposlanstvu s Kretikom prije naše misije u Aleksandriji.

Tamošnji je narod vrlo nezadovoljan nama." "Oni su neprosvijećeni barbari.

Saveznici Rima priključuju se onima koji će se opirati rimskoj ekspanziji na slobodni galski teritorij."

"Ne može ih se kriviti zbog toga. One slobodne, mislim. Ponekad smo pomalo nonšalantni u prisvajanju tuđeg teritorija. No ipak nema razloga da nas naši saveznici napuste."

"No postoji i novi čimbenik", rekao je Lizas odugovlačeći iz čistog zadovoljstva što ga moram tjerati da mi kaže detalje.

"Novi čimbenik? Ne invazija s onog sjevernog otoka, Britanije, ili kako se već zove?"

"O, ne. Istočni Gali već se nekoliko godina bore međusobno." "Znam za to.

Jednu stranu vode Eduanci, a drugu Aaverni, čini mi se. Situacija se mijenja tako brzo da je teško pratiti što se zbiva." "Još je tako. U svakom slučaju, priča se da Aaverni gube, pa su odlučili, nerazumno, da im trebaju, pa..

saveznici."

Pehar mi je gotovo pao na pod. "Sačuvaj nas, Jupiteru! Želiš reći da su Germani ponovno prešli Rajnu?"

"Tako se čini. Zasad samo plaćenici, ali imaju novoga kralja koji se čini ambicioznim, Ariovista. Posljednje što sam čuo jest da je kralj još uvijek istočno od Rajne, ali moji mi izvori kažu da bi na zapadnoj strani već moglo biti više od sto tisuća germanskih ratnika, a Germani već dugo, dugo žude za bogatom galskom zemljom."

Zastenjao sam. U pravilu su postojale tri vrste stranaca. Jedni su bili komični, poput Egipćana i Sirijaca. Drugi su bili i komični i zastrašujući, poput Gala. No Germani su bili samo zastrašujući. "Senat zasigurno ne šalje Cezara u Galiju kako bi istjerao Gale?" "Nikako. Pretpostavljam da će Cezar prvo osigurati da se Helvećani ne presele na rimski teritorij. Od toga se strahuje već godinama. Ne može umarširati do Rajne s njima iza leda."

Mislim da namjerava poraziti Helvećane, a zatim se okrenuti sjeveroistočno pa napasti Germane i njihove galske saveznike." Blago se i ironično nasmiješio. "Naravno, to je samo moja teorija. Ja nisam ratnik."

Lizas se bavio svijetom iz svoga veleposlanstva, no znao je protumačiti kartu i dobro se razumio u svjetsku politiku. Nisam uopće sumnjao da je vrlo točno procijenio situaciju. Rimski teritorij nije se protezao do Rajne, no već smo je generacijama smatrali svojom neslužbenom granicom. Ako je Germani prijeđu, to je znak neprijateljstva.

"Nitko se nikada nije obogatio boreći se protiv Germana", rekao sam. "U

usporedbi s njima i Gali su bogati."

"No čovjek može steći slavu i trijumfirati", upozorio je Lizas. "A koji je Rimljanin bio posljednji koji je porazio Germane?" "Marije, naravno", odgovorio sam. "Kod Sekstijskih toplica i Vercele."

"A koja je Cezarova najveća želja nego da postane novi Marije? Ulagivao se popularima tijekom cijele karijere, uvijek naglašavajući da je Marije stric njegove žene."

"To ima smisla", priznao sam. "No zapanjuje me da bi čak i čovjek poput Cezara povjerovao da može poraziti Germane! Nekoliko pobjeda u Hispaniji ne jamči mu to. Kad je Marije vodio te bitke, gotovo ni iz čega izgradio je svoje legije i vodio ih u pobjede dvadeset godina. Kao novi prokonzul ne možeš tek tako preuzeti postojeće legije i očekivati istu vrstu učinka i odanosti." Čim sam to

izgovorio, znao sam da sam vjerojatno u krivu. Svi, uključujući i mene, godinama su podcjenjivali Cezara.

"Cezar je genijalan u uvjeravanju običnih ljudi. Nema običnijih ljudi od legionara. Oni su najmoćnija sila na svijetu, moćniji su od političara i konzula, moćniji od senata. Marije je to znao, kao i Sula. Pompej to nikada nije razumio, a njegovo je sunce na zalasku."

Dok sam se opraštao od njega, Lizas me uhvatio za ruku. "Decije, prijatelju moj, kao i uvijek radujem se što te vidim, ali nisam očekivao da ću te vidjeti dok Klodijev tribunat ne istekne krajem sljedeće godine." Dao mi je neke povjerljive informacije i sada je očekivao da ću uzvratiti uslugu.

"Moram priznati da sam i ja iznenađen. Neočekivano sam pozvan s Roda.

To je povezano s Celerovom smrću."

Oči su mu urotnički zasjale. "Iznimno ugledan čovjek. Bili smo silno tužni zbog njegove prerane smrti. Tvoja obitelj očekuje da upotrijebiš svoj .

jedinstveni talent za te stvari."

"Ne mogu zamisliti zašto me u protivnom žele ovdje. Nisam miljenik obitelji."

"Ali pred tobom je sjajna budućnost", dao si je oduška. "Siguran sam da ćeš, za desetljeće ili dva, biti najutjecajniji od svih Metela. Moraš me često posjećivati dok si u Rimu. Možda ću ti moći pomoći. Ja čujem stvari." I, naravno, želio je da mu ispričam sve što bih mogao doznati. To bi mogla biti poštena razmjena.

Malo sam vjerovao njegovim predviđanjima moje blistave budućnosti. U to vrijeme jedini način za stjecanje ugleda u rimskom životu bio je putem vojničke slave ili iznimne dugovječnosti (kao i uvijek, iznimka je bio Ciceron). Prezirao sam vojnički život, a moji izgledi da dočekam četrdesetu bili su iznimno mali. Začudno, zapravo sam doživio ugled koji mi je Lizas predvidio prije mnogo godina, doduše onako kako nijedan od nas nije mogao ni sanjati. Ja sam jedini Cecilijevac svoje generacije koji je još na životu.

No pogriješio je u pogledu Cezara. Cezar nije želio postati novi Marije; želio je biti jedan i jedini Julije Cezar.

3.

Sastanak se održao u kući mojega oca. Vrtar nam je otvorio vrata kada je Hermes pokucao, pa smo ušli. Stara je palača bila sablasno tiha.

"Gospodar i ostali su u trikliniju", obavijestio me postariji vrtar. "Dečko će morati ostati u stražnjem dijelu kuće s ostalim robovima." To je objašnjavalo tišinu.

Hermes se iskreveljio. "Čekat ću vani, na ulici."

"Misliš, u krčmi na uglu", rekao sam. "Idi u stražnji dio kuće."

Odvukao se tamo zlovoljno. Mogao sam suosjećati s njim. Pravi razlog zbog kojeg nije želio biti prognan u stražnji dio bio je taj što moj otac nije imao mladih, zgodnih robinjica u kući.

Osim mojega oca još su se tri Cecilijevca okupila u trikliniju, a svi su se zvali Kvint, jer moja obitelj nije bila maštovita u nadijevanju imena: Kretik, s kojim sam nekoliko puta služio u stranim zemljama, a sada je bio najugledniji član plemena, bivši konzul i pontifeks; Nepot, prošlogodišnji pretor i posvojeni Cecilijevac zvučna imena Kvint Cecilije Metel Pije Scipion Nazika, bio je pontifeks i pučki tribun te godine. Ostali ugledni članovi obitelji te su godine izbivali iz Italije.

Kratko smo se pozdravili. Uobičajeno vino i okrepa nisu bili posluženi. U

prostoriji nije bilo ni vrča vode. Ti su se ljudi ozbiljno laćali posla.

"Iznenaden sam što si još u Rimu, Nepote", rekao sam. "Mislio sam da si dobio Sardiniju."

"Odbio sam je", uzvratio je. "Umjesto toga uzeo ju je Vetije."

Nepot je bio visok muškarac vojničke građe i jedini je u obitelji podupirao Pompeja. To se toleriralo jer u tom slučaju, ako Pompej postane diktator, barem jedan od nas neće biti pogubljen ili prognan, pa će porodica zadržati veći dio zemlje. "To mogu razumjeti", rekao sam mu. "Ja ne bih prihvatio Sardiniju ni da je dobijem na kocki."

Kretik se iskreveljio. "Nisi se promijenio, Decije. Ti si prava politička budala.

Nepot ostaje u Rimu zato što će se kandidirati za konzula sljedeće godine."

"To objašnjava mnogo toga", rekao sam. "Prokonzulska provincija uvijek je bolja od Sardinije. Što se nudi?"

"Osim u slučaju krize u inozemstvu, dobit će bližu Hispaniju", rekao je otac.

Nitko nije sugerirao da bi Nepot mogao izgubiti ili da, osim u slučaju krize, neće uspjeti dobiti željenu provinciju. Kad bi Meteli odlučili da jedan od njih postane konzul, on bi to i postao. A Hispanija je bila metelovski teritorij gotovo dvije stotine godina. Toliko smo dugo upravljali njome da je to bilo glavno središte moći, a jači od nje bio je samo talijanski teritorij.

"Sljedeća će godina biti loša", istaknuo je Kretik. "Klodije će se sukobiti s Ciceronom, a tribun može nanijeti stvarnu štetu. Trebat ćemo biti što utjecajni u godini nakon nje kako bismo popravili nanesenu štetu. Scipion će se kandidirati za edilskoga kurula."

Scipion je kimnuo. Bio je to blijed, otmjen muškarac od nekih trideset pet godina. "Kao edil organizirat ću pogrebne igre svojega oca. Namjeravam napraviti posebno veličanstvenu gladijatorsku borbu." Njegov posvojitelj stariji Metel Pije umro je prije četiri godine. Postalo je uobičajeno odgađati pogrebne igre do edilske službe, kada je dužnosnik zadužen za javne priredbe. Tako može izvršiti svoju građansku i sinovsku dužnost u isti mah te steći popularnost za višu službu. Kada je Cezar bio edil, postavio je nevjerojatno visoke standarde za postavljanje spektakla.

"Klodije će razjariti puk, a ništa ne kupuje njihovu odanost poput dobrih igara", primijetio sam. "No to će biti skupo."

"Očekivat će se da pridoneseš", rekao je otac. Trebao sam šutjeti. "Sve je to manje važno od večerašnjeg posla", rekao je Kretik. "Decije, znaš da je Celer otrovan, zar ne?"

"Znam da je mrtav i da nije umro nasilnom smrću, ni zbog nesretnog slučaja kojem je itko posvjedočio. Ljudi uvijek sumnjaju na otrov kada ugledni čovjek umre bez vidljivog uzroka smrti, no postoji stotinu bolesti koje mogu ubiti čovjeka bez znaka upozorenja."

"Otrovan je", glatko je uzvratio.

Uzdahnuo sam. Toga sam se bojao. "Mogu samo nagađati na koga sumnjate."

"Ne treba nagađati", rekao je Kretik. "To je bila njegova žena, ta drolja Klodija. Želimo da prikupiš dokaze, tako da možemo optužiti kučku i dati je pogubiti ili prognati."

"Ne razumijete baš sasvim kako to ide", rekao sam. "Budem li istraživao slučaj, prikupit ću dokaze i tek *tada* odlučiti tko je ubojica, ako je uistinu ubijen."

"Što god treba", rekao je Kretik.

"Možda to nije bila Klodija", rekao sam. "A tko drugi?" upitao je moj otac.

"Nemam pojma, no nitko ne može biti konzul i zapovijedati vojskama u provincijama, a da ne stekne mnogo neprijatelja. Borio se protiv katilinaca i mnoge od njih pogubio. Njihove obitelji nisu zaboravile. Možda se spetljao sa ženom krivog čovjeka. Bio je u braku s Klodijom, mogu zamisliti da je tražio žensko društvo drugdje."

Nepot je prezirno otpuhnuo. "Kakav čovjek počini ubojstvo zbog tričavog preljuba? Celerovi neprijatelji nisu bili ljudi koji bi pribjegavali otrovu."

"Tako je", složio se Scipion. "Da je bio pristojno napadnut i ubijen na ulici, mogli bismo biti sigurni da iza toga stoji politički neprijatelj. Otrov je žensko oružje."

"Zašto bi ga ona ubila?" upitao sam. Iznenađeno su me pogledali. "Žena je višestruki ubojica", rekao je Kretik. "A zašto ne bi?" Tipično za te muškarce.

Ubojstvo je bilo previše uobičajeno u Rimu, no oni su znali da muškarac mora imati dobar politički ili osobni razlog da pribjegne tom činu. S druge strane, ozloglašena žena ubit će zato što joj je to u prirodi. A bilo koja žena čije se ime spominjalo u javnosti bila je ozloglašena. Rimljanke visokoga roda trebale su živjeti anonimno. "Vrlo dobro. Koje će mi biti ovlasti?"

"Želimo da se to obavi diskretno", rekao je Kretik. "Naposljetku, sve je to unutar obitelji. No ako se suočiš s poteškoćama, možeš reći da radiš za Scipiona. Kao tribun, on će optužiti *veneficu*."

Rabio je staru riječ za trovačicu.

"Razumijete da je od svih ubojstava vjerojatno najteže dokazati trovanje?"

upitao sam ih.

"Bio sam tužitelj i sudac u takvim slučajevima", rekao je otac. "Kao i Kretik.

Samo nam pribavi dokaze za uvjerljivu optužnicu i riješit ćemo je se."

"Zašto ju je Celer uopće oženio?" upitao sam.

"Tada nam je trebao savez s Klodijevcima", rekao je Kretik. "Zbog čega drugoga?" Doista, zbog čega?

Na vratima očeve kuće Hermes je uzeo baklju sa stalka i počeo je paliti na uličnoj svjetiljci.

"Ne trudi se", rekao sam mu. "Mjesečina je večeras sasvim pristojna."

Bilo mi je draže izbjeći baklje u Rimu. Osim za najmračnijih noći. Njihovo je svjetlo treperavo i može pokvariti noćnu vidljivost. Napadač samo treba baciti plašt preko baklje ili je zaliti vodom, i posve si slijep dok ti se oči ne priviknu na tamu. Osim toga baklja privlači pozornost.

Izašli smo i stajali pokraj vrata nekoliko minuta dok nam se oči nisu priviknule na prigušenu svjetlost. Nakon toga mogli smo prilično dobro razaznati ulice. Mjesec je bio u uštapu i gotovo ravno iznad nas te je bacao svjetlost na najuže ulice.

"Što si saznao?" upitao sam Hermesa kad smo krenuli.

"Ne baš mnogo. Tvoj otac nije baš u prijateljskim odnosima sa svojim robovima."

"Ali oni čuju stvari", rekao sam. "Zašto te držim nego da slušaš tračeve robova?"

"Koliko mogu reći, stari je isti kao i uvijek. Ne upotrebljava bič onoliko koliko je to prije činio. Možda se smekšao." Zastao je. "U posljednjih nekoliko mjeseci bilo je nekoliko kasnih sastanaka tijekom kojih su robove poslali u stražnji dio kuće."

"To ne znači mnogo", rekao sam. "Ne za političke spletkare poput moje obitelji. Je li bilo riječi o Metelu Celeru? Ili njegovoj ženi, Klodiji?"

"Kažu da ga je otrovala, no to je samo gradska glasina, a ne povjerljiva obiteljska informacija. Je li o tome riječ?"

"Upravo tako. Obitelj želi kazniti Klodiju, pa šalju mene da iskopam dokaze." O takvim sam stvarima otvoreno razgovarao s Hermesom. Usprkos svojim kriminalnim sklonostima bit će od neprocjenjive koristi u istrazi i zaista je bio nadaren za taj posao. To me pomalo uznemirivalo. Je li Hermes imao instinkte istražitelja, ili sam ja imao instinkte roba?

"To ti je prilika!" uzviknuo je. "Ta ti je žena godinama bila mač nad glavom."

Sad je se možeš zauvijek riješiti.“

"Znam. Trebao bih se veseliti, ali se ne veselim.“

"Zašto? Oh, dobro, ona je sestra Publija Klodija. To će mu dati razlog više da te mrzi.“

Slegnuo sam ramenima. "Nije zbog toga. On me može samo jednom ubiti, a to namjerava učiniti što prije. Ne, nešto je drugo pogrešno u cijeloj toj stvari." Neko sam vrijeme razmišljao dok smo išli preko sablasnog Foruma osvjetljenog mjesečinom. Mrtvi političari buljili su u nas sa svojih pijedestala kao da smo Gali koji su ponovno došli opljačkati Kapitolij.

Zastao sam.

"Što je?" upitao me Hermes.

"Nešto mi je upravo sinulo. Danas se činilo da su svi na ulicama i Forumu jako veseli.“

"Primijetio sam. Je li to zbog Saturnalija?“

"Ne. To je zato što je godina gotovo na izmaku, a sljedeća će biti godina pravog političkog kaosa. Upravo sam shvatio da Rimljani *vole* politički kaos!“

"Možda građani", rekao je Hermes.

"Nemoj biti bezobrazan. Robovi vole građanske nemire više nego drugi.

Tada im mnogo više toga prolazi. Kad se ljudi mogu tući na ulici, ne iskaljuju ljutnju tako što tuku robove.“

"Koliko ti znaš", rekao je, no ja sam izgubio zanimanje.

Pitao sam se zašto su me pozvali s Roda. Zasigurno sam imao reputaciju kao istražitelj, no bilo koji iole sposoban *index* mogao je prikupiti dovoljno materijala koji se smatrao dokazom na rimskom sudu, gdje je rječitost bila važnija od dokazivanja krivnje. Možda se nisu htjeli sukobiti sa ženom Klodijine reputacije. Trovanje nije samo teško dokazati nego ga je teško i izbjeći.

4.Katon me probudio puno prerano,aKasandrami je unijela pladanj s doručkom. Moja dva ostarjela kućna roba bila su napasna i uobičajeno nametljiva, no uvijek su mi veselo služili nekoliko dana nakon povratka iz inozemstva. Nakon toga su opet postajali čangrizavi. "Jesu li moji klijenti stigli?" upitao sam.

"Ne, nisu još saznali da ste u gradu, gospodaru", rekao je Katon.

"Trebate poslati dečka da ih okupi.“

"Nipošto!" rekao sam. "Ne želim da mi dolaze ujutro. Što su dulje u neznanju, to bolje." Odmaknuo sam ubrus s pladnja i otkrio vrući kruh, narezano voće, kuhana jaja i posudicu s medom. Doručak je bio jedna od iskvarenih, nerimskih navika o kojima sam bio ovisan.

Sit i odjeven, u pratnji Hermesa, otišao sam do brijacha na uglu da mi skрати kosu. Obrasla mi je oko ušiju tijekom putovanja i dugog jahanja. Osim što je bilo nužno, nije bilo boljega mjesta da se čuju ulični tračevi.

"Dobro došli natrag u Rim, senatore", rekao je brijach po imenu Bas, koji je upravo brijao glavu kršnome mesaru. Ostali koji su čekali pozdravljali su me pretjerano srdačno. Bio sam popularan u susjedstvu, a u to se vrijeme očekivalo da se čak i patricijski senatori družu s građanima, pogotovo ujutro.

"Dobro je ponovno udahnuti rimski zrak", rekao sam, razmetljivo udahnuvši. Jako je zaudaralo, kao što je to obično slučaj u Rimu. "Je li četvrt još uvijek Milonova?"

"Bezrezervno", rekao je mesar i rukom prešao preko svježe obrijane glave.

Sjala je od ulja. "Sljedeće će godine biti gadno, ali godina nakon toga je naša." Ostali su se zdušno složili.

"Kako to?" upitao sam.

"Milon će se dogodne kandidirati za tribuna", rekao je Bas.

"Milon tribun!" uzviknuo sam.

"Kune se da ako Klodije može obnašati tu dužnost, onda može i on", nasmijao se debeli bankar. Zlatni ekvitski prsten sjao mu je na ruci. "A zašto ne? Ako mali štakor koji je nekad bio patricij može biti izabran za tribuna, zašto to ne bi mogao i pošteni, uspješni nitkov poput Milona?"

U to vrijeme Milon i Klodije bili su vođe dviju najmoćnijih bandi u Rimu.

No Klodije je potjecao iz stare aristokratske obitelji koja je, poput moje, smatrala da im visoke dužnosti pripadaju po rođenju. Milon je bio nitko i niotkuda. Izabran je za kvestora i sada je bio senator, što je bilo dovoljno teško zamisliti. Ali tribun? Morat ću ga posjetiti.

Zapravo, trebao sam obaviti nekoliko posjeta. Budem li vodio istragu, morat ću saznati koliko ću podrške i pomoći imati u gradu.

Važni su ljudi veliki dio vremena izbivali iz Rima. Također sam trebao saznati kako su moji neprijatelji.

"Kako se Klodije ponaša ovih dana?" upitao sam i sjeo na brijački stolac.

"Gotovo pristojno za njega", odvratio je bankar. "Toliko je sretan zbog mogućeg preuzimanja dužnosti za nekoliko tjedana da samo prede i šepiri se uokolo, a njegovi se ljudi ne bore s Milonovima, osim ako ne nalete jedni na druge u uličicama. Isto tako, oba sljedeća konzula njegovi su simpatizeri.

Čujem da se Ciceron veopakira."

"Tko su konzuli?" upitao sam. "Netko mi je to spomenuo u pismu, ali sam zaboravio."

"Lako ih je zaboraviti", rekao je Bas. "Kalpurnije Pizon i Aul Gabinije.

Klodije im je obećao bogate provincije nakon službe. Učinit će što on želi."

Sljedeća godina sve je više zvučala kao dobra godina za izbivanje iz Rima.

"Klodije neće imati tribunat", rekao sam. "To više zvuči kao vladavina."

"Ninije Kvadrat kandidira se za tribuna", rekao je mesar. "On mrzi Klodija. I Terencije Kuleo je pobijedio, a on bi trebao biti Ciceronov prijatelj. No oni neće moći učiniti mnogo. Klodijeva banda vlada ulicama u većini četvrti, a njihova je i Sveta cesta, što znači i Forum." Svi su se složili da to Klodiju daje nepoštenu i gotovo nenadmašnu prednost.

Ako se sve to doima zbunjujućim, to je zato što su u Rimu u to doba postojale dvije vrste politike. Velikani poput Cezara, Pompeja i Krasa željeli su vladati cijelim svijetom, a to je značilo da moraju dugo izbivati iz Rima.

No u Rimu su se održavali izbori koji su odlučivali svačiji položaj i budućnost. Mnoge zajednice imale su rimsko državljanstvo; no ako su željeli sudjelovati u izborima, morali su putovati do Rima kako bi glasovali.

Stoga je pravo glasa zapravo bilo monopol građana Rima.

Zbog toga su postojali ljudi poput Klodija i Milona. Oni su se zadovoljavali kontrolom nad samim gradom. Svaki velikan trebao je

predstavnik koji će utjecati na izbore, i uz pomoć sile ako je potrebno, kako bi pazili na njihove interese dok ih nema. Politika bandi i gradske četvrti koje su bile pod nečijom kontrolom bile su jednako složene kao i politika senata i Carstva.

Klodijeva i Milonova banda nisu bile jedine, nego su bile najmoćnije i najbrojnije. Postojali su deseci drugih, a svima se upravljalo unutar složene mreže savezništava koja su se izmjenjivala.

Svemu tome uvelike je pomagala činjenica da Rim nije bio jedinstven grad, poput Atene, nego skup sela unutar istih zidina. U davna vremena to su uistinu bila zasebna sela na vrhovima sedam brežuljaka. Kako su se sela napućivala, proširivala su se na obronke brežuljaka sve dok se nisu spojila.

Tada je Forum bio njihov zajednički pašnjak i tržnica. Zato prastara i štovana Romulova koliba nije blizu Foruma, čak ni na Kapitoliju, kao što bi se moglo misliti. Ona se nalazi između nekoliko drugih svetih mjesta u podnožju Palatina blizu stočne tržnice. Vjerojatno je to sve što je Rim bio onda kad ga je Romul osnovao.

Rezultat svega toga jest da se Rimljani identificiraju sa svojim četvrtima, ili selima iz kojih potječu, u jednakoj mjeri kao i sa samim gradom. Samo kad su izvan Rima, sebe uistinu smatraju Rimljanima. Moji su susjedi bili Suburani i ponosili su se svojom iznimno bučnom, raskalašenom četvrti, iz koje su, prema njihovom mišljenju, potjecali najžilaviji Rimljani. Prezirali su ljude iz četvrti oko Svete ceste, koji su smatrali da su svetiji od bilo koga drugoga zato što hodaju po starome trijumfalnom putu. Te dvije četvrti imale su čuvenu tradicionalnu uličnu borbu za vrijeme svetkovine Oktobarskoga konja. A to su bile samo dvije četvrti među mnogima.

Sve to, uz činjenicu da u Rimu nije bilo policije, omogućivalo je bandama da kontroliraju ulice, a ja ne bih ni želio da je drukčije. Sve je to sada nestalo.

Prvi građanin daje nam mir, sigurnost i stabilnost; danas se čini da je većina ljudi sretna što ima to na dulje vrijeme. No kad smo to prihvatili, odbacili smo veći dio onoga što nas čini Rimljanima.

Tada nisam tako razmišljao. Uglavnom sam se usredotočio na to da preživim sljedećih nekoliko tjedana i pokušam odlučiti gdje ću dočekati sljedeću godinu. Volio sam Aleksandriju, no tamo su me željeli ubiti. Galiju je valjalo izbjegavati pod svaku cijenu. Bila je puna

Gala, a sada će tamo biti i Germani, i Cezar, koji se bori protiv njih. I u Makedoniji se ratovalo. U

Hispaniji sam proveo previše vremena i dosadila mi je. Uvijek su postojala seoska imanja moje obitelji, no mrzio sam poljoprivredu gotovo jednako kao i vojnički život. Možda bih mogao dobiti službu kod Ciceronova brata u Siriji. Zvučala je kao zanimljivo mjesto, samo ako Parti budu mirni. O tome bi valjalo razmisliti.

Protrljao sam glatko obrijanu bradu i osjetio uobičajene čekinje oko ožiljka koji mi je ibersko kopljе ostavilo prije mnogo godina. Otada su se opirale naporima brijača.

"Hermese", rekao sam, "imam zadatak za tebe."

Nelagodno je pogledao oko sebe. "Ne misliš otići lutati sam uokolo, zar ne?"

Ovdje u Suburi to je u redu, ali nigdje drugdje nije. Neka ti Milon da nekoliko svojih gladijatora za pratnju." "Dirnut sam tvojom brigom, ali ako su moji susjedi u pravu, trebao bih biti prilično siguran tijekom dana.

Klodije je ponovno veseli narodski čovjek. Želim da odeš do kuće Lucija Cezara i saznaš je li mlada gospa Julija kod kuće. Posljednje njezino pismo došlo je prije nekoliko mjeseci s Cipra. Ako je tu, želim je posjetiti."

Hermes je polagano krenuo, što je bio njegov uobičajeni hod, osim kada se žurio na kockanje, borbu gladijatora, utrke ili sastanak s nekom nesretnom mladom služavkom.

Julija je bila nećakinja Julija Cezara i moja zaručnica. Kako su svi brakovi između velikih obitelji bili političke naravi, uvijek se čekalo na dobro političko ozračje prije nego što bi se uglavio datum vjenčanja. Posve slučajno i ni od kakve važnosti mojoj ili njezinoj obitelji, ona je bila jedina dama koju sam uistinu želio oženiti. Meteli su željeli vezu s Julijevcima, a mi smo je trebali osigurati. Nisam siguran jesu li ti ugovoreni brakovi bili dobri ili ne. Kretik je svoju kćer udao za mladoga Marka Krasa i bili su ludo sretni. Cezarova kći udala se za Pompeja i čini se da su se dobro slagali sve dok nije umrla pri porođaju. Celer je oženio Klodiju zbog privremenog savezništva s Klaudijevcima, a ja sam trebao otkriti je li se ona odlučila rastati od njega drastično i konačno.

Tapkao sam u mraku u pogledu toga, pa sam to odlučio ispraviti prije nego što nastavim. Krenuo sam zapadno prema rijeci i počeo dugi hod prema Zatiberju.

Pronašao sam Asklepija u njegovoj prostranoj ordinaciji u *Iudusu* Statilija Taura. Njegovo inteligentno lice ozarilo se kad me vidio kako ulazim. Kosa i brada posijedjele su mu otkad sam ga posljednji put vidio u Aleksandriji, ali inače se nije promijenio. Davao je upute robu koji je utrljavao mast u rame ogromnog Nubijca.

"Radujem se!" rekao je i uhvatio me za ruku. "Nisam čuo za neko nedavno zanimljivo ubojstvo u Rimu. Što te dovodi kući tako iznenada?"

"Uobičajeno", odgovorio sam. "Samo ne tako nedavno."

"Moraš mi ispričati sve o tome." Otpravio je roba i ozlijeđenoga gladijatora.

"Iščašeno rame", komentirao je. "Stalno govorim Statiliju da obuka s dvostruko težim štitovima uzrokuje više ozljeda nego što može donijeti dobra, no on je tradicionalan i ne želi slušati."

Sjeo sam pokraj prozora. Zveckanje oružja melodično je dopiralo do nas s dvorišta ispod.

"Želim se posavjetovati s tobom o tajnama tvoje profesije", rekao sam mu.

"Svakako. Kako ti mogu pomoći?" "Što znaš o otrovima?"

"Dovoljno da znam da mi je zakletvom zabranjeno propisivati ih."

"Sofizam", rekao sam. "Stalno ih rabiš u svojim lijekovima."

"Točno, mala je razlika. Mnogi korisni lijekovi u pretjeranim količinama mogu ubiti. Lijek koji usporava srce može i zaustaviti srce. Ali pretpostavljam da tebe zanimaju otrovi koji se koriste za ubojstvo?"

"Upravo tako. Moja obitelj želi da istražim smrt Metela Celera."

"To sam i mislio. Kao i svi drugi, i ja sam čuo glasine. Važan čovjek oženjen ozloglašenom ženom, iznenadna smrt, stoga trovanje."

"Moram pronjuškati", rekao sam. "Moram postavljati pitanja. Ali što tražim?"

Asklepije je sjedio i razmišljao. "Prvo moraš otkriti koji su bili simptomi. Je li bilo grčeva? Je li žrtva imala pjenu oko usta? Je li se žalio na bolove u trbuhu ili groznicu? Je li povraćao išta neobičnog oblika ili mirisa? Je li imao proljev?"

"To zvuči prilično jednostavno", rekao sam.

"To je možda jedino što je u tome jednostavno. Kad je riječ o trovanju, moraš shvatiti da je uključeno više praznovjerja nego znanja."

"Znam", priznao sam. "Tu u Italiji ta se tema povezuje s vješticama više nego s liječnicima ili ljekarnicima."

"Kako kažeš. Rijetki su otrovi koji strahovito brzo djeluju, rijetki su smrtonosni u malim količinama i rijetki se mogu neprimijećeno davati tijekom dugog razdoblja. Njihov učinak je kumulativan. Zato se može činiti da je žrtva umrla od duge bolesti."

"Kažeš da je trovanje posao za stručnjake."

Kimnuo je. "Ili za ubojice kojima su dostupni stručni savjeti.

Uvijek ima nekoliko profesionalaca koji se time bave i nikada im ne nedostaje posla. Upamti, mnogi dolaze trovačima radi samoubojstva. Među onima koji nisu položili zakletvu moje profesije to je kvazizakonita praksa.

Ni bogovi ni vlastodršci ne zabranjuju samoubojstvo."

"Kako pravi trovači navedu svoje žrtve da uzmu otrov?" upitao sam ga.

"Najuobičajeniji način, onaj koji ti je poznat jer su ga pokušali primijeniti na tebe, bez uspjeha, jest oralno. To se uvijek čini putem hrane ili pića ili posredno, iako nije nečuveno da se otrov prikrije kao pravi lijek. Problem je kod oralne primjene što većina otrova ima snažan, neugodan okus."

"Zato bi pomoglo kad bi se prikrilo kao lijek", primijetio sam.

"Većina lijekova ima grozan okus."

"Točno tako. Većina je otrova u tekućem obliku ili obliku praha. Mogu se pomiješati s pićem ili posuti po hrani. Neki su u obliku smole, neki paste, a vrlo ih se malo može spaliti kako bi se dobio otrovni dim."

"Ma što ne kažeš? To mi je novost. Znam da je dim konoplje i opijuma opojan; nisam znao da postoji smrtonosan dim."

"Možda je smrt izazvana udisanjem otrova najrjeđi oblik i obično se događa slučajno, a ne namjerno. Zanatlije koji rade sa živom, pogotovo kada se ona koristi za izvlačenje zlata iz rudače, ponekad udahnu otrovne isparine. Ima mjesta gdje do otrovne pare dolazi

prirodnim putem, kao u blizini vulkana, a i neke su močvare poznate po tome.“

"Znači, nije baš vjerojatno da se to koristi za ubojstvo?“

"Bilo bi teško. Otrovi se isto tako može dati rektalno. To je teško, no ljubavničke sklonosti nekih ljudi mogle bi omogućiti njihovim intimnim partnerima pristup tom dijelu tijela. Ti otrovi mogu biti isti kao oni koji se daju oralno, iako bi ih trebalo malo snažnije unijeti.“

"Čini mi se tako." Pa, Klodiji ništa nije bilo ispod časti.

"Isto tako, otrovi mogu ući u tijelo kroz otvorenu ranu. Otrovani bodeži i druga oružja nisu neuobičajeni. Zapravo, na grčkom jeziku sama riječ za otrov, *toxon*, dolazi od riječi koja znači 'iz luka', zbog česte prakse trovanja strelica. No mora se priznati da vojnici često misle da su ranjeni otrovnim strelicama kad su im se rane, zapravo, samo inficirale.“

"Vojnici su lakovjeran svijet", rekao sam.

"Otrov se također može upiti kroz kožu. Ako se stavi u nečiju kupku ili ulje za masažu, može se lako nanijeti. A neki predstavnici vlasti vjeruju da se tim nesretnim radnicima koji rade sa živom otrov upija u kožu, povrh toga što udišu smrtonosne pare.“

"Opasan posao", rekao sam.

"Kao što je i tvoj." Pogladio je uredno obrijanu bradu. "Kad je riječ o otrovima, ne treba zanemariti mogućnost životinjskih prijenosnika.“

"Valjda ne treba", složio sam se. "Kako to misliš?" "Katkada zmija otrovnica pronađena u krevetu žrtve nije slučajno tamo dolu tala. Usto, neke su osobe posebno osjetljive na ubode pčela i osa. Gnijezdo stršljena bačeno u prozor takve osobe učinkovit je način da je se riješi. A najmanje za jednog faraona priča se da je umro kad mu je suparnik napunio kraljevsku noćnu posudu škorpionima.“

Stresao sam se pri pomisli na to. "Više je načina da se nekoga otruje nego što sam mislio.“

"O malo čemu se toliko mozgalo kao o ubojstvu. To bi ti trebalo predstavljati jedinstveni izazov.“

"Moram priznati, stari prijatelju, da prvi put počinjem istragu gotovo očajan. Ako je žena bila iole sposobna, bit će gotovo nemoguće dokazati ubojstvo. A znam da je Klodija više nego sposobna kad je riječ o ubojstvu.“

"Poput Medeje je. Sumnjičili su je i za incest s bratom, kako čujem. A povrh svega je i prava ljepotica. Prava tema za pjesnike i tragičare." Kao Grk bio je sklon takvim stvarima.

"I Katul je tako mislio. Čujem da je napokon prebolio svoju zaludenost njome i pronašao neku drugu zlobnu kučku koju slijedi poput psića."

"Postao je mnogo sofisticiraniji", rekao je Asklepije. "Sjećaš ga se kao mlaca širom razrogačenih očiju koji je tek došao u Rim i podlegao Klodijinim varkama. Ni ti nisi bio imun na njih, ako se dobro sjećam."

To me sjećanje zaboljelo. "A sad bih trebao pronaći dokaz protiv nje koji vjerojatno ne postoji. Smijati će mi se.

"Mnogi su muškarci puno gore prošli s njom. Možda ćeš trebati moju liječničku pomoć."

"Imaš lijek za poniženje? Trebao bi biti bogat poput Krasa." "Imam izvrsno ciparsko vino. Od njega je mamurluk iznimno blag."

Ustao sam. "Možda ću te držati za riječ." Pogledao sam zidove ordinacije.

Asklepije je imao primjerke gotovo svakog oružja na svijetu. Na svakom je bio svitak koji je opisivao kakve rane izaziva. "Volio bih da svi upotrebljavaju pošteno oružje poput ovoga", žalosno sam rekao.

"Kako bi svijet onda bio jednostavan", uzdahnuo je Asklepije.

"Živjeli bismo u zlatnom dobu. No, kako stvari stoje, širok je raspon oružja koje se može odabrati. Čak i najdomišljatiji otrov nespretnan je u usporedbi s oružjem koje je danas omiljeno u Rimu."

"A to je?"

"Izgovorena riječ. Pokušavam se držati podalje od rimske politike, ali vi ste bučno društvo."

"Naučili smo to od vas Grka", istaknuo sam. "Periklo i Demosten i sva ta rječita gomila."

"Trebali ste oponašati Spartance, a ne Atenjane. Oni su bili glupi neotesanci, ali vojnički su cijenili govorničku jezgrovitost. U svakom slučaju, ne govorim o vašim cijenjenim retoričarima poput Cicerona i Hortenzija Hortala. Govorim o demagozima." "Cezaru i Klodiju?"

"I mnogim drugim. Ne usuđujem se upuštati u tvoju struku, ali bilo bi ti pametno da se pobliže informiraš o njihovim aktivnostima. Bojim se da je građanski rat na pomolu."

"To je malo pretjerano. Nismo ga imali više od dvadeset godina. Malo pobune tu i tamo ne uzrokuje veliku štetu. One pročiste zrak i odnesu višak ogorčenosti."

"Vrlo rimski stav. No ovoga puta neće se voditi između oštećenih saveznika i municipija. Bit će stalež protiv staleža."

"Ni u tome nema ništa nova. To se događa od Grakha.

Vjerojatno se događalo i ranije. To nam je u prirodi."

"Onda vam želim sreću s tim. Slobodno se dođi posavjetovati sa mnom u bilo koje vrijeme."

Zahvalio sam mu i otišao. Zapravo, nisam bio onako optimističan kao što sam se pravio pred Asklepijem, no nisam želio otkriti svoje strahove zbog rimskih društvenih zala pred strancem, čak iako mi je on bio prijatelj. A ako dođe do rata između klasa, demagozi među pučanima nikako neće biti jedini krivci za to. I moja je vlastita obitelj snosila dobar dio odgovornosti.

Rođen sam kao aristokrat, no nisam gajio mnogo iluzija o njima. Donijeli smo bezbrojne nevolje sebi samima i Rimu i Rimskom Carstvu zbog vlastite glupe nepopustljivosti. Ekstremni dio aristokratske stranke opirao se svakom poboljšanju u životu običnih Rimljana s bezumnim, refleksnim neprijateljstvom psa koji čuva svoju večeru.

Razmišljao sam o tim stvarima dok sam se vraćao u grad. Rim se odavno proširio preko zidina koje je Romul označio svojim plugom. Rimski luka, četvrt pokraj rijeke s druge strane zidina, preskočila je rijeku i oformila novo predgrađe u Zatiberju.

Golemi građevinski projekti izvodili su se na Martovu polju, gdje su se nekoć građani okupljali svake godine kako bi se upisali u legije i glasali o važnim pitanjima. Još su odlazili tamo glasati, iako su se malobrojni trudili služiti u legijama.

Uskoro, mislio sam, bit će više Rima izvan zidina nego unutar. A odakle je dolazilo sve to prekobrojno stanovništvo? Svakako ne od rastuće stope nataliteta. Zapravo, mnoge stare obitelji izumirale su zbog manjka interesa.

Plodnost Cecilija Metela bila je rijetka iznimka.

Ne, Rim su napućivali seljaci iz okolnih sela i oslobođeni robovi.

Seljaci, koji su nekoć bili oslonac zajednice, bili su primorani prodati svoju zemlju nakon što bi bankrotirali zbog golemih neučinkovitih

plantaža na kojima je radila jeftina robovska radna snaga, još jedno od zala koje je moj stalež nanio Republici. A sami su robovi bili plijen iz naših beskonačnih ratova u inozemstvu. Nesretnici koji bi završili na plantažama ili u rudnicima radili su do smrti, no mnoge od njih koristilo se za manje naporene poslove u Rimu, a samo malobrojni među njima ostajali bi robovima cijeli život. Umjesto toga postali bi oslobođenici; unutar jedne generacije, najviše dvije, njihovi potomci imali su sva građanska prava.

Na ulici blizu stočne tržnice vidio sam nadutog, samosvjesnog senatora koji je paradirao sa svojim klijentima iza sebe. Zapravo, neki od njih bili su ispred njega i raščišćivali put za važnoga čovjeka. Bilo ih je najmanje stotinu, i to je bio jedan od razloga za oslobađanje mnoštva robova. Jedan od načina da se pokaže vlastita važnost bio je biti viđen s velikim brojem klijenata, a oslobođeni robovi automatski su postajali klijenti osobe koja ih je oslobodila te su bili dužni služiti tu osobu. Povrh svega, slučajno sam znao da je taj senator (kojeg nećemo imenovati; njegovi osjetljivi potomci ovih su dana silno moćni) i sam unuk oslobođenog roba.

Pitam se. Često to činim. U mladosti sam prezirao sve stare dosadnjakoviće koji su vječno kukali za starim vremenima i nad jadnim stanjem u koje je Republika upala. Sad kad sam star uživam u tome.

Na stočnoj sam tržnici hodao među oborima i kavezima, jako pazeći kamo stajem. Zrak je odisao nagomilanom stokom i bilo je bučno od njihova blejanja, rike, kokodakanja i drugih glasanja. Bez obzira na ime, na stočnoj tržnici nije se prodavalo mnogo stoke, osim one namijenjene za prinošenje žrtve. No tu je bilo mnogo vrsta životinja, od magaraca do žrtvenih golubova. Moglo ih se kupiti žive ili komade već zaklanih.

Osim mesara, zemljoradnika i prodavača stoke tu je bilo i mnogo drugih prodavača. No ja nisam tražio nešto što bih kupio. Na Forumu sam uočio da su nestali štandovi gatara, koje su nesumnjivo istjerali cenzori ili edili. To se događalo svakih nekoliko godina, no one su se uvijek vraćale. Morale su biti negdje, a stočna tržnica bila je dobro mjesto da ih se potraži, no nisam vidio nijednu.

Tada sam vidio kako čovjek drži vatreni govor prodavaču koza. Govornik je imao senatorsku tuniku kao i ja, no toga mu je bila

obična. Ispružio je ruku i prodavač mu je mrzovoljno dao nekoliko kovanica. Ako je naplaćivao globu na tržnici, morao je biti plebejski edil. Kurulski edili nosili su togu s grimiznom vrpcom.

"Oprosti, edile", rekao sam i prišao mu s leđa.

Okrenuo se i automatski pogledao grimiznu vrpcu na mojoj tunici. "Da, senatore? Kako mogu. ." Tada smo se u isti čas prepoznali. "Decije Cecilije!

Kad si se vratio?" Ispružio je ruku i ja sam je uhvatio, jedva uspijevajući ne škrgutati zubima. Bio je to Lucije Kalpurnije Beštija, čovjek kojeg sam mrzio.

"Jučer. Tvoj ti položaj pristaje, Lucije. Smršavio si.

Iskreveljio se. "Grozna dužnost. Nikad nemam vremena jesti, a dane provodim plazeći po zgradama i tražeći kršenje naših građevinskih kodeksa.

Od toga sam u formi. I užasno je skupo, jer su iznosi koje država plaća određeni prije tristo godina, a cijene su otada porasle. Razliku moramo podmiriti iz vlastitih sredstava. Ne mogu ti reći koliko sam sretan što je godina na izmaku." Veselo se nasmijao. Zbilja nije shvaćao koliko mi je mrzak. "Kad ćeš se ti kandidirati za edila, Decije?"

"Za nekih pet godina, ako toliko poživim. Tada ću biti dovoljno star."

"Počni već sad posuđivati za to", savjetovao mi je. "Što te dovodi na stočnu tržnicu? Da ne moram zbog posla, nikad ne bih došao ovamo."

"Pitao sam se kamo su otišle gatare. Nisu na Forumu, a ne vidim ih ni tu."

Osjetio sam kako me netko vuče za togu i spustio pogled. Dijete mi je grickalo rub toge. Povukao sam je od male zvijeri i ustanovio da nije nanesena veća šteta. Dijete je izgledalo razočarano i otišlo je do svoje dadilje.

"Istjerali smo ih iz grada početkom godine", rekao je Beštija.

"Znaš za Cezarovu strast prema redu. Kao konzul i *pontifex maximus* odmah je naredio da ih se istjera izvan gradskih zidina. Ne mogu ući u grad čak ni radi kupnje ako nemaju dozvolu edila."

"Gdje su sad?" upitao sam.

"Podigle su šatore na Martovu polju pokraj Flaminijeva cirka. Mislio sam da si ti jedan od onih koji ne vjeruju u znamenja. Što će ti

gataru?“

"Uvijek se isplati biti oprezan", rekao sam mu. Beštija je bio čovjek s kojim nikako nisam želio raspravljati o istrazi.

"Pa, tamo ćeš ih naći. Hajde, priznaj. Napravio si dijete nekoj dami visoka roda i trebaš dogovoriti pobačaj." "Pogodio si. Riječ je o Cezarovoј ženi.“

Prasnulo je u grohotan smijeh. "A ona bi trebala biti izvan sumnje!" Četiri godine poslije Rimljanima je Cezarova nevjerojatno pompozna i licemjerna izjava još uvijek bila neodoljivo smiješna. No sve smo se manje smijali Cezaru. Zahvalio sam mu i krenuo. Beštija je bio do grla upleten u Katilininu ekscentričnu urotu i zasigurno je bio umiješan u ubojstvo. No izvukao se jer je radio kao Pompejev špijun. Nije bilo neke koristi od toga da se čovjek pravi moralno superiornim.

U rimskome javnom životu bilo je gotovo nemoguće išta postići, a da nemaš

posla s groznim ljudima poput Beštije. On čak nije bio ni među najgorima.

Do Flaminijeva cirka bio je dug put, no kome smeta hodanje nakon dana provedenih na moru i konjskim leđima? Izašao sam iz grada kroz Karmentina vrata pokraj južnog obronka Kapitolija. Na tom su mjestu dva ulaza na Servijevu zidu koja su međusobno udaljena nekoliko koraka, no može se upotrebljavati samo jedan jer se drugi otvarao samo za trijumfalne povorke. Nisam tražio nijednu gataru posebno, no želio sam provjeriti ozračje u svijetu koji mi je bio gotovo posve nepoznat, neobičnom podzemlju vještica.

Postoje tri vrste talijanskih vještica za koje znam. Tu su *sage*, odnosno mudre žene, koje su obično gatare i razumiju se u bilje i okultne stvari. Njih se rijetko smatra zlonamjernima i vlasti ih povremeno tjeraju iz grada samo zato što ponekad predviđaju političke događaje i smrt važnih ljudi. Ta se predviđanja lako mogu ostvariti, s obzirom na to koliko su građani praznovjerni i koliko se Rim oslanja na glasine.

Sljedeće su *strige*, prave vještice ili čarobnice. Te žene znaju čarati, bacati uroke i koristiti se mrtvim tijelima za nečiste obrede. Njih se svi silno boje i njihove su aktivnosti strogo zabranjene zakonom.

Posljednje su *venefice*, koje su već spomenute: trovačice. Još nisam planirao potražiti jednu od njih. A iz očitih razloga one

vjerojatno nisu oglašivale svoj posao kao obični prodavači. Martovo polje nekoć je bilo okupljalište i vježbalište gradskih legija, no tamošnji otvoreni prostor sve se više smanjivao kako se gradnja širila. Nekad je jedino uistinu veliko zdanje bio Flaminijev cirk, no ogromno Pompejevo kazalište i prostrani kompleks oko njega, koji je uključivao i dvoranu za sastanke senata, sada su dominirali nad svime. Otkada je kompleks izgrađen, senat je zasjedao tamo. Barem je bilo dovoljno prostora. Sula je gotovo udvostručio broj senatora, a nije izgradio razmjerno veliku prostoriju za okupljanje senata. Sada, dvadeset godina poslije, usprkos smrti i čistkama cenzora, još je bilo puno previše senatora da bi se mogli udobno smjestiti u staroj Kuriji. Vidio sam šatore i štandove čim sam se približio Flaminijevu cirku. Bili su jarko obojeni i maštovito ukrašeni. Zvijezde, zmije i polumjeseci bili su omiljeni motivi.

Činilo se da se žustro radi, što je još jedan znak nemirnih vremena. Kao i u mnogim drugim stvarima, Rim je imao dvije jasne tradicije vezane uz gatanje, službenu i popularnu.

Na službenoj razini država je imala augure koji su izabrani i koji su tumačili znamenje prema strogoj tablici, i to uglavnom ptice, munje, gromove i druge zračne stvari. Nisu predviđali budućnost, nego su primali volju bogova u vezi s određenom stvari u određeno vrijeme. To je bilo prerijetko za običan puk, pa je država s vremena na vrijeme pribjegavala etrurskim haruspicima, koji su tumačili volju bogova surovijom tehnikom pregledavanja utrobe žrtvovanih životinja. Najrjeđe su se konzultirale Sibilske knjige, koje je čuvao kolegij od petnaest uglednika; to se događalo samo u doba opasnosti.

Ti su uglednici bili uznositi ljudi čije su objave bile od opće važnosti za državu i zajednicu. Postojali su i privatni auguri i haruspici koji su nudili privatna tumačenja i naplaćivali svoje usluge, no njih su državni službenici prezirali. Tako su *sage*, mudre žene, bile te koje je običan puk stalno konzultirao o važnim i trivijalnim pitanjima. Za razliku od službenih tumača znamenja, koji se nisu pretvarali da imaju posebne moći, vidovnjakinje su često tvrdile da mogu predvidjeti budućnost. Kao i aristokrati, obični ljudi bili su lakovjerni i učestalost pogrešnih predviđanja nikada ne bi poljuljala njihovu vjeru u učinkovitost tih proročica.

Prvi štand do kojeg sam došao bio je malen i trošan, a ni ostale se ne bi moglo zamijeniti za pretorij. Ušao sam i odmah se počeo gušiti od gustoga snažnog dima. Očima koje su me pekle mogao sam razaznati postariju vješticu koja je pretenciozno sjedila na niskome brončanom tronošcu, kao da je prava Sibila.

"Što želiš od Belle?" prosiktala je. "Bella pronalazi ono što je skriveno. Bella vidi ono što će se dogoditi." Njezina gotovo bezuba usta proizvodila su riječi pomalo bljutavo, te nisu ulijevale strahopoštovanje kao što je htjela.

"Zapravo, tražio sam nekoga tko poznaje bilje i lijekove", rekao sam joj.

"Šesti štand nalijevo", rekla je. "Ispod svodova cirka. Traži Furiju."

Zahvalio sam joj i izašao. Prije nego što sam krenuo dalje, stajao sam okrenut prema vjetru i duboko udisao.

Kad su mi oči prestale suziti, krenuo sam potražiti ženu po imenu Furija.

Medu vještčinim talentima očito nije bilo brojenje, jer je između nje i cirka bilo najmanje dvanaest štandova. Zbog njezinih mušterija nadao sam se da joj je dar proricanja bolji od poznavanja aritmetike. Iz štandova pokraj kojih sam prolazio čuo sam zveckanje, zviždanje i jednolično zavijanje. Neke od tih žena tvrdile su da mogu povezati mušterije s njihovim mrtvim rođacima.

Nikada nisam razumio zašto te sjene pokojnika nikada ne govore normalnim glasom, nego uvijek krešte i uzdišu. Nisam shvaćao ni zašto ih prizivaju. Meni su moji živi rođaci zadavali dovoljno nevolja.

Duboka arkada u podnožju svakog cirka idealno je mjesto za improviziranu tržnicu, a arkada ispod Flaminijeva cirka bila je ograđena zavjesama; dodatne zavjese odvajale su i unutarnje pregrade. Posve ilegalno, naravno, ali čak i malo mito može učiniti čuda. Uz malo raspitivanja i njuškanja uokolo, uskoro sam pronašao Furijin štand.

Srećom, ona nije rabila opojne mirise. Na draperiji iznad ulaza bili su izvezeni vinova loza i lišće, gljive i krilati falusi. Unutrašnjost je bila tamna, ali mogao sam vidjeti košare s biljem i osušenim korijenjem, od kojih su neki bili reska mirisa. U stražnjem dijelu prekriženih je nogu na prostirci od trstike sjedila seljanka, odjevena u

debelu crnu haljinu i sa starim šešišrom koji je, izgleda, bio napravljen od konjske dlake istkane u tanku krutu tkaninu. Obod šešira bio je širok koliko i njezina ramena, a na vrhu je imao oblik visokog tuljca.

"Dobro došao, senatore", rekla je, očito nimalo impresionirana mojim položajem. "Kako ti mogu pomoći?"

"Jesi li ti Furija?"

"Jesam." Naglasak joj je bio etrurski, iz zemlje preko Tibera. Ti Etrurci uživaju veliki ugled kao čarobnjaci.

"Ja sam Decije Cecilije Metel Mladi i. ."

"Ako si pomoćnik edila, platila sam svoju pristojbu." Pod tim je mislila mito.

"Za jednu gataru tvoja sposobnost predviđanja baš i nije neka. Nemam ništa s edilima."

"Oh, dobro. Dosta mi ih je za ovu godinu. Dovoljno je loše što moram očekivati novu garnituru." Bila je zgodna žena izraženih kostiju, pravilnih crta lica i lagano nakošenih očiju kakve su uobičajene za ljude etrurskog podrijetla. Tamna smeđa kosa bila joj je podignuta i ugurana ispod pokrivala za glavu. "Pa što mogu učiniti za tebe? Kad pripadnici tvoje klase žele moju pomoć, obično pošalju svoje robove."

"Zbilja? Pa, neke stvari radije obavljam sam. Stvari povezane s, možemo reći, vrlo privatnim problemima."

"Vrlo mudro. Pretpostavljam da ti ne trebaju ljekovite trave. Kladam se da konzultiraš grčkog liječnika za svoje boljke." Pogledala je preko visokoga hrpta nosa rekavši to, kako bi iskazala prezir prema tim stranim novotarijama. "Trenutačno sam izvrsna zdravljia."

"Afrodizijak dakle? Imam neke izvrsne lijekove za obnavljanje spolne moći."

"Ne baš; i prije nego što to spomeneš, ne treba mi ni sredstvo za izazivanje pobačaja."

Slegnula je ramenima. "Onda si iscrpio moje zalihe." Imala je neobičan stav.

Prodavači obično pokušavaju uvaliti svoju robu bez obzira na to treba li vam ona ili ne. Ova se doimala gotovo prezirnom.

"A ako se nađem u ponoru najdubljeg očajaja?"

"Probaj vještu kurvu i vrč vina. To bi ti trebalo pomoći. Neizmjerne popravlja raspoloženje."

Gotovo mi se počela sviđati. "No ovo je nepodnošljiva melankolija. Moram je okončati."

"Probaj rijeku."

"To ne bi bilo gospodski. Sav natekneš i ribe te izgrizu."

"Izgledaš kao da si proveo neko vrijeme s legijama. Padni na svoj mač.

Nema plemenitijeg od toga." Zabavljala se, no činilo se da je i ljutita.

"Želim lagani i bezbolni izlaz iz svojih nevolja. Je li to tako teško nabaviti?"

"Senatore, od tvoje priče možda cvijeće bolje raste, ali to je sve.

Što tražiš?"

"Želim znati zašto mi ne želiš prodati posve legalno sredstvo za samoubojstvo."

Ustala je, graciozno ispruživši prekrižene noge bez pomoći ruku. Bila je viša nego što sam očekivao. Stojeći na bosim nogama, mogla me gledati ravno u oči. Bile su zelene i zapanjujuće izravne. Prišla mi je vrlo blizu, na nekoliko centimetara. Kao izučeni govornik znao sam da se koristi svojom snažnom tjelesnom prisutnošću da me zastraši. Uspijevalo joj je.

"Senatore, odlazi odavde. Riječi kao što je zakonito' možda imaju nekakvo značenje u senatu, ali među nama nemaju." Dah joj je slatko mirisao na klinčić.

"Kako to misliš?"

"Mislim da neću završiti kao Harmodija, niti će itko drugi na ovoj tržnici.

Traži koliko hoćeš, nitko ti neće prodati ono što želiš."

"Tko je Harmodija? I čemu ova iznenadna plahost u pogledu otrova?" No već sam se obraćao njezinim leđima. Lagano je koraknula na svoju prostirku i napravila piruetu graciozno poput plesačice, a onda se smjestila na nju lagano poput oblaka. Ja to ne bih mogao učiniti jer bi mi koljena popucala poput pruća na vatri.

"Razgovor je završen, senatore. Sada odlazi. Osim ako ne želiš da ti prorekнем budućnost?" Lagano se nasmiješila. Pitao sam se draži li me.

"Zašto ne?"

"Onda dođi i sjedni ovamo." Pokazala je rukom na prostirku ispred sebe dostojanstveno kao kraljica koja posjeda rimskog veleposlanika. Utonuo sam u trstiku pokušavajući ne učiniti to suviše nezgrapno. Gotovo smo se dodirivali koljenima. Posegnula je iza sebe i izvukla široki ovalni veoma star poslužavnik, napravljen od kovane bronce sa stotinama neobičnih sićušnih likova urezanih na površini. Znao sam daje to etrurski rad. Položila ga je preko koljena, uzela brončanu posudu s poklopcem i pružila mi je. Tada je skinula poklopac.

"Protresi ovo trinaest puta kružeći ulijevo, a onda istresi na poslužavnik."

U posudi se nalazilo mnoštvo sićušnih predmeta. Učinio sam što mi je rekla, žestoko sam okretao posudu ulijevo trinaest puta. Zatim sam je otvorio i stvarčice su poispadale. Bilo je tu kamenčića i perja i mnogo sitnih koščica; šupljih ptičjih kostiju i piljaka. Prepoznao sam lubanje sokola i zmija, kao i žuti očnjak lava, koji je bio toliko star da ga je mogao ubiti Herkul. Proučavala je te predmete mrmljajući sebi u bradu na jeziku koji nisam prepoznavao. Svjetlost koja se probijala kroz zavjesu na ulazu kao da je blijedjela i osjetio sam da me dotaknuo ledeni povjetarac.

"Tvoji su korijeni u Rimu, no provodiš mnogo vremena izvan njega", rekla je. "Tvoja je žena visoka roda."

"A kakvu bih drukčiju ženu imao?" rekao sam razočarano. "I koji to senator ne provodi pola vremena izvan Rima?"

Furija se lukavo nasmiješila. "Ona je višeg roda od tebe. I bojiš se nečega povezanog s njom." To me zapanjilo. Julija je bila patricijka. No bojati se nje? Tada sam se sjetio što je bilo vezano uz nju, a čega sam se bojao. Bojao sam se njezina strica Julija Cezara. "Nastavi."

"Oh, hoćeš posebno proricanje sudbine?" Sada se zlobno smiješila. Sakupila je svoje stvari, ponovno ih stavila u posudu i prekrila poklopcem.

Odmaknula je poslužavnik. "Vrlo dobro. Ali upamti da si to sam tražio."

Namjestila se i lice joj je postalo bezizražajno, hijeratsko, poput lica azijske svećenice.

"Daj mi da držim nešto tvoje. Imaš li nešto što ti već dugo pripada?"

Kod sebe sam imao samo odjeću, malenu novčarku, sandale i bodež koji sam obično skrivao u tunici kad sam izlazio u nesigurna vremena. Izvadio sam bodež. "Hoće li ovo poslužiti?"

Oči su joj sablasno zasjale. "Savršeno. Neću morati rabiti svoj nož." To je zvučalo zlokobno. Uzela je bodež i nakratko ga držala u rukama.

"Ubio si njime."

"Samo kako bih spasio vlastiti život", rekao sam.

"Ne moraš mi se opravdavati. Nije me briga ni ako si ubio ženu njime. Daj mi desnu ruku."

Ispružio sam je. Uhvatila mi je ruku i dugo gledala u dlan, a tada, prije nego što sam mogao izvući ruku, oštricom bodeža zarežala je dio dlana pri dnu palca. Bodež je bio toliko oštar da nisam osjetio bol, samo drhtaj koji mi je prošao cijelim tijelom. Pokušao sam izvući ruku.

"Budi miran!" prosiktala je i kao da sam se ukopao na mjestu. Izgubio sam moć kretanja. Vješto je oštricom prešla preko vlastitoga dlana pa spojila naše ruke ostavivši držak bodeža između njih. Držak je postao sklizak od krvi.

Bio sam posve zapanjen, no uspjela me još više začuditi. Drugu je ruku podigla do ovratnika haljine i strgnula je izlažući lijevu dojku. Bila je veća nego što bih očekivao, pa čak i na ženi nalik na Junonu, puna i pomalo obješena. U polumraku je bjelina njezine kože gotovo svjetlucala u usporedbi s tamnom tkaninom. Privukla je moju ruku prema sebi te zadržala obje naše ruke i bodež na mekoj i nježnoj dojci.

Na trenutak sam, napola sluđen, pomislio: *Ovo je svakako bolje od klanja žrtvene svinje!* Tada je počela govoriti, brzo i monotono. Riječi su se tako stapale jedna s drugom da je bilo teško pratiti ih, a sjajne su joj se oči zamaglile.

"Ti si čovjek koji privlači smrt kao što magnet privlači željezo. Ti si Plutonov miljenik, njegov pas tragač koji dovlači krivce, muška harpija koja kida meso prokletih i uništava njihove dane, kao što će i tvoji biti uništeni."

Pustila mi je ruku, gotovo da ju je bacila. Dok sam nespretno vraćao bodež

u korice, promatrala je paukovu mrežu koju je trag naše pomiješane krvi ostavio na njezinoj dojci, kao da u tom uzorku može iščitati neki smisao.

Velika kaplja skupila se na sredini bradavice, moja ili njezina, tko je mogao znati?

"Cijeli tvoj život bit će smrt onih koje voliš", rekla je. Malodušan kao što sam rijetko u životu bio, ipak sam uspio ustati. To nije bila obična *saga* koja proriče sudbinu. To je bila prava *striga*.

"Ženo, jesi li me začarala?" povikao sam i nisam se stidio što mi glas drhti.

"Imam što mi treba. Dovidenja, senatore."

Nespretno sam ispod toge pokušavao izvući nešto novčića iz novčarke.

Napokon sam je cijelu bacio pred nju. Nije ju podigla, nego me pogledala podrugljivo se smiješeći.

"Vrati se u bilo koje doba, senatore."

Zateturao sam prema zavjesi, no kad sam je dohvatio, ona je progovorila.

"Još jedna stvar, senatore Metele." Okrenuo sam se. "Što je, vještice?"

"Živjet ćeš jako, jako dugo. I poželjet ćeš da si umro mlad."

Isteturao sam iz šatora na svjetlost dana, koja više nije bila zdrava. Cijelim dugim putem kući prolaznici su me izbjegavali kao da sam prijenosnik neke smrtonosne zaraze.

5.Do podnevasam prestaostrahovati i pitatiseštose dogodilo.Akose, doista, išta i dogodilo. Malo sam se stidio samoga sebe, toga što sam se uspaničio kao nekakav bezveznjak zbog riječi jedne priproste gatara. A što je, uostalom, i rekla? Samo onakve gluposti kakve varalice uvijek rabe da bi obmanule lakovjerne.

Živjet ću jako, jako dugo, ma nemoj. To je bilo dovoljno sigurno predviđanje, jer se posve sigurno neću moći suočiti s njom ako se pokaže netočnim.

Tada sam se prisjetio guste zagušljive pare u prvom šatoru.

Sigurno je ona žena Bella palila konoplju i sjeme maka kako bi oslabila svoje žrtve. Bio sam pod utjecajem tih droga koje izazivaju vizije kad sam tražio Furiju. Tako sam se tješio i liječio ranjeni ponos.

Hermes je ušao kad sam povijao ruku. "Što se dogodilo?"

"Porezao sam se pri brijanju. Gdje si dosad? Kuća Lucija Cezara nije tako daleko."

"Izgubio sam se." Očigledna laž, no odlučio sam je ignorirati. "U svakom slučaju, Julija je kod kuće i šalje ti ovo." Pružio mi je presavijeni papirus i ja sam ga uzeo. "Donesi mi nešto za jelo, a onda mi pripremi stvari za kupanje." Otišao je u kuhinju. Vratio se nakon nekoliko minuta noseći poslužavnik s kruhom i sirom. Grickao sam tu suhu hranu i zalijevao je jako razvodnjenim vinom dok sam čitao Julijino na brzinu napisano pismo.

Decije, počinjalo je, bez uobičajenih pozdrava i uvoda, radujem se što čujem da si u Rimu, iako ovo nije dobro vrijeme da budeš u gradu. Mogu samo nagađati da to što si tu znači nevolje. Ah, moja Julija, uvijek tako romantična. Moj otac je s Oktavijem u Makedoniji, no baka mije tu i budno me pazi. Pronaći ću neki izgovor da se uskoro vidim s tobom. Kloni se nevolja.

Tako je završavalo Julijino pismo. Pa, napisala ga je u priličnoj žurbi.

Prisjetio sam se da postoji ženidbena veza između Cezara i Gaja Oktavija.

Dok sam dovršavao skromni ručak, pokušavao sam se sjetiti kakva je to veza bila. Njegova je žena bila Acija, i dosjetio sam se da je Acija bila kći Julije, sestre Gaja i Lucija Cezara, i bezveznjaka po imenu Acije. Taj Oktavije bio je otac našeg sadašnjeg Prvoga građanina, činjenica koje smo bili blaženo nesvjesni u to vrijeme, i takva je veza Prvoga građanina s Julijevcima, iako se on voli praviti da njegovim žilama kola krv cijeloga plemena.

Iz moje smo se kuće Hermes i ja zaputili prema ulici blizu Foruma u kojoj se nalazilo jedno od mojih omiljenih kupališta. Bilo je to prilično raskošno mjesto, iako tada kupališta nisu bila ni približno velika kao ona koja su nedavno sagradili Agripa i Mecena, s mnogobrojnim termama i prostorijama za vježbanje, knjižnicama, predavaonicama, biljkama, kipovima i mozaicima. To je kupalište imalo nekoliko pristojnih skulptura koje su bile plijen iz Korinta, vješte masere s Cipra i vruće kupke, dovoljno malene da u njima desetak ljudi može ugodno razgovarati. Dobar razgovor sa sebi ravnima činio je polovinu zadovoljstva kupanja, a teško je čuti nekoga u današnjim

ogromnim termama, u kojima sve odjekuje i gdje stane stotinu ili više kupača istovremeno.

Kupalište u koje sam odlazio uglavnom su posjećivali senatori i ekviti, pa je to bilo dobro mjesto da se saznaju sve novosti o vladi. Ostavivši odjeću u atriju pod Hermesovim ne baš budnim okom, prošao sam što sam brže mogao kroz hladni bazen, a onda u *caldarium* da se opustim u vrućoj vodi.

Dok sam ulazio u tamnu prostoriju punu pare, razočarano sam uočio da su u kupalištu još samo dvojica; nisam ih poznavao.

Pristojno sam ih pozdravio, ušao u prelijepo vruću vodu i uronio do brade.

Bio sam leđima okrenut ulazu, a nisam sjedio u vodi više od nekoliko minuta kad su druga dvojica uplašeno pogledala prema ulazu. Nisam se potrudio okrenuti dok su ljudi iza mene ulazili u bazen, krupni muškarci oštrih crta lica i prekriveni ožiljcima. Bili su to gladijatori najgore vrste.

Uskoro je šest golemih grubijana dijelilo kupelj sa mnom. S moje desne strane ostalo je prazno mjesto. Još se jedan muškarac spustio tamo, mlađahan muškarac koji je bio nekako raskalašeno zgodan i kojeg je krasilo samo nekoliko manjih ožiljaka, od kojih sam mu neke nanio ja osobno.

"Dobro došao natrag u Rim, Decije", rekao je.

"Hvala ti, Klodije." Smrznuo sam se. Nije bilo apsolutno nikakvog načina da mu se oduprem ili pobjegnem, a ne bi ni bilo dostojanstveno pokušati.

Toliko o proročanstvu o mojem dugom, dugom životu.

"Smiri se, Decije. Ja sam sljedeći tribun i sada imam mnogo toga važnog na umu. Ti si mi trenutačno najmanja briga. Nemoj me ljutiti i ne moraš

nimalo brinuti."

"Radujem se što to čujem", rekao sam, i uistinu sam tako mislio.

"Neću ti zamjeriti čak ni prijateljstvo s onim bijesnim psom Milonom dok god se ne urotiš s njim protiv mene." "Ne tražim nevolju, Klodije", rekao sam.

"Izvršno. Sada se razumijemo." Doimao se neznatno normalnije nego obično, no to baš i nije mnogo govorilo. "Zapravo", neobično je oklijevao,

"postoji način na koji bismo mogli izgladiti stvari, početi ispočetka, da tako kažem."

To je bilo uistinu zbunjujuće.

"Kako to misliš?"

"Dosad si saznao da je moj šurjak, tvoj rođak Metel Celer, otrovan?"

"Znam da je mrtav", rekao sam oprezno. "Samo sam čuo glasine da je otrovan."

"Oh, da, zaboravio sam. Ti si jedan od onih logičara."

Prešutio sam uvredu. "Čvrsti dokazi draži su mi od glasina", rekao sam mu.

"Pa, priča se da je Celera otrovala njegova žena, moja sestra Klodija. Moji neprijatelji i obična svjetina šapuću iza mojih leđa da je ona kriva, samo zato što prezire konvencije i podržava me." "Svijet je pun nepravde", ustvrdio sam.

"Ti bi trebao biti dobar u otkrivanju, Metele. Želim da saznaš tko je ubio Celera i skineš ljagu s Klodijina imena."

Bio sam toliko zatečen da sam gotovo potonuo pod vodu. Moje je oklijevanje protumačio kao nevoljkost.

"Učini to i možeš od mene tražiti što želiš, a kao tribun moći ću učiniti mnogo za tebe: počasti, imenovanja, što god želiš. Sve to mogu progurati preko Narodne skupštine gotovo bez ikakvih napora."

"Ne treba mi mito da doznam istinu", rekao sam pompozno. No iskušenje je bilo veliko, pa sam možda zbog toga bio tako bahat. Odmahnuo je rukom.

"Naravno, naravno. Ali siguran sam da ne bi odbio velikodušni poklon za Saturnalije, zar ne?" To je bio uobičajeni način nuđenja mita.

Slegnuo sam ramenima. "Tko bi se mogao uvrijediti zbog toga?" Želio bih vjerovati da sam to rekao samo zato što sam znao da nikada ne bih napustio tu prostoriju živ da se nisam složio s njegovim prijedlogom. Ljudi su se i prije utapali u bazenu. "Onda dogovoreno", izjavio je vrlo odlučno. "Dobro."

Počni odmah. Trebaš posjetiti Klodiju. Danas ima večeru. Pozvan si." "Sve je to malo iznenadno", rekao sam.

"Zaposlen sam i nemam mnogo vremena. Nećeš biti dugo u Rimu, zar ne, Decije?" Način na koji je to rekao nije podnosio neslaganje.

"Toliko da riješim pitanje Celerove smrti."

"Izvršno, izvršno. Ne mislim da moramo nastaviti svoju svađu kad ova neugodnost bude iza nas, ali, da budem iskren, što manje prijatelja Milon i Ciceron imaju u gradu tijekom mojeg tribunata, to ću biti sretniji." Pljesnuo me po mokrom ramenu. "Mi smo svjetski ljudi, zar ne? Znamo kako politika funkcionira.

Samo zato što se ljudi ne slažu u nekim pitanjima, ne znači da ne mogu dobro surađivati na stvarima koje su im obojici od interesa." Kao i svi profesionalni političari, i Klodije je znao biti šarmantan kad je to bilo nužno.

"To se podrazumijeva", promrmljao sam.

"Upravo tako." Poprskao je lice i kosu vodom. "Na primjer Katon i ja preziremo jedan drugoga. Ali imam iznimno važno mjesto za njega iduće godine, koje ne bih povjerio nijednom od svojih prijatelja."

"Dopusti da pogodim da je to položaj koji će ga držati podalje od Rima", rekao sam.

Nacerio se. "Nema razloga zašto jednim zakonom ne bih postigao dvije korisne stvari, zar ne?"

"Koje je mjesto u pitanju?" upitao sam i iskreno me zanimalo.

Sve što Klodije bude radio kao tribun vjerojatno će, ovako ili onako, utjecati na mene i moju obitelj.

"Uskoro ćemo pripojiti Cipar. Dat ću Katonu poseban položaj da kao *quaestor pro praetore* nadgleda prijenos i podnese puno izvješće senatu, a na dužnosti će biti onoliko koliko smatra da mu je potrebno da dobro obavi posao."

"On je dobar izbor", nevoljko sam priznao. "Otok je strateški važan i bogat.

U rukama većine ljudi to bi bilo dopuštenje za pljačku i sijanje mržnje među starosjediocima sve do sljedeće generacije. Katon je potpuno nepodmitljiv; no nije zbog toga nimalo simpatičniji. Pošteno će prijaviti pravo stanje stvari." "Baš tako i ja mislim."

"Pretpostavljam da se ne namjeravaš pomiriti s Ciceronom?" Osmijeh mu je iščeznuo i pojavio se pravi Klodije. "Neke su stvari važnije od političkog probitka. Otjerat ću ga u progonstvo i nimalo to ne tajim."

"Shvaćaš da ćeš Rimu oteti jedan od najboljih političkih i pravnih umova, zar ne? Ciceron je jedan od najsposobnijih ljudi našega doba."

Klodije je otpuhnuo. Možda mu je voda ušla u nos. "Decije, poput većine aristokrata, živiš u prošlosti. Od Suline diktature do danas doživjeli smo malu obnovu stare Republike, no to neće potrajati. Važni ljudi našega doba su ljudi od djela, ljudi poput Cezara i Pompeja, a ne pravници poput Cicerona."

"Nemojmo zaboraviti Krasa", rekao sam, ozlojeđen njegovom previše točnom procjenom vremena. "Bogati ljudi također su iznimno važni."

Klodije je slegnuo ramenima. "A kada nije bilo tako? Čak su i kraljevi prije svega bogati ljudi, zaboravi krvnu lozu. No bogataši koji nisu moćni brzo prepuste svoje bogatstvo ljudima koji imaju mnoštvo sljedbenika i oštre mačeve. Tijekom Sulinih proskripcija bogataše se rutinski osuđivalo kako bi im se oduzela imovina." "Čini se da imaš sve odgovore", primijetio sam.

Kimnuo je. "Imam." Ustao je i njegova su potrčka pohitala donijeti mu ručnike. "Zbilja moram krenuti, Decije. Moram obaviti mnogo toga. Nova se vlada već uspostavlja. Vidimo se večeras kod Klodije."

"Živi li ona još u Celerovoj kući?" upitao sam.

"Da, trenutačno. Vratit će se u palaču Kloudijevaca nakon Saturnalija. Tamo će biti sigurnija."

Protumačio sam da to znači da je Celerova oporuka pročitana i da ništa nije ostavio Klodiji. To je jednako tako značilo da će kuću dobiti Nepot, Celerov polubrat. On je bio Pompejev čovjek, a Klodija je bila odana svojem bratu, koji je bio Cezarov. To nije bilo osobito komplicirano pitanje imovine, obitelji, braka i politike, i bilo je tipično za to vrijeme.

Kad su Klodije i njegovi ljudi otišli, Hermes je ušao na prstima.

"Gospodaru, nisam vidio da dolaze. Upozorio bih te, ali kad sam podigao pogled, tu su bili gladijatori i Publije Klodije i ja."

"Sve je u redu, Hermese", rekao sam proučavajući strop i radujući se što još

dišem. "Mislio sam da su te ubili. Klodije je tako sklon malim iznenađenjima."

"Mislio sam da ću te pronaći kako plutaš licem nadolje", priznao je. "Drago mi je što te ostavio na životu."

"Radujmo se onda što smo obojica preživjela." Osjećao sam da bih možda mogao izaći iz bazena, a da mi koljena ne klecaju previše sramotno. Nikad se nisam libio boriti se s Klodijem jedan na jednoga ili kad smo obojica imala iza sebe svoje ljude, naoružane ili ne. Borili smo se više nego jedanput na ulicama i nisam ga se bojao kad smo bili iole ravnopravni u borbi. Ali obeshrabrujuće je kada te tvoj najopakiji neprijatelj uhvati nasamo, brojčano je nadmoćan, u stupici si bez mogućnosti da pobjegneš, a povrh svega još si i gol golcat. Iz ponosnog i ratobornog Rimljanina pretvorio sam se u nešto nalik na meduzu.

"Što se dogodilo?" upitao je Hermes.

"Pa, kako da objasnim?" Još sam malo proučavao strop. "Dobra stvar je to što smo na neko vrijeme sigurni na ulici. Klodije je opozvao svoje pse. Loša stvar je to što i on želi da istražim Celerovu smrt, no samo zato što Klodiju želi osloboditi krivnje. Bojim se da tu postoji stanoviti sukob interesa."

Hermesu nije trebalo dugo da shvati u čemu je problem. Rob uvijek točno zna odakle dolazi opasnost.

"Dokažeš li da je nevinā, zamjerit ćeš se obitelji", rekao je.

"Dokažeš li da je kriva, Klodije će te ubiti."

"Tako i ja to vidim", složio sam se. "Naravno, Klodije me ionako planira ubiti, bez obzira na to što učinim. To i nije baš neka nova prijetnja. A moja me obitelj barem neće ubiti. No mogu se veseliti tome što ću ostatak života provesti isušujući močvare na najgorem od obiteljskih imanja."

"Možeš podržati Pompeja", rekao je Hermes. Brzo je učio.

"Ne, ne mogu. Neću poduprijeti ni Pompeja, ni Cezara, ni Krasa.

Ja sam republikanac."

"Ne tvrde li to i svi oni?" Njegovo se poimanje stvarnosti poboljšavalo.

"Naravno da tvrde. Ali oni lažu, a ja ne. Sula je tvrdio da obnavlja Republiku, a to je dokazao time što je pobio pola senata i imenovao svoje sljedbenike senatorima, bez obzira na to jesu li obnašali tu dužnost ili ne.

Pompej je postao konzul, a da nikada nije bio izabran na neku dužnost, što je protiv svih ustavnih zakona i bez presedana! A Cezar je najgori od svih, jer nitko ne zna što on smjera, osim da namjerava postati diktator.“

"Znaš", rekao je Hermes, "glas ti zbilja dobro zvuči ovdje, kako odjekuje od zidova, hoću reći.“

"Donesi mi ručnik", rekao sam mu. Umorno sam izašao iz bazena i krenuo prema stolovima za masažu.

Sat poslije, odjeven, izmasiran, namazan svježim uljem i preživjevi još

jedan veliki strah u istom danu, bio sam spreman vratiti se svojim poslovima. Ako ništa drugo, život u Rimu bio je stimulativan. Već sam se pitao što će kod Klodije biti za večeru. Imao sam nekoliko slobodnih sati prije odlaska u Celerovu kuću. Prisjetio sam se da Klodija voli kasno počinjati večeru. To se smatralo skandaloznim, a vjerojatno je zato to i činila. Tako sam imao vremena za još jedan neizostavni posjet.

Milonova kuća, ili bolje rečeno tvrđava, bila je smještena u mravinjaku kuća, tako da ju je bilo teško izravno napasti. Tako je to isplanirao. Jedanput mi je rekao da je pročelje zgrade na javnom trgu impozantno, ali to neprijateljima daje mnogo prostora da dojure i uzmu zalet s ovnom za rušenje bedema. Zbog takve dalekovidnosti Milon se uzdignuo do prestižnog položaja najistaknutijega nitkova u Rimu. Uvijek uz moguću iznimku Klodija.

U to je vrijeme Milon bio Ciceronov saveznik. Kako je Ciceronova zvijezda blijedjela, Milonova je nadmoć kopnjela. Jedna od brojnih ironija političke i društvene arene bila je ta što je interese aristokrata zastupao Ciceron, *homo novus* iz Arpina, čiji je gangsterski saveznik bio Milon, nitko niotkuda, dok su predstavnici običnoga puka bili Cezar i Klodije, obojica patriciji iz nevjerojatno starih i uglednih obitelji.

Na vratima je, kao i obično, stražario Berbiks. Bivši gladijator galskoga podrijetla, dobro poznat na rimskim sudovima. Imao je iznimno dobar vid, zbog čega je mogao uočiti Klodijeve pristaše iz daljine, a skriveno oružje iz blizine.

"Dobro došao natrag, senatore", rekao je i nasmiješio mi se otkrivajući krezuba usta. Počeo sam priželjkivati da ljudi kažu nešto

originalnije.

"Je li Milon kod kuće?" upitao sam.

"Uvijek je kod kuće, osim kad je na Forumu", odgovorio je Berbiks.

"Njegova su vrata uvijek otvorena svima koji ga žele vidjeti. Uđi." Ignorirao je bodež ispod moje tunike. Bio sam jedan od malobrojnih koji su smjeli nositi oružje u Milonovoj prisutnosti. No nitko, s oružjem ili bez njega, baš i nije predstavljao veliku prijetnju Titu Aniju Milonu Papiniju.

Ta njegova pristupačnost dijelom je bila proračunata politička mudrost, a dijelom je želio da ga ljudi doživljavaju kao tribuna. Prema starom običaju, vrata pučkog tribuna trebala su biti uvijek otvorena. Milon je smatrao da politička moć raste u doticaju s ljudima, a ne druženju sa senatorima.

Uvijek je bio spreman činiti ljudima uslugu. Onda se, naravno, od njih očekivalo da njemu učine protuuslugu.

Pronašao sam ga kako sjedi za malim stolom s još jednim muškarcem, čovjekom gruba lica u senatorskoj tunici koji mi se činio poznat.

Pregledavali su svitke papirusa na kojima su, izgleda, bili ispisani popisi imena. Milon je pogledao prema meni i široko se osmijehnuo.

"Decije!" Skočio je na noge i moju razmjerno malenu ruku zgrabio svojom ogromnom šapom, čiji dlan kao da je bio prekriven iskovanim metalnim pločicama. U mladosti je bio galijot i ruke su mu zauvijek ostale grube od tog zanimanja. "Čujem da ti dobro ide, Tite", rekao sam.

"Ide", rekao je i samozadovoljstvo gaje ogrnulo poput toge. Takvo bi držanje kod nekog drugog moglo biti odbojno, no Milon je prihvaćao darežljivost Fortune onako kako božanstvo prihvaća štovanje. I izgledao je poput boga, što mu nikada nije štetilo kod glasača. Okrenuo se i pokazao svoga gosta.

"Mislim da poznaješ Publija Sestija?"

Sad sam se sjetio. "Naravno. Obojica smo bili kvestori kad su Ciceron i Antonije Hibrida bili konzuli." Počeo sam se svega prisjećati i ispružio sam ruku, koju je Sestije prihvatio. "Nismo se baš mnogo viđali. Sjećam se da si dobio na izborima i da si postao član osobne konzulove pratnje. }a sam dobio riznicu."

"Bila je to godina za pamćenje", rekao je Sestije, što je bio diplomatski način da se to kaže. Izgledao je kao aristokrat koji je ujedno i ulični borac.

Pretpostavljam da se isto moglo reći i za mene.

Milon je pljesnuo rukama i jedan je razbijač unio poslužavnik s vrčem vina i čašama, zajedno s uobičajenim orasima, suhim smokvama, datuljama, sušenim kruškama i tome sličnim. Usprkos svojem bogatstvu Milon nije imao zgodnih sluškinja, kultiviranih sobara "Šališ se!" uzviknuo je Sestije.

"Ako sljedovanje žita bude institucionalizirano, a ne samo mjera u slučaju nužde, ne samo da ćemo izgubiti jedno od svojih najmoćnijih političkih oruđa nego će i svaki oslobođeni rob, propali seljak i slobodni barbarin u Italiji krenuti ravno u Rim da se upiše!"

"To ionako već čine", istaknuo sam.

"To nije razlog za veselje", promrmljao je Sestije.

"Riješit ćemo to", rekao je Milon sigurno.

Možda se čini čudnim da su ljudi poput Klodija, Milona i Sestija mogli govoriti s takvim pouzdanjem, kao da će vladati kao kraljevi, a ne obnašati dužnost na koju će biti izabrani, ali tribunat se vratio na velika vrata u posljednjih nekoliko godina. Sula je ukinuo gotovo sve ovlasti pučkim tribunima, no jedan za drugim tribuni su svake godine donosili zakone u narodnim skupštinama kojima su te ovlasti vraćali. Sada su bili važniji nego ikad i imali su neizmjernu moć da predlažu nove zakone i provode ih posredstvom skupština. Tribuni su imali moć imenovati ili opozvati prokonzula, dijeliti novac iz državne blagajne i slati ljude u progonstvo. U

usporedbi s njima sami su konzuli bili relativno беспомоћни, a senat se pretvorio u debatan klub. Pravu moć imali su obični građani i njihovi izabrani predstavnici, tribuni.

Obećao sam da ću izvještavati Milona o situaciji i napustio njegovu kuću pitajući se trebam li u Klodijinu kuću otići naoružan. Požalio sam što se nisam sjetio pitati Asklepija postoji li pouzdan način da se *izbjegne* da budeš otrovan.

6. Kuća pokojnog Metela Celera nalazila se na obronku Eskvilina, u četvrti koja je nekako izbjegla najgore požare koji su s vremena na vrijeme pustošili grad. Bila je to relativno skromna građevina. Bila je u obitelji nekoliko generacija, pa je pripadala vremenu prije punskih

ratova, kada su čak i najveće obitelji bile jedva nešto bogatije od dobrostojećih zemljoradnika.

Hermes me pratio s pomiješanim osjećajem zabrinutosti i slutnje. Klodija ga je plašila kao što je plašila sve. No ona je jednako tako pripadala novoj generaciji Rimljana koja se pravila da voli lijepe stvari zbog njihove ljepote, a ne zbog njihove vrijednosti. Stoga se okružila lijepim stvarima, uključujući i robove. Klodiju se često moglo vidjeti na tržnicama robova, uvijek je kupovala nove ljepotane i odbacivala one čija je ljepota počela blijedjeti.

To je bila još jedna od njezinih zloglasnih osobina. Dobro odgojeni ljudi, uključujući moju obitelj, uglavnom su se pravili da nikada ne kupuju robove, nego su se koristili samo onima koji su rođeni u kućanstvu. Kad su željeli robove s tržnice, diskretno bi poslali upravitelje posjeda da ih kupe.

Ne i Klodija. Ona je voljela osobno pregledati živu robu, vlastitim očima vidjeti zube, vlastitim rukama udariti da vidi kakva su pluća i stisnuti da vidi kakvi su mišići.

"Potrudi se da te ne uhvate u nepriličnom ponašanju s djevojkama", upozorio sam Hermesa.

"Naravno, gospodaru", rekao je, očigledno neiskreno. "Ali želiš da pokušam izvući informacije iz njih, zar ne?"

"Prestani sliniti. Da, zanima me znaju li išta o Celerovoj smrti i je li Klodija imala neobične posjetitelje. Pa, znam da ima svakakve neobične posjetitelje, no zanimaju nas vještice, nadriliječnici, ljudi koji vjerojatno prodaju otrove."

Šanse za to bile su prilično male. Za ženu, Klodija je mnogo proputovala i mogla je kupiti egzotični otrov gotovo bilo gdje. To je bilo nešto što bi ona željela kupiti. No postojala je mogućnost i da je kupila otrov bez skrivanja, tu u Rimu. Zločinke visokoga roda poput Klodije rijetko su poduzimale mjere da prikriju svoje zločine. Smatrale su da su izvan sumnje, ili barem izvan mogućnosti kaznenog postupka.

Znao sam da me čeka zanimljiva večer čim su se vrata otvorila.

Prije je Klodija po svom ukusu smjela uređivati samo svoje odaje. Ostatak kuće bio je prilično jednoličan, pravo dosadno metelovsko okružje. To je pravilo nestalo u dimu Celerove pogrebne lomače.

Vratar koji mi je otvorio izgledao je poput grčkog kipa koji prikazuje atleta skladnih mišića, savršene kože i gustih kovrča. Dlačice su mu bile uklonjene s tijela s izuzetkom glave, što je često prenemaganje dama visoka roda, no rijetko se susreće kod muškaraca osim kod egipatskih robova, a ovaj mladić očito nije bio Egipćanin. Jedini ustupak pristojnosti koji mu je Klodija dopustila bila je tanka i prozirna tkanina koja mu je prekrivala genitalije i koju je pridržavala tanka vrpca vezana oko bokova. Na sebi je imao još samo pozlaćeni i ukrašeni okov oko vrata kojim je bio privezan uz dovratnik.

"Dobro došli, senatore", rekao je, nasmiješio se i otkrio savršene bijele zube.

"Moja gospa i njezini gosti su u trikliniju." Prošli smo kroz atrij pokraj soba i niše za posmrtnu masku predaka pa izašli u peristil. Obično je bio otvoren, tako da se moglo vidjeti nebo, no sada je nad svodove navučena raskošna tenda ukrašena zlatnim zvijezdama kako bi se hladni zrak zadržao vani. U

bazenu ispod tende nalazila se skladna skulptura rasplesanoga fauna, a u vodi ispod njega plivali su debeli šarani. Između stupova na brončanim lancima visjele su lijepe kampanijske lampe.

Kamo god sam pogledao, vidio sam sjajna umjetnička i zanatska djela.

Također sam primijetio da se Klodija nije potrudila popločiti podove mozaicima po novoj modi. Nije ni imalo puno smisla s obzirom na to da neće ostati tu. Sva njezina blaga bila su prenosiva i išla su s njom.

"Decije!" Klodija mi je prišla, a haljina joj je lepršala oko tijela poput obojenog zraka. Još je bila jedna od najljepših žena u Rimu, imala je oko trideset tri godine, a tijelo joj nije bilo obilježeno rađanjem, pa je mogla nositi gotovo prozirne grčke haljine. Prozirnu tkaninu tkali su na otoku Kosu i cenzori su je neprestano pokušavali zabraniti u gradu, ili barem spriječiti ugledne žene da je nose. Klodija je jedva poštovala javni moral.

Lice joj je bilo mladoliko i nagrdjivala ga je samo stanovita strogost oko usana i očiju. Rabila je malo kozmetike, za razliku od mnogih žena.

"Kako je dobro vidjeti te", povikala je i objema rukama uhvatila moje.

"Predugo te nisam vidjela. Fausta mi je ispričala sve o uzbudljivim događajima u Aleksandriji. Tamošnji dvor zvuči sjajno." Klodija i Fausta bile su najbolje prijateljice, iako se Fausta uskoro trebala udati za Milona, najljucijega Klodijeva neprijatelja. Politika.

"Siguran sam da će te princeza Berenika primiti kao kraljicu ako je odlučiš

posjetiti", uvjeravao sam je. Berenika je bila luđa čak i od ostalih pripadnika egipatske kraljevske obitelji.

"Dođi sa mnom i upoznaj moje goste. Neke od njih već poznaješ."

"Povedi me", rekao sam. "No u neko doba morat ću razgovarati s tobom nasamo."

"Znam", urotnički je šapnula. Urota je bila nešto u čemu je uživala. "No ne smiješ spomenuti tu temu za vrijeme večere. Oh, Decije, tako mi je drago što ste ti i moj brat izgledili svoju glupu svađu!" To je bilo malo pretjerano čak i za Klodiju. No ona ni u čemu nije prakticirala umjerenost, pa čak ni u neiskrenosti.

"Pođi sada sa mnom." Obgrlila me rukom i ušli smo u triklinij koji se nastavljao u tendom prekriveni dio peristila.

I tu je došlo do nekih promjena. Klodija nije voljela udobnu intimnost blagovaonice, pa je dala srušiti nekoliko unutarnjih zidova i od tri prostorije napravila jednu. Prisjećajući se prijašnjeg tlocrta kuće, shvatio sam da je žrtvovala Celerovu spavaću i radnu sobu kako bi proširila triklinij. Nisam vidio raskošnije počivaljke i jastuke u Rimu, bili su raskošniji čak i od Lukulovih.

"Pa, Klodijo", rekao sam, "nije raskošno kao Ptolemejeva palača, ali je blizu."

Nasmiješila se prihvaćajući to kao pravi kompliment. "Nije li sjajno? U

prostoriji gotovo da nema pokućstva koje u neko doba nisu zabranili cenzori."

"Zakoni o luksuzu nemaju učinka", rekao sam. "Jedino si ljudi koji donose zakone mogu dopustiti da ih krše." To, zapravo, i nije bila istina, jer je u gradu bilo sve više bogatih oslobođenika koji nisu mogli biti birani na visoke dužnosti.

Neki od gostiju divili su se freskama. Barem one nisu bile pretjerano skupe, a naslikane su da bi prikrile spajanje triju soba u jednu. Njihov je stil upravo ušao u modu: crna pozadina s ornamentalnim

stupovima naslikanim u pravilnim razmacima. Stupovi su bili neuobičajeno tanki i izduženi, kao da ih je netko rastegnuo. Tu i tamo imali su malene platforme na kojima se nalazilo bilje u lončanicama i zdjele s voćem, jednako izdužene. Na vrhu stupova bila su maštovita postolja s naslaganim globusima ili pognutim čunjevima. Mislim da je to trebalo izgledati hirovito, no meni je stil bio sanjarski i pomalo zbunjujući, kao da vidiš nešto čega se napola sjećaš, no ne možeš to posve smjestiti.

"Decije, jesi li upoznao tribuna Publija Vatinija?" Odvela me do visokog muškarca vojničkog izgleda. Izgledao je poput nekoga tko rado izvršava najgroznije zapovijedi svojih nadređenih. "Uvijek mi je drago upoznati još

jednog Cecilija Metela", rekao je. Sveprisutnost moje obitelji bila je dobro poznata u Rimu. "Tribun Vatinije osigurao je Cezarovo iznimno namjesništvo u Galiji", oduševljeno je rekla Klodija. Ako je išta voljela više od luksuznih stvari, bila je to visoka politika.

"Vrlo neobičan način da se riješi situacija u Galiji", primijetio sam.

"To je reforma koju je davno trebalo provesti", izjavio je Vatinije.

"Reforma? Misliš li da možemo očekivati da će se takvo što ponoviti?"

"Naravno. Moramo se prestati pretvarati da živimo u vrijeme svojih predaka. Imamo ogromno carstvo diljem cijeloga svijeta, a pokušavano vladati njime kao da je Rim još maleni talijanski graddržava. Način na koji mijenjamo dužnosnike svake godine apsurdan je! Čim čovjek nauči svoj zadatak ili upozna teritorij kojim treba upravljati, mandat mu je već istekao."

"Tko bi želio obnašati kvestorsku ili edilsku dužnost dulje od godine dana?"

usprotivio sam se.

Nasmijao se. "Točno tako. Ne, ja sam govorio o dužnosnicima koji posjeduju imperijalne ovlasti, o pretorima i konzulima. Ili točnije, o propretorima i prokonzulima. Jednogodišnje ograničenje u upravljanju provincijom bilo je jedno kad su naši teritoriji bili nekoliko dana hoda udaljeni od Rima, no to je sad posve zastarjelo. Samo put do provincije kojom ćeš upravljati može trajati tjednima, ako ne i mjesecima. Čim se snadeš, vrijeme je za povratak kući."

"Obično se upravljanje provincijom može produžiti za godinu ili dvije", rekao sam.

"Ali nikad ne znaš!" žustro je uzvratio. "A ako se želiš ponovno kandidirati za dužnost, moraš sve ostaviti i pohitati natrag u Rim, čak i ako si usred rata. Novi je način bolji. Cezar ide u Galiju znajući da ima pet godina da sredi tamošnju situaciju i dovede do zadovoljavajućeg rješenja. Osim toga ima *imperium* i nad Galima i nad Ilirima; ako natjera barbare u bijeg, oni ne mogu jednostavno pobjeći preko granice, gdje bi se on morao koordinirati s drugim prokonzulom." Jedno od pravila bilo je da promagistrat ima imperijalne ovlasti samo unutar granica provincije koja mu je dodijeljena.

Ako ih pokuša iskoristiti izvan tih granica, riskira da ga se optuži za izdaju.

"To je veoma promišljena politika", priznao sam.

"Vjeruj mi, to je odsad jedina politika", ustrajao je. "I trebamo još zakona koji će omogućiti promagistratu da se kandidira za dužnost u odsutnosti.

Ako legat može upravljati provincijom ili vojskom u odsutnosti magistrata, zašto onda ne može voditi izbornu kampanju kod kuće?"

Njegovo je razmišljanje bilo prilično opravdano. Bila je istina da je naš stari sustav republičke uprave bio strašno nezgrapno i nespretno. Cilj je bio spriječiti opasnu praksu koja je dopuštala da jedan čovjek dobije previše moći. Koliko god razumno njegovo rješenje bilo (a ne sumnjam da je to bilo Cezarovo rješenje, a ne njegovo), ipak sam se protivio ideji da bilo tko ima toliku vlast tako dugo. Nakon pet godina, pogotovo ako pobijedi u borbi, sve legije u Galiji pripadati će samo Cezaru i nikome drugome. To nije bilo ništa novo. Pompejeve legije bile su Pompejeve, a ne rimske.

"Oh, sigurno poznaješ edila Kalpurnija Beštiju", rekla je Klodija. "Baš smo jutros razgovarali", rekao je Beštija. "Jesi li pronašao svoju gataru, Decije?"

Njegovo mesnato, inteligentno lice raširilo se u osmijeh dok smo se rukovali.

"Gataru?" Klodija je podignula obrvu promatrajući me. "Decije, promijenio si se. Što se dogodilo s tvojim poznatim skepticizmom?"

"Egipat ti to učini", rekao sam. "Poveže te s onostranim stvarima."

"Hajde, Decije", rekla je i povukla me za ruku. "Ako ćeš mi lagati, bolje da se napiješ i činiš to uvjerljivo." Odvela me do stola koji je bio prekriven peharima, podignula je jedan i pružila mi ga.

"Dakle koga nisi upoznao?" Dok je pogledom pretraživala sobu, spustio sam pehar i uzeo drugi. Mahnula je rukom i prišla nam je sićušna, nevjerojatno bujna mlada žena.

"Decije, jesi li upoznao Fulviju? Ona će se udati za mojega brata." "Da, upoznao sam je prije otprilike dvije godine. Ljepša si no ikada, ako je to moguće, Fulvijo. No očekivao sam da ćeš se dosad već udati." Uistinu je bila zapanjujuće lijepa, plave kose podignute na vrh glave, pričvršćene češljicama od kornjačevine i srebrnim kopčama po najnovijoj modi.

"Klodije namjerava proslaviti naše vjenčanje nakon što preuzme dužnost."

Sjećao sam se tog baršunastog glasa koji izaziva lupanje srca. "Planira napraviti veliko slavlje za cijeli grad, s igrama i besplatnom hranom i uljem, i svi će moći cijeli mjesec besplatno ići u kupališta."

"Zvuči kao krasna zabava", rekao sam pokušavajući izračunati koliko bi takvo što moglo koštati.

"Unajmio je više od stotinu gladijatora iz Kapue da dodu u Rim i bore se s grupom iz Statilijeve škole", izjavila je Fulvija sa zadovoljstvom neprimjerenim djevojci.

"*Munera* za vjenčanje?" upitao sam zapanjeno. "Oh, formalno gledano, munera će biti u čast našem pokojnom ocu, tako da će sve biti prema zakonu", objasnila je Klodija, "a jedan će dan biti određen samo u tu svrhu, no svi će znati da je to dio svadbene proslave."

"I time će Klodije steći nevjerojatnu popularnost, siguran sam", rekao sam.

Oh, pa dobro, pomislio sam, pa što ako je stari odapeo prije dvadeset godina.

Nikada nije prekasno za pogrebne igre.

"Već je sad najpopularniji čovjek u Rimu", prela je Klodija. "To i ono što će učiniti kad stupi na dužnost učinit će ga gotovo pa kraljem Rima."

Baš sam takvo što volio čuti. Da, sljedeće bi se godine definitivno trebalo držati što je moguće dalje od Rima. Naravno, ako preživim ovu godinu.

Upravo sam kanio izreći neku nespretnu primjedbu o Kralju luda koji se žrtvuje svake godine, kad me spasio dolazak još jednoga gosta. To je glavom i bradom bio Marko Licinije Kras Bogati, treći iz Velike trojke uz Cezara i Pompeja, bogatiji od druge dvojice i ostatka svijeta zajedno. Pretjerujem, ali bio je silno bogat. Klodija ga je dovukla.

"Kad si se vratio, Marko?" zagugutala je. Još jedan povratnik. "Kad sam poslala pozivnicu u tvoju kuću, zapravo nisam očekivala da ćeš biti ondje.

Kakva sreća za mene što si bio!" Nije se gnjavila predstavljanjem. Svi su znali tko je Kras, a ako on nije poznavao nekoga, to znači da taj netko nije bio vrijedan poznanstva.

"Draga moja, znaš da bih dojurio iz Kampanije kako bih prisustvovao jednoj od tvojih zabava", rekao je smiješeći se i pokazujući nove duboke bore na licu. Zapravo, izgledao je silno umorno. "Sinoć sam se vratio u grad i zapovjedio robovima da me svezu ako ikada prozborim o ponovnom odlasku."

"Zar si tamo bio, Marko Licinije?" upitao sam.

"Maknuo si se s Roda, ha, Decije Cecilije? Dobro za tebe. Da, veći dio godine organizirao sam novu koloniju u Kampaniji, a dosadniji i teži posao nikada nisam radio. Senat je osnovao sudbeno vijeće da nadgleda naseljavanje Pompejevih veterana i Cezarovih prosjaka na novu zemlju prema novom agrarnom zakonu, a mene su imenovali na čelo tog vijeća.

Kad je Gaj Koskonije ljetos umro, senat je zatražio Cicerona da ga zamijeni, no on je bio dovoljno pametan da to odbije."

"Oh, ali tako važan posao, Marko", rekla je Klodija. "To je najveći i najvažniji zadatak s kojim će se nova vlada suočiti od kartaških ratova. Nije ni čudo što je senat htio da ti budeš zadužen za to." Meni Klodija nikada nije toliko laskala.

Kras je slegnuo ramenima. "Činovnički posao, no mora se obaviti." Riječi su mu bile iskrene i razumne, ali mogao sam vidjeti da je bio preplavljen zadovoljstvom zbog njezinih riječi. Klodija je odjurila pozdraviti novoga gosta. Fulvija ju je slijedila, pa sam privremeno ostao s Krasom.

"To je možda bio naporan zadatak", rekao sam mu, "ali drago mi je čuti da je obavljen. To se predugo zavlačilo."

"Uglavnom zbog pokojnog muža naše domaćice", progundao je Kras uzimajući pehar sa stola, "iako to ne bih trebao govoriti pod njegovim krovom."

"Bio je tvrdoglav čovjek", priznao sam. "Ali nije sam ometao Pompeja."

"Lani gotovo da i jest."

"Zar je bilo tako loše?" upitao sam.

"Zar nisi čuo? Ali pretpostavljam da si većinu informacija dobivao od svoje obitelji. Vjerojatno su te poštedjeli sramotnih detalja. Prvo, upao je u nevolje sa zelenašima zbog toga što je nastavio podržavati Lukulov oprost azijskog duga za porez. Rukama i nogama borio se protiv Klodijevog prelaska u plebs.

Sukob je postao iznimno gadan i osoban, pogotovo s obzirom na to da su svojta. Onda je, kao vrhunac svega, napao tribuna Flavija oko još jednog agrarnog zakona da se osigura zemlja za Pompejeve vojnike. Svađa je prerasla u otvoreno nasilje, pa ga je Flavije optužio za kršenje tribunskog imuniteta i dao ga zatvoriti!"

"Zatvor! Konzul koji obnaša dužnost!" To je bilo bizarno čak i za našu politiku.

"Pa, bilo je to samo na sat ili dva. Dosta se raspravljalo o tome nadmašuje li nepovredivost tribuna ustavni imunitet konzulstva. Pozvali su Cezara da presudi kao *pontifex maximus*." "Nevjerojatno", promrmljao sam u svoje vino. "Vjerojatno su stajali u redu da ga otruju."

"Ha? Što to govoriš, Decije?"

No prekinula ga je Klodija, koja je do vukla najnoviju lovinu. Bio je to prelijep mladić koji mi se činio poznatim. Malo ga je omamilo vino i imao je jednako blistav osmijeh kao Milon. "Ponekad", objavila je Klodija, "pozovem nekoga samo zato što je iz dobre obitelji i zgođan. Ovo je Marko Antonije, sin Antonija Kretika i Hibridin nećak."

"Pozdrav svima", rekao je mladić gestikulirajući poput školovanoga glumca i nevjerojatno samouvjerenom za nekog tako mladog. Sad sam ga se prisjetio.

"Nismo li se upoznali u vrijeme Lukulova trijumfa?" upitao sam. "Jesmo li?"

Onda mi je dvostruka čast ponovno te sresti, senatore."

"Decije Metel", rekla mu je Klodija.

"Ah, slavni Decije Metel!" Mogao sam vidjeti da nema pojma tko sam, no bio je jedan od onih rijetkih ljudi koji ti se, htio ili ne htio, svide, čak i onda kad su nepristojni.

"Iduće te godine čeka vojni tribunat, zar ne, Antonije?" upitao je Kras.

"Da, i pridružit ću se Balbovoj vojsci u Aziji. Volio bih da se mogu pridružiti Cezaru u Galiji, ali svi su drugi kandidati bili iskusniji od mene i svi su željeli Galiju."

"Dobit ćeš svoju priliku", uvjeravao ga je Kras. "Rat u Galiji bit će dug."

Objavljenje poziv na večeru i svi smo zauzeli mjesta na ležajevima. Hermes je uzeo moju togu i sandale pa pohitao na kat, kamo su protjerani svi robovi koji nisu posluživali u trikliniju. Uobičajenih devet ljudi sjedilo je za večerom, iako Klodija nikada nije osjećala potrebu da poštuje stari običaj.

Vjerojatno je to bila slučajnost. Naveo sam šestoricu osim sebe, a više se ne sjećam tko su bila preostala dvojica. Paraziti, pretpostavljam, vjerojatno pjesnici. Klodija je bila sklona pjesnicima. Sjedio sam na desnoj počivaljci, s lijeve strane bila mi je Klodija, a s desne Vatinije. Kao najviši po položaju, Kras je sjedio na počasnome mjestu na središnjoj počivaljci, s Beštijom i jednim od pjesnika. Na trećoj su sjedili Antonije, Fulvija i drugi pjesnik.

Klodija i Fulvija smjestile su se na ležajeve pokraj muškaraca, odbacujući time još jedan običaj. Ovoga sam se puta slagao s njima. Uvijek bih radije dijelio ležaj s lijepom ženom nego s ružnim muškarcem. Ili sa zgodnim muškarcem, što se toga tiče. Hrana je bila divna. Klodija je imala bolji ukus od većine, pa se unatoč tome što je njezin stol bio raskošan i na njemu je bilo i rijetkih vina i začina, nikada nije upuštala u vulgarno pretjerivanje poput novopečenih bogataša. Njezina su vina bila najbolja, a činilo se da se nitko ne ruši od učinka otrova.

Robovi koji su posluživali bili su druga priča. Poput vratara, bili su iznimno lijepi i poput njega jedva odjeveni, s pokojim komadom nakita i Klodijinom specijalnošću, ukrašenim okovom oko vrata. Za dodatnu egzotičnu finesu, svaki je pripadao drugoj rasi. Vino je posluživao Arapin s golemim smeđim očima. Ručnike je dodavala Azijka tamne puti. Meso je rezao mišićavi Gal koji je nevjerojatno

vješto baratao zakrivljenim noževima. Glavna jela na poslužavnicima unosili su južnjaci jedan za drugim sve tamnije boje kože: jaja je unio Mauretanac svijetlosmeđe kože, ribu malo tamniji Numidanin, meso tamnosmeđi Nubijac, a desert Egipćanin puti crne poput čađe.

S druge strane, za glazbu se brinuo mali ansambl albina. Njihova neobična koža izgledala je poput poliranoga bijelog mramora, a valovita kosa poput morske pjene. Za razliku od ostalih nosili su prozirne poveze preko očiju koji su im omogućivali da nešto vide. Pretpostavljam sam da je razlog toj neobičnosti bilo to što se Klodiji nisu sviđale njihove crvenkaste oči.

U takvom društvu razgovaralo se, naravno, o politici, ratu i vanjskim poslovima. To nije bilo jedno od Klodijinih umjetničkih okupljanja, tako da su dva parazita šutjela, zahvalna na besplatnom objedu i sjaju boljih od sebe. Razgovor je bio ležeran dok smo trpali hranu u sebe, no ispijajući vino nakon večere, vratili smo se na jedinu stvar koja je svima bila važna.

Raspravljalo se o zakonima koji su doneseni u godini na izmaku, pogotovo o iznimnom broju novih zakona koje je Cezar progurao (većina njih bila je izvrsna i odavno potrebna, iako mi je bolno to priznati).

Kras, kojem su svi iskazivali poštovanje, izredao ih je brojeći napadno na prste poput prodavačice ribe koja zbraja koliko košta košara barbuna. Kras je imao izvanredno pamćenje i političarski stav da je sve relativno.

"Prvo i najvažnije, donio je svoj agrarni zakon, koristeći javni novac za kupovinu državne zemlje u Kapmaniji i podjelu zemlje između dvadeset tisuća Pompejevih veterana te nekoliko tisuća gradskih siromaha kako bi se smanjila prenapučenost grada. Senat se protivio tome. Decije, trebao si čuti kako je Katon revao! "Ne čudi me", rekao sam. "Zvali smo to 'javnom zemljom', ali senatorske obitelji unajmljivale su je za nikakav novac već generacijama."

"Uključujući tvoju obitelj, Decije", rekla je Klodija.

"Uključujući i moju", potvrdio sam.

"Dakle", nastavio je Kras, "Katon je urlao i pjenio se gotovo cijeli dan, sve dok mu Cezar nije zaprijetio uhićenjem."

"Katon je zamoran čovjek", rekao je Antonije. Fulvija mu se približila više nego što bi se smatralo pristojnim u bilo kojoj drugoj kući.

"Svakako jest", složio se Kras. "U svakom slučaju, do sutradan je gomila bila tolika da se sjednica morala održati ispred Kastorova hrama, a Cezar je pročitao svoj novi zakon sa stuba. Pompej i ja smo ga podržali, naravno, nijedan od nas nije obnašao javnu dužnost, nego smo bili jezičac koji je prevagnuo za Cezara." "Tada je Bibul ubacio svoje krotke tribune Anharija, Fanija i Domicija Kalvina da ulože svoj veto. Gomila je dohvatila *fascas* od Bibulovih liktora, polomila štapove i njima izmlatila tribune. Kako tribuni mogu tvrditi da zastupaju narod kad se sam narod buni protiv njih? U

svakom slučaju, tada je Bibul odjurio kući i izjavio da promatra znamenje.

Čak je rekao i da će tome posvetiti cijeli ostatak godine, tako da se nijedan službeni posao ne može obaviti!" To je izazvalo opći smijeh.

"Kakva arhaična besmislica!" komentirao je Vatinije.

"Osim toga", ubacio je Beštija, "Cezar je *pontifex maximus* i njegova je zadnja kad je riječ o svim temama vezanim uz religiju. No pretpostavljam da je Bibul morao pokušati. Bilo je to jedino oružje koje je imao."

"Rezultat toga bio je", nastavio je Kras, "ne samo to da je Narodna skupština odobrila Cezarov zakon na izvanrednoj skupštini nego je i natjerao cijeli senat da podrži taj zakon i zakune se da će ga provoditi."

To je bilo toliko drsko da je oduzimalo dah. Bilo je to mnogo radikalnije od zlovoljnih izvještaja koje sam dobio dok sam bio u inozemstvu.

"Osim Celera, pretpostavljam?" rekao sam.

"Celer, Favonije i uvijek pouzdani Katon najduže su izdržali", rekao je Vatinije. "Ali na kraju su se zakleli kao i mi ostali." "Tko je Favonije?" upitao sam.

"Zovemo ga 'Katonov majmun'", rekao je Beštija. "Zato što je odan poput psa, ali ne i jednako dostojanstven." Još jednom su svi prasnuli u smijeh.

Odjednom sam uočio da su Antonije i Fulvija namjestili svoju odjeću, jastuke i pokrivače tako da im se ne mogu vidjeti ruke. Mladićevo lice bilo je crvenije nego ikad i činilo se da mu na pameti baš i nije politika.

"To je bio posljednji otpor Cezaru vrijedan spomena", rekao je Kras. Prsti su mu se brzo počeli spuštati jedan za drugim. "Oprostio je dio azijskih poreza da pomogne ubiračima poreza i potvrdio Pompejev raspored za azijsku vladu. Time je riješio tri najvažnija pitanja."

Spustilo se još prstiju. "Ponovno je potvrđena apsolutna nepovredivost magistrata dok obnaša dužnost to će Ciceronu uzrokovati nevolje - donio je zakon o kažnjavanju preljuba. ." "Sjajan primjer pravne nepristranosti, s obzirom na to da potječe od Cezara", rekla je Klodija. Ponovno smijeh.

". .zakon o zaštiti građanina od javnog ili privatnog nasilja; zakon koji zabranjuje da itko nezakonito podigne ruku na građanina; zakon o obračunavanju s podmitljivim sucima; nekoliko zakona za one koji izbjegavaju platiti porez; zakon protiv krivotvorenja novca; zakone protiv oskrvnuća; zakone protiv štetnih državnih ugovora; zakone protiv izbornog mita i, naposljetku, zakon koji regulira izvješće koje svaki magistrat podnosi senatu za mandat proveden u inozemstvu, tako da se jedno izvješće podnosi u Rimu, a drugo u provinciji i moguću razliku upravitelj mora nadoknaditi iz vlastitog imetka."

"Nemoj zaboraviti na *Acta diurna*", rekla je Klodija. "Naložio je da se svakodnevno bilježe sve rasprave i aktivnosti u senatu te da se objave sljedećeg jutra."

"I", rekao je Kras zadovoljno, "progurao je svaki od tih zakona zaobilazeći senat i obraćajući se izravno narodnim skupštinama." Bilo je to zapanjujuće izigravanje običaja. "Prema onome što kažeš", ubacio sam, "zvuči kao da Cezar uopće ne djeluje kao konzul; ponaša se kao neka vrsta nadtribuna!"

"Upravo je to slučaj", rekao je Vatinije. "A to je bilo nužno.

Većina tih zakona povlačila se po senatu godinama i nikada se nikamo nije dospjelo s njima jer je senat postao nepopustljivo tijelo malih ljudi koji traže sami sebe i koji će uvijek ignorirati najbolji interes države u korist vlastitog."

To me silno rastužilo. Arogantni ambiciozni demagog poput Julija Cezara donio je goleme, pravedne i prosvijećene zakone, dok se moj vlastiti stalež

ponašao poput tvrdoglavih orijentalnih velmoža.

"Kakav je bio Ciceronov stav prema svemu tome?" upitao sam.

"Bio je na strani aristokrata, kao i obično", rekao je Kras. "Uvaljuje se u sve veću nevolju, ali ne želi se suočiti s tim. Predlagali smo mu sve mogućnosti suradnje, i onda se ne bi imao čega bojati, no on odbija povjerovati da je i u kakvoj opasnosti. Misli da ga narod voli! Pompej i ja ga podnosimo, a Cezar se zapravo divi Ciceronu, no on se zavarava i misli da mu ne trebamo."

"Kakvo rasipanje talenta", primijetila je Klodija. "Prije nekoliko godina mislila sam da je Ciceron čovjek čije vrijeme u rimskoj politici tek dolazi.

Najbriljantniji um koji sam ikada srela; a kako dolazi izvana, nije opterećen obiteljskom poviješću u Rimu i gomilom beskorisnih političkih veza.. "

Zastala je i uzdahnula. "Mogao je imati svijet, a na kraju sve što želi jest da ga prihvate kao nekakvog pseudoaristokrata."

Razgovor je postajao opušteniji i trivijalniji dok je vino teklo. Ja sam malo sudjelovao u njemu. Sve sam vrijeme razmišljao o činjenici koja se nije mogla izbjeći: Kvint Cecilije Metel Celer imao je neprijatelje.

Nakon nekog vremena ustali smo s ležaja, uzdišući i punih trbuha. Neki su izašli u peristil prošetati nakon večere, jer kuća nije imala formalni vrt.

Antonije i Fulvija nekamo su nestali. Dva su se parazita izdašno zahvalila i nestala. Takvi ljudi, ako su vješti u grebanju i planiranju, mogu odraditi dvije večere u jednoj noći.

Sada shvaćam da je Rim, kao i ja, nakratko stao između uzbuđenja Cezarova konzulstva i onoga što će doći. To se često događalo krajem godine, kad su se konzuli na odlasku spremali krenuti u svoje provincije, a novi su određivali dužnosti svojem osoblju i najčešće ubirali mito prije stupanja na dužnost. U tom razdoblju cijeli je narod svetkovao Saturnalije, davali su se darovi, podmirivali dugovi, a stara se godina zamjenjivala novom. Nakon toga štitovi će se podizati, mačevi isukavati i borbe će ponovno početi.

A godina koja će doći zasigurno će biti gora od protekle.

Klodija mi je prišla kad je većina njezinih gostiju otišla. Nisam vidio Antonija da odlazi.

"Mislim da sad možemo razgovarati, Decije. Imam salon pokraj spavaće sobe. Vrlo je udoban. Pođi sa mnom." Slijedio sam je do

malene uredne sobe u kojoj su se nalazile dvije ležaljke sa stolićem između njih. Veći dio zida pretvoren je u veliki prozor koji je gledao na maleni, iznimno slikovit jarak iz kojeg su dopirali zvukovi noćnih kukaca. Tridesetak metara dalje, na drugoj strani malene gudure nalazio se okrugli Venerin hram posvećen jednom od njezinih brojnih aspekata.

"Nisam imao pojma da ova kuća ima takav pogled", rekao sam nagnuvši se kroz prozor i osluškujući zvuk izvora koji teče preko šljunka.

"Nije li krasno? Celer nikada ne bi primijetio, jer je ovo stražnji dio kuće.

Ovo je bila ostava dok je nisam preuzela i dala napraviti prozor. Ujutro me sluškinje ovdje šminkaju. Tu probija rana jutarnja svjetlost." Pljesnula je rukama i dvije robinjice unijele su vrč vina i pehare. Bile su tipične Klodijine kupovine, blizanke, jedva punoljetne i prilično lijepe, osim što su na licu i tijelu imale tetovirane barbarske znakove.

"Skitkinje", rekla je primijetivši moje zanimanje. "Samo se djeca plemića tako tetoviraju." Pogladi je tamnu kosu jedne od njih. "Gusari su željeli pravo bogatstvo za njih. Tvrđili su da su izgubili mnogo ljudi dok su ih otimali, ali sumnjam u to. Čak i plemići mogu spasti na niske grane.

Vjerojatno su ih radije prodali nego da ih moraju hraniti."

"Lijepa stvorenja", rekao sam pitajući se kako bih ja prošao kao rob među strancima. "No već je kasno i moramo razgovarati o ozbiljnim stvarima. Kad već govorimo o tome, morala bi pomnije paziti na Fulviju. Ona i Antonije večeras su se ponašali besramno."

"Decije, ti si takav čistunac." Nasmiješila se dok nam je točila vino.

"Nije me briga ako plešu goli na rostri, ali Klodije bi se mogao uvrijediti."

"Zašto bi? Nisu još u braku."

"Zašto, uistinu?" Bila je to čudna obitelj. "U svakom slučaju, Klodijo, moram istražiti smrt tvojega muža." Sjeo sam na jednu od ležaljki, a ona na drugu.

Svjetiljke su obasjavale nas i prostoriju brončanim sjajem. Zrak iz obližnjeg sela bio je sladak. Srećom, vjetar je puhao sa sjeveroistoka. Da je dolazio s jugoistoka, prešao bi preko zloglasnih

jama s vapnom u koje su se bacala tijela robova i siromaha koje nitko nije preuzeo. Bili smo daleko od smradnog središta grada.

"A zašto to radiš?"

To me zateklo. "Zašto? Danas popodne Klodije me gotovo napao iz zasjede u kupalištu i. ."

"Da, da, rekao mi je." Odmahnula je rukom s elegantno lakiranim noktima.

"Misli da može otkloniti sumnju da sam ja ubila Celera. Ali ja sam jednako sigurna da Celerovi rođaci žele da dokažeš upravo suprotno. Nisi li zato opet u Rimu?" Oči su joj bile izravne, jasne i postojane, iako je obilno uživala u tekućem osvježenju te večeri, a i u tom je trenutku činila isto.

"Znaš što želi moja obitelj i što želi Klodije. Zašto me ne pitaš što ja želim?"

"U redu. Što želiš, Decije?" "Želim istinu."

Nasmijala se. "Oh, ti si tako pošten marljivac, Decije. Ne znam kako uspijevaš voditi tako zanimljiv život. Čestit si kao Katon, ali nisi tako dosadan." Ponovno se nasmijala, a zatim se zagledala u mene očima oštrim poput bodeža. "Misliš da sam to učinila, zar ne?"

"Zadržat ću svoje mišljenje za sebe dok ne skupim dokaze", rekao sam.

"Zašto misliš da te proglašavam krivom?"

"Zato što nisi taknuo svoje vino, a znam da si žedan poput Sizifa. A i ne piješ svaki dan ovako kvalitetno vino."

Znao sam da mi lice gori jednako snažno kao što je Antonijevo gorjelo ranije te večeri. Napadno sam ispio veliki gutljaj iz svojeg pehara. Bilo je to divno vino, glatko poput Klodijine kože. Nagnula se naprijed i ozbiljno mi proučavala lice.

"Da je barem malo bolje svjetlo", rekla je. "Iskušavam novu rasvjetu i volim proučavati njezine učinke."

"Kučko jedna!" rekao sam i natočio si još jedan pehar. Kao što je rekla, moglo bi proći mnogo vremena prije nego što ću opet imati priliku kušati tako dobro vino. "Sad mi ispričaj kako se to dogodilo."

Naslonila se smiješeći se. "Tako je bolje. Nisi tako odbojan kad se ne pretvaraš da si Romul. Odakle da počnem?"

Razmislio sam o onome što mi je rekao Asklepije.

"Je li Celerova smrt bila iznenadna ili je došla nakon dulje bolesti?"

"Bila je neočekivana. Uvijek je bio jak, snažan čovjek i ljutnja ga ne bi izmorila kao druge muškarce. Po tome je bio poput mog brata."

"Ljutnja?" upitao sam.

"Zar nisi slušao za vrijeme večere?" nestrpljivo je rekla. "Njegov cijeli konzulski mandat bio je bitka za bitkom, a to nije prestalo ni kada je odstupio s dužnosti. Stalno su ga progonili zbog postupaka na dužnosti, pa je stalno morao odgađati odlazak u svoju prokonzulsku provinciju."

"Koju je provinciju trebao preuzeti?"

"Transalpinsku Galiju. Afranije, njegov kolega, trebao je dobiti Cisalpinsku.

No taj tribun, Flavije, obrušio se na Celera kao mološki pas. Naposljetku je uspio poništiti Celerovo imenovanje."

U sebi sam odlučio posjetiti toga huškača. "Ljudi su znali pasti kao pokošeni od takve provokacije. Je li ta ljutnja mogla izazvati napadaj?"

Odmahnula je glavom. "Ne, nikada se nije prepuštao ljutnji. Njegova je ljutnja bila hladna i usmjerena. Naposljetku, on je bio Metel."

Time je željela reći da je moja obitelj bila čuvena po umjerenosti, za nazliku od Klaudijevaca kojima je ona pripadala i koji su bili skloni zločinačkom ludilu.

"Namjeravao je ponovno tužiti Flavija", nastavila je Klodija. "Godina se toliko primakla kraju da nije imalo smisla ići u Galiju, pa čak i da je ponovno imenovan, no planirao je zatražiti novo imenovanje sljedeće godine." To nije bilo nečuveno. Pompej je jedanput imao stanku od tri ili četiri godine između obnašanja konzulske dužnosti i dodjele prokonzulske provincije.

"No umro je prije nego što je uspio odvesti Flavija na sud?" "Toga je jutro ustao da ode na Forum. Bio je staromodan, poput većine vas Metela. Samo je nabacio tuniku i togu i izašao pozdraviti svoje klijente."

"Je li doručkovao?"

"Nikada. Dok je pozdravljao klijente, uvijek je ispijao šalicu vrućeg *pulsuma*.

To je sve." Napravila je grimasu i ja sam suosjećao s njom. Ni meni se nikada nije sviđalo staro vojničko piće od octa i vode. "Kako je

išao na sud, svi su ga trebali onamo slijediti. Dok je izlazio, srušio se na vratima, zgrabivši se za prsa i teško dišući. Robovi su ga odnijeli natrag u spavaću sobu i netko je otrčao po liječnika.“

"Jesi li ti vidjela išta od toga?"

"Ne. Imali smo odvojene spavaće sobe na suprotnim stranama kuće, a ja rijetko ustajem prije podneva. Upravitelj me došao pozvati kad se srušio.“

"I odmah si otišla do njega?"

"Naravno da nisam!" uzviknula je razdražljivo. "Misliš li da bih išla među važne ljude raščupane kose i neuredna lica?"

"To je presedan", rekao sam. "Čak je i uobičajen, zajedno s udaranjem u prsa i naricanjem.“

"Još nije bio mrtav. Koliko sam ja znala, nije bio ni u ozbiljnoj opasnosti.“

"Koji je liječnik pozvan?"

"Ariston nešto. Nije baš bio od koristi.“

"Ariston iz Likije. Poznajem ga. Moja obitelj koristi se njegovim uslugama."

Prema zajedničkom dogovoru, Meteli su tom liječniku davali velikodušan poklon za svake Saturnalije, a on je dolazio k nama po potrebi. Prema zakonu, liječnici u Rimu, kao ni pravници, nisu mogli naplaćivati svoje usluge.

"Došao je kad sam i ja stigla do Celera. Moj muž je teško disao i lice mu je poplavljen, kao da se guši, no nije bilo tako. Liječnik je opipao Celerov trbuh i rekao nešto o paralizi ošita, pokušavajući zvučati vrlo mudro, no vidjela sam da nema pojma što mu je činiti.“

Ariston. Još jedna osoba koju moram posjetiti. Prije nego što ovo završi, morat ću razgovarati sa svima koji su bili u Rimu toga dana. Možda ću morati napraviti turneju po provincijama da pronađem one koji su otišli.

Istraga je postajala sve kompliciranija, a bila je komplicirana i na početku.

"Kad je Celer umro?" upitao sam.

"Malo prije noći. Sve je teže disao, sve dok nije posve prestao disati baš

nakon zalaska sunca.“

Toliko o spektakularnim simptomima. "Da je bio malo stariji", rekao sam,

"ili malo manje savršena zdravilja, malo tko bi sumnjao u trovanje."

"Naravno da bi!" rekla je, prvi put otkrivši pod kakvim je stresom. "Zato što sam ja njegova žena! Kad ugledan čovjek umre, a to nije zbog starosti, nasilja ili prepoznatljive bolesti, uvijek se sumnja na trovanje i Čarobnjaštvo. A žena mu je ozloglašena. Svi znaju koliko su se on i Klodije mrzili, kao i da sam ja uvijek podržavala svoga brata.

Stoga ja moram biti trovačica."

"Neću biti licemjerman i praviti se da mislim da nisi sposobna za takav zločin", rekao sam. "Ni da mislim da to ne bi učinila, a da ne trepneš okom da si mislila da imaš dovoljan razlog za to. Riječ je samo o tome da ima toliko kandidata da čak nisi ni na vrhu popisa. Klodije, Flavije i Pompej imali su mnogo motiva, a oni su samo trojica najistaknutijih."

"Da, ali oni su *muškarci*" upozorila je Klodija. "Svi misle da bi ga oni ubili na otvoreni i dolični način, mačem ili bodežom ili palicom. Pretpostavlja se da je otrov oružje žena i sumnjivih stranaca." Počela se srditi. "A ja sam zloglasna žena! Govorim što mislim u javnosti, bez obzira na to tko sluša.

Družim se s pjesnicima, vozačima kola i glumcima. Upuštam se u vjerske obrede koje država ne odobrava. Osobno biram svoje robove, posred tržnice, i nosim haljine koje su cenzori zabranili. Naravno da sam morala otrovati muža!" "Zaboravila si spomenuti incest sa svojim bratom", istaknuo sam. "To je tek jedna od glasina. Govorila sam o stvarima koje uistinu činim. Istina je da ne treba baš mnogo da se postane skandalozna žena u Rimu; a ako si kriva za jednu nedoličnost, onda si sigurno sposobna za sve."

Zatresao sam glavom. "Klodija, to što govoriš istina je kad je riječ o Semproniji i starijoj Fulviji i nekoliko drugih. One su samo nekonvencionalne i vole loše društvo, te to ne kriju. Slučajno iz osobnog iskustva znam da si sposobna za ubojstvo."

Nekoliko me sekunda gledala, a onda je spustila pogled. "Nisam imala razloga da otrujem Celera. Nije bio loš muž, kad se sve uzme u obzir. Nije se pretvarao da je naš brak išta više od političkog dogovora i dopuštao mi je da radim što želim. Nakon treće godine,

kad je vidio da mu neću roditi djecu, više se nije protivio muškarcima koje sam željela *viđati*.“

"Bio je uzor tolerancije.“

"Ionako bismo uskoro zatražili sporazumni razvod. Tražio je prikladnu ženu. Ne bih ga ubila zbog imovine. Nije mi ništa ostavio, niti sam to očekivala. Nisam imala razloga ubiti ga, Decije.“

"Barem se ne pretvaraš da ti je svejedno vjerujem li ti.“

"To nije stoga što držim do tvog dobrog mišljenja. Znaš li ti kakva je kazna za trovanje?“

"Ne, ali siguran sam da je u pitanju nešto grozno.“

"*Deportatio in insula*", rekla je tmurna lica. "Trovača odvedu na otok i ostave ga tamo bez ikakve mogućnosti bijega. Uvijek se izabire iznimno malen otok, bez stanovništva ili uzgojenog bilja, s malo ili nimalo pitke vode. Raspitala sam se. Većina pozivi samo nekoliko dana. Govori se da je jedna jadnica preživjela nekoliko godina ližući rosu s kamenja ujutro, silom otvarajući školjke golim prstima i jedući ih sirove. Brodovi u prolazu dugo su je viđali kako urla prema njima i bunca s obale otoka. Pred kraj je pružala strašan prizor jer ju je zmijolika bijela kosa posve prekrivala." Nekoliko je trenutaka šutjela ispijajući vino. "Naravno", dodala je, "to je bila neka seljanka travarica. Ja ne bih čekala da me odvedu. Ja sam ipak patricijka.“

Ustao sam. "Vidjet ću što mogu učiniti, Klodijo. Ako je netko otrovao Celera, otkrit ću tko je to bio. Ako otkrijem da si to bila ti, tako ću izvijestiti pretora.“

Uspjela se slabašno nasmiješiti. "Ah, vidim da sam te opet uspjela uhvatiti u zamku svojim ženskim lukavštinama." Slegnuo sam ramenima. "Nisam potpuna budala, Klodijo. Kad sam bio dijete, poput većine djece opekao sam se na vrućoj peći. To me naučilo da se čuvam vrućih peći. Ali dok sam bio mlad, opet sam se opekao zbog nepažnje. Sad pazim i kad se približavam hladnoj peći.“

Ustala je smijući se. Uхватила me za ruku i izvela iz sobe. "Decije, nisi vješt u obaranju svojih neprijatelja kao što bi to junak trebao biti. Ali možda ćeš ih sve nadživjeti.“

Hermes me dočekaо kod vrata, a postariji nas je vratar pustio van. Očito je lijepi mladac bio samo za pokazivanje. Ovaj je imao obični brončani okov oko vrata i nije bio vezan za dovratak. Kao i obično, odbio sam baklju, pa smo stajali vani nekoliko minuta da nam se oči

priviknu na tamu. Na neki način Klodijine su se riječi pokazale proročkima. Nadživio sam sve svoje neprijatelje osim jednoga. Problem je u tome što sam nadživio i sve svoje prijatelje.

"Jesi li išta saznao?" upitao sam Hermesa dok smo kretali prema Suburi.

"Gotovo nijedan rob u kući nije bio prisutan kad je Celer umro.

Klodija nije voljela njegove robove jer nisu bili dovoljno lijepi, pa ih je poslala na njegovo seosko imanje. Mnoge je kupila nakon što je Celer umro.

Neki od njezinih osobnih robova tada su bili tamo, ali njih dvoje kao da su živjeli u različitim kućama i njihova se posluša nije družila."

"Pa, ne možeš očekivati da robovi spremno pričaju o ubojstvu u kući."

"Možeš li ih kriviti?" upitao je Hermes. "Mislim da su sretni što je Klodija osumnjičena, jer da nije, mogao bi biti jedan od njih. Onda bi svi robovi u kući mogli biti razapeti na križ."

Rim je imao neke uistinu barbarske zakone, a to je bio jedan od njih.

Mjesečina je bila prihvatljiva, a put poznat. Jednostavno ćemo se spustiti do Suburske ulice i onda nastaviti nizbrdo do doline između Eskvilina i Viminala, gdje se nalazila moja kuća. Bio sam dovoljno čvrst na nogama jer sam, za promjenu, umjereno pio vino. Na takvome mjestu i u takvom društvu znao sam da je bolje da se ne onesposobim. Nisam bio uistinu zabrinut da će me otrovati, barem ne jako.

Nije bilo jako kasno. Tu i tamo ljudi su teturali kući s kasnih zabava. Baklje su im treperile poput izgubljenih duša u uskim uličicama i između visokih stambenih zgrada. Pokraj nas je krivudajući prošao debeo čovjek kojega su s obje strane podupirali robovi. Vijenac od bršljana ležao mu je nahero na ćelavoj glavi, a on je pjevao staru sabinjansku napitnicu. Zavidio sam nekome tko ovih dana može tako bezbrižno pijančevati. Prošla je neobična vjerska povorka uz mnogo zavijanja i udaranja u cimbale te tihi zvuk frula.

Možda je to bila svadbena ili pogrebna povorka ili preuranjena proslava nadolazećeg solsticija. Rim je pun stranih religija i čudnih malih kultova.

Svugdje su ljudi radili do kasno u noć, uređujući kuće i javne trgove za Saturnalije, vješajući vijence, premazujući bojom grafite s kletvama po zidovima i ispisujući nove s dobrim željama, slažući malene žrtve pokraj svetišta u susjedstvu, pa čak i perući ulice.

"Ovo je čudo zbog kojega je vrijedilo doputovati s Roda", komentirao sam.

"Dekoracije?" upitao je Hermes.

"Ne. Čiste ulice u Rimu. Ja.. " Tada sam uočio da nas netko slijedi.

"Pa, to je samo na jedan dan." U to vrijeme Saturnalije su se slavile samo jedan dan, a ne tri, kao što je to nedavno proglasio Prvi građanin. "Veselim se.. što ne valja?"

"Gledaj pred sebe i nastavi hodati kao i prije", zapovjedio sam mu. "Stekli smo obožavatelje." Rukom sam posegnuo ispod tunike i čvrsto uhvatio bodež. Korio sam se zato što nisam ponio i cest. Udarac pojačan metalom velika je pomoć u uličnoj borbi, i uvijek je neočekivan.

Pitanje je bilo što ti ljudi žele. Znao sam da su barem dvojica. Jesu li me željeli opljačkati? Ubiti me? Ili su samo tražili malo zabave? Sve tri pretpostavke bile su razumne. Svaki dobro odjeveni čovjek meta je lopova, pogotovo kad padne mrak. Bavio sam se prilično mutnom istragom koja je uključivala niz ljudi koji su rijetko oklijevali ubiti nekoga tko im je smetao.

A uvijek je bilo i onih u potrazi za zabavom koji su neizmjenjivo uživali u prizoru krvi i zuba na ulici. Obično se lopove i zlostavljače lako moglo obeshrabriti mogućnošću oružanog otpora. Unajmljeni ubojice ne daju se tako lako.

"Vidim dvojicu", rekao sam. "Vidiš li ih još?"

Hermes se kradomice ogledao oko sebe. "Nema baš mnogo svjetla. Dvojica su iza nas, zar ne? Oni koji se pretvaraju da su pijani?"

"Tako je." Trijezni ljudi nekako rijetko uspiju uvjerljivo oponašati pijance, osim ako nisu školovani pantomimičari.

"Ne, ne vidim druge."

"Dobro." Približavali smo se mojoj kući. "Kad stignemo do Opsina svetišta na uglu, želim da potrčiš i otvoriš ulazna vrata. Budi spreman zatvoriti ih i zakračunati za mnom kad prođem." "Dobro", rekao je s olakšanjem što ne tražim od njega da ostane i bori se.

Kako smo se približavali mojoj kući, dva lažna pijanca iza nas počela su brže hodati, usput gubeći teturavi korak. Čim smo prošli pokraj svetišta na uglu, Hermes je pojurio i ja sam požurio za njim, no znatno me usporavala toga.

Odbacio bih je, ali dobra toga strašno je skupa. Osim toga teški odjevni predmet nije naodmet u uličnoj tučnjavi. Gotovo sam stigao do ulaza kad su me sustigli. Kad sam osjetio da su nadohvat ruke, okrenuo sam se jer nisam želio riskirati nož u leđa kad prođem kroz vrata. Moja je kretnja bila neočekivana, pa su zastali, gotovo se poskliznuvši na kamenim pločama.

Onaj s desne strane jedva je izbjegao da se nabode na bodež koji sam ispružio. Obojica su imala bodeže u rukama, kratke *sice* zakrivljene poput medvjede pandže. Dok su smeteno stajali, svukao sam togu i zavitlao njome debelo je omotavši oko lijeve ruke, tako da je nekoliko metara ostalo visjeti.

"Što je, građani?" upitao sam. "Hoćemo li se igrati, ili biste radije otišli u jednom komadu?" Kao i obično, frustracija i zbunjenost dovele su me u pravo raspoloženje za tučnjavu. Ponekad se čudim što sam preživio te dane.

To nisu očekivali, što je značilo da nisu znali kakva mi je reputacija. Obojica su nosila kratke tunike, *exomis*, koje ostavljaju jedno rame i pola prsa golima. Imali su identične neugledne brade i šiljaste obrubljene pustene kape. Jednom riječju, seljaci.

"Ostavi se tog njuškanja, Metele", rekao je jedan i zavitlao nožem prema meni.

"Idi iz Rima i pusti to", rekao je drugi. Govorili su s naglaskom koji sam već prije čuo, no nisam ga mogao smjestiti. No u svakom selu, pa čak i u onima nekoliko milja od Rima, govorilo se drukčijom vrstom latinskog s izrazitim naglaskom.

"Tko vas šalje?" upitao sam. Onaj s lijeve strane pokušao mi se približiti, no rubom toge opalio sam ga po očima, a odvratanje pozornosti iskoristio sam da zarezem drugoga, lagano ga dohvativši po ruci. Seljak s lijeve strane prevladao je svoje iznenađenje i skočio prema meni. Bio je prilično vješt, ali ne i dovoljno brz. Blokirao sam ga improviziranim štitom i udario u nos šakom omotanom vunom. Drugi mi se zaletio s boka, no skočio sam unatrag i izbjegao udarac. Nisu bili nevjesti kao što im je izgled sugerirao.

Ako koordiniraju napad, znao sam, uskoro će me srediti.

"Odstupite, klipani!" Povik je došao iza mene i sekundu poslije Hermes je stajao pokraj mene, držeći moj vojni *gladius* u desnoj ruci dok mu je mjesečina obasjavala smrtonosne oštrice. "Možda ste vas dvojica strah i trepet u svom rodnom selu, ali sad ste u velikom gradu!" Nacerio se pa zamahnuo mačem u ruci, i bila je to izvrsna predstava s obzirom na to da nije imao pojma o mačevanju. No volio je provoditi vrijeme s Milonovim razbijačima i znao je njihove kretnje.

Sad posve smetena, dvojica su uzmaknula. "Prestani gurati nos u stvari koje te se ne tiču, Metele", rekao je jedan od neotesanih blizanaca. "Ako ne prestaneš, uskoro će nas biti još. Odmah napusti Rim ako želiš živjeti."

Natraške su se povlačili do kraja ulice, a onda se okrenuli, potrčali i nestali iza ugla.

"To si dobro izveo, Hermese", rekao sam dok smo išli prema ulazu. "Zbilja te moram upisati u *ludus*. Mislim da će ti dobro ići."

"Kad sam vidio da su to samo dva seljaka koja su dojahala u grad na kolima s repom, potrčao sam po tvoj mač", rekao je Hermes. "O čemu je bila riječ?"

"To bih i ja volio znati", odvratio sam mu. "Klodije bi poslao profesionalne ubojice. Klodija bi me otrovala. Svi moji neprijatelji imaju kompetentne ubojice da obave njihov prljavi posao. Tko šalje seljačine s brda?"

Ušli smo i zakračunali ulazna vrata. Katon i Kasandra stajali su na ulazu žmirkajući, jer ih je buka probudila iz čvrsta sna. "Stoje, gospodar?"

drhtavim je glasom upitao Katon.

"Dvojica ubojica", rekao sam mu i pružio togu Kasandri. "Možda ima nekoliko rasjeklina koje treba popraviti."

Uzela ju je zijevajući. "Nadam se da ovoga puta nema mrlja od krvi. To je uvijek teži dio, ukloniti krv."

"Nema moje krvi", uvjerio sam je. "Ali udario sam jednoga od njih u nos i možda je zakrvavio togu."

"Koga briga čija je krv?" zagundala je. "Krv je krv."

Da, ganutljiva dobrodošlica definitivno je bila stvar prošlosti.

7.

Moj klijenti pojavili su se sljedećega jutra. Proširio se glas. Došao je Bur, moj stari vojnik. Bilo je tu i nekoliko drugih koje sam dobro poznao, zajedno s nekima koje nisam. Celer je umro bez djece, pa se činilo da su njegovi klijenti podijeljeni među ostatkom obitelji. Nas je bilo toliko da nitko nije bio pretjerano opterećen, no meni se činilo da ja, kao najsiromašniji od svih, nisam trebao dobiti više od dvojice ili trojice.

Umjesto toga dobio sam ih osam, što je gotovo udvostručilo moju gomilu.

Valjda sam trebao biti polaskan. Ako je moja obitelj mislila da mi ih treba toliko, to je značilo da vjeruje da imam političku budućnost.

Nakon mnogo pozdravljanja i učenja imena odjednom mi je nešto sinulo, pa sam odveo Bura u stranu.

"Bure, sjetio sam se da si mnogo putovao po Italiji na manevrima i vojnim operacijama. Jesi li ikada čuo ovakav naglasak?" Izgovorio sam nekoliko riječi na način svojih napadača. Posebno me se dojmio neobičan način na koji su izgovarali *p* i *c* te izrazito naglašavanje diftonga. Bur se namrštió na moje amatersko oponašanje, ali je pokazao i znakove prepoznavanja.

"Ako netko govori na taj način, onda su to Maržani, gore kod Fucinskog jezera. Dosta smo se borili u tom području. Bio sam u vojsci Pompeja Strabona u tom ratu. Bio je to moj prvi, i bio je krvaviji od svih koje sam vidio kasnije. Strabon je bio opasan. Jednog smo dana pogubili toliko zatvorenika da.. "

"Da, da", prekinuo sam ga jer sam znao da tako može nastaviti cijelo jutro.

"Strabon je bio divljak starog soja. No jesi li u posljednje vrijeme čuo nekoga da tako govori?"

Slegnuo je ramenima. "Samo gotovo svaki dan. Sabeljansko područje nije daleko odavde, a oni stalno donose stoku i proizvode na rimske tržnice.

Zašto pitaš?"

"Oh, izmijenio sam nekoliko riječi s ljudima koji tako govore nedavno, pa sam bio znatiželjan." Na tržnici sam vjerojatno i čuo taj

dijalekt, među desecima drugih. Kao i većina Rimljana, dijelio sam naglaske na "gradske" i

"seoske", no rijetko sam išao dalje od toga. Sabeljani su bili jedno od mnogih drevnih italskih plemena, a njihovi najistaknutiji predstavnici bili su Maržani, s kojima smo se borili u strašnom ratu prije trideset godina zbog njihovih zahtjeva i zahtjeva drugih naroda da im se priznaju prava koja imaju kao saveznici Rima. Nemilosrdno su poraženi, a onda, na gotovo hirovit način, svim je njihovim zahtjevima udovoljeno. Sad su bili punopravni građani i nepresušno vrelo vojnika za naše legije.

Trebao sam se moći slobodno kretati, pa sam raspustio klijente i podsjetio ih da će me trebati pratiti na nadolazeći obred u Saturnovu hramu. Tada sam, s Hermesom za petama, izašao na jutarnje brijanje i šetnju do Foruma.

Cijeli prosinac posvećen je Saturnu, tako da se tijekom tog mjeseca obavlja malo službenog posla. Nema sjednica senata osim u slučaju krize; malo je suđenja i sudskih postupaka. Dužnosnici na kraju mandata završavaju svoje poslove i pripremaju se za tužbe vezane uz svoje postupke za vrijeme obnašanja dužnosti, a novoizabrani dužnosnici pripremaju se za godinu neprestanog rada. Prosinac je vrijeme odmora za Rim. U stara vremena to je bilo vrijeme za oporavak od čistog tjelesnog umora žetve i berbe. Sad robovi obavljaju veći dio tog posla. Barem imaju praznik za Saturnalije, ako već nemaju cijeli prosinac.

Forum je bio ispunjen građanima i neki od njih stavljali su ukrase dok su drugi gledali kako to čine. Svugdje je bilo svežnjeva žita i neobičnih figurica izrađenih od klipova kukuruza. Vijenci i girlande od vinove loze visjeli su s mnogih uzvisina na Forumu. Postavljali su se šatori i štandovi, sjajni od obojenih tendi i novih slojeva boje. Za vrijeme praznika ukidao se veći dio ograničenja o prodaji na Forumu. Na većini štandova prodavat će se hrana, no mnogi će prodavati i maske, vijence i vjenčiće. Drugi će prodavati svijeće i glinene figurice koje su bile tradicionalni pokloni za Saturnalije.

"Hermese", rekao sam dok smo gledali pripreme, "planiram neko vrijeme provesti u arhivu. Želim da se motaš među ovim štandovima i držiš oči otvorene. Sjećaš se kako su one dvije bitange jučer zvučale?"

"Neću to lako zaboraviti."

"Saznaj ima li mnogo govornika maržanskog dijalekta koji prodaju robu u gradu. Ako vidiš onu dvojicu, dotrči mi to reći." "Svjetlost jučer nije bila baš

jaka", rekao je sumnjičavo. "Nisam siguran da bih ih prepoznao ako ih vidim. Gotovo svi seljaci izgledaju jednako."

"Daj sve od sebe." Otišao sam u *tabularium*, polako prolazeći donjim obronkom Kapitolija, gdje je bilo mnogo hramova na našem najsvetijem tlu.

Državni arhiv bio je smješten u golemoj širokoj zgradi ukrašenoj nizovima impozantnih svodova, lukova i kipova na strani koja je gledala na Forum.

Preostali dio zgrade nije bio ukrašen ni unutra ni vani i izgledao je poput skladišta.

A na neki način to i jest bilo skladište. U njemu se čuvala državna arhiva koja se nije čuvala u jednom od hramova prema drevnoj tradiciji. Postojala su različita vjerska objašnjenja zašto se podaci o riznici čuvaju u Saturnovu hramu, a arhive edila u Cererinu hramu i tako dalje, ali mislim da je to bilo samo zato da ne izgubimo sve svoje podatke u jednom požaru. Zidovi su bili prekriveni policama i pretincima u kojima su se nalazili dokumenti u svim mogućim oblicima. Najviše je bilo svi taka papirusa, no bilo je i drvenih ploča, pergamenata, pa čak i međunarodnih ugovora ispisanih na palminu lišću. Oni pretenciozniji ostavili su za sobom dokumente urezane u olovnim pločama, otisnute na komadima pečene gline i isklesane u kamenu. Oni koji su željeli posebnu veličanstvenost davali su da se njihovi dokumenti uklešu u polirani mramor.

Veći dio toga bio je posve beskoristan. Osobno sam uvjeren da će pečena glina trajati najduže. Olovo se topi na niskoj temperaturi, a mnogi ljudi nisu svjesni kako se lako mramor ošteti u vatri. No većina stvari naguranih u *tabularium* ionako nikome ne bi nedostajala, bez obzira na to kako nestala.

Na drugom katu na strani okrenutoj prema Forumu nalazila se Arhiva sudskih dokumenata. Kao i u ostalim ustanovama, i ovdje su predsjedali oslobođenici i robovi. Oni su bili stručnjaci za pohranu i čuvanje dokumenata i pamtili su gdje sve stoji. U to vrijeme oslobođenik na dužnosti bio je čovjek po imenu Ulpije, muškarac

strogih i starinskih manira, što je nesumnjivo pokupio iz svog okružja.

"Kako ti mogu pomoći, senatore?" upitao je. U njegovu latinskome čula se natruha španjolskoga, iako je zasigurno došao u Rim kao dijete.

"Prijatelju, trebam informacije o jednoj Harmodiji." Ljubazno sam mu se nasmiješio. Uobičajeno je prijateljski se ponašati prema robovima i oslobođenima u vrijeme Saturnalija. Zažmirkao je, očito ne prihvaćajući to. "Harmodija? Je li to žena?"

"Po obliku imena to je logični zaključak", rekao sam. "Tražim bilo kakve sudske spise koji spominju ženu po imenu Harmodija."

"Shvaćam. A ti nemaš nikakve informacije o toj ženi osim njezina imena?"

"Tako je", veselo sam potvrdio.

"Hm. Bilo bi korisno znati je li robinja, oslobođenica ili slobodna građanka."

"Bojim se da ne znam."

"Živa ili mrtva, možda?"

"Nemam pojma."

"Jesi li pomislio obratiti se kumskoj Sibili?" Još strogo, ali svakako s tračkom sarkazma.

"Slušaj", rekao sam mu. "Bavim se važnom istragom. ."

"Za kojeg konzula, pretora, tribuna, suca, istražni odbor ili drugu ovlaštenu osobu ili tijelo? Ili možda imaš posebnu dozvolu senata?"

Naravno da će pedantni birokrat poput Ulpija postavljati takva pitanja.

Toliko sam se naviknuo izmotavanjem izvući iz takvih neugodnih ispitivanja da sam morao na trenutak zastati prije nego što sam se sjetio da zapravo *imam* službenu podršku. "Radim za tribuna Kvinta Cecilija Metela Pija Scipiona Naziku" - ah, to veličanstveno zvučno ime - "i za novoizabranog tribuna Publija Klodija Pulhera."

"Shvaćam", rekao je Ulpije i uzdahnuo, očito razočaran što me ne može otpraviti s nekoliko hladnih riječi. "Ali ne nadam se da ću moći pomoći ako nemaš ništa osim imena."

"Kao što sam upravo želio reći, jedan od mojih doušnika u ovoj istrazi spomenuo je ženu Harmodiju, koja je možda doživjela

tragičnu sudbinu. To se moralo dogoditi posljednjih tjedana." "Bilo što drugo što bi nam moglo suziti potragu?"

"Vjerojatno je došla iz ruralnih krajeva ili iz jednog od obližnjih sela, a mislim da je možda prodavala ljekovite trave." "Pretpostavljam da je to od pomoći", rekao je tmurno. "Još bi nam više pomoglo da znamo iz koje je žena oblasti, ili iz koje je bila. Tako bismo barem znali je li slučaj u koji je bila uključena podnesen pretoru peregrinusu ili nekom drugom pretoru."

Okrenuo se i pucnuo prstima. Istoga trena šestorica su dojurila. Izrecitirao je upute, kao da su im bile potrebne. Naravno da su svi prisluškivali. Otišli su do svojih polica i počeli pretraživati dokumente nevjerojatno brzo i učinkovito. Za to su morali imati iznimnu memoriju, jer nije postojao sustav pohrane dokumenata. Svaki rob ili oslobođenik i njegov naučnik jednostavno je u glavi morao čuvati sliku svega u svom području. Dok su tražili, otišao sam do jednog od svodova i pogledao na vrevu na Forumu, naslonivši se na Herodotovu bistu. Po tome kako se mrštio činilo se da stari Grk ne odobrava prosperitet Rima. Vjerojatno je mislio da bi Atena trebala imati glavnu riječ. Pa, to su i zaslužili zato što su bili politički i vojni idioti.

Usprkos Ulpijevoj tmurnoj prognozi mladi se rob vratio za nekoliko minuta s papirusom koji je izgledao gotovo posve nov. "Ovo je jutarnje izvješće koje je podneseno pretoru urbanusu devetoga dana studenog", rekao je mladić.

"Toga jutra žena po imenu Harmodija pronađena je ubijena na Martovu polju, blizu Flaminijeva cirka. Obližnji prodavači sa štanda identificirali su ženu kao travaricu iz Maruvija."

Osjetio sam trnce kakve osjećam kad komadić slagalice nade svoje mjesto.

Filozofi vjerojatno imaju grčki naziv za to. Maruvij je središte maržanskog teritorija.

"Ima li još što?" upitao sam.

"Provjerio sam jutarnja izvješća i sudske arhive. Nitko nije uhvaćen kao ubojica." Nikakvo iznenađenje. Kaznena istraga u Rimu u najboljem se slučaju provodila pukim slučajem, a seljanka koja čak nije ni bila iz grada bila bi manje važna od većine žrtava.

"Ako želiš saznati išta više o toj ženi", rekao je Ulpije s velikim zadovoljstvom, "moraš pretražiti edilsku arhivu."

"To ću i učiniti", rekao sam mu. "Zahvaljujem vam svima." Potrudio sam se upamtiti lice mladića koji je tako brzo pronašao izvješće. Kad sljedeći put budem trebao pronaći nešto u arhivi, znat ću koga trebam pitati.

Našao sam Hermesa kako se šulja Forumom i rekao mu da pode sa mnom.

"Ima li Maržana?" upitao sam ga.

"Dosta njih, iako nisam vidio nikoga tko izgleda kao ona dvojica od sinoć.

Uglavnom prodaju trave i lijekove. Raspitao sam se. Svi kažu da su Maržani poznati po tome."

"Nekako nisam iznenađen. Hermese, mi aristokrati gubimo dodir sa svojim talijanskim korijenima. Tako se dugo koristimo uslugama grčkih liječnika da smo zaboravili ono što svaki Talijan zna, da su Maržani čuveni travari."

"Ako tako kažeš."

Dok smo razgovarali, brzo smo hodali prema Velikom cirku. "I kladit ću se", nastavio sam, "da su trovači i izazivači pobačaja vrijedni spomena, kao i vještice i općenito čarobnjaci, jer te stvari uvijek idu zajedno."

"Meni to ima smisla", promrmljao je Hermes.

Cererin hram bio je zdanje prepuno ljepote i dostojanstva. U njegovu podrumu nalazili su se zbijeni edilski uredi. Unutra sam saznao da nijednog edila nema, što me uopće nije začudilo. Uzeli su slobodni dan prije praznika kao i svi drugi koji su to mogli. To nije mogao oslobodenik koji je čuvao arhiv ni mladi rob koji je meo urede.

Arhiva edila nije bila ni približno tako opsežna kao veliki *tabularium*, no i ona je sadržavala dosta toga. Srećom, sada sam znao točan datum, pa je starac otišao pronaći ono što sam zatražio. Nekoliko minuta poslije vratio se.

"Žao mi je, senatore, nema ničega o mrtvoj ženi."

"Što?" upitao sam zapanjeno. "Ali mora biti! To se dogodilo na tržnici na Martovu polju i riječ je bila o prodavačici koja je morala platiti svoje..

pristojbe, pretpostavljam, edilima. Kako je moguće da nema izvještaja?“

"Ne mogu to reći. Edili su zaduženi samo za tržnice, ulice i tako dalje; oni ne vode kaznene istrage.“

Otišao sam vrlo nezadovoljan. Uvijek je teško pronaći nešto u državnom arhivu, no nešto što se dogodilo ovako nedavno trebalo bi biti dostupno.

Gotovo smo stigli do šetališta koje okružuje cirk kada je mladi rob iz hrama dotrčao do nas.

"Što hoćeš, mali mišu?" upitao ga je Hermes s uobičajenim prezirom osobnog roba prema robu u vlasništvu države. "Imam nešto što bi moglo koristiti senatoru", rekao je dječak. "Što to?" upitao sam.

"Pa, tamo mi ne daju baš mnogo", rekao je lukavo. "Ti si rob", obavijestio sam ga. "Ne moraju ti ništa dati.“

"Ja sam u vlasništvu države, pa me moraju hraniti i dati mi stan. S druge strane, ja ti ne moram ništa reći ako to ne želim." Hermes se upravo spremao udariti ga kad sam ga uhvatio za rame.

"Zašto misliš da imaš nešto što vrijedi platiti?" "Želiš saznati nešto o izvještaju, zar ne? Izvještaju o ženi po imenu Harmodija?“

Izvadio sam novčić i bacio mu ga. Bacio mi ga je natrag. "Morat ćeš dati više od toga." Ovoga puta Hermes ga je uistinu i udario. Samo je ustao s pločnika i ispružio ruku. Ubacio sam u nju srebrni denar.

"Žena Harmodija pronađena je ubijena pokraj Flaminijeva cirka ", rekao je.

"To već znam, ti mali glupane", rekao sam. "Što još?“

"Edil Gaj Licinije Murena bio je u uredu toga jutra i otišao je na Martovo polje to istražiti. Vratio se nakon nekoliko sati i izdiktirao izvještaj svojem tajniku, a onda ga je dao meni da ga pohranim. Nekoliko dana kasnije rob sa suda *praetora urbanusa* došao je i rekao da edil treba taj izvještaj da bi predstavio slučaj pretoru. Samo sam ja bio prisutan u uredu i donio sam izvještaj. Više nije vraćen.“

"Tko je došao prijaviti ubojstvo?" upitao sam ga.

"Stražar. Mislim da radi za Flaminijev cirk." Primitivna organizacija vigila kakvu smo tada imali nije se protezala izvan gradskih zidina. Što se toga tiče, nisu bili učinkoviti ni unutar njih.

"Znaš li ime čovjeka koji je došao po izvještaj ?“

Dečko je slegnuo ramenima. "Bio je to samo rob sa suda." Robovi sa suda očito su bili inferiorni robovima iz hrama.

"Još nešto?"

"Rekao sam ti što se dogodilo s izvještajem, zar ne?"

"Gubi se onda", rekao je Hermes, ljubomoran na dječakov financijski uspjeh. "To nije vrijedno denara", rekao je kad je rob iz hrama otišao.

"Nikad se ne zna", odvratio sam. "Idemo do Flaminijeva cirka." Dok smo hodali, razmišljao sam o edilu Gaju Liciniju Mureni. Ime mi je bilo odnekud poznato. Napokon mi je sinulo. Tijekom katilinskog fijaska bio je legat u Transalpinskoj Galiji i uhitio je neke od Katilinih izaslanika koji su poticali plemena na pobunu. Njegov brat Lucije bio je tamo prokonzul, no vratio se u Rim ranije zbog izbora, ostavivši Gaja da ga zamijeni. Lucije je dogodne izabran za konzula, zajedno s Junijem Silanom. Nakon toga su ga optužili za davanje mita radi pobjede na izborima, no Ciceron ga je oslobodio optužbi. To je bilo sve što sam znao o edilu Mureni.

Ponovno smo prošli istim putem kojim sam prošao jučer, preko stočne tržnice, koja je bila posjećenija nego ikada jer su ljudi kupovali hranu za nadolazeće blagdanske gozbe, kao i životinje za žrtvovanje. Zapravo se cijeli grad punio jer su ljudi pristizali iz sela na proslavu.

Martovo je polje nasuprot tome bilo gotovo napušteno. Odmah sam vidio da je mnoštvo šatora i štandova koji su tu bili jučer privremeno premješteno u grad, zbog blažih zakona o trgovini. Osjetio sam čudno olakšanje što ne moram proći pokraj Furijina šatora.

Nakon malo raspitivanja i gurkanja pojavio se i stražar, jedan od nekoliko zaposlenika cirka koji su držali lopove podalje od skupih dekoracija i sprečavali siromahe da pale vatre ispod svodova u hladnim noćima kako nehotice ne bi uzrokovali požar.

Živio je u stambenoj zgradi pokraj cirka. Kao i većina rimskih insula, njegova zgrada imala je pet katova. Prizemlje se iznajmljivalo za dućane, a na nižim katovima stanovali su imućniji staleži. Na višim katovima razdijeljenim u malene sobe bez vode i gotovo bez zraka stanovali su siromasi. Onaj kojeg sam tražio stanovao je na petom katu ispod krovnih greda.

Hermes i ja s mukom smo prošli četiri stubišta popraćeni zvukovima uplakane dojenčadi te djece i odraslih usred svađe. Smrad siromaštva nije ugodan, ali bio mi je tako dobro poznat da se nisam potrudio nabrati nos.

Ni većina mojih susjeda nije živjela bolje. Kad sam pronašao vrata, Hermes je žestoko zakucao na njih. Dugo nismo ništa čuli.

"Možda nije kod kuće", rekao je Hermes. "Tu je. On je noćni stražar. Danju spava."

Nakon što smo još nekoliko puta zalupali na vrata, začuli smo zvukove struganja iznutra. Uskoro su se vrata djelomično otvorila i ugledao sam neobrijano lice mutnih očiju.

"Što je?" Tada je ugledao oznake mog senatorskog položaja i vrata su se širom otvorila. "Oh, oprostite, senatore. Kako mogu pomoći?" Činilo se da je podjednako zbunjen i prestrašen, jer nije mogao shvatiti što je uzrokovalo ovaj neobični posjet. Osim toga još je napola spavao.

"Ja sam senator Decije Cecilije Metel Mladi i provodim istragu.

Jesi li ti Marko Urgul?"

"Jesam." Žustro je kimnuo. Bio je sredovječan čovjek, nekoć krupan, no sada već gotovo debeo, s više bora na licu nego zuba u ustima.

"Jesi li ti na deveti dan prošlog mjeseca pronašao tijelo ubijene travarice po imenu Harmodija?"

"Da, da, jesam." Izgledao je nelagodno i posramljeno. "Ah, senatore, oklijevam pozvati vas u svoju izbu. Jedan je od razloga zašto sam uzeo posao noćnog stražara taj što ne moram tu provoditi noći."

Ni ja nisam baš žarko želio ući.

"Ima li tu u blizini kakva krčma? Ako ima, počastit ću te čašicom ili dvjema dok slušam tvoju priču."

"Samo trenutak." Vratio se unutra i mogao sam čuti kako voda zapljuskuje lavor. Pojavio se minutu poslije. Oči su mu bile bistrije, a kosa zaglađena tako da je izgledala uredno. "Na uglu susjedne zgrade je mali lokal", rekao je i poveo nas.

Sišli smo i izašli iz zgrade s osjećajem olakšanja. Prešli smo uličicu i stigli do ugla na kojem je bio niski ulaz iznad kojeg je bio urezan reljef vozača koji vozi četveropreg. Četiri su konja bila prikazana u

punom galopu i obojena jarkim bojama. Područje oko cirka dugo je bilo jedini razvijeni dio Martova polja, a zgrada je bila stara.

"To je Vozač bojnih kola", rekao je Urgul. "Većina ljudi koja radi u cirku dolazi tu."

Pognuli smo glave ispod dovratka i ušli. Kapci su bili otvoreni, pa je svjetlost dana obasjavala tmurnu i zadimljenu unutrašnjost. Dim je dolazio s niza žeravnika na kojima su se grijali lonci začinenog vina i tave s kobasicama. Miris mi je dopro do nosa, pa me želudac podsjetio da sam ga zanemario. Pružio sam Hermesu nekoliko novčića.

"Donesi nam vrč vina i nešto za jelo", rekao sam mu podsjećajući se da moram prebrojiti ostatak kad se vrati.

"Tamo iza je dobar stol za kojim možemo razgovarati", rekao je Urgul i krenuo prema najtamnijem kutu, gdje se ispod znaka koji je zabranjivao glasnu svađu i bučno kockanje nalazio stol. Prošli smo pored pet ili šest preostalih gostiju. Ako ih se dojmila prisutnost senatora, nisu to pokazali.

Ljudi iz cirka bili su poznati kao čvrst i rezerviran soj.

Sjeli smo i minutu poslije Hermes je stigao s vrčem, pladnjem s kruhom i kobasicama te tri čaše. Postupao je samovoljno, ali nisam se potrudio ukoriti ga zbog drskosti. Uostalom, Saturnalijske su gotovo počele. Vino uopće nije bilo loše, bilo je tek malo razvodnjeno, s njega se dizala para, a na površini su plutale mrvice začina. Dok sam pio, osjetio sam okus klinčića i komorača, a vruće piće ugodno mi je grijalo utrobu.

"Sada mi", rekao sam, "reci sve o svojem otkriću."

"Tek se počelo razdanjivati", počeo je Urgul, "i krenuo sam prema uredu noćnog stražara vratiti palicu i ključeve. Zadužen sam za prolaze i ulaze na drugoj razini, na južnoj strani."

Kotrljao je čašu među dlanovima i zagledao se kao da gleda jako, jako daleko. "Napustio sam cirk i prošao ispod svodova, a nisam napravio ni tri koraka kad sam se spotaknuo o ženino tijelo." Pogledao me plaho. "Već sam napola spavao, a ta strana cirka", glavom je pokazao prema golemom zdanju koje se moglo vidjeti kroz otvoreni prozor, "još je bila u sjeni. Pao sam ravno u lokvu krvi."

"Jesi lije prepoznao?" upitao sam.

"Ne tada. Još je bilo premračno. Kažem ti, gospodine, gotovo sam otišao kući ne prijavivši to. Bio sam prekriven krvlju, pa sam mislio da bi ljudi mogli pomisliti da sam je ja ubio. Ali nadvladao sam strah i shvatio da su i krv i tijelo hladni te da se žena ukočila. Bit će da je tamo ležala cijelu noć."

"Otišao sam do fontane i oprao najveće mrlje, a kad sam se vratio, bilo je dovoljno svijetlo da vidim da je to Harmodija." "Poznavao si je?"

"Oh, da. Imala je štand broj devetnaest godinama. Ne mogu reći da sam je dobro poznavao. Pokušavam izbjeći te seljanke, osim kad mi treba lijek, kao kad me boli zub ili trbuh."

"Opiši je", zatražio sam. Čaša mu je bila prazna i Hermes mu je natočio još vina.

"Nije bila uistinu krupna žena, nego nekako zdepasta. Oko trideset godina, zgodušna. Imala je smeđu kosu i plave oči i sve zube. Govorila je sabeljanskim naglaskom, znaš.. maržanskim. Mnogo je travarica iz tog kraja, ili iz Tuskije." "Kako je ubijena?" "Prerezani grkljan", rekao je i ukočenim prstima prešao preko vrata u univerzalnoj gesti. "I dobro prerezan, sve do kičme. Zato je bilo toliko krvi."

"Još koja rana?"

"Nisam vidio nijednu drugu. Naravno, haljina joj je bila posve natopljena krvlju, pa je mogla biti izbodena i drugdje. Kad su njezine zemljakinje došle postaviti svoje štandove, preuzele su tijelo, a ja sam otišao u ured edila prijaviti što sam pronašao. Edil Murena vratio se sa mnom i razgovarao s ljudima koji su je poznavali, a onda je otišao. To je sve što znam, senatore."

"Tko je zatražio tijelo?" upitao sam ga.

"Neke od žena s tržnice rekle su da će je vratiti kući. Mislim da je potjecala iz okolice Fucinskog jezera."

"Zar se nitko nije javio kao svjedok ubojstva?"

Cinično se nasmijao. "Zar se ikada javljaju?"

"Rijetko. Je li bilo kakvih glasina?"

"Nisam ništa čuo, a pretpostavljam da to nešto govori."

"Kako to misliš?" upitao sam.

"Pa, *uvijek* kruže glasine, zar ne? Ako nitko ništa ne priča, to vjerojatno znači da je upleten netko važan."

"A druge travarice nisu ništa rekle?"

"Kao što sam rekao, senatore, nemam s njima više posla nego što moram."

Izgledao je kao da mu mudrija strana njegova bića govori da zašuti, ali vruće je vino bilo u sukobu s razumom, a u takvoj borbi vino uvijek pobijedi.

"Zašto je tako?"

"Pa", pogledao je oko sebe, kao da netko možda prisluškuje. Muškarci za drugim stolovima bacali su kocke i ispijali vino, uopće ne obraćajući pozornost na nas. "Pa", nastavio je, "sve su one vještice, znate. Mogu ureći čovjeka, bacati čini, svakakve stvari."

"No većina njih zasigurno su bezopasne *sage*?" potaknuo sam ga.

"Ne sve", izjavio je i nagnuo se naprijed, govoreći tiho i ozbiljno. "Neke su *strige*, a ne može se znati koja je koja dok im se ne zamjeriš!" Naslonio se.

"A ljudi kažu da su u ovo doba posebno moćne."

"Zašto je to tako?"

Izgledao je iznenađeno. "Večeras je jedna od njihovih najvažnijih svetkovina, zar ne? Uoči Saturnalija one plešu i prinose žrtve i vrše svoje obrede tamo na Vatikanskom polju."

To sam čuo prvi put. "Zašto na Vatikanskom?"

"Tamo je posvećeno zemljište", rekao je. "Priča se da tamo postoji *mundus* i da kroz njega vještice mogu prizvati mrtve ili stupiti u kontakt s bogovima podzemlja. Pazite što govorim, noćas u ponoć u gradu neće biti nijedne vještice. Sve će biti tamo."

"Bio si od velike pomoći, Marko Urgule", rekao sam i pružio mu nekoliko denara. "Izvoli. Želim ti sretan praznik."

Zahvalio mi je i odjurio, a ja sam ostao sjediti i razmišljati. U Rimu postoje svjetovi unutar svjetova. Taj svijet vještica bio mi je posve nov. Bio je to dio svijeta seljana i seoskih gradića, kao što su politika senata i obredi u velikim hramovima bili dijelom moga svijeta. Vještice, čini i otrovi; od same pomisli počeo mi je pulsirati ožiljak na dlanu.

"Čemu toliko priče o vješticama i njihovim obredima?" upitao je Hermes, na kojega je također djelovalo vruće vino. Činilo se da ta

tema u njemu izaziva nelagodu.

"Ne znam", priznao sam. "Mislio sam da će ovo biti obična istraga ubojstva, jednostavno trovanje iz čvrstih osobnih ili političkih razloga. Sad smo u sferi okultnog i nadnaravnog." Poput većine obrazovanih ljudi, bio sam izuzetno skeptičan prema svim praznovjerjima i osobama koje tvrde da imaju nadnaravne moći. S druge strane, znao sam da nije mudro riskirati. A ona žena Furija učinila me malodušnim. Nisam mogao ne zapitati se što to točno čine na Vatikanskom polju. Znao sam da me radoznalost vodi u nešto iznimno glupo.

8.

Te smo se večeri pripremali za obred u Saturnovu hramu. Moji su se klijenti okupili u svojem najboljem ruhu i svi su bili veseli jer su se pogostili vinom mnogo prije službenog početka blagdana, koji će početi tek nakon zalaska sunca, a zapravo tek sutradan, s potpunim oslobađanjem robova, posebnim pravilima odijevanja i ponašanjem koje vrijedi samo na dan Saturnalija.

Moji su robovi iznijeli pladnjeve s okrepom kako bi se raspoloženje održalo te su obilazili klijente i izgovarali sve one isprazne izraze koje takve prigode zahtijevaju. Usprkos veselom ozračju koje je preplavilo grad ugurao sam i bodež i cest u tuniku. Ulice prepune bučnih gomila koje slave pružaju izvrsne uvjete za zasjedu, još bolje nego te iste ulice pod okriljem noći.

Izašli smo iz moje kuće i polagano krenuli niz Subursku ulicu prema Forumu. Napredovali smo paralitično sporo jer je svaki stanovnik Rima koji nije ležao na samrtnoj postelji izašao na ulicu, pozdravljao, plesao i bučio.

Prodavači vina očito su izvrsno poslovali, a frule su uglavnom svirale osobe bez ikakvog dara za glazbu.

Nakon nekog vremena stopili smo se s gomilom koja se spuštala niz Svetu cestu pa smo prolazili pokraj bazilika i trijemova sve dok se nismo našli pred velikim Saturnovim hramom. Liktori i hramski robovi bili su zaposleni vodeći ljude na njihova propisana mjesta. Tu sam napustio svoje klijente i zauzeo svoje mjesto među ostalim senatorima na stubama hrama, gdje sam, kao senator s malo staža, stajao u stražnjem redu. To mi je davalo prednost jer sam mogao

vidjeti gotovo sve najvažnije državnike koji su u to vrijeme bili u Rimu.

Na počasnim mjestima, pokraj oltara koji se nalazio pred ulazom u hram, stajale su vestalke, među njima i moja strina Cecilija, svećenici (te godine nismo imali svećenika boga Jupitera), pontifici i činovnici koji su još

obnašali dužnosti. Među edilima sam vidio Kalpurnija Beštiju i pokušavao dokučiti koji je od njegovih kolega Murena, no nisam uspio. Vidio sam Metela Scipiona među tribunima i Klodija među kandidatima za tribuna.

Konzul Bibul napokon je izašao iz kuće na obred kojem su svi dužnosnici koji posjeduju *imperium* morali prisustvovati.

Izgledao je kao netko tko je pojeo previše zelenih krušaka. Kad sam pogledao dolje, s lijeve sam strane vidio patricijske obitelji kako stoje u prvim redovima u podnožju stuba. S mojeg povoljnog položaja bilo je šokantno jasno kako su tanke te linije razdvajanja. Nekoć najmoćniji u državi, patriciji su sada bili tako malobrojni da više nije bila prednost pripadati jednoj od tih obitelji, osim što je to bila stvar prestiža. U to vrijeme preostalo je samo četrnaest patricijskih obitelji, a neke od njih, poput Julijevaca, bile su malobrojne. Možda su najbrojniji bili Kornelijevci, no čak se i njihov broj smanjio.

Među njima sam vidio Klodiju, Faustu i Fulviju, koje su stajale zajedno. Kad sam spazio Julijevce, bilo je lako pronaći Juliju. Uхватила je moj pogled i široko mi se nasmiješila. Uzvratio sam joj osmijehom. No svi su se ionako smiješili. Svi malo pošlašavamo za Saturnalije.

Iza patricija stajali su ekviti, daleko brojniji i kolektivno najmoćniji kao stalež, jer je položaj ekvita ovisio o imovini, a ne o podrijetlu.

Strogo odvajanje po staležima bilo je simbolično jer su se na kraju obreda svi staleži družili zajedno u sjećanje na zlatno doba Saturna koje se slavilo ovim godišnjim obredom. Za razliku od svih ostalih obreda s prinošenjem žrtava, na ovome nitko, ni muškarac, ni žena, ni rob, niti slobodan čovjek, nije nosio pokrivalo za glavu, jer su se takve formalnosti napuštale u najveselijem obredu godine.

Kad smo se svi skupili, auguri su prišli i stali pokraj oltara, promatrajući nebo u potrazi za znamenjem. Među njima je bio

Pompej, odjeven kao i ostali u togu s prugom i sa zakrivljenim štapom u desnoj ruci. Gotovo da nitko nije disao sljedećih nekoliko minuta. Večer je bila lijepa i nije bilo munja; nisu se pojavile ni zloguke ptice. Objavili su da su bogovi skloni nastavku svečanosti.

Tada se Cezar spektakularno pojavio, došavši iz unutrašnjosti hrama i izašavši na glavni ulaz. Nije bilo ceremonijalnog razloga zbog kojeg bi konzul došao na taj način, no ipak je bila riječ o Cezaru. On je bio dvostruko važan: bio je konzul i *pontifex maximus*, najviši arbitar svih pitanja povezanih s državnom religijom. Stao je pokraj oltara i napola se okrenuo, grandiozno gestikulirajući kao pravi veliki glumac, što je uistinu i bio.

Kroz vrata smo mogli vidjeti ogromni drevni prikaz boga pocrnio od vremena, s nožem za obrezivanje u ruci. Svećenik i njegova pratnja svečano su odmaknuli vunenu tkaninu obavijenu oko nogu i donjeg dijela tijela božanstva. U dalekoj prošlosti osvojili smo kip Saturna od susjednoga grada, pa su mu noge bile svezane kako ne bi napustio rimski teritorij.

Odvezivale su se samo na ovoj svečanosti. Začuo se kolektivni uzdah kad su spali posljednji ovoji.

Cezar je promatrao horizont i zalazak sunca kao da je osobno odgovoran za njega. Kako je trijem hrama bio okrenut prema sjeveroistoku, to nije bio lagan zadatak. Kad je posljednji tračak nestao sa zabata Hostilijske kurije, drevne senatske vijećnice, ponovno je mahnuo rukom i dovedena je žrtvena životinja.

Kako je Saturn ponajprije bog donjega svijeta, njegov se obred vrši navečer.

Iz istog razloga žrtvuje mu se crni, a ne bijeli bik. Životinja koju su priveli po stubama bila je veličanstvena, tamna poput noćnog neba, a rogovi su joj bili pozlaćeni i okićeni vijencima. Gomila je napeto promatrala, jer ako se životinja ukopa na mjestu ili ispusti glasne zvukove, to se smatra lošim znamenjem.

No bik je stigao do oltara savršeno smireno i strpljivo je stajao čekajući ostatak obreda. Svećenik i njegova pratnja prišli su i stali pokraj bika sa svojim različitim amblemima pa je počeo središnji dio obreda, jedan je pratitelj podignuo ploču s ispisanom molitvom i svećenik je počeo glasno izgovarati njezine riječi. Kao i sve drevne molitve, i ta je bila na tako arhaičnom jeziku da nitko nije znao što

zapravo znači, ali morala se precizno izmoliti, pa je tu bila ploča. Svirač frule svirao je najglasnije što je mogao iza svećenika, kako ga ne bi omeo nepriličan zvuk poput kihanja ili kašljanja. Postići da svi stanovnici Rima mirno stoje tijekom dugačke molitve bez kihanja ili kašljanja pravo je čudo. Svi smo stajali ruku malo podignutih u razini struka, s dlanovima okrenutima nadolje kao što se priliči kad se obraća božanstvu podzemlja. Molitva je završila, svećenikov poslužitelj zamahnuo je velikim čekićem i bik se srušio na koljena bez zvuka. Kad mu je svećenik prerezao grkljan, već je bio mrtav. Drugi su pratitelji hvatali krv koja je liptala u zlatne posude, nosili ih do jarka ispred oltara i točili krv u rupu koja je vodila do zemlje ispod hrama. Za boga neba krv se toči preko oltara.

Tada su haruspici prišli u svojim etrurskim odorama pjevajući svoje etrurske molitve. Rasporili su bikov truh i utroba je ispala iz njega.

Proučavali su unutarnje organe i pluća, neko vrijeme raspravljali o jetri, okrećući je, proučavajući pukotine i tražeći grudice, izbočine, promjene u boji ili druge neobičnosti koje bi mogli protumačiti, jer svaki dio jetre ima posebno značenje u pogledu volje bogova o određenoj stvari. Rekli su nešto svećeniku, a on se obratio vodi ceha glasnika koji je stajao pokraj njega.

Svečano i vrlo dostojanstveno glavni je glasnik došao do prednjeg dijela trijema i stao na najvišu stubu. Duboko je udahnuo. Taj je čovjek imao možda i najjači glas na svijetu. "HURA ZA SATURNALIJE!" zaurlao je i vjerojatno ga se moglo čuti u Cisalpinskoj Galiji.

Gomila je poludjela i svečanost je počela. Povici "Hura za Saturnalije!" mogli su se čuti odasvud. Svaki građanin, od konzula do oslobođenika, skinuo je togu, odjevni predmet koji razlikuje građanina od roba i stranca. Za trajanja praznika svi smo bili jednaki. U svakom slučaju, barem smo se tako pretvarali.

Složio sam svoju togu, zataknuo je pod ruku te se spustio stubama tamo gdje su se patriciji brzo miješali s ostatkom stanovništva. Među mnoštvom glava u pokretu teško je uočiti jednu malenu ženu. No bio sam viši od većine ljudi i mene nije bilo teško pronaći.

"Hura za Saturnalije, Decije!" povikala je Julija zabivši se u mene kao jedna lađa u drugu, a onda mi bacila ruke oko vrata i zvučno me poljubila. U

praznično vrijeme dopuštale su se takve nedoličnosti, koje su u bilo koje drugo vrijeme bile nezamislive. Osim toga još nismo bili vjenčani.

"Hura za Saturnalije, Julijo!" rekao sam kad sam ponovno došao do daha.

"Hajdemo pronaći neko manje zaglušno mjesto gdje ćemo moći razgovarati."

Dok smo se gurali kroz svjetinu, ugledao sam Hermesa. Bez razmišljanja sam mu pružio svoju togu.

"Oduinesi to u moju kuću!" doviknuo sam mu.

"Oduinesi je sam, Decije", rekao je i okrenuo se. "Hura za Saturnalije!"

Julija se smijala dok joj suze nisu potekle niz obraze. Rukama smo se obgrlili oko struka i lutali okolo dok nismo pronašli štand s vinom ispred bazilike Sempronia, gdje smo kupili dvije grube glinene čaše pune još

grubljeg vina pa sjeli na podnožje kipa Fabija Oklijevala na uglu stuba bazilike. Taj je dobio svoj neobični nadimak zato što je bio toliko oprezan u pogledu izazivanja Hanibala na bitku. Rijetko je rimski vojskovođa bio počašćen titulom samo zato što je pokazao tračak zdravog razuma.

U to doba godine suton ne traje dugo. Kako se nebo mračilo, palile su se baklje, žeravnici su se žarili od borovine, a na njima su ljudi palili tradicionalne svijeće. Predaja kaže da je u drevna vremena taj bog zahtijevao glave za žrtvu. Tada je netko shvatio da stara riječ za "glave" s malo drukčijim naglaskom znači "svjetla", pa smo otada jedni drugima poklanjali svijeće.

"Ovo je oduvijek bio jedan od mojih omiljenih prizora, još otkad sam bila djevojčica", rekla je Julija dok su se treperava ili blještava svjetla širila Forumom i ostatkom grada. "Tako zamišljam Olimp ili gradove iz starih grčkih mitova, Kakva šteta što to traje samo jedan dan i dvije noći."

"Ali poanta praznika je u tome da ne bude poput ostalih dana u godini", istaknuo sam.

"Valjda je tako", rekla je i ispila veliki gutljaj. Imao sam snažan osjećaj da je, kao i svi drugi, počela piti već mnogo ranije. "Dobro, Decije, zašto si ovdje?"

Već sam čula trač da ste se ti i Klodije pomirili, a to je kao da čujem da je netko pronašao izgublenu knjigu *Ilijade* u kojoj Patroklo uhvati Herkula i Ahileja zajedno u krevetu. Reci mi zašto si tu i dopusti da ti pomognem." I tako sam joj rekao. Znao sam da nema smisla pokušavati sakriti nešto od nje, iako nisam shvaćao kako bi mi mogla pomoći u ovom slučaju. Nešto mi nije dopuštalo da joj ispričam cijelu epizodu u vještčinu šatoru. To me iskustvo još uznemirivalo. Morao sam otići po još vina prije nego što sam uspio sve ispričati.

"Mnogo si toga napravio s obzirom na to da si u gradu manje od tri dana."

"Ponosim se svojom marljivošću", rekao sam.

"Klodija! Želim da se držiš podalje od te žene. Ona je savršeno sposobna za trovanje, i sigurna sam da je i otrovala. Zar uistinu misliš da bi mogla biti nevina?"

"Samo zato što se čini da su toliki drugi imali jednake, ako ne i bolje razloge da ga se riješe. Sad sam siguran da je bio otrovan, zašto bi inače ubili travaricu? Moralo se zaštititi osobu koja je kupila otrov od nje. Ali zašto mi Maržani prijete? Pomislio bih da oni žele da se ubojica privede pred sud."

Julijine obrve nabrale su se od dubokog razmišljanja. Ponekad je mogla vidjeti smisao u stvarima bolje od mene, vjerojatno zato što se nije morala baviti svim tim nasiljem koje me stalno pratilo. Uvijek je tvrdila da je to zato što ona pije mnogo manje od mene. "Postoji zajednički nazivnik koji se stalno pojavljuje u svemu tome, ako se može dovoljno dugo ignorirati vještice."

"Prilično ih je teško ignorirati", rekao sam. "Koji nazivnik?"

"Galija. Murena i njegov brat bili su nedavno tamo na dužnosti. Celer je trebao dobiti Transalpinsku Galiju kao prokonzulsku provinciju, no Flavije mu je to oduzeo, a Celer je umro prije nego što je mogao tražiti od suda i senata da mu je vrate. Cijeli se konzulski mandat borio s Pompejem, a Pompej je želio upravljati Galijom."

"Umjesto toga", rekao sam razmatrajući mogućnosti u glavi, "tvoj stric Gaj Julije dobio je cijelu Galiju na pet godina."

"Moj stric nema ništa s Celerovim ubojstvom!" uzviknula je. Još je bila slijepa u pogledu Cezara, iako su tada svi drugi već jasno vidjeli njegove ambicije.

"Galija. Ne znam, Julijo. Tako smo dugo okupirali i kolonizirali i borili se tamo da je teško pronaći nekog od javne važnosti tko *nema* neke veze s Galijom. I ja sam više puta bio tamo na vojnoj ili diplomatskoj dužnosti."

"Ali toliko njih je povezano s ubojstvima, i to tako nedavno! Sada je Galija najslasnije voće za berbu. Čudim se da nisu pokušali otrovati moga strica.

Znaš da Pompej želi Galiju."

"Cezar je prepametniji za to", rekao sam s jasnom vizijom, kakve ponekad imam. "Napokon je izborio zemlju za Pompejeve veterane. S nezadovoljnim vojnicima iza sebe Pompej je bio moćan. Čak i da postoje izgledi za dobar rat, sad bi ih bilo teško iščupati s njihovih plodnih kampanijskih farmi." Bilo je to vješto manevriranje, sad sam to shvatio, način na koji se Cezar zaštitio od Pompejeve izdaje.

"Osim toga", nastavio sam, "Lizas mi je rekao da se to može pretvoriti u borbu s Germanima, a ne samo s Galima. Malo se plijena može osvojiti u borbi s Germanima."

"Germanima?" oštro je upitala. "Što to govoriš?"

Morao sam joj detaljno prepričati svoj razgovor s Lizasom. Pomno je pratila moju priču, s Cezarovim brzim shvaćanjem političkih i vojnih nijansi.

"Misliš li da možeš vjerovati spletkarskom Egipćaninu?"

"Ne vidim što bi on dobio time da izmisli takvu priču", rekao sam joj. "To bi moglo biti pogubno za tvojeg strica. To neće biti rat na koji je računao."

"Nemoj biti smiješan. On se može suočiti sa svime, pa i s velikim vojskama još većih barbara. Kad se vrati iz Galije, proslavit će najveći trijumf koji je Rim ikada vidio."

Mislio sam da nema šanse, što pokazuje koliko sam znao o tome. "Decije, tijekom praznika imam potpunu slobodu kretati se gradom bez bakinog nadzora." Julijina baka bila je zastrašujuća Aurelija, majka Gaja i Lucija Cezara. Nije se libila zatražiti da me se javno išiba i zatim pogubi zbog nepriličnog odnosa s njezinom unukom, i to je učinila više puta u prošlosti.

"Pa čak i ako je tako, ne vidim što možeš.. ?"

"Što se može učiniti u ovom slučaju nego prikupiti glasine, tračeve i zlobne aluzije? To mogu napraviti isto kao i ti!" "Pa, da, ali. ."

"Onda je dogovoreno." I tako je i bilo.

Onda smo već trebali ponovno napuniti čaše, i kad sam pružao Juliji njezinu, primijetila je zavoj na mojoj ruci.

"Što ti se dogodilo s rukom?" Spustila je čašu i uzela moju ranjenu šapu u svoje delikatne patricijske prste, kao da je može zaliječiti dodirom.

"Na putu ovamo napali su nas pirati", rekao sam joj. "Ranjen sam kad sam ih otjerao natrag na njihov brod i ubio im kapetana." Ispustila mi je ruku.

"Vjerojatno si se porezao pri brijanju."

Ostatak večeri šetali smo među štandovima, gledali kako mnogobrojni šarlatani izvode svoje različite točke i općenito se prepustili prazničnom duhu. Vidjeli smo dresirane životinje, dječake koji plešu na užetu, trupe lijepih mladića i djevojaka kako izvode drevne plesove s grčkih otoka, nubijske gutače vatre, egipatske čarobnjake i druge, kojih je bilo previše da bi ih se moglo nabrojiti.

Perzijski mag učinio je da se buket bijelih ruža stvori na Julijinoj haljini.

Uzviknula je od zadovoljstva i pokušala uzeti cvijeće u ruke, no tada se ono pretvorilo u bijelu golubicu koja je odletjela. Sudbinu nam je prorekla seljanka dobrodušna izgleda koja se mutnim očima zagledala u naše dlanove i prorekla da ćemo uživati u mnogo godina sretnoga braka i imati mnogo djece, bogatstvo i ugled. Prorekla je to svima koji su joj prišli. Pred šatorima profesionalnijih proroka stajali su dugački redovi jer su svi željeli čuti što ih čeka u sljedećoj godini. Tražio sam Furijin šator, ali ga nisam vidio.

Ljudi su svugdje bacali kocke na rasklopnim stolovima, podnožjima kipova ili jednostavno na pločniku. Javno kockanje bilo je dopušteno za Saturnalija.

U ostale dane javno se moglo kockati samo u cirku. Kako se večer primicala kraju, baklje su se počele dimiti i treperiti. Tada su samo okorjeli kockari ostajali za svojim stolovima, bacajući kocke i sićušne kosti pod svjetlošću saturnalijskih svijeća.

Blizu ponoći ljudi su počeli odlaziti svojim kućama kako bi se odmorili za još veće sutrašnje slavlje. Otpratio sam Juliju do ulaza u Cezarovu golemu kuću na Forumu, palaču *pontifexa maximusa* koja se nalazila do Vestalske palače. Na vratima nas je dočekala strašna

Aurelija, koju je barem jedanput običaj sprečavao da me izgrdi. Dogovorili smo se da ćemo se naći sutradan, no nismo se usudili poljubiti dok nas je njezina baka motrila. Bila je posve sposobna nahuškati na mene robove s bičevima i batinama.

Dok sam išao kući, nisam osjećao nikakav umor, usprkos svem vinu koje sam popio i svoj hrani koju sam stavio u sebe. Prolazeći preko Foruma, koji se brzo praznio i bio ispunjen dimom s izgorjelih žeravnika, osjetio sam koliko je takvo vrijeme sablasno. Malobrojni kockari pogrbljeni nad svojim svijećama izgledali su mi poput podzemnih duhova što muče nekog nesretnog smrtnika kojeg su bogovi izdvojili za posebnu kaznu. Obrisi veličanstvenih zdanja bili su nejasni i zamagljeni, više nalik na nešto što je stvorio Jupiter nego na djelo ljudskih ruku. To je bio Forum kakav vidamo u snovima.

Daleko na obronku Kapitolija, ispod Jupiterova hrama, mogao sam razabrati mračnu liticu Tarpejske stijene, s koje se izdajice i ubojice strmoglavljaju u smrt. Od mahnitog veselja ranije te večeri, sve se pretvorilo u zlokobnu tamu.

Bio sam zaokupljen takvim mislima dok sam prolazio kroz uske zavojite uličice na putu prema kući, primajući pozdrave i dobre želje teturavih pijanaca te prelazeći preko ležećih tijela onih koji su previše popili i nisu uspjeli stići do svojih vrata. Tmurne misli i misli o demonima neizbježno su me odvele do vještica. Što to one noćas rade na Vatikanskom polju?

Kad sam stigao do kuće, otvorio sam vrata jer mi robovi ne bi otvorili da pokucam. Otišao sam do svoje spavaće sobe i napokon skinuo togu od koje mi se ruka znojila cijele večeri.

Počeo sam se razodijevati za spavanje, a onda sam zastao, sjeo na rub kreveta i razmislio. Bio sam posve budan. Ako legnem, samo ću buljiti u strop dok sunce ne izađe.

Nije bilo pomoći. Bio sam u Rimu tri dana, bio sam oprezan, pokušavao sam se zaštititi, pokušavao sam ograničiti svoju istragu samo na razgovor s ljudima. To jednostavno nije bilo prirodno. Nisam mogao prestati misliti na vještice i njihove fascinantne obrede izvan gradskih zidina. Dosta je sigurnosti i opreza. Bilo je vrijeme da učinim nešto glupo, opasno i samoubilačko.

Ustao sam, skinuo sandale i obuo lovačke čizme koje su se čvrsto vezale iznad gležnjeva. Svoju senatorsku tuniku zamijenio sam

tamnoplavom i prebacio preko sebe tamni plašt s kapuljačom koji me prekrivao do koljena.

Nije to bio plašt nevidljivosti, ali mogao bi poslužiti svrsi. Uzeo sam bodež i cest i razmišljao bih li nadjenuo i mač. Ne, to bi ipak bilo previše. Moji dani gerilskog ratovanja u Hispaniji naučili su me da su za špijuna u izvidnici brze noge sigurnija obrana od bilo kojeg oružja.

Nakon nekoliko minuta ponovno sam bio na ulici i hitao prema rijeci koliko god mi je dopuštala nesigurna svjetlost. Od moje kuće najbrži je put vodio preko sjevernog dijela stočne tržnice pa Emilijevim mostom preko rijeke.

Taj pristup gradu rijetko se zatvarao noću jer su tada zemljoradnici sa sela dovozili svoja kola s robom na jutarnju tržnicu. Prijelaz preko mosta zatvarao se samo u kriznim situacijama. Prema legendi, samo jedan rimski junak dovoljan je da obrani most.

Kad sam prešao rijeku, našao sam se na Zlatnoj cesti i u predjelu koji je bio dio stare Tuskije. Škripa kola uznemirivala me, pa sam se držao sjeverne strane da pobjegnem od njih. Uskoro sam mogao čuti samo povremeni huk sove, jer je bilo prehladno za zvukove mnogih kukaca.

Vatikansko polje jako je veliko, pa sam se počeo osjećati prilično glupo zbog toga što sam postupio impulzivno. Kako ću pronaći nekoliko vještica koje slave svoj obred na ovoj golemoj ravnici? No bilo je mirno i prilično ugodno hodati po civiliziranoj rimskoj cesti, popločenoj iako je to bio samo seoski put, ispod blage mjesečine. Zrak je ugodno mirisao po svježije prekopanoj zemlji, jer je bilo vrijeme zimske sjetve. Tu i tamo vidio sam postavljene herme. Većina ih je bila starinskog izgleda: četvrtasti stup na čijem se vrhu nalazila bista dobrodušna bradatog muškarca i na polovici falus u erekciji kako bi donio plodnost i otjerao zle duhove. Lijepe obiteljske grobnice nalazile su se pokraj ceste, jer se mrtve ne smije pokapati unutar starih gradskih zidina.

To je bilo naličje prirode kakvu mi Rimljani volimo, ukroćene prirode prilagođene ljudskim potrebama proizvodnje ili religije. Uvijek više volimo obrađenu od puste zemlje; ravnu, obradivu zemlju volimo više od brda i planina, a vrtove više od šuma. Divlja nas priroda ne privlači. Pastoralni pjesnici pjevaju hvalospjeve prirodi, no njihove sanjive idile zapravo govore o pitomoj zemlji, s nimfama i pastirima

koji se vesele među runjavom janjadi, nasadima mirte i visokim jablanima. Samo Gali i Germani vole pravu stvar.

Odlučio sam odustati od svoje misije i jednostavno uživati u lijepoj mirisnoj noći, tako blizu grada, a opet tako daleko od njegove gužve i buke. Onda mi se kralježnica zaledila kad sam začuo neprirodni vrisak šumske sove eje i sjetio sam se da se za sovu eju i vješticu rabi ista riječ, *striga*.

Neka se Etrurci zabavljaju utrobom životinja. Mi Rimljani znamo da najmoćnije znamenje dolazi od munja, gromova i ptica.

Nisam praznovjeran, ali moj skepticizam blijedi noću i vraća se sa svjetlošću dana.

Zvuk mi je došao s lijeve strane, pa sam nastavio hodati sve dok nisam pronašao put koji je vodio u tom smjeru. Nije bio popločen, no to je bio dobro izgaženi zemljani put, tako star da je njegov veći dio potonuo stopu ili dvije ispod površine polja koja su ga okruživala. Mnogo, mnogo generacija potrebno je da bosa stopala ili ona u sandalama tako duboko ugaze put, jer je bio preuzak za seljačka kola. Sigurno je postojao davno prije Romula, možda čak i prije Etruraca, kad su samo domorodna plemena naseljavala Italiju.

Put me vodio kroz izorana polja dalje od ceste, dalje od grobnica i hermi.

Tlo je postajalo grublje, uzduž njega su bile naslagane hrpe kamenja koje su plugovi izbacili, samo su neke izgledale pravilnije složene od ostalih. Tu i tamo vidio sam pojedinačno kamenje nalik na bodeže kakvo se može vidjeti na nekim otocima i u udaljenijim dijelovima Carstva, u kojima su drevni narodi štovali bogove čija imena ne znamo. Nisam mislio da bi se takvo što moglo pronaći tako blizu grada. No, opet, pomislio sam, možda dopuštam da me mjesečina i moja mašta zavaraju. Možda je to samo veliko kamenje, preveliko da ga orači odbace, pa zato stoji na rubovima kako bi zauzimalo manje mjesta. Došao sam do brežuljka na čijem se vrhu nalazila gusta šikara. Učinilo mi se da jedva čujem čudne, ritmične zvukove, udaranje malih bubnjeva, a možda i pjev ljudskih glasova. Pomislio sam da je pravo vrijeme da se vratim u grad. Umjesto toga, kako sam odlučio ostati na putu budalaštine i opasnosti, duboko sam udahnuo i zakročio s utonula puta.

Krenuo sam prema šumovitom brežuljku.

Novoizorana zemlja bila je meka pod mojim čizmama i uskoro sam uočio još nešto: osim pravilnih brazdi bilo je i mnogih drugih udubina. Čučnuo sam da vidim što bi to moglo biti i mjesečina mi je otkrila nizove otisaka stopa osim mojih koji su vodili od puteljka do vrha brežuljka. Uspravio sam se, provjerio je li mi bodež u koricama, a cest pri ruci i nastavio.

U podnožju brežuljka zvukovi su se jasnije čuli. Udaranje bubnjeva sada se miješalo sa zvucima frule, a ritmični pjev naglašavali su glasni, naizgled spontani vriskovi. Ako su izgovarali riječi, bile su na jeziku koji nisam znao.

Ritam glazbe bio je pomalo primitivan i uznemirujući, doticao me na nekoj unutarnjoj razini ispod površine rimske kulture, kao što me se dojmio i prizor uspravnoga kamenja.

Kod ruba drveća mogao sam vidjeti slabašnu crvenu svjetlost koja je dopirala iz šikare. To nije bilo zasađeno drveće; na ovom posvećenom tlu nije bilo ni jabuka ni maslina. Najviše je bilo prastarih kvrgavih hrastova s grubim deblima. Krošnje su im pružale dom sovama, a korijenje je bilo prebivalište zmija. Ispod mojih čizama suho je lišće lagano šuštalalo, poput pergamenta ili ostataka egipatskih mumija koji se ljušte.

Vidio sam čudne predmete koji su visjeli s grana drveća. Bili su načinjeni od perja, vrpce i drugih materijala; mogao sam samo nagađati od kojih. Od vjetra su proizvodili tihu glazbu koja se jedva mogla čuti od buke koja je dolazila iz središta luga.

Pažljivo spuštajući stopala i jedva se usuđujući disati, izašao sam iza drveća.

Oči su mi se naprezale u mraku tražeći skrivene stražare. Hispanci su uvijek bili previše lijeni da postave stražare, no talijanske vještice mogle bi biti opreznije. Sjetio sam se što je Urgul rekao, da na posvećenom tlu Vještica postoji *mundus*. Prolazi u svijet podzemlja rijetki su i silno se štuju jer putem njih možemo komunicirati s mrtvima i s bogovima podzemlja.

Postojao je jedan u Rimu i još jedan na cijelom talijanskom poluotoku. Za ovaj nikada nisam čuo.

Počeo sam razaznavati sjene, kao da ljudska obličja prolaze između mene i izvora svjetlosti. Sad sam se kretao još opreznije, pomičući se od drveta do drveta i pokušavajući se približiti te

istodobno ostati nevidljiv. Mogao sam vidjeti da se približavam čistini i da je ona ispunjena ljudima koji se okreću, plešu, plješću i pjevuše u ritmu svirala i bubnjeva. Drveće je postajalo sve rjeđe, no vidio sam gusto grmlje lovora na samom rubu čistine između dva hrasta te krenuo prema njemu.

Bio sam na rubu živaca dok sam klizio od drveta do drveta, čak usprkos tome što se činilo da mahnuti sudionici slavlja ne obraćaju nimalo pozornosti ni na što izvan čistine. Nisam ih mogao jasno vidjeti, tek sam povremeno ugledao osvijetljeni lik, no činilo se da većina glasova koje čujem pripada ženama.

Kod lovora sam čučnuo. Nalazio sam se na nekoliko koraka od čistine, no grane i lišće grma bili su tako gusti da nisam mogao mnogo toga vidjeti.

Legao sam na trbuh i počeo puzati naprijed. Oružje mi se bolno usijecalo u trbuh, no to me najmanje brinulo. Ovi su ljudi održavali svoj obred na udaljenome mjestu i u tajnosti baš zato što nisu željeli da ih gledaju bogohulne oči. Bili bi skloni kazniti svakoga tko ih špijunira. Podsjetio sam se priča o menadama, divljim sljedbenicama Dioniza, koje bi rastrgale i proždrlle svakog nesretnika koji bi nabasao na njihove šumske obrede. A činilo se da su ovi sudionici obreda, tko god oni bili, u menadskom stanju mahnitosti.

Kad mi je pred očima ostala samo jedna niska grana, vrlo sam je pažljivo odmaknuo rukom u stranu i prvi put jasno vidio slavlje na čistini.

U središtu je gorjela golema lomača koja je bacala svjetlost i žar visoko prema mrklome noćnom nebu. Osim cjepanica i svežnjeva pruća, usred vatre mogao sam vidjeti oblike za koje sam se nadao da su žrtvene životinje.

U zraku se osjećao snažan miris spaljenog mesa. No ni vatra ni žrtve nisu privukle moju pozornost. Žene jesu.

Jedini muškarci koje sam vidio bili su oni koji su svirali instrumente i oni su, za razliku od žena, nosili maske koje su im potpuno skrivale lica. Ostali sudionici bile su žene, bilo ih je možda stotinjak i sve su plesale suludo žustro. Nijedna nije na sebi imala pravu odjeću, iako su mnoge bile oskudno odjevene u životinjske kože, a sve su nosile brojne vijence od vinove loze i cvijeća. Nije bilo djece, pa su i najmlađe među njima bile spremne za udaju. Bilo je i nekoliko starih

baba, no većinom su bile žene u dobi za rađanje. No najveći šok bio je taj što nisu sve bile seljanke.

Kad je prva patricijska dama proletjela ispred mene, posumnjao sam u svoja osjetila. Onda sam ugledao još nekoliko njih. Možda su neke potjecale iz dobrih plebejskih obitelji, ali nekoliko sam ih prepoznao i one su pripadale drevnim patricijskim obiteljima. Prva koja se zavrtjela pred mojim očima bila je Fausta Kornelija, Sulina kći i zaručnica mog prijatelja Milona. Onda sam vidio Fulviju, koja je izgledala kao da je u svom elementu. I kao što se moglo pogoditi, Klodija je bila tu i uspijevala je izgledati hladno i bezvoljno čak i usred takvog slavlja.

Kontrast između patricijskih dama i seljanki bio je mnogo veći nego što sam mogao zamisliti. Umjesto da se razlika smanji skidanjem odjeće, postala je još vidljivija. Seljanke su raspustile kosu da im divlje leprša dok plešu. Čak i najbljeđe među njima bile su tamnije od plemenitaška, a ruke i lica bili su im još tamniji zbog izlaganja suncu. Na rukama i nogama imale su dlačice, a ispod ruku i između nogu guste busenove.

Složene frizure patricijki ostale su na mjestu čak i usred posve divljih okreta. Njihova koža koja je cijelog života bila zaštićena od sunca bila je bjelja od bisera i imale su na sebi skupu kozmetiku. Bile su vitke u odnosu na široke bokove i zdepastu građu većine seljanki. No najočitije je bilo to što su, osim na glavi, patricijske žene uklonile svaki trag dlačica uz pomoć pinceta, voska i kamena plovućca. Pokraj intenzivne animalnosti seoskih vještica rimske Kirke izgledale su kao polirani kipovi od parskog mramora.

Da već nisam bio čvrsto pritisnut o tlo, razjapila bi mi se čeljust.

Izgledale su kao pripadnice različitih vrsta, različitih poput jelena i konja, a spajala ih je samo predanost ovom orgijastičnom slavlju. Što mi je ono Klodija rekla sinoć? Upuštam se u vjerske prakse koje država ne odobrava.

Svakako je ublažila tu tvrdnju. Osjećao sam da ne bih trebao biti iznenađen ni šokiran. Državna religija bila je upravo to, javni kult u kojem se bogovi mogu učiniti naklonima, a zajednica se može ojačati i sjediniti u kolektivnom sudjelovanju. Diljem svijeta postojale su druge religije i kultovi. S vremena na vrijeme, obično u vrijeme krize, konzultirali smo Sibilske knjige, koje su nam ponekad nalagale da

usvojimo stranog boga zajedno s kultom i obredima. No to se događalo tek nakon dugačke rasprave pontifika i nikada se nije radilo o izopačenome azijskom božanstvu. Većina religija bila je dopuštena u Rimu, sve dok su bile dolične i nisu uključivale zabranjeno prinošenje žrtvi ili slikovita sakaćenja, kao kad se muški sljedbenici Kibeke u vjerskoj mahnitosti kastriraju i bacaju svoje odrezane genitalije u svetište božice.

Ne, koža mi se nije naježila zbog prirode te proslave, nego zbog činjenice da je ona bila izvorna, a ne uvezena s egejskog otoka ili dalekih rubova svijeta.

Posvećeni gaj nalazio se na sat vremena hoda od Rima i obred se tu vjerojatno održavao tijekom nebrojenih stoljeća. To je bila religija drevna poput štovanja Jupitera, na Jupiterovoj vlastitoj zemlji, pa ipak nepoznata većini Rimljana, tek nešto više od glasine koja se šaptom prenosi među pukom.

A tu je bilo i sudjelovanje patricijskih žena. To, zapravo, nije bilo toliko zapanjujuće. Bogate, mažene i pažene, ali isključene iz javnog života i bilo kakve suvisle aktivnosti, obično su se dosađivale i uvijek su bile prve kad je trebalo preuzeti kakvu novu vjersku praksu koja bi se pojavila u Rimu. A tri koje sam prepoznao bile su baš onakve koje traže bilo kakav čudni kult, samo ako je dovoljno uzbudljiv i iskvaren.

Žena se odvojila od vrtloga plesača i stala pokraj vatre, viknula je nešto i ponavljala taj vrisak dok ostale nisu usporile i naposljetku stale. Zvuk instrumenata postupno je zamro i žena je pjevala nešto na jeziku koji nisam razumio, no zvučalo je poput molitve. Lice joj je tako preobrazio ekstatični ushit da nisam odmah shvatio da je to Furija. Duga joj je kosa bila ukrašena vijencima vinove loze, a preko ramena je prebacila oderanu kožu nedavno žrtvovane koze. Kozja krv poprskala joj je tijelo, kao što ga je nedavno poprskala moja vlastita. U ruci je držala štap s izrezbarenom zmijom.

Najednom je kraju zmija imala češer, a na drugom falus.

Tada sam vidio da stoji između vatre i oko metar širokog kruga od kamenja.

To je sigurno bio *mundus* kroz koji su vještice kontaktirale svoje podzemne bogove.

Posude su kružile među sudionicima obreda; prastare posude ukrašene stilom koji mi je bio nejasno poznat. Onda sam se prisjetio

starog brončanog poslužavnika na koji je Furija bacila svoje različite proročke predmete. Činilo se da hladnoća prosinačke noći ne djeluje na uznojene štovatelje divljih pogleda. Što god da su pili, i patricijske dame pile su to jednako žustro kao i njihove seoske sestre.

Muškarci nisu sudjelovali. Onda sam uočio da, osim što imaju groteskne maske, nose i tkaninu jako zategnutu oko donjeg dijela tijela kako bi prikriji muškost i privremeno postali eunusi za ovaj ženski obred.

Sada je jedna žena, seljanka starija od Furije, istupila. Preko ramena je imala krzno leoparda, a na rukama naslikane ili tetovirane isprepletene zmije. U

jednoj je ruci držala bič, čiji je kraj bio omotan oko vrata mladića koji je na sebi imao samo cvjetne vijence. Bio je kršan mladić, zgodan i dobro građen.

Koža mu je bila savršena, nije imao ožiljaka ni madeža i nelagodno sam se prisjetio savršenog bika kojeg smo žrtvovali ranije te večeri. Ako je imao koju nesavršenost, to je bila praznina njegova pogleda. Bio je posve pomiren sa sudbinom, malouman ili drogiran.

Dva su muškarca prišla i objema rukama zgrabila mladića odostraga.

Dovukli su ga do otvora *mundusa* i prisilili ga da klekne pokraj njega. Furija je pružila nešto ženi s leopardovim krznom. Bio je to nož, prastar poput obreda, pretpovijestan kao i tijela žena. Bio je stariji čak i od brončanog bodeža koji sam upotrebljavao kao pritiskivač za papirus na svome stolu.

Držak Imu je bio načinjen od roga životinje koju nikada nisam vidio, pocrnio od vremena, a ta životinja zasigurno nije lutala po talijanskom poluotoku od pradavnih vremena. Oštrica je bila široka i u obliku lista, načinjena od kremena, s nazubljenim rubovima, lijepim i okrutno oštrim.

Znao sam da bih trebao nešto učiniti, no osjećaj bespomoćnosti paralizirao me. To nisu bile žene koje bi vrišteći pobjegle vidjevši osamljenog muškarca s bodežom. Muškarci su možda imali oružje nadohvat ruke. A ako drogirani mladić nije bio sklon trčanju, bila bi ludost pokušati ga odnijeti. Da je to bilo malo dijete, možda bih svojoj ludosti pridodao i pokušaj spašavanja.

Barem želim tako misliti.

Furija je ispružila ruke iznad mladićeve glave s dlanovima prema dolje.

Započela je polaganu pjesmu bez melodije. Ostale su se pridružile, a muškarci su stavili ruke pred oči i polagano se odmaknuli od svjetlosti vatre u tamu drveća. Pjesma je završila. Mladića je sada doticala samo stara svećenica koja mu je lijevom rukom držala kosu. Pitao sam se je li i žrtvovani bik bio drogiran. Furija je triput pljesnula rukama i triput zazvala ime, koje neću ni pokušati ponoviti. Neke se stvari ne smiju napisati.

Vrhom svojega štapa Furija je dotaknula stranu mladićeva vrata. Istog trenutka druga je svećenica kremenim nožem probola to mjesto. Nož je uklizao mnogo lakše nego što sam to mogao zamisliti, sve do drška. Tada ga je izvukla i začuo se duboki kolektivni uzdah svih štovateljica kad je krv iz arterije potekla u *mundus*. Sve se to događalo u sablasnoj tišini jer se nije čuo zvuk udaranja u kamen iznutra. Možda je otvor uistinu vodio sve do podzemlja. Ili je nešto možda gutalo krv jednako brzo kao što je ona utjecala.

Činilo se da krv lipti iz mladićeva vrata nemoguće dugo, sve dok mu srce nije prestalo kucati i dok nije pao, blijed i već nalik na sjenu. Tada je nekoliko žena pojurilo naprijed, zgrabilo mrtvo tijelo i bacilo ga na lomaču sa snagom koja se činila nadnaravnom.

Bilo mi je hladno i znojio sam se istovremeno, i znao sam da sigurno izgledam jednako blijedo kao i nesretna žrtva. Vidio sam mnogo smrti, no ovo je bilo drukčije. Obična ubojstva na ulici, na bojnem polju i u areni potpuno su bila lišena užasa prinošenja ljudske žrtve. Bijes, strast i okrutnost, čak i hladnokrvna proračunatost ništavni su u usporedbi s ubojstvom u kojem se bogove poziva da sudjeluju.

Toliko me skamenilo ono što se događalo preda mnom da nisam obraćao pozornost na ono što se događalo iza mene.

Gotovo sam se onesvijestio kad me netko zgrabio za gležnjeve. U suludom trenutku pomislio sam da me dohvatilo jedno od božanstava podzemlja kojeg je prizvala krvna žrtva i da će me odvući pod zemlju. Tada su se na meni našle druge ruke. Okrenuo sam se isukavši bodež i slijepo nabadajući.

Lovorovo lišće udaralo me po licu dok me nešto povlačilo prema gore, a kad je moj bodež udario u nešto, začuo sam duboki, muški

krik. Onda mi je netko zgrabio obje ruke ukoštac kao u hrvanju, a bodež mi je oduzet.

Kao i mladića odvukli su me do čistine, samo što sam se ja opirao, a žene, zapanjene i gnjevne, povlačile su se dalje od moje okaljavajuće prisutnosti.

Tada su napale vrišteći. Pretrpio sam nešto grebanja noktima, no Furija ih je potjerala štapom, te su se utišale.

"Pogledaj što smo pronašli, Svećenice", rekao je jedan od muškaraca koji su me držali, sada s već prepoznatljivim maržanskim naglaskom.

"Mislim da želi biti žrtvovan", rekao je drugi. "Da ga odvedemo do *mundusa*? Ovaj je bio Rimljanin, a po izgovoru i pripadnik višeg staleža.

Furija ga je udarila štapom preko maske, pa je jauknuo.

"Budalo! Ovaj je ružan i ima ožiljke poput gladijatora! Bogovi bi se smrtno uvrijedili da im ponudimo jednog takvog!"

Mislio sam da je malo gruba prema meni. Nijedan umjetnik nije me nikada zatražio da poziram kao Apolon, ali nisam mislio da sam uistinu odbojan.

No bila je u pravu u pogledu ožiljaka. Imao sam ih poprilično za čovjeka koji je, zapravo, miroljubiv. Ipak, nisam se namjeravao svađati s njom.

Vrhom štapa potapšala me po obrazu.

"Rekla sam ti da se ne baviš tim stvarima, Rimljanine, i moja dva pratitelja također su te upozorila. Da si poslušao, sad te ne bismo morali ubiti."

"Rekla si da ću dugo živjeti!" protestirao sam. "Ako mene pitaš, to te čini vrlo lošom proročicom!"

Nasmijala se. "Čovjek uvijek sam dovede do svoje propasti, čak i kad su mu bogovi skloni. Sam si to sebi učinio." Kosa joj je bila zapletena, a oči divlje.

Bila je okrvavljena i znojna i strašno je smrdjela zbog oderane kozje kože, no u tom sam trenutku osjetio strašnu žudnju za njom, daleko moćniju od bilo čega što sam mogao osjetiti prema besprijekornim plemenitašicama.

Neke su stvari posve izvan razuma.

Primijetila je. Prišla mi je bliže i tihim glasom rekla: "Ovdje slavimo kako bismo dobile naklonost svojih bogova i donijele mir svojim mrtvima. Da je ovo obred plodnosti, možda bih te mogla iskoristiti."

Klodija je stala pokraj mene. "Uvijek si imao neobičan ukus, Decije, ali loše tempiraš. U proljetnom obredu pohotni jarci poput tebe vrlo su traženi."

"On je na posvećenom tlu u prisutnosti bogova, patricijko", rekla je Furija.

"U svima nama u takvim su trenucima moći života i smrti snažne."

Okrenula se muškarcima koji su me držali. "Njegova krv ne smije se proliti po posvećenom tlu. Vodite ga izvan gaja i ubijte."

"Čekajte", rekla je Klodija. "On je poznati čudak, ali njegova obitelj jedna je od najmoćnijih u Rimu. Njegova smrt neće proći neprimijećeno."

"On je jedan od njih!" rekao je Maržanin. "Nismo smjeli dopustiti Rimljanima visokoga roda da prisustvuju našim obredima! Vidite kako se drže zajedno?"

"Ja ne", rekao je kulturni Rimljanin koji mi je držao jednu ruku. Bio sam siguran da mi je taj glas poznat. Podignuo je moj bodež. "Bit ću više nego sretan da mu osobno prerežem grkljan, Svećenice."

Na trenutak je zastala razmišljajući. "Rimljanine, vidjela sam dugi život za tebe, i neću se suprotstavljati volji bogova u tome." Onda se obratila muškarcima. "Odvedite ga iz gaja i iskopajte mu oči. Nikada više neće moći nikoga dovesti ovamo." Okrenula se prema Klodiji. "Hoće li te to zadovoljiti, patricijko?"

Klodija je slegnula ramenima. "Valjda hoće. On izaziva nevolje i nitko neće vjerovati njegovom buncanju ako se pojavi oslijepljen." Onda se obratila meni. "Decije, ti si poput nekog Ezopovog lika. Ti si utjelovljenje ljudske gluposti." Mislio sam da mi očima pokušava reći nešto drugo, no ton joj je bio ležeran kao i uvijek. Nekako mi njezina krvlju poprskana golotinja nije bila intrigantna kao Furijina. No Klodiju sam već i prije vidio голу. Osim toga upravo će mi iskopati oči vlastitim bodežom. "Odvedite ga", naredila je Furija. Dok su me odvlačili, prošli smo blizu Fauste.

"Čekaj da Milon čuje za ovo!" prosiktao sam joj. Glasno se nasmijala.

Tipična Kornelijejka.

Kad smo se našli među drvećem, Rimljanin mi je zamahao oštricom mog bodeža ispred lica.

"Uvijek guraš taj dugi metelovski nos tamo gdje mu nije mjesto", rekao je.

"Mislim da ću ga odrezati, nakon što ti iskopam oči."

Taj čovjek jednostavno nije bio u blagdanskom duhu Saturnalija.

Slobodnom rukom držao je moju desnu, a lijevu mi je držao jedan od Maržana. Nisam mogao odrediti koliko ih je iza mene, ali sam mogao čuti najmanje jednoga. Želio sam reći nešto britko i sarkastično, ali davao sam sve od sebe da izgledam zatečeno i fatalistički.

"Ovo je dosta daleko", rekao je Rimljanin kad smo zašli za drveće.

"Ne znam", rekao je Maržanin. "Mislim da bismo ga trebali odvesti do ceste.

Ovo je preblizu *mundusa*."

"No dobro." Rimljanin je bio nestrpljiv vidjeti moju krv. Otišli smo do izorane zemlje. To mi je odgovaralo jer su nove brazde pružale nesigurno uporište. Morao sam napraviti svoj potez prije nego što stignemo do ceste.

Maržanin koji mi je držao lijevu ruku lagano se spotaknuo na rubu izorane zemlje i ja sam odglumio da padam. Rimljanin je opsovao i napregnuo se, i tog sam ga trenutka udario ramenom i oslobodio ruku.

"To te neće spasiti!" rekao je i prišao mi, nisko držeći moj bodež. Većina ljudi pretpostavi da sam nenaoružan kad mi uzme jedno oružje. Zato obično čuvam nešto u rezervi. Rukom sam posegnuo u tuniku i izvukao cest. Zamahnuo sam prema Rimljaninu pokušavajući mu razbiti čeljust, no brončane oštrice okrznule su mu jagodičnu kost. Udarac ga je oborio, a ja sam se naglo okrenuo ulijevo. Maržanin je glupo pokušao čvršće mi uhvatiti ruku umjesto da je ispusti, skoči unatrag i posegne za vlastitim nožem.

Oštrice mojeg ceta utonule su mu u sljepoočnicu, pa se srušio, mrtav kao bik ispod čekića svećenikova pomoćnika.

Skočio sam i vidio kako oštrica mojeg bodeža svjetluca u rukama Rimljanina koji je ležao na tlu. Skočio sam za njim, uhvatio mu držak i ustao okrenut prema gaju. Spremao sam se razrezati grkljan Rimljaninu, no tri druga maskirana muškarca već su me gotovo

sustigla. Uspio sam jednom od njih razrezati ruku; onda sam se okrenuo i potrčao.

Mogao sam čuti kako im stopala udaraju po mekoj zemlji iza mene, ali nisu udarali snažno kao ja. Strah mi je dao Merkurove krilate pete, a i trenirao sam trčanje iako ne volim vježbanje. Muškarci iza mene bili su zemljoradnici i nisu bili vični sprintu. Osim toga ja sam na nogama imao dobre čizme, a oni su bili ili bos ili u sandalama. Ipak, znojio sam se ledenim znojem pri pomisli da bih mogao pasti na ovom neravnom tlu pod slabom svjetlošću niskog mjeseca.

Onda sam se našao na utonulom putu i mogao sam potrčati punom brzinom. Još sam ih mogao čuti iza sebe, ali su usporavali. Kad sam stigao do popločene ceste, nisam ih više čuo. Trčao sam ostatkom puta sve do Zlatne ceste, a onda sam usporio korak. Ako su još bili iza mene, bit će silno umorni kad me sustignu. Želio sam doći do daha prije nego što ću se morati boriti s njima.

No uspio sam stići do grada bez daljnjeg nasilja. To je bilo dobro, jer nisam bio u stanju učiniti nešto epsko. Rana na dlanu pulsirala je tamo gdje sam držao cest od siline udaraca zadanih njime. Bio sam prekriven ogrebotinama, masnicama i manjim posjeklinama te strašno umoran.

Dok sam hodao, razmišljao sam o grozomornom iskustvu koje sam upravo proživio. Smatrali smo ljudske žrtve neciviliziranima i prinostilo ih se samo u najizvanrednijim okolnostima. Povremeno korištenje ljudi, pa čak i bezvrijednih ljudi, kao žrtvenih životinja smatralo se barbarskim činom koji priliči Galima i Kartažanima, ali ne i civiliziranim ljudima, no koliko je prošlo od vremena kad su žrtve za Saturnalije uistinu bile "glave", a ne

"svjetla"? Razmišljao sam o trideset lutaka od slame koje smo bacali u Tiber sa starog Drvenog mosta za martovske ide. Kad je to bilo trideset ratnih zarobljenika?

Dok sam prelazio Forum, razmišljao sam o muškarcu i ženi koji su bili živi zakopani kako bi posvetili njegovu gradnju. Njihove su kosti još ležale negdje dolje.

To su bile posljednje suvisle misli koje su mi te noći prošle glavom. Ne sjećam se kako sam dospio kući, razodjenuo se i pao u krevet. Mjesec je još

bio na nebu dok sam prelazio Forum, a istočno nebo bilo je posve tamno.

Bio je to jedan od najdužih dana u mojem životu.

9.

Hej, Decije, probudi se!" Bio je to Hermes. Rukom sam potražio svoj bodež.

Bilo je vrijeme da ubijem tog dečka. Onda sam se sjetio koji je dan. Upao je u moju spavaću sobu, sav radostan i razdragan.

"Hura za Saturnalije! Što kažeš na doručak, Decije? Hajde, ustani!"

Škripavo sam zateturio i sjeo na rub kreveta. Boljele su me sve kosti. Oči su me boljele od svjetla, pa sam zaronio lice u dlanove. "Zašto te nisam ubio jučer, kad je to bilo zakonito?" zastenjao sam.

"Prekasno", veselo je odvratio. "Ne možeš pogubiti čak ni izdajnika na dan Saturnalija. Donesi mi nešto za jelo." Onda je vidio kako izgledam. "Što si radio cijelu noć? Mora da si bio u najgorem bordelu u gradu." Pogledao je moje najvidljivije rane. "Kladim se da je to bilo jedno od onih mjesta na kojima te gazdarica veže za stup, a djevojke bičuju. Trebao bi probati biti rob; onda bi mogao stalno tako živjeti."

Pronašao sam bodež i zamahnuo prema njemu, no on je pokazao na oštricu s čudnim izrazom na licu, pa sam ga podignuo. Cijela oštrica bila je prekrivena smečkastom krvlju.

"Nadam se da nisi ubio nikoga unutar grada", rekao Pregledavao sam nož.

"Morat ću oprati tu krv ili će oštrica zahrđati."

"Možeš to napraviti u kuhinji", predložio je Hermes. "Dok budeš tamo, pronađi mi nešto za jelo."

Umorno sam se odvukao do kuhinje. Iz Katonove i Kasandrine sobe začuo sam zvuk hrkanja. Barem neću morati i njima nositi doručak. Natočio sam vodu iz vrča u lavor i umočio bodež u nju, ribajući osušenu, ljuskavu krv grubom krpom i spužvom. Kad je sva krv nestala, pregledao sam ga. Bilo je prekasno. Fini sjaj hispanskog čelika bio je umrljan sićušnim točkama. Krv je najgora za čelik oružja. To je neobično, kad razmisliš o tome. Odlučio sam svratiti do nožara da ga ispolira čim se ljudi vrate na posao.

Gledao sam posvuda dok nisam pronašao kruh i sir i nekoliko suhih smokava. Bio sam siguran da su moji robovi dobro opskrbili kuću za praznike, ali nisam imao pojma kamo spremaju hranu, a nisam bio

raspoložen za detaljnu pretragu kuhinje. Našao sam Hermesa u dvorištu, gdje je mirno sjedio na stolcu u kojem sam obično sjedio ja. Htio sam sjesti na stolac nasuprot njemu, no on mi je mahnuo prstom u znak upozorenja.

"Ahahah. Ne danas, danas nećeš."

Ipak sam sjeo. "Nemoj pretjerati. Ne bismo se trebali sjećati kako se ponašao

za vrijeme Saturnalija, ali ipak se sjećamo." Zgrabio sam nešto hrane i počeo jesti. "Moji će klijenti uskoro stići. Jesu li Katon i Kasandra pripremili poklone?"

"Oni su u atriju", rekao je žvačući sir. "Kad već govorimo o tome, može li nešto novca da mogu slaviti kako treba?" Hermes je, u najboljem slučaju, bio drzak. Na dan Saturnalija bio je nepodnošljiv. Izvadio sam kesicu i prvo prebrojio da se uvjerim da nije već prisvojio dio mog novca.

"Evo", rekao sam i bacio kesicu na stol pred njega. "Drži je dalje od pogleda.

Na ulicama u koje voliš ići prerezat će ti grkljan za toliko novca. Nemoj doći kući s nekom egzotičnom bolešću, i ne želim da budeš tako mamuran da sutra budeš beskoristan. Usred sam nečeg jako gadnog i očekujem da ću biti jako zauzet."

"Tko te ovoga puta želi ubiti?" upitao je i ispio gutljaj razvodnjena vina.

Prije nego što sam mu uspio odgovoriti, moji su klijenti počeli pristizati.

Usljedilo je uobičajeno pozdravljanje. Dali su mi poklone. Kako su uglavnom bili siromašni, to su uglavnom bile tradicionalne svijeće. Prema običaju, moji pokloni za njih trebali su biti malo vredniji, iako su i moje prilike bile skromne. Buru sam dao novi mač za njegova sina koji je bio u Desetoj legiji i uskoro će se boriti protiv Gala i Germana te donijeti slavu Cezaru.

Iz moje smo kuće svi otišli u kuću moga oca. Njegova gomila klijenata protezala se sve do ulice i morali su ulaziti u smjenama. Kad sam naposljetku uspio ući, našao sam oca kako razgovara s nekoliko ljudi koji su izgledali ugledno, iako je bilo teško procijeniti kojeg su staleža jer su nosili obične tunike. Formalno sam iskazao poštovanje pa mi je otac predstavio tu dvojicu kao Tita Ampija Balba

i Lucija Apuleja Saturnina, dvojicu ovogodišnjih pretora. Balbo je trebao sljedeće godine upravljati Azijom, a Saturnin Makedonijom. Otac je očito mislio da bih se trebao ulagivati toj dvojici koja su bila u usponu i na položaju na kojem su mi mogla priskrbiti dobra imenovanja, no ja sam morao razgovarati s njim nasamo.

"Što hoćeš?" upitao me nestrpljivo kad smo se malo odvojili od ostalih.

"Znaš da su službeni poslovi danas zabranjeni."

"A ti znaš da ja djelujem u krajnje neslužbenom svojstvu. Saznao sam nešto važno i moram znati nekoliko stvari. Je li se Celer bavio suzbijanjem ili protjerivanjem zabranjenih kultova u Rimu i okolici?"

"Kakvo je to idiotsko pitanje? Bio je pretor, a ne cenzor. A kad nema cenzora, to je posao edila, zajedno s očuvanjem javnog morala."

"Ti i Hortenzije Hortal bili ste naši posljednji cenzori", nastavio sam. "Jeste li što poduzimali protiv takvih kultova?"

Namrštio se. No on se ionako uvijek mrštio. "Hortal i ja proveli smo popis stanovnika i imovnog stanja, dovršili *lustrum* i očistili senat od nekih vrlo sumnjivih članova. Osim toga nadgledali smo dodjelu javnih ugovora.

Prošle sam godine vratio službena obilježja, a predmet stranih kultova nikada se nije ni spomenuo." "Ne stranih kultova, oče. Domaćih. Izvornih talijanskih kultova koji djeluju unutar Rima i pokraj njega. Kultovi među čijim članovima ima i vrlo istaknutih Rimljana."

"Objasni", rekao je. I tako sam mu jezgrovito prepričao svoje doživljaje dvaju prethodnih dana i ništa nisam izostavio. Pa, izostavio sam jako malo toga. Kad sam došao do dijela o prinošenju žrtve, promrmljao je

"Sramotno!" i napravio kompliciranu gestu kako bi odagnao uroke, što je morao naučiti kao dijete od sabinjanske dadilje.

"Vještičji kult, ha?" rekao je kad sam završio. "Ljudske žrtve. Skriveni *mundus*. I plemeniti Rimljani upleteni?" Odsutno je rukom protrljao ožiljak koji mu je dijelio lice na pola u karakterističnoj gesti koja je značila da kuje planove protiv svojih neprijatelja. "To je prilika da se Rim otarasi triju svojih najgorih žena. Ili da ih se barem progna. Nakon toga nikad se ne bi mogle vratiti."

"Nemoj zaboraviti čovjeka koji mi je htio iskopati oči", podsjetio sam ga.

"Oh, taj. Da, šteta što mu nisi vidio lice." To je bilo forme radi. Ako si se želio riješiti ubojica, najlakši bi način bio blokirati vrata senatske vijećnice tijekom sjednice i zapaliti je. Ubojstvo je bilo popularna razbibriga među muškarcima. Zloglasne žene bile su te koje su izazivale gnjev u ljudi poput mojega oca.

Stavio mi je ruku na rame. "Gledaj, ne možemo ostati ovako zatvoreni. Ljudi će posumnjati da obavljamo nešto službeno. Nekako ću danas pozvati edile na stranu da raspravimo o tome." "Nisam siguran da bi to bila dobra ideja.

Nisam zadovoljan kako je Murena postupio u slučaju ubojstva Harmodije.

Iz nekog je razloga uzeo službeni izvještaj o slučaju i sakrio ga ili uništio. Ili nešto krije ili nekoga štiti."

"Preuveličavaš taj slučaj. Rob kojeg su poslali da donese dokument vjerojatno je na putu do suda stao u krčmi, napio se i izgubio ga. To se stalno događa. To je bilo samo još jedno ubojstvo još jedne nevažne osobe.

Ali ako će ti zbog toga odlanuti, izbjeći ću Murenu i vijećati samo s Vizelijem Varonom, Kalpurnijem Beštijom i ostalima. Trebao bih razgovarati i s Cezarom, iako je on vjerojatno previše zauzet pripremama za svoju galsku kampanju da bi ga to zanimalo. No ipak, kao *pontifex maximus* dužan je izjasniti se o opasnosti od štetne religije koja nije državna. U

međuvremenu bi trebao otići do svoga razbojničkog prijatelja Milona da ti on osigura zaštitu. Kako te nisu ni ubili ni oslijepili, možda te sad traže."

"Ne mogu ići Milonu!" rekao sam. "On će oženiti Faustu i posve je iracionalan s njom u vezi. On bi me mogao ubiti ako zaprijetim da ću je raskrinkati!"

Otac je slegnuo ramenima. "Onda idi Statiliju Tauru i unajmi nekoliko njegovih gladijatora. Hajde, kreni. Moramo obaviti posjete."

Otpratio sam ga do još nekoliko kuća, no nisam osjećao blagdanski duh. I on je bio nerealan. Od kakve bi mi koristi bili unajmljeni razbijači kad su se ljudi s kojima sam imao posla specijalizirali za bacanje čini i otrove? Nisam bio zabrinut zbog seljaka s bodežima, sve dok sam bio naoružan i na vlastitom terenu. No bilo je depresivno paziti na sve što jedem ili pijem.

Srećom, tijekom praznika svuda je bilo štandova s hranom. Morali bi otrovati cijeli grad da me srede.

No u pogledu bacanja čini nisam bio tako siguran. Kao i većina racionalnih, obrazovanih ljudi iznimno sam sumnjao u učinkovitost, pa čak i u postojanje čini. S druge strane, zbog nedavnih događaja moja je racionalnost otpadala poput peruti. Vjerovalo se da vještice mogu uništiti svoje neprijatelje bolestima srca, jetre, pluća i raznih drugih organa. Mogle su uzrokovati sljepoću i impotenciju. No ako sve to mogu, pitao sam se, kako to da uopće imaju neprijatelja?

Do kasnog jutra uspio sam se osloboditi svojega oca i njegove pratnje, no dok sam prolazio ulicama, praznično veselje pred mojim se očima pretvaralo u nešto prijeteće i zlokobno. Zašto je toliko ljudi nosilo maske ako ne zato da glume demone? Razlog za cijeli radosni događaj bio je samo primitivni zimski strah da ako malo ne udobrovoljimo bogove, oni nam sljedeće godine neće dati proljeće.

Znao sam da sam samo morbidan. Ljudi su uglavnom nosili maske zato što su koristili gužvu kako bi mogli švrljati s tuđim ženama i muževima. Slavili su zato što je Rimljanima svaki razlog za slavlje dobar. Svijet preokrenut naglavačke bio je jedinstveno obilježje Saturnalija. Čudnije stvari događale su se na našim drugim svetkovinama. Postojala je *Lupercalia*, na kojoj su patricijski dječaci trčali ulicama posve goli, udarajući žene remenima napravljenim od krvave kozje kože, kao i *Floralia*, kada su poštene žene i kurve izlazile na ulice i trubile. Bilo je u našem kalendaru i drugih službenih praznika, a svaki je imao svoje bogove zaštitnike i svoje specifične obrede.

Saturnalije su bile najveći godišnji praznik, to je bilo sve. Pa ipak, nisam se mogao oraspoložiti.

Na Forumu je proslava bila u punom jeku. Na sudskoj platformi pred bazilikama pantomimičari su izvodili parodije suđenja koja su se tamo obično održavala, krcate prostim kretnjama i neprirodnom jezikom. Na rostri su ljudi koji su glumili velike državnike našeg doba držali govore još

nesuvislije od onih pravih. Na stubama Kurije dvojica s golemim znakovljem cenzora ozbiljno su zabranjivala aktivnosti kao što je hranjenje djece, poštovanje popisanih rituala državnih bogova, službu u legijama i tako dalje.

Glazba je bila kakofonična i zaglušna. Ljudi su plesali i skakutali posvuda.

Činilo se da nitko ne hoda normalno. Silno sam želio pogledati sudske i senatske spise i razgovarati s nekoliko dužnosnika i tajnika, ali na ovaj dan to nije dolazilo u obzir. Lutao sam uokolo i pregledavao mnoštvo tražeći lica sa sinoćnjeg rituala. U takvoj gomili to je bio uzaludan posao. Mogao sam biti siguran jedino u pogledu triju patricijskih žena koje sam već poznao, Furije i možda još jedne ili dvije osobe. Otišao sam na štand pokraj Kurije i razgovarao s vlasnikom dovoljno dugo da ustanovim da nije Maržanin pa sam tamo kupio kruh punjen vinovom lozom, maslinama, slanom ribom i obilno natopljen *garumom*. Tome sam pridodao dovoljno vina da mi smiri živce pa sam sjeo na najnižu stubu i sve to pojeo dok su lažni cenzori objavljivali kazne za poštovanje roditelja i zabranjivali senatorima dolazak na sjednice u trijeznom stanju.

Bilo mi je drago primijetiti da nedavni potresni događaji nisu utjecali na moj apetit. Kad bolje razmislim, ništa nikada nije utjecalo na moj apetit.

Dovršavao sam zadnje mrvice kad me pozdravila posljednja osoba na svijetu koju bih očekivao vidjeti.

"Decije Cecilije! Kako je dobro vidjeti u Rimu čovjeka kojega Klodije mrzi gotovo jednako kao i mene!"

"Marko Tulije!" povikao sam i ustao da se rukujem s njim.

Dovoljno smo se dobro poznavali da bismo se tako prisno obraćali jedan drugome. Ciceron je ostario otkad sam ga posljednji put vidio, no malobrojni se među nama pomladi. Bilo je čudno vidjeti ga posve sama, jer ga je obično pratila gomila prijatelja ili klijenata. Nitko nije obraćao pozornost na njega, i posve je moguće da nitko nije prepoznao velikoga i uglednoga govornika odjevenog u otrcanu staru tuniku i pohabane sandale, tako da su mu se vidjela koščata koljena i mršave noge, neobrijana lica i nepodšišane kose. Izgledao je jednako žalosno kao što sam se ja osjećao.

Ciceron nije ostvario istaknutu vojnu karijeru kao ni ja, a kad sam ga vidio ovakvog, razlog tome bio je očit. Mogao je izgledati samo kao pravnik i učenjak.

"Zasigurno te nisu napustili svi tvoji prijatelji?" upitao sam. "Ne, samo sam želio za promjenu šetati sam, pa sam ih sve otpratio. Ovo

je vjerojatno jedini dan u godini kad sam siguran da me nitko neće napasti. No Klodije sad i neće primijeniti nasilje. Želi steći slavu time što će me kao tribun prognati. I steći će je. Sljedeća godina je njegova, te čak ni ja nisam voljan boriti se protiv toga.“

"Idi nekamo gdje je mirno i posveti se učenju i pisanju", savjetovao sam mu.

"Pozvat će te natrag čim on više ne bude na vlasti. Ako ti to išta znači, ja znam da nisi imao izbora nego narediti ona smaknuća. Čak je i Katon na tvojoj strani, a Jupiter zna da je on jako pedantan kad je riječ o zakonitosti nečega." "Cijenim tvoju podršku, Decije", rekao je ljubazno, kao da sam dovoljno važan da moja podrška išta znači.

Rukom sam pokazao prema zastrašujućoj litici Tarpejske stijene. "Ima ljudi koji danas hodaju slobodni i sigurni, a zaslužili su stijenu zbog svoje uloge u tom incidentu.“

"Znam na koga misliš", rekao je potišteno. "Kalpurnije Beštija i desetak ostalih. Većina njih izvukla se zbog Pompejeve zaštite, a ostali su bili prijatelji Cezara i Krasa. Nema šanse da će ih se sada pozvati na odgovornost. Nema veze, uhvatit ćemo ih zbog nečega nekom drugom prilikom.“

Sinulo mi je da je Ciceron čovjek s kojim se trebam posavjetovati.

"Marko Tulije, pitam se mogu li te tražiti veliku uslugu. Nalazim se usred najčudnije istrage u karijeri i treba mi tvoj savjet.“

"Na usluzi sam ti, Decije. Trebam nešto što će mi odvratiti misli od mojih nevolja." Ozlojeđeno je pogledao oko sebe. "Ali ovdje je previše bučno. Ipak, u Rimu postoji mjesto koje će danas sigurno biti tiho, a udaljeno je samo nekoliko koraka. Pođi sa mnom." Počeo se uspinjati širokim stubama i ja sam ga slijedio.

U Kuriji je bilo sablasno tiho. U njoj nije ostao čak ni rob koji bi je pomeo.

Čak su i državni robovi svetkovali. Iz tih redova sjedala došle su odluke koje su objavile naše ratove i upravljale njima, koje su sklapale međunarodne ugovore sa stranim silama, određivale prava i obveze građana i objavljivale naše zakone svijetu. Ovdje je isto tako smišljeno najviše naših gluposti, kao i pokvarenosti i lopovluka preko svake mjere. No barem su se i naše najniže transakcije obavljale na mjestu velikog dostojanstva. Stara kurija imala je strogu jednostavnost kakva je nekoć karakterizirala većinu naših javnih

zgrada. Spustili smo se središnjim stubištem i sjeli na mramorna sjedala rezervirana za pretore, pokraj dugo praznog mjesta svećenika boga Jupitera.

"Dakle, mladi moj prijatelju, kako ti mogu pomoći?"

Po oštrini njegova izraza mogao sam vidjeti da se uistinu nada nekoj teškoj mozgalici koja bi mu odvratila misli od njegovih brojnih jada, a ja sam se pitao kako da načnem svoju temu, a da usput ne zvučim kao luđak.

"Marko Tulije, ti si jedan od najučćenijih ljudi našega doba. Jesam li u pravu ako ustvrdim da je tvoje poznavanje bogova jednako opsežno kao i tvoje poznavanje prava, povijesti i filozofije?" "Prvo, dopusti mi da kažem da nijedan čovjek ne' može uistinu poznavati bogove. Ja sam opsežno proučavao ono što je napisano i izgovoreno o bogovima."

"To mi i treba. Ako mogu postaviti tako osobno pitanje, koje je tvoje osobno uvjerenje u pogledu toga?"

Zastao je na trenutak. "Prije dvadeset godina otišao sam na podulje putovanje u Grčku. Učinio sam to kako bih proučavao, povratio svoje narušeno zdravlje i, usput, izbjegao da me Sula uoč. Još je bio diktator i imao je razloga da me ne voli. Radio sam s Antiohom, vrlo uglednim i učenim čovjekom. U to vrijeme iniciran sam u eleuzinskim misterijima. Bio sam pravi skeptik, no misteriji su se pokazali prosvjetljujućim i dojmljivim iskustvom. Naravno, zabranjeno je raspravljati o njima s nekim tko nije iniciran, no dovoljno je reći da sam otada uvjeren da postoji mogućnost ne samo za dobar život nego i za besmrtnost, ili barem kontinuitet duše.

Nisam očekivao ništa tako duboko. "Shvaćam. Pa ipak, većina ljudi u svijetu ima vlastite bogove za koje vjeruje da upravljaju svijetom. Ima li ičeg valjanog u tome?" "Ono što ljudi imaju uglavnom je strah", rekao je Ciceron.

"Boje se svijeta u kojem žive. Boje se onoga što vide i onoga što ne mogu vidjeti. Boje se drugih ljudi. Nijedan od tih strahova, žurno dodajem, nije neutemeljen. Svijet je uistinu opasno i neprijateljsko mjesto. Ljudi traže sile koje kontroliraju svijetom i žele im se umiliti."

"A mogu li te sile postojati kako ih mi zamišljamo?"

"Misliš, je li Jupiter veličanstveni sredovječni čovjek s orlovima u pratnji?"

Ima li Neptun plavu kosu i trozub? Je li Venera bujna žena beskonačne seksualne privlačnosti?" Nasmijao se. "To smo dobili od Grka, Decije. Našim precima bogovi nisu imali obličja. Bili su prirodne sile. Štovali su se u poljima, šumama i svetištima. No teško je zamisliti bogove bez obličja, a onda smo vidjeli slike koje su stvorili Grci kao prikaze svojih bogova i usvojili smo ih." "Ali možemo li mi zaista utjecati na bogove svojim obredima, svetkovinama i žrtvama?"

"Utječemo na sebe. Kada priznajemo te neopisive sile, vidimo sebe u pravoj perspektivi, a to je perspektiva poniznosti. Naši rituali obnavljaju poredak društva, od dnevnih obreda koje vodi glava svakog kućanstva do velikih državnih obreda. Svi se vrše zajednički i svi naglašavaju strogu hijerarhiju države u podložnosti državnim bogovima. Što se žrtve tiče, svi ljudi razumiju načelo razmjene. Nešto vrijedno daje se u zamjenu za nešto drugo. Običnim ljudima žrtva je upravo to - razmjena materijalnih predmeta za manje materijalne, no ipak opipljive koristi od bogova.

Obrazovani ljudi žrtvu shvaćaju kao simbolični čin koji dovodi do jedinstva naših smrtnih sebstava i viših sila čiju premoć priznajemo."

"A žrtvovanje ljudi?"

Pogledao me prodorno i pomalo razdraženo. "Decije, spominjao si istragu.

Mogu li znati kamo sve to vodi?"

"Molim te, budi strpljiv sa mnom, Marko Tulije. Volio bih čuti tvoje mišljenje o tim stvarima prije nego što prijeđem na konkretnu istragu. Sve će biti jasno. Barem onoliko jasno koliko ja to mogu iznijeti."

"Kako želiš. Većina naroda, uključujući nas Rimljane, prakticirala je ljudsku žrtvu. To je uvijek bila najradikalnija žrtva. Neka su društva bila zloglasna po tome, posebno Kartažani. Mi smo odavno ukinuli tu praksu, ne samo unutar Rima nego i u svim dijelovima svijeta kojima Rim upravlja. Da sam cinik, rekao bih da je to zato što postoji malo stvari koje manje cijenimo od ljudskog života, pa ne možemo zamisliti da bi naši bogovi htjeli tako bezvrijednu žrtvu.

Ipak, istina je posve drugačija. U žrtvovanju ljudi nudimo bogovima ono što nam najviše slič. Identitet je najvažniji čimbenik u religiji i čaroliji.

Možemo prezirati drugog čovjeka kao ekonomsku jedinicu manje vrijednu od domaće životinje, ali priznajemo činjenicu da je on stvorenje vrlo slično nama. Da bih bio pošten prema divljim Kartažanima, moram priznati da su do krajnosti doveli načelo ne samo najveće vrijednosti nego i najbližeg identiteta, jer su u najstrašnijim obredima žrtvovali vlastitu djecu. Pred kraj posljednjeg rata s njima žrtvovali su stotine njih svojim bogovima, no to im nije nimalo pomoglo. Svatko od nas nejasno shvaća da svi dijelimo životnu silu, i nadamo se da će prinošenje žrtve toj sili zadovoljiti bogove. No to se mora napraviti na pravome mjestu, u pravo vrijeme i unutar pravog obreda.

Da nema tih čimbenika, bojna polja i arene bili bi najsvetija mjesta na svijetu. A sada, Decije, zašto me ispituješ o žrtvovanju ljudi?"

Duboko sam udahnuo. "Zato što sam to sinoć vidio." Postojano je gledao u mene. "Shvaćam. Molim te, nastavi." "Sada sam u Rimu zato što me obitelj pozvala kako bih istražio smrt Metela Celera. Znaš da mnogi misle da ga je Klodija otrovala?"

"Naravno. No to je samo glasina." Pogledao me oštro. "Barem je dosad bila.

Što si otkrio?"

To je bilo nezgodno. Pričalo se, a ja sam imao razloga vjerovati u to, da je Ciceron nekoć bio u vezi s Klodijom. Mogao bi još uvijek biti, a to bi bilo delikatno. Ako nije, onda je samo još jedan član velikoga rimskog bratstva muškaraca koje je Klodija iskoristila pa odbacila. Potonje se činilo vjerojatnijim, jer je Klodija uglavnom bila zainteresirana za muškarce koji su trenutačno bili politički moćni ili bi to potencijalno mogli postati, a činilo se da je Ciceronovo sunce na zalasku. Ionako je uistinu odana bila samo svojem bratu. No to nije značilo da Ciceron nije još zaljubljen u nju.

"Prvo pitanje koje se postavilo bilo je je li Celer uopće bio otrovan. Raspitao sam se kod Asklepija i on mi je objasnio da u nedostatku klasičnih simptoma poznatih otrova postoji mala vjerojatnost da se to utvrdi analizom."

"Posve logično", rekao je Ciceron s odobravanjem.

"No najvjerojatniji nabavljač otrova, ako se uistinu radilo o otrovu, bila je travarica koja je vodila prilično dobar posao prodaje ljekovitih

trava i proricanja sudbine vani kod Flaminijeva cirka, jer su ih edili otjerali iz grada.“

"Sjajna talijanska tradicija", rekao je suho. "Državni kultovi ne zadovoljavaju osnovne potrebe običnih ljudi. Oni vječno moraju gnjaviti velike kozmičke sile zbog detalja o budućnosti svojih bijednih života.“

"Dok sam bio tamo, vodio sam prilično uznemirujući razgovor sa ženom po imenu Furija, koja je spomenula ime Harmodija.

Daljnja istraga otkrila je da je ta žena ubijena. Ubojstvo je kratko istraživao edil Licinije Murena, no nekoliko dana kasnije uzeo je izvještaj iz Cererina hrama i čini se da je taj izvještaj nestao." "Trenutak, molim", oštro me prekinuo Ciceron. "Kad kažeš 'uzeo je izvještaj', želiš reći da je Murena to učinio osobno?"

To me zaustavilo i morao sam razmisliti. "Ne, sad kad to već spominješ, mladi rob u hramu rekao je da je rob sa suda pretora urbanusa došao i rekao da edil treba izvještaj.“

"Vrlo dobro. Nastavi.“

"Otišao sam do cirka i tamo ispitao stražara koji je pronašao Harmodijino tijelo. Nije mi imao mnogo toga važnoga reći o samom incidentu, no ona je bila travarica, a on je govorio o tome s velikom nelagodom. Bojao se njihovih moći bacanja čini i uroka i rekao je da vještice imaju svetište na Vatikanskom polju, gdje se nalazi *mundus*. Rekao je da travarice tamo imaju veliku svetkovinu noć prije Saturnalija.“

"To me ne čudi previše", primijetio je Ciceron. "Te vještice, *sage*, *strige* i tako dalje, najvećim su dijelom ostaci drevnih kultova zemlje koji su nekoć dominirali mediteranskom obalom. Bile su tu kad su se Dorijci spustili sa sjevera i donijeli bogove neba u Grčku, i bile su u Italiji kad su se stari Latini ovamo doselili. Mi priznajemo bogove podzemlja i održavamo njihove obrede navečer, nakon zalaska sunca. No ti sljedbenici arhaične vjere vrše svoje obrede na drevni način, usred mrke noći. Što se tiče njihova *mundusa*, svaka rupa u zemlji poslužit će ako je čovjek sklon vjerovati u takve stvari.

Bilo gdje u svijetu, najveće svetkovine održavaju se u isto doba godine: proljetni i jesenski ekvinocij, ljetni i zimski solsticij. Saturnalije su naša svetkovina zimskog solsticija. Logično je da kult zemlje

održava svoju svetkovinu u to vrijeme, i to noću." Ciceron je ponekad znao biti pedantan.

"Tako se čini. U svakom slučaju, sinoć sam otišao tamo vidjeti to svojim očima." Ispričao sam mu što se događalo u gaju. Slušao je vrlo pažljivo i ozbiljno. Kad sam spomenuo patricijske žene koje sam prepoznao, zaustavio me.

"Fausta? Jesi li siguran da je to bila ona?" Činilo se da je uznemiren.

"Ona je vrlo dojmljiva dama. Čak i bez odjeće, ne može je se zamijeniti za drugu." Pitao sam se zašto je uznemiren zbog Fauste. Zašto ne zbog Klodije?

"To je.. uznemirujuće", rekao je Ciceron.

"Ni upola toliko uznemirujuće kao ono što slijedi", uvjeravao sam ga. Onda sam mu ispričao o prinošenju ljudske žrtve. Za razliku od moga oca, on nije napravio praznovjernu gestu, iako mu je izraz lica odavao blago gađenje, vjerojatno više zbog primitivnog postupka nego zbog ubojstva. U to doba nitko se u Rimu nije dokopao visokog položaja, a da nije vidio mnogo krvoprolića.

Kad sam mu ispričao kako sam nadmudrio svoje zarobitelje i vratio se u grad, nasmijao se i potapšao me po ramenima. "Čestitam ti na junačkom bijegu, Decije. Nikada nisam poznavao nikoga tko se uspijeva izvući iz gadnih situacija kao ti. Sigurno si Odisejev potomak. Jednom ćeš mi detaljno ispričati sve što se događalo u Aleksandriji. Čuo sam četiri posve različite priče od prijatelja koji su u to vrijeme bili tamo. Svi kažu da te ne žele više tamo vidjeti."

Ponovo je progovorio ozbiljnim tonom. "Što se tiče tog neugodnog događaja na Vatikanskom polju, moglo bi se pokazati da je to vrlo osjetljiva stvar."

"Zašto? Prinošenje ljudske žrtve strogo je zabranjeno zakonom, zar ne?"

"Da, osim u najiznimnijim situacijama, i nikada se ne smije poduzimati bez izričitog odobrenja države, a prinostiti je smije samo posvećeni dužnosnik državnoga kulta. Smatramo to ostatkom svoje primitivne prošlosti i uvijek rabimo žrtvu koja je već osuđena na smrt zbog civilnog prekršaja."

"Ali " Podignuo je ruku, iskrenutih prstiju na način pravnika, te nabrajao svaku stavku, kao kad se jaje i dupin donesu da označe

svaki krug u utrci kola. "Ono čemu si sinoć svjedočio dogodilo se izvan gradskih zidina, preko rijeke, u predjelu koji je nekada bio Tuscia. Samo to uvelike će umanjiti zgražanje koje bi to inače moglo izazvati da se dogodilo unutar zidina, u nekom zaklonjenom vrtu ili kući."

"Udaljeno je jedva sat hoda!" pobunio sam se.

Odmahnuo je glavom. "Mi Rimljani gotovo da vladamo svijetom, ali mentalno smo još uvijek stanovnici maloga gradadržave smještenog uz jednu od manje važnih talijanskih rijeka. Rimljanin će teško osjetiti da ga se tiče nešto što se događa izvan gradskih zidina." Spustio je još jedan prst.

"Imaš li svjedoka?"

"Pa, da, ali one su sve plesale oko vatre i sudjelovale.

"Drugim riječima, neće podržati tvoj iskaz. Optužuješ tri žene iz vrlo moćnih obitelji." Još se jedan prst spustio. "Svakako, te su žene na zlu glasu, ali možeš li zamisliti koliko ti to nevolje može donijeti? U pitanju su Klodijeva sestra i zaručnica, kao i zaručnica tvog dobrog prijatelja Milona, a ona je i Kornelijevka, kći diktatora i štićenica Lukula, koji je još čovjek velike moći i utjecaja. Da govorimo samo o hrpi seljanki, to bi bila druga stvar."

"A tu je i žrtva." Još jedan prst. "Da je to bio građanin, pogotovo iz dobre obitelji, gomila bi napala Kuriju zahtijevajući da se nešto poduzme. Jesi li ga prepoznao?"

"Ne", priznao sam.

"Vjerojatno je bio strani rob. Prema zakonu, oni su potrošna roba, puka imovina bez ikakvih prava. Činjenica da se prinijela ljudska žrtva možda je kršenje zakona, ali žrtva nije bila ni od kakve važnosti."

Spustio je ruke i položio ih na koljena. "No najgore od svega, Decije, jest doba godine. Nijedan od pretora i edila na dužnosti neće htjeti pokrenuti postupak nekoliko dana prije nego što će tu dužnost napustiti."

"Tu su i oni od sljedeće godine", rekao sam.

"A koji će među njima željeti voditi tako sumnjiv postupak u koji će se morati uvući i čovjek koji će sljedeće godine biti neokrunjeni kralj Rima?"

Onda je rekao nešto blaže: "Decije, misliš li da uopće možeš ponovno *pronaći* to mjesto?"

Razmislio sam o tome, pokušavajući se prisjetiti gdje sam točno skrenuo sa Zlatne ceste na seoski put i gdje sam na putu čuo sovu eju pa slijedio njezin huk do utonulog puta. I koliko sam dugo išao njime dok nisam došao do izolirane guštare?

"Mislim da bih", nesigurno sam rekao. "Vatikansko polje je veliko područje, ali mislim da ako budem dovoljno dugo tražio. ."

"Tako sam i mislio. Kako je danas dan Saturnalija, kladim se u svoju knjižnicu, odnosno tvoje sandale da ga nećeš pronaći do kraja mjeseca. Još

bih se okladio da, čak i da ga pronađeš, na njemu neće biti nikakvog dokaza o žrtvovanju. Nećeš pronaći ni kosti ni vještičju opremu, ništa osim spaljenog komada zemlje. To nije dovoljno za sud."

"To je vrlo obeshrabrujuće", požalio sam se.

"Žao mi je što ti nisam mogao pružiti više utjehe i pomoći." "Mnogo si mi pomogao", brzo sam se usprotivio. "Kao i uvijek, razjasnio si mi stvari i stavio ih u perspektivu. Također si me sačuvao od toga da napravim budalu od sebe."

Nasmiješio se, što je bio dobrodošli izraz na njegovu tužnom licu. "Što je život ako s vremena na vrijeme ne možemo napraviti budalu od sebe? Ja to činim redovito. Mogu li ti pomoći na bilo koji drugi način?"

"Možeš li mi reći što mi je sada činiti?"

"Nastavi istraživati Celerovu smrt. Koncentriraj se na činjenice uključene u tu istragu i zaboravi na vještice i njihove odvratne obrede. Ono što si otkrio drevni je, ali i duboko ukorijenjeni kult koji nikada neće biti potpuno iskorijenjen i hrpa žena kojima je dosadno i koje traže uzbuđenja, a trebaju nešto živahnije od državne religije da ih pokrene." Ustao je. "A sada se vraćam na svetkovinu. Hura za Saturnalije, Decije."

"Hura za Saturnalije, Marko Tulije", rekao sam dok se uspinjao stubama.

Kad je otišao, neko sam vrijeme sjedio i razmišljao. Nesumnjivo je bio u pravu. Pokrenuti sudski postupak u tom trenutku ne bi bilo samo uzaludno nego bi me i izvrgnulo podsmijehu. Malo me utješila

pomisao da će moj otac i njegovi prijatelji potražiti način da upotrijebe ono što sam otkrio.

Tamo gdje je strogi zakon podbacio politička će zloba uspjeti.

Kamo sada? Pokušao sam se sjetiti gdje sam skrenuo s puta i zaključio da je to bilo nakon razgovora s Furijom. Dopustio sam da me njezina šarlatanska lukavština omete. Usred svoje čarobnjačke točke dala mi je Harmodiju.

Nema veze što je Harmodija bila jedna od vještica; Harmodija je bila i travarica. Možda je nekome prodala otrov koji je usmrtio Celera, te je nesumnjivo ubijena kako bi je ušutkali. Da je Celer ubijen zato što se spremao uništiti vještice, zar bi one ubile jednu od njih?

S vremena na vrijeme vrlo sam nevoljko pohađao predavanja o filozofiji, logici i srodnim temama. Ponekad u progonstvu nema ničeg drugog što bih mogao raditi. Povremeno se te znanosti podudaraju s nužnim poznavanjem prava i retorike, jer nema gore stvari kad iznosiš argument pred sudom nego se potpuno zbuniti u logici zato što si pogrešno shvatio neku elementarnu stvar. Jednom mi je filozof u Ateni ispričao da kad shvatiš da ideš pogrešnim putem zato što si krenuo od netočne pretpostavke, trebaš

učiniti ono što čini lovac; trebaš se vratiti na posljednje mjesto gdje si bio siguran da si na pravom tragu.

Razmislio sam o tome i zaključio da sam sišao s pravog puta onda kad sam ušao u Furijin šator. Trebao sam se vratiti i ponašati se kao da nikada nisam ušao u njega. Barem u svrhu svoje prave istrage. Nisam mogao zaboraviti ono što sam vidio, niti sam bio posve uvjeren da to dvoje nije povezano, usprkos onome što je Ciceron rekao.

Stvari su počele izgledati malo jasnije. Trebao sam pronaći travaricu, i to neku manje strašnu od Furije, i ispitati je o Harmodiji. Ne mogu sve pripadati kultu vještica. Trebalo bi biti jednostavno pronaći jednu za koju sam mogao biti siguran da sinoć nije bila na Vatikanskom polju. Možda neku slijepu. Nitko bez očiju ne bi mogao onako plesati.

Odlučivši tako, ustao sam i izašao iz senatske vijećnice. Nisam se našao ni na polovini stubišta kad je Julija dotrčala i zgrabila me. "Decije! Svugdje sam te tražila! Što si, zaboga, radio u Kuriji?"

"Sazvao sam vlastitu sjednicu senata", rekao sam. "Nije bila dobro posjećena." Zadrhtao sam pri pomisli da ću ponovno morati prepričavati sinoćnje pustolovine, pogotovo Juliji, koja je bila bolje odgojena od zastrašujućih pripadnica patricijskog sestrinstva koje je uživalo u žrtvovanju ljudi. Ipak, znao sam da će ona to izvući iz mene.

"Decije, jesi li dobro?" Držala me podalje od sebe i dobro me pogledala od glave do pete. "Opet si se tukao!" Kao da je to nešto loše. Žene su čudne.

"Idemo, draga", rekao sam. "Situacija je drugačija, i to nemjerljivo gora." S

rukom u ruci spuštali smo se stubama. "Ali prije nego što čuješ moju priču, reci mi što si otkrila. Po tome kako teško dišeš i drhtiš znam da imaš

novosti."

"Niti teško dišem niti drhtim", odvratila je. To je bila istina. Imala je to dobro naučeno patricijsko držanje koje se ne mijenja ni tijekom potresa ni kad brod tone, ali znakovi su bili prisutni ako si znao gdje ih potražiti.

"Ispričavam se. Molim te, nastavi."

Otišli smo do štanda i kupili nekoliko stvari da možemo izdržati cijeli dan slavlja.

"Znaš li što je *Balnea Licinial* Kras je to izgradio prošle godine na Palatinu i postalo je najmodernije kupalište u Rimu. Oprema je divna, mnogo luksuznija od bilo čega što smo ranije vidjeli. U svakom slučaju, ujutro je kupalište namijenjeno ženama i upravo dolazim odande."

"I mislio sam da mirišeš posebno privlačno", rekao sam.

"Bolje nego ti", rekla je oštro i nabrala nos. "Što li si samo radio?"

130 "Pusti sad to. Samo mi reci što si otkrila."

"Dobro, samo budi strpljiv." Odgrizla je veliki zalogaj kruha sa zapečenim sirom na vrhu posutoga komadićima ljute kobasice. "U svakom slučaju, najotmjenije žene idu tamo, znaš, one koje se družu s Klodijom."

"Samo trenutak", prekinuo sam je. "Jesu li Fausta ili Fulvija bile tamo?"

"Misliš na mladu Fulviju?" Namrštila se. "Ne, nisam vidjela nijednu od njih.

Zašto pitaš?" U glasu joj se osjećala teška sumnja.

"Samo zato što su jutros sigurno silno trebale dobru kupku." "Decije! Što si radio?" rekla je prosipajući mrvice. "Sve će biti razjašnjeno s vremenom, draga. Molim te, nastavi."

"Dobro", rekla je narogušeno, "ali očekujem potpuno objašnjenje.

Dakle bila sam na stolu za masažu s mladom Kornelijom i tvojom rođakinjom Felicijom te s još pet žena u prostoriji... tamo imaju goleme Nubijce koji su obučeni kao Lidijci, najbolji maseri na svijetu..

"Muškarci?" šokirano sam upitao.

"Ne, budalice. Eunusi. To je divno mjesto da se čuju najnoviji tračevi i popriča o stvarima o kojima žene raspravljaju samo kad nema muškaraca."

"Morate govoriti prilično glasno, rekao bih", izjavio sam, glave zaokupljene nevažnim sanjarenjem. "Sve to pljeskanje tijela, mislim. To stenjanje i eksplozije daha dok nježna ženska tijela udaraju tamne ruke snažnih ma sera. "

"Ti samo priželjkuješ da si bio tamo. Uglavnom, dala sam do znanja da će mi možda uskoro zatrebati usluge sage zbog stanja koje se mora pokazati nezgodnim s obzirom na to da nisam udana."

"Julijo! Šokiraš me."

"To nije neuobičajena tema u takvom društvu. Razmjenjuju imena najmodernijih abortera kao i imena prodavača bisera i parfema."

"Oh, kvarnih li vremena", žalosno sam uzviknuo. "Jesu li u tom razgovoru spomenuta neka poznata imena?"

"Prvo ime koje je spomenuto bilo je Harmodija, no netko je rekao da je ona ubijena."

"Sjećaš li se tko je znao za njezino ubojstvo?" upitao sam.

"Mislim da je to bila Sicinija, ona koju zovu Labudica zato što ima jako dugačak vrat. Je li to važno?"

"Vjerojatno nije. Možda je željela unajmiti Harmodiju, raspitala se oko cirka i saznala da je ubijena."

"Preporučile su i Furiju. Jučer si je spomenuo, zar ne?"

"Da, jesam", rekao sam.

"Ali nisi mi rekao sve, zar ne?"

"Nisam." Došli smo do svetišta *Lares publici*, ispred kojeg se nalazi niska kamena ograda. Obrisao sam prašinu pa smo sjeli na nju. Ljudi oko nas ponašali su se suludo i dobro se zabavljali. Golemi čovjek s lavljim krznom i natprosječno velikom toljagom izvodio je vježbe snage nekoliko koraka ispred nas. Na uglu Svete ceste podignuta je platforma na kojoj su hispanski plesači iz Gada izvodili jedan od slavni plesova svoga kraja, koji su inače bili zakonom zabranjeni u svako drugo doba zbog pretjerane lascivnosti.

"Decije! Prestani gledati te plesače i obrati pažnju!"

"Ha? Oh, da. Nastavi. Jesi li doznala išta drugo od svojih mlitavih družica u kupalištu?"

"Jedna od njih rekla je da je žena po imenu Askilta vrlo pouzdana i da ima štand broj šesnaest u Flaminijevu cirku."

"Askilta? To barem ne zvuči kao maržansko ime. Samnitsko je, zar ne?"

"Misli daje tako. Nisi li rekao da je Harmodijin štand bio kod cirka?"

"Urgul je rekao da je Harmodija imala štand broj devetnaest. Samo su dva štanda bila između njih. Možda je ta Askilta žena koju trebam ispitati."

"Misliš koju *trebamo* ispitati. Mi je trebamo ispitati."

Uzdahnuo sam. Trebao sam to predvidjeti. "Kao i uvijek, Julijo, cijenim tvoju pomoć. Ali ne uviđam kako će to što ćeš biti sa mnom poboljšati stvari."

"Decije", rekla je nježno, "nikada ti to ranije nisam rekla, ali ponekad znaš

biti neuobičajeno priglup. Pogotovo kad imaš posla sa ženama. Mislim da mogu razgovarati s tom ženom i steći njezino povjerenje. Ti bi nastupio kao tužitelj, pa bi se ona prestrašila i zašutjela."

"Ja uopće nisam strašan! Ja sam pravi diplomat kad to želim biti." "Sa svim tim novim posjeklinama i masnicama još si gori nego inače. Ne samo da nemaš takta nego nisi ni istinoljubiv. A sad mi ispričaj o Furiji."

Nisam bio posve siguran otkud joj to, ni kako je od prvotne izjave došla do krajnjeg zahtjeva. Ipak, znao sam da mi je bolje ništa ne prešutjeti. I tako sam joj prepričao uznemirujući razgovor koji sam vodio s Furijom u njezinu šatoru. Sjedila je i mrko me gledala dok je slušala.

"I ti si mislio", rekla je kad sam završio, "da ću se uzrujati samo zato što si milovao vime te vještice?"

"Nisam je milovao!" usprotivio sam se. "Žena je dohvatila moju okrvavljenu ruku i pritisnula je na svoju dojku. U svakom slučaju, 'vime' nije dobar opisni pojam. Ako već moraš znati, bio je to prilično privlačan dodatak."

"Poštedi me", rekla je.

"Uglavnom", nastavio sam, ali sam se vrpolio kao školarac pred strogom učiteljicom, "nije riječ o tome. Bitno je ono što je rekla, da sam Plutonov miljenik i lovački pas i muška harpija i da će cijeli moj život biti smrt onih koje volim. Znaš da nisam praznovjeran, Julijo, ali bavio sam se prijevarama, svuda po svijetu i znam kad naiđem na nešto drukčije. Ta je žena ostavila traga na meni."

Ispila je gutljaj lošeg vina i namjestila se, izgledajući kao da se smirila. "Sad mi ispričaj ostatak. Što se dogodilo sinoć nakon što si me otpratio?"

Priča nije dugo trajala. To je bilo treći put da je pričam, a još nije bilo ni podne. Postajao sam dobar u tome. Slušala je staloženo sve dok nisam došao do dijela o žrtvovanju. Onda je probljedjela i ispustila kolač od meda koji se spremala pojesti. Ona nije bila dekadentna aristokratkinja u potrazi za moći ili uzbuđenjem. "Oh!" uzviknula je kad sam završio. "Znala sam da su te žene pokvarene; nikada nisam shvatila da su uistinu zle!"

"Zanimljiva razlika. Pretpostavljam da misliš na patricijske žene, a ne na vještice?"

"Točno tako. Vještice zvuče samo kao nešto primitivno, poput barbara ili ljudi iz Homerova vremena. Ali Klodija i ostale moraju to činiti samo zato što je toliko perverzno."

"Ciceron je upravo rekao isto to", rekao sam joj.

"Ciceron? Kad si razgovarao s njim?" Prepričao sam joj naš razgovor. Julija je iz nekog razloga voljela filozofske teme, pa je pomno slušala. Srećom, imao sam dobro uvježbanu memoriju i mogao sam ponoviti što je rekao riječ po riječ. Malo me zasmetalo što nije zadrhtala zbog moje smrtne opasnosti i očajničkog bijega. Istina, bio sam tu, pa je mogla vidjeti da sam preživio taj događaj, ali očekivao sam da će pokazati nekakvu zabrinutost. Nije to bilo jedino razočaranje u mojem životu.

"U pravu je", rekla je kimajući. "Ono čemu si svjedočio bio je ritual vrlo drevne religije. Zbog toga se te mudre seljanke čine prilično nevinima, na neki strašni način."

"Filozofska objektivnost divljenja je vrijedno svojstvo", rekao sam joj, "ali ti su me ljudi htjeli ubiti! Ili mi barem iskopati oči." "Kazne za profanaciju i oskvrnuće uvijek su stroge. Osim toga izvukao si se u komadu. Ne bi trebao to preuveličavati. Ti zbilja nisi epski junak." Vidio sam da je još ljuta na mene.

"Sam Ciceron usporedio me s Odisejem."

"Ciceron je ponekad kriv za retoričko pretjerivanje. Kao i većina političara.

Nego, kako da pronađemo Askiltu?"

Nije bilo pomoći. "Možda ćemo morati čekati da se vrati pod svoj svod u cirku. Vjerojatno je tamo negdje", uzvišenom kretnjom pokazao sam na prenapučeni Forum, "ali bilo bi uzaludno sad je pokušati pronaći."

"Imaš li išta pametnije raditi?" nestrpljivo je upitala.

"Pa, praznik je, a ja sam imao gadnu noć. Planirao sam uživati u malo raskalašenosti.. "

Odgurnula se od ograde rukama i lagano skočila na svoje otmjene nožice visokoga roda. "Hajde, Decije, idemo je potražiti."

Julijina me poletna energija deprimirala. Ona se noćas nesumnjivo dobro naspavala. Iz nužde sam zaključio da je lutati gradom jednako dobar način da se provede dan, a sigurno nam neće manjkati razonode. I tako smo krenuli, zagledavajući se u šatore i štandove, zastajući kako bismo pogledali neke od bezbrojnih nastupa ili pustili da niz rasplesanih slavljenika prođe pokraj nas.

Posvuda je bilo gatara. Umjesto da se okupe na jednom području kao u obične dane, smjestile su se svugdje gdje su mogle pronaći mjesto. A i bilo ih je mnogo više nego obično, jer su gatarae iz svih sela i gradova mnogo milja udaljenih od Rima došle u grad za blagdan. Došle su tako izdaleka kao od Luce na sjeveru i Kapue na jugu.

Činilo se da se veći dio talijanskog poluotoka toga dana nagurao u Rim. A bila je tu i uobičajena najezda stranaca koji su došli u središte svijeta blejati, od Sirijaca u dugim haljama do Gala u

kariranim hlačama i Egipćana koji su osjenčali oči olovkom. Nekako je Rim postao kozmopolitski grad.

Pretpostavljam da je nemoguće biti glavni grad svijeta bez mnoštva stranaca.

Do ranog popodneva iscrpli smo mogućnosti Foruma, pa smo odlučili prijeći na stočnu tržnicu. Tamo ima manje spomenika, platformi i podija, pa je lakše pretraživati. Mnogo malih trgovaca postavilo je neku vrstu grada od šatora, poput legionarskog logora, s gotovo urednom mrežom ulica. Tu je bilo manje gataru, a više ljudi koji su prodavali raznu robu: vrpce, dječje igračke, figurice, malene uljne svjetiljke i druge jeftine stvari koje se mogu darivati.

Julija se ponašala kao da smo na velikoj tržnici u Aleksandriji, uzvikujući nad svakim novim štandom s drangulijama kao da je otkrila zlatno runo koje visi na drvetu u Kolhidi. Mislim da je to bila Kolhida.

"Julijo, nisam znao da imaš tu vulgarnu crtu", rekao sam. "Odobravam to.

Zbog toga se činiš. . pa, nekako više Rimljankom."

"Dobro ti idu komplimenti." Podigla je malene figure od terakote, dvije dame koje čavrljaju sa psićima u krilima.

Odabrao sam živahnog malog tračkoga gladijatora, namještenog da zada udarac i obojenog živopisnim bojama. U ruci je držao maleni brončani mač, a kacigu mu je krasila perjanica od pravog perja.

"Ovo mi se sviđa", izjavio sam.

"Naravno, jer ne samo što si vulgaran i Rimljanin nego si i muškarac. Nosi ovo." Predala mi je stvari koje je kupila i brzo dodala još petšest njih. Mislio sam da je zaboravila na svoju misiju da pronađe Askiltu, ali Julija je imala rijetku sposobnost podijeljene pažnje. Dok je pokušavala odlučiti između grimiznog i purpurnog šala, uočila je šareni šator prekriven cvjetnim uzorkom.

"Idemo vidjeti ovaj", rekla je krenuvši i ostavljajući me da nosim sve njezino smeće. Kupio sam crveni šal kako bih sve to mogao zavezati. Dostigao sam je na ulazu u šator. "Ostani tu", rekla je. "Ako je to žena koju tražimo, želim s njom razgovarati nasamo neko vrijeme. Pozvat ću te kad te budem trebala." Odmaknula je zastor s vrata i ušla.

Nakon što Julija nije izašla nekoliko minuta, zaključio sam da smo pronašli svoju ženu. Nisam bio naviknut da budem samo pratnja, pa sam se nelagodno meškoljio pitajući se što da učinim. Kad sam tako ostavljao Hermesa, on bi obično šmugnuo nekamo na piće. Uvijek sam ga korio zbog te navike, no sad mi se to činilo kao izvrsna ideja. Tražio sam prikladni štand kad me Julija pozvala da uđem.

Žena nije bila ni mlada ni stara. Nosila je grubu vunenu haljinu otprilike iste nijanse smeđe boje kakve joj je bila i kosa prošarana sjedinama. Sjedila je među uobičajenim košarama osušenog bilja i vrčeva s melemima.

"Dobar vam dan, gospodine", rekla je s jakim oskanskim naglaskom.

"Decije, ovo je Askilta", rekla mi je Julija, iako mi je to već bilo jasno, pa me nije trebala obavijestiti o tome. "Askilta je mudra žena. Učena je u području bilja i životinja."

"Ah, baš žena kakvu smo tražili", rekao sam, jer nisam znao koliko joj je Julija rekla.

"Da, ali niste tu zbog mojeg bilja. Ti si senator koji se raspitivao o Harmodiji."

"Pogodila je", rekla je Julija plaho se smiješeći. "Ali Inko smo lijepo razgovarale."

"Ne trebate nositi finu odjeću da bismo mi znali tko ste", rekla je. "Dovoljno je to kako govorite. Ljudi visoka roda šalju robove kad trebaju bilje za kućanstvo. Osobno dolaze samo radi otrova ili pobačaja. Nijedna žena ne dovodi svog muškarca kad se želi riješiti djeteta."

"Ti si uistinu mudra žena", primijetio sam.

"A ti nisi dužnosnik iz edilske službe", rekla je. "Zašto te zanima Harmodija?" Tim ljudima s tržnice edili su predstavljali cijelu službenu strukturu Rima.

"Mislim da je nekome prodala otrov, i mislim da ju je kupac dao ubiti kako bi je ušutkao. Istražujem smrt vrlo važnog čovjeka, a dobio sam upozorenje da se ne uplećem u njezinu smrt. Prijetili su mi smrću."

Turobno je kimnula. Promatrao sam je što sam pomnije mogao i pokušavao se prisjetiti jesam li je vidio na Vatikanskom polju. Pokušavao sam je zamisliti bez odjeće, kako joj kosa luđački vijori

dok mahnito pleše uz ritam bubnja. Nije mi izgledala poznato, ali bilo ih je tako mnogo.

"Furija, Maržani i Etrurci su ti koji žele da se držiš podalje, zar ne?"

"Tako je", rekao sam. "Je li Harmodija bila jedna od njih? Znam da je bila iz maržanskoga kraja, ali je li pripadala njihovom. . njihovom kultu?"

Pogledala me oštrije. "Znaš za to, je li? Da, pripadala je. Neki kažu da im je ona bila vođa, a sad je Furija preuzela njezino mjesto glavne svećenice."

"Znaš li je li Harmodija prodavala otrove?" upitao sam.

"Sve one to čine. Sve *strige*, mislim, ne poštene *sage* poput mene.

To nije neuobičajen posao. Obično se žena želi riješiti muža koji je tuče ili je sin nestrpljiv zbog svog nasljedstva. Ponekad je to samo netko tko je umoran od života i želi umrijeti na bezbolan način. Svi znaju da je opasno prodavati ljudima visokoga roda, ljudima koji govore kao vas dvoje. To dovodi edile do nas. Ali mnogi su pohlepni. Harmodija je bila pohlepna."

"Koliko pohlepna?" upitala je Julija.

Činilo se da je Askiltu to pitanje zbunilo. "Pa, svi znaju da ljudi visoka roda mogu platiti više nego ostali. Prodavač će im naplatiti deset, dvadeset, čak i sto puta veću cijenu od one koju bi tražio od seljaka ili mještana. Onome tko će naslijediti veliko imanje ili tko će se riješiti starog, bogatog muža i udati se za bogatog, mladog ljubavnika novac je nebitan."

"Razumijem", rekla je Julija. "Mislila sam pitati je li Harmodija bila dovoljno pohlepna da postane nezadovoljna čak i pretjeranom cijenom svoje robe? Je li možda čula za ubojstvo i zatražila novac za svoju šutnju?" Još jednom je moja mudrost, koja se očitovala u tome što sam poveo Juliju, bila nagrađena. To mi uopće nije palo na pamet.

"Ne mogu to reći, ali sigurno to ne bih isključila kad je ona u pitanju. Bavila se edilima, znate." Usta su joj se iskrivila od gađenja. "Predavala im je pristojbe. Svi smo procijenjeni, a nemali dio naših mjesečnih uplata zalijepio bi se za njezine prste."

"Šokantno!" promrmljala je Julija. Nekad je bila iznimno naivna. "Nemaš

nikakvu ideju je li otrov kupio muškarac ili žena?" upitao sam je.

"Ne mogu vam reći ni tko ga je kupio ni kada je kupljen. Ali između svetkovine Oktobarskoga konja i noći kad je umrla trošila je više nego inače. Imala je nove zastore na štandu i novu odjeću. Čula sam da je kupila farmu blizu Fucinskog jezera."

Dosad nas ovo nije nikamo dovelo. "Reci mi ovo, Askilto. Znaš li za otrov koji dovodi do smrti na ovaj način?" Opisao sam joj simptome Celerove smrti kako "ih je meni opisala Klodija. Kad sam završio, Askilta je razmišljala nekoliko minuta.

"Postoji otrov koji zovemo ženin prijatelj'. To je kombinacija pažljivo pomiješanog bilja koja dovodi do smrti kakvu si opisao, te je gotovo nemoguće razlikovati je od prirodne smrti." "Pomislio bih da je to najpopularniji otrov na svijetu", primijetio sam.

"Nije ga lako napraviti. U njega ide mnogo sastojaka, a čak i ja znam samo za neke od njih. Neki sastojci su prilično rijetki i skupi. Nije ga lako upotrijebiti jer ima iznimno neugodan okus." "Djeluje li brzo?" upitao sam.

Odmahnula je glavom. "Vrlo polagano. I kumulativan je. Mora ga se davati u malim dozama tijekom mnogo mjeseci, te stalno povećavati doze."

"Zašto 'ženin prijatelj'?" upitao sam. "Zašto ne 'nasljednikov prijatelj'? Čini mi se da bi to bilo idealno za nekoga tko je nestrpljiv da dobije svoje nasljedstvo."

Pogledala me kao da sam malouman. "Nasljeđuju uglavnom sinovi. Koliko ljudi svakodnevno uzima hranu ili piće iz sinovljevih ruku?"

"Bi li Harmodija znala kako smiješati takav otrov?" upitala je Julija.

"O, da. To je specijalnost maržanskih *striga*. ." Zaustavila se kao da se iznenada nečega sjetila. "Sad kad razmišljam o tome, prošle je godine u moj šator dvaput došao muškarac grčkog izgleda i pitao me imam li sušenog naprska. On se rabi u nekoliko lijekova, ali je isto tako jedan od sastojaka tog otrova. Sjećam se tog čovjeka zato što ga je u moj šator poslala Harmodija. Njezin je bio pod susjednim svodom, a ja obično sjedim pred svojim, tako da sam vidjela odakle je došao."

"I misliš da mu je možda prodavala taj otrov, ali dvaput nije imala naprska?"

upitao sam.

Slegnula je ramenima. "Moguće je. Ostao mi je u sjećanju zato što nije izgledao kao naši uobičajeni kupci."

"Zašto to kažeš?" upitala je Julija. "Rekla si da je bio grčkog izgleda. Što je na njemu bilo neobično?"

"Pa, bio je jako visok i mršav, i nosio je skupu odjeću kao Grk, imao je tri ili četiri zlatna prstena i skupe amulette. A u donjem dijelu usta imao je nekoliko lažnih zuba pričvršćenih zlatnom žicom kako to čine samo u Egiptu."

Još smo neko vrijeme razgovarali, no žena se nije mogla sjetiti ničeg drugog što bi nam koristilo. Zahvalili smo joj, dali joj nešto novca i izašli iz zagušljivog šatorčića.

"Što misliš?" upitala me Julija. "Jesmo li išta saznali?"

"Sada imamo vjerojatni otrov, ako je uopće bio otrovan. Što se gadnog okusa tiče, Celer je običavao popiti čašu *pulsuma* svako jutro. To je piće toliko ogavno da bi netko mogao umiješati šišmiše govno u njega i nitko ne bi ni primijetio."

"Tako sumnja i dalje pada na Klodiju. A što je s čovjekom grčkog izgleda?"

"Mogla bi biti slučajnost. Harmodija je možda prodala taj otrov nekolicini kupaca, a naprstak je ionako bio samo jedan njegov sastojak. Kao što je Askilta rekla, oni koji kupuju otrov, obično dolaze osobno. Nitko ne želi povjeriti takav posao savezniku. A ako je Harmodija ubijena zato što je ucjenjivala kupca, i to me muči."

"Zašto?" Vraćali smo se prema Forumu bez posebnog cilja. "Urgul je rekao da je ženi gotovo bila odrubljena glava. Samo snažan muškarac to može učiniti nožem. Nekako osjećam da bi Klodija napravila nešto diskretnije i urednije."

"Ako je skrivala tragove, namjerno bi željela odvratiti pažnju od sebe, zar ne? Grad je pun plaćenih ubojica koji bi to učinili za šaku novčića. Ako je pola onoga što govore o njoj istinito, mogla se ponuditi i da im plati u naturi."

Nešto je bilo pogrešno u tome što je govorila, ali nisam mogao točno odrediti što. Najvjerojatnije me ometalo to što sam žudio za nekom hranom i vinom kojim bih hranu mogao zaliti. "Dopuštaš da ti nesklonost prema njoj utječe na prosudbu."

"Ja mislim da ti pokušavaš otkriti da je nevinna, a to je najmanje vjerojatni mogući zaključak. I što sad?"

"Moram razgovarati s nekoliko ljudi: s bivšim tribunom Furijem, s kojim je Celer lani imao toliko živopisnih svađa, kao i s Aristonom, obiteljskim liječnikom koji je bio kod njega u vrijeme smrti. No mislim da ih danas neću uspjeti pronaći."

Kad smo stigli do Foruma, prišao mi je muškarac. Bio je to uvaženi čovjek kojeg sam maglovito prepoznao kao poznatog pravnika i jednog od očevih klijenata. Pozdravio me na uobičajeni formalni način.

"Decije, tvoj ti otac nalaže da večeras prisustvuješ robovskom banketu u njegovoj kući. Možeš dovesti i svoje robove. Kaže da valja raspraviti o važnim stvarima. Danas nije mogao poslati roba da te pronađe, pa sam ja teklić."

"I obavio si izvrstan posao, prijatelju. Hvala ti. Hura za Saturnalije!"

Otišao je, a ja sam napravio grimasu. "U njegovoj kući! Nadao sam se održati banket u svojoj kući. Onda bih mogao rano obaviti neugodan posao."

"To je najstarija blagdanska tradicija", ukorila me Julija. "Ostatak je besmislen bez banketa."

"Sve je to prilično besmisleno, ako mene pitaš", progundao sam.

"Sve to poziranje kao da je zlatno doba i lažno izjednačivanje staleža. Tko to može ozbiljno shvatiti?"

"Bogovi, barem se tako pretpostavlja. A sad prestani kukati. Otac ti vjerojatno ima nešto važno reći. To bi moglo biti korisno. Ja ću prisustvovati banketu u kući vrhovnog svećenika, pa možda i ja nešto čujem."

Poljubila me i pozdravila. Zamišljeno sam stajao među spomenicima i razuzdanom gomilom. Ova je istraga počela obećavajuće, no sad sam bio izgubljen u moru nevažnih stvari i besmislenih komplikacija te sam imao grozan osjećaj da nikada neću saznati što se uistinu dogodilo. U takvim okolnostima učinio sam jedino što sam mogao. Otišao sam pronaći piće.

Kad te svi ostali bogovi napuste, uvijek ti ostaje Bakho.

10.

Hermesom, Katonom i Kasandrom išao sam prema očevoj kući.

Robovi su bili dobro raspoloženi jer su znali da moj otac može poslužiti mnogo bolje stvari nego ja. Ja sam bio slabije volje jer je

moj otac imao mnogo robova. Zato je i inzistirao da dođem, zaključio sam. Želio je da i ja pomognem.

Kad smo stigli, vidjeli smo da su stolovi i počivaljke postavljeni u peristilu,¹

jer je triklinij bio premalen da bi svi stali u njega. Na moje golemo olakšanje otac je uvjerio neke od svojih oslobođenika da mu pomognu. Većina njih bili su nedavno oslobođeni muškarci i žene koji nisu imali vlastitih robova koje je trebalo posluživati.

Hermes je već bio napola pijan, i kad je uspuzao na počivaljku, drsko je migoljio stopalima prema meni sve dok mu nisam izuo sandale. *Samo čekaj*, mislio sam. Bolje sam se osjećao dok sam posluživao Katona i Kasandru.

Oni su služili mojoj obitelji cijeli život i nije im ostalo mnogo vremena.

Zaslužili su malo obzira. Sljedećih nekoliko sati unosili smo poslužavnike, pazili da čaše s vinom budu pune i općenito se ponašali poput robova.

Sudionici banketa ponašali su se pak poput aristokrata i zapovijedali nam.

No ipak su se držali određenih neizrečenih ograničenja, posve svjesni da će sutra ponovno biti samo robovi.

Gotovo je bilo vrijedno truda vidjeti oca, staru namrgođenu glavu obitelji, što je i bio, kako se žuri, donosi poslužavnike iz kuhinje, miješa vodu i vino u velikoj posudi i umornim očima budno pazi na srebrninu kako ne bi nestala.

Napokon su robovi bili namireni, pa su otišli van sudjelovati u slavlju koje će potrajati cijelu noć. Ispustio sam salvetu na pod i potražio među ostacima nešto za jelo. Umirao sam od gladi. Bio sam i žedan, pa sam popio veliku čašu vina. Bilo je previše razvodnjeno za moj ukus, ali nije mi se dalo tražiti novi vrč. "Nemoj se napiti", rekao je otac. "Moraš razgovarati s nekim važnim ljudima. Uskoro će stići." Poput mene, i on je nosio poslužavnik s ostacima s robovskog banketa. I oslobođenici su jeli. Netko je pronašao gotovo cijelu tunu pa smo je podijelili.

Našli smo i nešto prvorazrednih maslina i dosta kruha. Robovi su navalili ravno na meso i egzotično voće, jer to rijetko jedu tijekom godine.

Sjeo sam i počeo žvakati. "Oče", upitao sam, "znaš li gdje živi Ariston iz Likije? On je bio kod Celera kad je umro i imam nekoliko pitanja za njega."

"Nikad nisam imao posla s njim", rekao je otac i zagrizao jabuku. "Nikada u životu nisam bio bolestan. Rane su mi liječili legionarski liječnici. Osim toga mislim da si zakasnio. Čuo sam da je mrtav."

"Mrtav?" rekao sam i ispustio komad davno ohlađene ribe. "Tako je, mrtav."

To se događa većini ljudi ako dovoljno dugo požive. Čuo sam da su ga pronašli u rijeci", zastao je da se prisjeti, "tamo oko novembarskih ida, ako se dobro sjećam." Novembarske ide. Harmodija je pronađena mrtva ujutro devetoga. Bio sam spreman kladiti se daje Ariston umro nekoliko dana prije ida. Je li otkrio tragove otrova? Ako jest, zašto nije ništa rekao? Možda je i on bio ucjenjivač.

"Oh, pa dobro", rekao sam, "jedna osoba manje s kojom trebam razgovarati."

"Možda za tim ionako neće biti potrebe", rekao je otac. "Ako je ono što si vidio na Vatikanskom polju dovoljan dokaz, možda ćemo postići slične rezultate bez dokazivanja da je počinjeno ubojstvo."

"Ciceron misli da nemam gotovo nikakve šanse za podizanje optužbe."

Nisam mu rekao da Ciceron želi da dokažem Klodijinu nevinost. Stvari su ionako bile dovoljno složene.

"Ispričao si mu to?" upitao me otac razdraženo. "Ne znam što si time želio postići. Ciceron je plahi mali *homo novus* sa snovima većim od talenta."

Rekao ti je to jer se boji da *on* ne bi uspio osigurati presudu u takvom slučaju. Ciceron je poput čovjeka koji ide na utrke, ali će se kladiti samo na ono što smatra sigurnim. Jedini je problem što slabo prosuđuje konje."

Koliko god mi je smetalo to čuti, ono što je otac govorio imalo je smisla.

Divio sam se Ciceronu zbog njegove oštroumnosti, no bio je sklon čestim živčanim slomovima. Bio je silno učen, ali nikada nije uspio shvatiti svoje mjesto u rimskoj strukturi moći. Pripisivao sam to njegovu skromnom podrijetlu. Kako je uvijek bio nesiguran, idolizirao je staru aristokraciju, borio se za njihov cilj i mislio da će tako postati

jedan od njih. Na koncu su ga neodlučnost i samozavaravanje stajali života.

Još sam tresao mrvice s tunike kad su gosti počeli pristizati. Prvi se pojavio kurulski edil Vizelije Varon, neugledan čovjek, pomalo prestar za dužnost koju je obnašao. Smatrao sam ga tromim karijeristom pred kojim nije bila sjajna budućnost, i bio sam u pravu. Sljedeći je stigao Kalpurnije Beštija, kojeg sam poznavao i prezirao, no isto sam tako znao da je iznimno sposoban čovjek, pa sam progutao svoju nesklonost prema njemu. Bio je umotan u jeftinu izbljedjelu grimiznu halju, vjerojatno obojenu ukiseljenim vinom. Na glavi je imao golemi vijenac od pozlaćenih listova bršljana, a lice mu je bilo obojeno zagasitocrvenom bojom kao da je etrurski kralj ili general koji slavi trijumf.

"Izabran sam za Kralja luda na velikom slavlju na Palatinu", izjavio je cereći se. Suzdržao sam se da ne kažem da je zasigurno bio jedini logični izbor.

Posljednji me gost iznenadio.

"Gaju Julije", rekao je otac rukujući se s njim, "kako ljubazno od tebe što si došao. Znam koliko si zauzet vlastitim pripremama." "Ako nešto ima veze s našom religijskom praksom, *pontifex maximus* to mora čuti i presuditi o tome." Cezar je izgovorio tu rečenicu bez imalo ironije. Mogao je izreći najpompoznije stvari i nekako uspjeti ne zvučati posramljeno ni previše licemjerno. Nikada nisam upoznao nikog drugog tko to može.

Kao i većina Metela, otac je prezirao Cezarovu politiku i sve što je zastupao.

S druge strane, Cezar je postao jedan od najizglednijih kandidata za moć i veličinu, i usprkos slabim izgledima postao je iznimno važan. Kao obitelj, mi Meteli voljeli smo se kladiti na svaka kola u utrci. Gajio sam neugodnu sumnju da će se od mene očekivati da, kao što je Nepot bio predstavnik plemena u Pompejevom taboru, odigram istu ulogu u Cezarovu. Moje zaruke s Julijom bile su obični politički manevar, barem prema mišljenju moje obitelji.

Otac je počeo. "Dopustite mi da počnem ovaj postupak informacijom da je moj sin istraživao okolnosti smrti Kvinta Cecilija Metela Celera."

"Okolnosti smrti", rekao sam. "To mi se sviđa. Zvuči mnogo bolje nego da na primjer kažeš istraživati kako je stari odapeo. Možda ću to i sam upotrijebiti kad. ."

"Uvjeravam vas, prijatelji i kolege", rekao je otac nadglasavši me, "da je njegov specifični talent jedini razlog što sam pozvao sina da se vrati u Rim."

Izgledao je kao da mu je mučno. Pa, stario je. "Reci nam, mladi Decije", rekao je Cezar, "kako si se našao na Vatikanskom polju usred noći?"

Iznio sam im pomalo skraćeni prikaz svoje istrage, izostavivši iz nje polumirovni sporazum s Klodijem. On je to već vjerojatno rekao Cezaru, ali nije bilo razloga da i drugi znaju za to. "Klodija!" uzviknuo je Varon. "Ta bi žena vlastoručno mogla uništiti Republiku."

Cezar se popustljivo nasmiješio. "Mislim da Republika nije tako krhka. Ona je neugodnost, ništa više."

"Veća neugodnost tebi nego nama ostalima, Cezare", dobacio je Beštija.

"Kako jedna iskvarena patricijska žena može biti neugodnost baš meni?"

upitao je Cezar spokojno.

"Ona je sestra Publija Klodija Pulhera, a Klodije je, kao što cijeli svijet zna, tvoj potrčko." Osmijeh mu je bio zloban, a od te primjedbe postao je još

zlobniji. Kao Pompejev lakaj tražio je bilo kakav način da dovede Cezara u nepriliku.

"Klodije je svoj čovjek", rekao je Cezar. "On me podupire, a time podupire i mog dobrog prijatelja Gneja Pompeja Velikog. Sigurno je to nešto zbog čega se treba radovati."

Taktički nadmudren, Beštija je zašutio. Morao je priznati fiktivni trijumvirat koji su oformili Cezar, Pompej i Kras.

"Uznemiruje me ta stvar s Faustom Kornelijom", rekao je Vizelije Varon.

"Ona je, bez sumnje, besramna žena, ali je i kći diktatora i kao takva nešto poput simbola aristokratske stranke.

Kornelijeve su velika obitelj koja je davala konzule od osnutka Republike.

U ova nesređena vremena javnost mora imati vjeru u naše velike obitelji.

Mislim da bi bilo neprilično spomenuti njezino ime u ovoj mučnoj stvari.“

Pokušao sam se sjetiti jesu li Vizelijevci bili klijenti Kornelijevac. Bili su slabo poznata obitelj i nikada nisam čuo da je ijedan ugledan čovjek nosio to ime, što je značilo daje njegov otac ili možda djed najvjerojatnije bio oslobođenik. Ne mogu reći da sam imao predrasuda protiv potomaka nedavnih robova, no takvi ljudi često su gajili iznimnu odanost prema svojim bivšim vlasnicima.

"A što je sa ženom Fulvijom?" upitao je otac. "Nikada je nisam upoznao i jedva da poznajem njezinu obitelj. Fulvijevci su nekoć bili moćni, no gotovo su izumrli ili su se odselili iz grada. Nismo imali konzula tog imena već sedamdeset ili osamdeset godina." "Ona je iz Baje, mislim", rekao je Cezar.

"Može je se otpisati. Zaručena je za Klodija, no to ništa ne znači. On uvijek može naći drugu.“

Prilično sam glasno pročistio grlo. "Gospodo, s oklijevanjem progovaram u ovako uglednom društvu, ali mislio sam da smo tu kako bismo raspravili što učiniti u vezi s bezbožnim kultom koji prakticira zabranjene obrede na rimskom tlu, a ne kako tretirati prisutnost patricijki na tim obredima. Vidio sam ih dosta, uostalom. Te tri su bile jedine koje sam prepoznao." Otac se zapiljio u mene, ali nije ništa rekao. "Posve točno", rekao je Beštija. "Možda bi bila pogreška optužiti Fulviju. Tko zna koga bi sve mogla navesti kao svoje sestre u tim prljavim ritualima?“

"Imamo posla s nezakonitim prinošenje ljudskih žrtvi!" ustrajao sam.

"Istina", rekao je Cezar. "Zakon je posve jasan po tom pitanju.

Problem je to što ne znam ni za jedan jedini slučaj u kojem se ikoga optužilo zbog toga. Ako je žrtva bio rob i vlasništvo jednog od sudionika, ne može se primijeniti optužba za ubojstvo. Cenzori mogu prognati građane zbog nemoralna, ali pravno podizanje optužbe nešto je posve drugo.“

"Onda", rekao sam, "možeš li kao *pontifex maximus* proglasiti da su te osobe i njihov kult neprijatelji države i poduzeti nešto protiv njih? Ne možeš li ih osuditi, srušiti njihovo svetište sa zemljom i zatrpati njihov *mundus*?“

"Mogao bih, ali koja bi bila svrha toga? Osim dama visoka roda u potrazi za uzbuđenjem, ti su ljudi uglavnom stranci, čak i ako potječu iz mjesta koja su samo po imenu dio Rima. Prava svrha istjerivanja ogavnijih stranih kultova iz grada jest očuvanje javnog poretka. Te vještice vrše svoj obred na diskretnoj udaljenosti od zidina i, koliko nam je poznato, čine to već stoljećima bez ikakva remećenja javnog reda."

"Ali to što čine sramotno je!" uzviknuo sam. "To je uvreda našim zakonima i našim bogovima!"

"Vjerujem", rekao je Cezar, "da sam ja bolji sudac u oba slučaja.

Prije nego što odem u Galiju, imenovat ću istražni odbor da istraži tu stvar i ovlastiti članove odbora da poduzmu mjere u moje ime. Isto tako, razgovarat ću s Klodijem u vezi s njegovom sestrom i njezinom prijateljicom, Fulvijom, za koju vjerujem da živi s njom. Razgovarat ću i s Lukulom. Fausta je njegova štićenica. Njezin je brat Faust s Lucijem Kuleolom u Iliriji, pa ću razgovarati i s njim kad stignem tamo. Zauzet ću se da se sve tri žene nepovratno pošalje izvan Rima, za njihovo dobro i dobro njihovih obitelji. To će se, naravno, morati obaviti diskretno kako bi se izbjegao javni skandal."

"Oprosti mi, Gaju Julije", ubacio sam se, "ali mislim da je javni skandal upravo ono što nam sad treba. Ono što sam vidio.. " "Ono što si vidio, Decije", rekao je Cezar tonom koji je zvučao poput udarca mačem, "bilo bi dovoljno da se optuže tri glupe patricijske žene i jedna etrurska seljanka.

Rekao bih da bi mogao zagnjaviti Narodnu skupštinu da nešto poduzme, ali izbila bi histerija svjetine i bila bi usmjerena na sve ljude koji prodaju na tržnici, a dolaze sa susjednih teritorija, posebice maržanskog. Ne moram te podsjećati da smo vodili vrlo krvavi rat s Maržanima ne baš tako davno, i da ih ne bi trebalo mnogo izazivati da opet zarate s nama, a to je posljednja stvar koja nam treba sad kad nas čeka rat u Galiji."

"Istina", složio se Beštija. "Ljudi su na rubu. Malo nesmotrenoga govora o vradžbinama i ljudskim žrtvama proširilo bi se sirotinjskim četvrtima poput vatre. Jedan strani rob žrtvovan iznad *mundusa* pretvorio bi se u djecu dvadeset građana koju su ubili i pojeli. Slažem se, previše je riskantno."

"I ja zagovaram umjerenost", rekao je Varon. "Prekršaj nije vrijedan javnih nereda koji bi zasigurno uslijedili."

"Ne sviđa mi se ideja stranih barbarstava koja se prakticiraju na ulazu u Rim", rekao je otac, "praktički pod nosom cenzora iz praktičnih razloga."

Možda možemo optužiti tu ženu Furiju i suditi samo njoj. Kaznimo li vođu ili vrhovnu svećenicu ili što god ona bila, ostali će pobjeći natrag na svoja brda."

"To bi u bilo koje drugo vrijeme bila izvrsna ideja", rekao je Cezar, "ali tijekom prosinca neće biti sudova, a u novoj godini novi će službenici preuzeti dužnost. Kako bi svjedočio protiv te žene, tvoj će sin morati biti u gradu dok je Publije Klodije tribun."

"To je malo nezgodno", rekao je otac.

"Ja se ne bojim Klodija!" protestirao sam.

"Tko se treba bojati Klodija?" upitao je otac. "Zar misliš da će to biti nekakav homer ski dvoboj junaka? On će biti nedodirljiv i imat će tisuću ljudi željnih da mu se dodvore time što će mu donijeti tvoju glavu."

"Osim ako", ubacio je Beštija, "ono što sam čuo nije istinito, a to je da ste se ti i Klodije pomirili?"

"Što?" upitao je otac mršteći se.

"Da, Decije", rekao je Cezar, koji se dobro zabavljao, "reci nam sve o tom čudu."

"Klodije misli da će moja istraga dokazati da je njegova sestra nevina", rekao sam proklinjući lajavog Beštiju. "Ne vjerujem u njegove izjave o primirju."

Što god da otkrijem u njezinu korist ili protiv nje, to će opet biti otvoreni rat."

"Još bolji razlog da ne budeš u Rimu nagodinu", rekao je Cezar.

Nasmiješio se i namignuo ocu. "Rasječeni Nose, zašto ga ne pošalješ sa mnom u Galiju? Imam dovoljno mjesta za još jednog pomoćnika u svojoj posluzi."

Od tog prijedloga niz leda su mi prošli trnci više nego kad sam bio na Vatikanskom polju. Upravo sam htio užasnuto protestirati kad me zaustavilo smijuljenje Varona i Beštije.

"Počašćen sam, Gaju Julije", rekao sam i uspio ne zaškrgutati zubima.

"Naravno, pokorit ću se željama svoje obitelji." "Razgovarat ću o tome s obitelji", rekao je bezdušno stari zlotvor. "Možda će mu to koristiti."

Nakon što su se očito dogovorili na zadovoljavajući način, ostali su otišli.

Ispratio sam ih do vrata. Izvana su se čuli zvuči bučne zabave. Druga i posljednja, mahnita noć Saturnalija bila je u punom jeku.

Kad su otišli, okrenuo sam se prema ocu. "Jesi li lud?" povikao sam. "On ide u rat s golemim savezom Gala!"

"Naravno da ide", odvratio je otac. "Treba ti dobar rat. Kad si posljednji put vidio pravo ratovanje? Nije li to bilo onomad u Hispaniji protiv Sertorija? I koje je to godine bilo?" Malo je razmislio. "Bilo je to tijekom pobune robova, kad su konzuli bili Gelijs i Klodijan. Jupitera mi, pa to je bilo prije trinaest godina! Nećeš imati nikakvu budućnost ako iza sebe ne budeš imao nekoliko uspješnih ratnih pohoda!"

"Neću uopće imati budućnost ako odem s Cezarom! Prema Lizasu, na kraju će zaratiti s Germanima!"

"Pa što onda?" rekao je otac posprdno. "Oni su samo barbari.

Umru kao i svatko drugi kad ih probodeš mačem. Zašto si tako nesklon tome da provedeš neko vrijeme s legijama?"

"To je glupi rat. Većina je sadašnjih ratova glupa. Naši ratovi samo su izgovori za političke pustolove poput Cezara i Pompeja a da steknu slavu i budu izabrani."

"Upravo tako. A neki od njih *steći će* slavu i *bit će* izabrani, a ljudi koji ih budu podupirali u stjecanju te slave dobit će moćne položaje. Mučni glavom, momče! Ako se ne bore protiv barbara, borit će se jedan protiv drugoga. To bi značilo Rimljanin protiv Rimljanina, baš kao kad su se Marije i Sula borili prije dvadesetak godina. Želiš li da se ti dani vrate? Neka ubijaju Gale i Germane i Hispance i Makedonce. Neka marširaju niz Nil i bore se s Pigmejcima što se mene tiče, sve dok ne prolijevaju krv građana tu u Rimu!"

Bilo je neuobičajeno da se potruđi objasniti mi kako razmišlja. No poslati me u potencijalno katastrofalan rat bila je neuobičajena okolnost. Zatomio sam strah i vratio se tekućim poslovima.

"Činilo se da su neobično pasivni u pogledu događaja na Vatikanskom polju. Shvaćam da Cezar ima važnije stvari na umu, ali ostala dvojica nemaju. Senzacionalni progon je upravo onakva stvar

kakvu ljudi poput Beštije i Varona trebaju sljedeće godine ako se planiraju kandidirati za pretore, a nema razloga biti edil ako ne želiš postati pretor.“

Odsutno je protrljao bradu. "Da, čini se čudnim, ali vjerojatno imaju druge planove kako da se istaknu. Sad ne možemo ništa poduzeti u vezi s tim.

Možeš se vratiti svojoj istrazi i potrudi se da ne traje predugo.“

I tako sam nakon te nezadovoljavajuće izjave napustio očevu kuću i krenuo prema svojoj. Slavlje je bilo u punom jeku, no izgubio sam volju za ludovanjem. Malodušno sam se vukao prema Suburi.

Teško je objasniti kako sam znao da me netko slijedi usred bučne gomile, no ipak sam to znao. S vremena na vrijeme zastao bih i osvrnuo se, a to je bilo lako kad me toliko ljudi gurkalo, no nisam vidio nikoga tko bi izgledao poznato ili posebno opasno; ali uz toliko ljudi pod maskama to bi ionako bilo teško. No imao sam taj osjećaj, a kako sam iskusio dovoljno opasnosti na rimskim ulicama, znao sam da nije mudro ignorirati instinkte.

U krcatoj uličici pojurio sam kroz otvorena vrata stambene zgrade i ušao u njezino dvorište, koje je bilo krcato kao i uličica ispred njega. Ljudi su plesali na pločniku i visjeli s prozora koji su gledali na dvorište sa središnje cijevi za dovod zraka koja se uzdizala poput tornja pet katova u visinu.

Slavljenici su se opasno ljuljali na ruševnim balkonima izgrađenim pred prozorima, većina kojih je kršila sva građevinska pravila. Činilo se da su svi pijani kao deve, a vrčevi vina slobodno su kružili okolo.

Na brzinu sam gucnuo iz jednoga od njih dok je prolazio, sagnuo se da izbjegnem zagrljaj debele žene koja se smijala i jurnuo kroz otvorena vrata.

Našao sam se u tamnom stanu u kojem su se pretjerano uzbuđene osobe strastveno grlile u mraku. Gurao sam se među znojnim tijelima sve dok nisam pronašao vrata i izašao na ulicu tek malo veću od uličice iz koje sam pobjegao. Nasumce sam odabrao smjer i slijedio ulicu sve dok nije došla do strmih stuba. Pretrčao sam preko njih, odgurujući ljude i pse kao što mlat za žito razbacuje zrnje.

Slavljenici su urlali i smijali se dok sam prolazio. Očajni bjegunci nisu rijetki tijekom Saturnalija. Usprkos općem ozračju slobode, uvijek ima nekoliko muževa bez smisla za šalu koji se nerazumno

razbjesne kad pronađu ženu i susjeda u grozničavom zagrljaju; ponekad rob prekorači prihvaćenu granicu i nađe se kako bježi ulicom od svoga gospodara koji maše kuhinjskim nožem i urla tražeći krv.

Stao sam, teško dišući, na malenom trgu s fontanom u središtu i malenim svetištem Merkuru na uglu ulice i trga. Zadržao sam se dovoljno dugo da kupim nekoliko kolača s medom od prodavača na štandu i ostavim ih pod nogama boga u nadi da će mi dati brzinu i nevidljivost, dvije njegove najznačajnije osobine. Sumnjao sam da se Merkur, kao i svi ostali, odmara od službenog posla, no ne šteti pokušati.

U tako grozničavoj noći lako je izgubiti se u Rimu, ali ja sam se brzo orijentirao i ponovno se zaputio prema Suburi. Usporio sam do hoda, siguran da sam izgubio svoju pratnju. To nije značilo da sam izvan opasnosti. Ako su me izgubili, mogli su jednostavno otići ravno do moje kuće i tamo me sačekati. Logični slijed bio bi da ne odem kući, nego da odem nekamo s prijateljima ili ostanem na ulici i slavim do zore.

No još sam bio obuzet neobičnim autodestruktivnim raspoloženjem koje me odvelo do špijuniranja vještica, pa mi se činilo da je igra na sigurno jadni i mlitavi način da nastavim. Osim toga činilo se da ću ići u rat u Galiju s Cezarom, a mogućnost da ću vidjeti hordu Germana koji reže činila je talijanske ubojice manjom opasnošću, relativno govoreći.

U bijegu sam se okrenuo i sada sam se našao kako prelazim preko Foruma.

Još se kockalo, a koliko sam mogao vidjeti, isti su ljudi bacali kocke i koščice. Blizu rostre, među mnoštvom sljedbenika vidio sam upravo onog čovjeka kojeg sam u tom trenutku najviše trebao.

"Milone!" povikao sam mašući iznad glava bučne gomile. U tom mnoštvu spazio me istog trena. Taj blistavi osmijeh raširio mu se preko božanstvenog lica kad mi je mahnuo da mu priđem. Gurao sam se kroz svjetinu, a Milonovi snagatori razmaknuli su se da mogu proći.

"Decije!" uzviknuo je Milon široko se smiješeći. "Izgledaš gotovo trijezno.

Što ne valja?" Otkad je postao ugledni politički voda bande, Milon je obično nosio službenu togu i senatorsku tuniku u javnosti (bio je kvestor dvije godine prije), no za ovu prigodu odjenuo je kratku grčku vunenu tuniku koja mu je dopirala do polovine bedara i bila pričvršćena preko jednog ramena, tako da je drugo bilo golo. Više nego ikada izgledao je poput Apolonova kipa.

Manje moralno poučan prizor bila je njegova dugačka mišićava ruka prebačena preko Faustina ramena. I ona je bila minimalno odjevena poput njega, u lovačkoj tunici poput Dijanine, vezanoj u struku kako bi joj se vidjela dugačka, lijepo oblikovana bedra. Gornji dio tunike bio joj je labavo pričvršćen, tako da joj je dekolte bio prilično dubok. To bi mi bilo daleko intrigantnije da je još sinoć nisam vidio u znatno manje odjeće. Svejedno sam se zagledao u nju.

"Nadam se da će Katon proći ovuda", rekao sam. "Volio bih vidjeti kako mu pjena ide na usta i kako laje na mjesec."

"Zvučiš kao da si bez daha, Decije", rekao je Milon. "Problemi?"

"Neki me ljudi pokušavaju ubiti. Možeš li mi posuditi nekoliko snagatora da me otprate kući?"

"Naravno. Tko te ovoga puta želi ubiti?" Milon mi je pružio debelu mješinu vina pa sam povukao pošten gutljaj. Obično je on bio iznimno umjeren u jelu i piću, no te je noći ukinuo vlastita ograničenja.

"Oh, znaš. Politika." Posljednja stvar koju sam želio bilo je objašnjavati i uplesti Faustu u to. "Nije Klodije."

"Nikada nisam poznavao nekog poput tebe s tako širokim rasponom neprijatelja", rekao je zadivljeno. "Koliko ih je?" "Vjerojatno samo dvojica ili trojica. Izgubio sam ih negdje kraj kuće svojega oca, no možda me čekaju u Suburi."

"Kastore, Aurije", zazvao je. "Otpratite senatora Metela sigurno kući."

Ponovno mi se široko nasmiješio. "Ova dvojica mogu se nositi s bilo kojom šestoricom na koje možete naići. Jesi li siguran da želiš napustiti proslavu tako rano? Priređujem javni banket za cijelu svoju oblast i to će potrajati do zore."

"Hvala ti", rekao sam, "ali protekla dva dana bila su puna događaja i nisam baš mnogo spavao, pa mi je sad svaka bučna pijanka posve ista. No žao mi je što ću odvesti tvoje ljude s banketa."

"Te budale u svako bi se doba radije tukle nego slavile. Laku noć, Decije.

Ispričaj mi sve o tome kad budeš imao vremena."

"Hoću", rekao sam znajući da to nikada neću učiniti.

Osjećao sam se mnogo sigurnije s dva snagatora iza sebe. Kastor, niži, bio je čvrst i nabijen te se kretao brzo poput tračkoga gladijatora. Aurije je imao široka ramena i bikovski vrat samnita. Ne Samnita po narodnosti, nego po tipu gladijatora koje smo tada nazivali samnitima i koji su se borili s velikim štitom i ravnim mačem. Danas se takvi gladijatori nazivaju *murmillo* ako se bore starim stilom ili *secutor* ako nose kacigu s viziorom i bore se protiv boraca s mrežom. Tračani su još među nama, sa svojim malim štitovima, zakrivljenim mačevima i kacigama s grifonskom perjanicom.

Obojica su na sebi imala teške kožnate ovoje oko desne nadlaktice i kosa im je bila zavezana u malu pundu navrh glave, što su obilježja aktivnih gladijatora. Na njima nisam vidio oružje s oštricom, no obojica su imala drvene palice privezane za široke poj asove s brončanim nitnama. Imali su gadne ožiljke i izgledali iznimno sposobno.

"Ne boj se, senatore", rekao je Kastor, "nećemo dopustiti da ti padne ni vlas s glave." Zvučao je veselo poput čovjeka koji je upravo dobio nasljedstvo.

"Tako je", rekao je Aurije jednako veselo. "Milon ima visoko mišljenje o tebi.

Tko god da te napadne, samo se odmakni i pusti nas da to riješimo."

Usprkos njihovim stranim imenima i načinima borbe, znao sam po njihovu naglasku da su obojica rođena u gradu. Isto tako, bili su posve trijezni.

Milon se nije šalio kad je rekao da se vole boriti. Na slavlju su se smrtno dosađivali, a sad su gotovo zviždali od sreće što postoji mogućnost krvoprolića.

Pitao sam se hoće li se ponoviti prizor od prije dvije noći.

Zapravo, bilo je i sličnosti i razlika. Umjesto dva maržanska seljaka čekalo nas je čak petero ljudi, a ovoga puta nije bilo ni upozorenja ni prijetnji.

Ulice Subure nisu bile tako krcate kao one bliže Forumu. Zapravo, većina Suburana nalazila se na Forumu i oko njega. Oni koji nisu bili tamo slavili su u sjedištima cehova, dvorištima stambenih zgrada i kod različitih hramova. Prolazili smo pokraj ogromne željezare u Krasovu vlasništvu, čiji su čekići zašutjeli tijekom blagdanske noći, kad su nas napali.

Trojica su izjurila iz sjene trijema ispred željezare. To nam je skrenulo pozornost na lijevu stranu. Trenutak poslije još su dvojica izašla iza kipa Herkula koji davi nemejskog lava s desne strane ulice. Svi su držali isukani čelik u rukama, a ja sam se nadao da su Milonovi dečki onoliko dobri koliko je tvrdio.

Imao sam bodež u desnoj ruci i cest u lijevoj te sam se okrenuo prema dvojici koja su izašla iza kipa, vjerujući da mi gladijatori štite leda. Čuo sam urlike i zvukove udaranja iza sebe dok sam napadao muškarca u tamnoj tunici koji je u ruci imao zlokobni zakrivljeni bodež. Činilo se da je iznenađen što sam krenuo u napad i oklijevao je jedan fatalni trenutak, što mi je dalo priliku da mu zarezem podlakticu i razbijem čeljust dvama brzim pokretima bodežom i cestom. Nož je pao na jednu stranu, a čovjek koji ga je držao na drugu, pa sam se napola okrenuo kako bih se suočio s drugim, no taj je već bio na podu. Kastor je stajao iza njega i gledao ga kako pada s izrazom dubokog, senzualnog zadovoljstva.

Svih pet napadača bilo je na podu u raznim pozama nesvjestice. Oružje se prosulo po ulici i mnogi pijanci već su se okupili kako bi promatrali taj prizor. Činilo se da Kastor i Aurije nisu ozlijeđeni i dobrohotno su primali izraze divljenja nekolicine svjedoka.

"Jesu li svi mrtvi?" upitao sam.

"Pokušali smo ne ubiti ih", rekao je Kastor. "Tijekom Saturnalija nije zakonito pogubiti čak ni zločinca. Mi poštujemo zakon, senatore."

"To vidim. Prepoznajete li ijednog od njih?" Preokrenuli smo one koje je trebalo okrenuti, ignorirajući njihovo stenjanje. Onaj kojem sam razbio čeljust neće govoriti nekoliko dana, a preostala trojica bit će sretna ako prežive ozljede glave koje su pretrpjeli. "Ovaj se zove Leo", rekao je Aurije podižući petoga za prednji dio tunike. "Trenirao je u Juvencijevoj školi u Luci. Prema njihovom izgledu, svi su trenirali tamo." Pokazao je na ostale.

"Vidiš kako su im listovi vezani crnom vrpcom? To rade u Luci."

"To je bilo zbilja dojmljivo", rekao sam. "Palice protiv čelika, i to brojčano nadmoćnih."

Kastor je otpuhnuo. "Hvala na tome, gospodine, ali ti nitkovi jedva da su bili vrijedni našeg truda. Te sjevernjačke škole ne treniraju ih tako dobro kao što to čine u rimskim i kampanskim školama. Kad nema *munera*, oni dolaze u Rim. Mnogo drugorazrednih političara unajmljuje ih kao čuvare zato što su jeftini."

"Milon nas tjera da naporno vježbamo s palicama, senatore", rekao je Aurije.

"Kaže da su one dobre kao i mač u uličnoj borbi, a unutar grada su legalne."

Zavitlao je svoju iz zgloba i nešto je odletjelo do obližnjeg zida uz mukli udarac.

"Kad već pričamo o tome", dodao je Kastor, "na tvome mjestu sklonio bih nož i cest da se ne vide, senatore. Ovo je možda Subura, ali nikad se ne zna kad se može naletjeti na nekoga tko cjepidlači oko zakona."

"Dobra ideja", rekao sam i ugurao oružje pod tuniku. "Može li naš prijatelj Leo govoriti?"

"Hajdemo vidjeti." Aurije ga je odvuкао do slavine ispred željezare. Gurnuo je Leovu glavu pod prijavu vodu i držao je tako neko vrijeme, no ovaj nije pružao znakove otpora. Kad ga je izvukao, Leo je ritmično promrmljao nekoliko riječi. Shvatio sam da pjeva nešto na sjevernjačkom dijalektu.

"Bojim se da sam ga malo prejako udario, senatore", rekao je Aurije i ispustio ga na gomilu smeća pokraj korita. "Jadni stari Leo neće razgovijetno govoriti nekoliko dana. Možda nikada, ako se počne tresti."

"Ah, no dobro", rekao sam, "bilo bi lijepo znati tko ih je unajmio, ali ne može se imati sve. Morat ću se zadovoljiti time što ću se vratiti kući u jednom komadu."

Otišli smo s mjesta male bitke, a iza nas su bučni slavljenci već hodali preko tijela kao da je riječ o ljudima koji su malo previše popili. Kad sam se okrenuo, mladići su dotrčali i počeli skupljati odbačeno oružje. Ništa što je vrijedno ne ostaje dugo na tlu u Suburi.

Kad smo stigli do mojeg ulaza, okrenuo sam se kako bih im zahvalio i poslao ih natrag, no oni su me odgurnuti i ušli.

"Daj da ti provjerimo kuću, senatore", rekao je Kastor. "Možda se još netko skriva unutra za slučaj da prodeš pokraj ostalih ili kreneš drugim putem."

"Mnogi su ubijeni u vlastitom domu jer su mislili da su sigurni jednom kad zaključaju vrata", potvrdio je Aurije. To se činilo iznimno mudrim savjetom, te sam čekao dok nisu prošli svaku prostoriju u kući, pregledali krov, pa čak i zidove u dvorištu i krovove obližnjih kuća. Kad su se uvjerali da nema nikoga, pozdravio sam ih i dao im nekoliko denara. Zapravo, nisam trebao.

To je vjerojatno bila najbolja zabava koju su imali tijekom blagdana.

Nije bilo ni traga mojim robovima. Mogao sam shvatiti da nema Hermesa, no pitao sam se što starci poput Katona i Kasandre rade vani ovako kasno.

Još sam jednom isprao krv sa svog oružja i osušio ga; onda sam skinuo tuniku i srušio se na krevet. Zaspao sam prije nego što sam zatvorio oči.

Bio je to još jedan dug dan.

11.

Rim se probudio s golemim skupnim mamurlukom dan nakon Saturnalija.

Diljem grada stotine tisuća mutnih očiju otvorile su se dok ih je nemilosrdno jutarnje svjetlo probadalo, i stenjanje se čulo sve do Olimpa.

Patriciji i plebejci, robovi i oslobođenici, građani i stranci, svi su bili mamurni i napola uvjereni da ih Pluton drži za gležnjeve i vuče u duboki ponor; sve u svemu, smatrali su da zaborav svijeta onkraj Stiksa uopće nije tako loš. Čak su i stoici toga jutra povraćali u noćne posude.

Ali ne i ja. Ja sam se osjećao dobro. Jedanput sam bio umjeren u piću, a ono malo što sam popio izvjetrilo je tijekom sinoćnjeg bijega kroz grad. Prvi put nakon što sam napustio Rod, dobro sam se naspavao. Probudio sam se bistrih očiju i silno gladan.

Sunce je bilo visoko i sjalo mi je kroz prozor kao da je Apolon bio posebno zadovoljan mnome.

"Hermese!" zaurlao sam. "Katone! Ustajte, vi lijene bitange! Svijet se vratio u normalu."

Ustao sam i otišao u maleni dnevni boravak kojim se koristim kao uredom.

Otvorio sam kapke, udahnuo čisti zrak, slušao ptičji pjev i činio sve one stvari koje inače prezirem. U pravilu mi jutro nije najdraže doba dana. Čuo sam kako netko polagano vuče noge iza mene i Katon je odgurnuo zavjesu.

"Što hoćeš?" upitao me mrzovoljno. Vidio sam živahnije mumije u Egiptu.

"Donesi mi doručak", naložio sam mu. "Gdje je Hermes?"

"Nema smisla zvati tog bijednika. Neće prestati povraćati do podneva. Ti mladi nemaju ni glavu ni želudac za pravo slavlje." Odvukao se smijuljeći se, a onda je zastenjao.

Skinuo sam zavoj s ruke i zadovoljno ustvrdio da je rana gotovo zacijeljela.

Činilo se da toga jutra sve ide kako treba. Izvadio sam jednu od boljih tunika i svoj najbolji par senatorskih sandala. Tome sam pridodao drugu najbolju togu, jer ću vjerojatno ići posjetiti neke dužnosnike tijekom dana.

Katon je donio kruh, sir i narezano voće, i dok sam jeo, planirao sam kamo ću ići. U gradu raširenom poput Rima geografija je najvažnija stavka. Ideja je izbjeći vraćanje istim putem i, najvažnije od svega, ne penjati se dvaput na isto brdo. U gradu brdovitom poput Rima ovo je potonje teško. Umočio sam komad kruha u maslinovo ulje začinjeno češnjakom i razmišljao o tome. Odlučio sam prvo posjetiti Asklepija. On je sigurno u Zatiberju, pa bih usput na povratku u grad mogao stati kod Cererina hrama. Osim toga, kao čovjek umjerenih navika, Grk vjerojatno jutros neće biti raspoložen za ubijanje. Zatražio sam vruću vodu i obavio uobičajeni čin brijanja. Nije bio dobar dan da se čovjek povjeri drhtavoj ruci brijaća.

Odjeven i svjež, pa makar i nestručno obrijan, izašao sam na neuobičajeno tihe gradske ulice. Činilo se da je Rim napola napušten i izgledalo je kao da je poražen u velikom ratu. Pravo je čudo da tijekom razuzdanog slavlja nisu izbili razorni požari. Ljudi su ležali posvuda kao poginuli branitelji, samo su mnogo glasnije hrkali. Ulice i javne zgrade bile su pune odbačenih maski, vjenčića i vijenaca.

Odlučio sam ići Fabricijevim mostom do tiberskog otoka. U mnoga jutra Asklepije se mogao pronaći u Eskulapovu hramu, a ako je tamo, neću morati hodati do *Iudusa*, u kojem je imao ordinaciju. Sjajni je most prije četiri godine izgradio tribun Fabricije, koji nikada nije učinio ništa drugo, no koji je osigurao besmrtnost svoga imena tim darom gradu. U svakom slučaju, barem relativnu besmrtnost. Pretpostavljam da će za stotinu godina tu stajati drugi most koji će nositi ime drugog političara, a jadni stari Fabricije bit će zaboravljen. Barem jednom nije bilo prosjaka, kojih je inače gomila na svim rimskim mostovima, jer su spavali sa svima drugima.

Jutro je bilo neuobičajeno toplo, pa su se djeca nagurala na potpornje mosta i skakala u ledenu vodu, vrišteći od zadovoljstva, ili su, oni smireniji, pecali ribu dugačkim štapovima. Dok su odrasli spavali zbog ekscesa prošle noći, rimska su djeca imala dodatni praznik jer ih nitko nije nadzirao. Zastao sam na sredini mosta i uživao u prizoru. S istočne i južne strane grad je bujao iza svojih drevnih zidina, a sjajni hramovi navrh brežuljaka davali su mu izgled doma bogova. Dječja igra ispod mosta činila je prizor idiličnim poput nečega iz pastoralne poeme. Kako je sve to bilo varljivo. No mogao sam se sjetiti vremena kad sam se i ja kao dijete tu igrao dan nakon Saturnalija.

Tada je most bio drven, no inače se stvari nisu promijenile. Tu u vodi bio je pravi praznik, kad su plemeniti i robovi i slobodni i stranci bili svi jednaki.

Tek smo trebali steći grubu i gorku perspektivu zrelosti.

Ili sam možda idealizirao to sjećanje. Djeca imaju vlastite okrutnosti koje idu uz njihove vlastite strahove. Nastavio sam hodati, znajući da nisam rođen za pjesnika.

Eskulapov hram odisao je spokojem kakav može imati samo hram izgrađen na otoku. Veličanstveni, dostojanstveni hram uzdizao se nad neobičnim zidovima u obliku broda koji su zatvarali dugački i uski otok, zajedno s kljunom broda i kormilom, sve to od kamena. Drveće oko hrama bilo je među najljepšim koje se moglo vidjeti u gradu ili oko njega. Cedrovi doneseni čak iz Levanta bili su posebno skladni.

Stigao sam kad su svećenici i osoblje dovršavali jutarnji obred koji je uključivao žrtvovanje tradicionalnog pijetla. Obred je bio grčki i u

cijelosti se izvodio na grčkome, na dijalektu Epidaura, odakle je bog došao u Rim.

Uočio sam Asklepija među prisutnima i pričekao da obred završi.

"Ah, Decije", rekao je kad sam uhvatio njegov pogled, "pretpostavljam da ti treba lijek za jutro poslije?" "Ni najmanje", ponosno sam izjavio.

"Napokon si se naučio umjerenosti. Mora da ti je boravak na Rodu koristio."

"Svi bogovi to zabranjuju. Ne, jednostavno sam sinoć imao previše posla da bih se mogao prepustiti slavlju. Došao sam razgovarati s tobom o svojoj istrazi."

"Divno. Ovo je počelo izgledati kao dosadan dan. Podi sa mnom." Izašli smo i pronašli klupu ispod jednog čempresa. Asklepije je rukom odmaknuo nekoliko listova pa smo sjeli. "Sad mi sve ispričaj."

Prepričao sam mu Klodijin opis simptoma koje je Celer imao prije smrti.

Pažljivo je slušao.

"Bojim se da mi to govori vrlo malo. Da sam barem mogao razgovarati s Aristonom iz Likije, ali, kao što si možda već čuo, on je nedostupan."

"Točno. I ja sam se nadao da ću ga pomno ispitati. Ne samo o događajima oko Celerove smrti nego i o tome je li ga liječio od bilo koje druge bolesti.

Klodija to ne bi nužno znala."

"Nisu bili tako bliski?"

"Moglo bi se tako reći."

"Nisam baš volio Aristona. Previše je volio novac i znao skrenuti sa strogog Hipokratova puta u potrazi za njim."

"I ja gajim neke sumnje prema njemu." Ispričao sam mu o Harmodijinu ubojstvu i da se ono dogodilo nezgodno blizu Aristonova navodnog utapanja. "Jesi li slučajno pregledao njegovo tijelo nakon što je pronađen?"

"Ne. Bio sam mu na sprovodu, no nije se sumnjalo na zločin, pa smo svi pretpostavili da je riječ o običnom utapanju. Imao je ozljedu na jednoj strani glave, no pretpostavilo se da je pao preko ograde mosta i udario glavom u jedan od njegovih potpornja prije nego što je

pao u vodu. To se dogodilo nakon banketa, a ako je previše popio, takav udes i nije povod za sumnju.“

"Bio je naš obiteljski liječnik, ali mislim da ga ja nikada nisam vidio.

Vjerojatno je liječio moju majku tijekom njezine posljednje bolesti, no ja sam tada bio u Hispaniji.“

"Da si ga vidio, sjećao bi ga se. Bio je upečatljiv čovjek, vrlo visok i mršav.

Smiješio se češće nego što je nužno kako bi pokazao skupe egipatske umjetne zube.“

Kralježnica mi se napela poput luka. "Egipatske zube?“

"Da. Baš na ovome mjestu", jednim je prstom spustio donju usnicu, "imao je dva umjetna zuba povezana zlatnom žicom. Izvanredan rad, mogu dodati.

Nitko u Rimu ne zna to napraviti. Za to se mora ići u Egipat, a Ariston je uvijek volio podsjećati ljude da je držao predavanja u Aleksandrijskome muzeju. Kao", dodao je spokojno, "što sam i ja.“

No ja ga nisam slušao. Ušutkao sam ga podignutom rukom i ispričao mu ono što sam saznao od Askilte. Gotovo je pljeskao rukama i trljao dlanove od radosti. Onda je, naravno, morao čuti i ostatak priče, smijuljeći se svakom novom strašnom otkriću. Ponekad me Asklepije čudio.

"To je divno!" izjavio je. "Nije riječ samo o običnom bijednom trovanju nego i o drevnom kultu s ljudskim žrtvama i prljavoj politici!“

"Da ne zaboravimo", dodao sam strogo, "da se sada čini da je upletena i medicinska profesija.“

To mu je ukiselilo izraz lica. "Da, pa to je prilično skandalozno.

Ariston je skretao s Hipokratova puta mnogo više nego što sam sumnjao.“

"A što je s tim otrovom, onim koji je Askilta nazivala 'ženin prijatelj'?“

"Nikada nisam čuo za njega, no nema medicinskog razloga da on ne postoji.

Sama prisutnost naprska učinila bi to moćnim otrovom.“

"Je li Ariston imao pomoćnike, studente ili druge osobe koje su znale više o njegovoj praksi?“

"Svakako. Obično sam ga viđao s oslobođenikom po imenu Narcis.

Aristonov ured nalazio se blizu Portunova hrama. Ako Narcis namjerava preuzeti Aristonovu praksu, možda je još tamo.“

"Hoćeš li poći sa mnom?" upitao sam ga dok sam ustajao. "Apsolutno."

Široko se nasmiješio. Napustili smo otok i pješice krenuli natrag u grad kroz Riječna vrata.

Ta četvrt nije bila među boljima u Rimu, bez obzira na to što su tu bili neki od najstarijih i najljepših rimskih hramova. Stanovnici su se uglavnom bavili lučkim poslovima: radom na pristaništu, u skladištima, tegljenjem i tome sličnim. Ovdje je živjelo više stranaca nego u bilo kojoj četvrti unutar rimskih zidina. Najgore od svega, četvrt je graničila s dva najveća rimska kanalizacijska sustava, uključujući uvaženu *cloaca maxima*. Smrad je tog jutra bio strašan, iako ne i onako smrtonosan kao što je znao biti za ljetnih dana.

Aristonova ordinacija nalazila se na katu dvokatnice okrenute prema stočnoj tržnici. U prizemlju je bio dućan u kojem se prodavao brončani namještaj. Stube su se nalazile izvan zgrade i vodile do otvorene terase s tri strane okružene zasađenim zelenilom poput bršljana i drugih lijepih biljaka.

Ograda na stubama i uglovi niske ograde oko terase bili su ukrašeni skulpturama simbola medicinske profesije: zmijama, kaducejem i tome sličnim.

Pronašli smo Narcisa na terasi kako pregledava pacijenta na jarkoj dnevnoj svjetlosti. Pogledao nas je iznenađeno.

"Ne bismo željeli prekidati", rekao je Asklepije.

"Učitelju Asklepije!" uskliknuo je Narcis. "Nikako. Zapravo, ako biste bili tako dobri, silno bih cijenio savjet.

"Svakako", rekao je Asklepije. "Dobar dan, senatore.. ispričavam se, ali osjećam da bih te trebao poznavati." Narcis je bio zgodan mladić ozbiljna izgleda, tamne kose i očiju. Oko obrva je nosio usku vrpcu svoje profesije, pažljivo zavezanu na stražnjoj strani glave u mašnu.

"Liječio si članove njegove obitelji", rekao je Asklepije. "Ovo je senator Decije Cecilije Metel Mladi.“

"Ah! Crte lica obitelji Metel uistinu su izražajne. Dobro došao, senatore Metele. Treba li tvoja obitelj moje usluge?“

"Znači li to da si preuzeo praksu pokojnog Aristona?" "Jesam." "Ne, imam nekoliko pitanja o tvom pokojnom patronu i mentoru. Ali, molim te, prvo se posveti svom pacijentu."

Narcis se okrenuo i pljesnuo rukama. Mamurni rob pojavio se iz stana koji je zatvarao četvrtu stranu terase. "Donesi stolac i osvježenje za senatora", naredio je liječnik.

Čovjek na stolcu za pregled bio je kršni primjerak u tridesetima čija je glava bila malo deformirana s jedne strane. Na licu je imao pomalo uspavan, ošamućeni izraz.

"Ovo je Marko Celzije", rekao je Narcis. "On je moj redoviti pacijent. Sinoć, tijekom slavlja, prolazio je pokraj stambene zgrade na čijem se krovu održavala zabava. Jedan crijep je ispao iz zaštitne ograde i pao četiri kata niže, ravno na njegovu glavu." Rob mi je donio stolac i pehar toplog vina pa sam sjeo i zainteresirano promatrao postupak.

"Shvaćam", rekao je Asklepije. "Jesu li ga ovamo donijeli ili je hodao?"

"Došetao je i može govoriti, iako mu riječi nakon nekog vremena postaju nepovezane."

"Zasad dobro", rekao je Asklepije. Otišao je do pacijenta i pregledao mu lubanju svojim dugačkim osjetljivim prstima. Nekoliko je minuta ispipavao i bockao, a za to vrijeme pacijent je lagano žmirkao, i to samo kad bi Asklepije dotaknuo manje rane. Kad je vidio dovoljno, Asklepije je odstupio.

"Naravno, poznato ti je Hipokratovo djelo *O ozljedama lubanje!*" upitao je Asklepije. Prebacio se na grčki, jezik koji sam sasvim dobro znao.

"Da, ali kao i moj pokojni mentor, ja se obično više bavim bolestima nego ozljedama."

"Ono što tu imamo prilično je jednostavna fraktura lubanje.

Otrgnuti kranijalni fragment slobodno se pomiče i samo ga treba vratiti na mjesto i možda pričvrstiti srebrnom žicom. Ne mogu točno reći dok ne vidim razotkrivenu frakturu, ali možda je moguće podići fragment jednostavnim sondom. Inače se to može napraviti uz pomoć vijka. Moji egipatski robovi vrlo su vješti u oba postupka."

Zapravo je Asklepije osobno obavljao većinu rezanja i šivanja, ali to se nije smatralo respektabilnim u liječničkoj zajednici, pa se u javnosti pretvarao da sve to rade njegovi robovi. "Takva je ozljeda

česta kod boksača koji nose cest, tako da imamo slične slučajeve gotovo nakon svakih igara koje uključuju sportska nadmetanja.

"Naravno, nemoguće je predvidjeti takve stvari sa sigurnošću", nastavio je,

"ali ne vidim razlog zašto ne hi došlo do potpunog oporavka. Neka ga odnesu u moju ordinaciju u statilijskoj školi i operirat ćemo ga danas popodne."

"Vrlo sam zahvalan."

Narcis je pozvao dvojicu mišićavih pomoćnika, koji su odnijeli nesretnog Marka Celzija. Honorar nije spomenut jer su takve stvari bile zabranjene.

No liječnici su, poput političara, imali vlastite načine vraćanja usluge za uslugu.

"Sada, senatore", rekao je Narcis, "kako ti mogu pomoći?" "Tvoj pokojni patron Ariston iz Likije liječio je mogrođaka konzula Kvinta Cecilija Metela Celera tijekom njegove fatalne bolesti. Jesi li ga tada pratio?"

Ozbiljno je kimnuo. "Jesam. Bio je to vrlo ugledan čovjek.

Njegova smrt bila je velika nesreća za Rim."

"Uistinu. Je li Ariston tada spomenuo, oh. . bilo kakve nepravilnosti u načinu na koji je Celer umro?"

"Ne, zapravo je prilično kategorično izjavio da su simptomi bili uobičajeni za smrt zbog prirodnih bolesti unutarnjih organa, i da takvi simptomi prate veliki broj smrti od prirodnih uzroka.

Jedina neobična okolnost, prema njegovoj izjavi, bilo je naizgled krepko zdravlje koje je pokojnik dotad uživao."

"Rekao si 'naizgled krepko zdravlje'", istaknuo sam. "Mogu li znati zašto si ga tako opisao?"

"Pa, prije svega, bio je mrtav. To samo po sebi znači da nije bio onako zdrav kao što se činilo."

"Očito, osim ako dobro zdravlje nije narušio neki vanjski utjecaj. Slobodno se nagađalo da je riječ o trovanju."

Narcis je kimnuo, sa zbunjenim izrazom na lijepim, ozbiljnim crtama lica.

"Znam. Zato sam se pitao zašto Ariston nije rekao udovici ili bliskim rođacima ništa o Celerovim prijašnjim posjetima."

Kosa mi se digla na glavi. "Prijašnjim posjetima?"

"Da. Tada nisam ništa rekao jer bi to kršilo povjerljivi odnos koji uvijek mora postojati između liječnika i pacijenta. Ali kako su i Celer i Ariston mrtvi, ne vidim razloga da uskratim dokaz koji će ušutkati glasine o trovanju."

"Uistinu nema razloga", rekao sam ohrabrujuće. "Molim te, nastavi."

"Pa, vidite, istaknuti konzul došao je ovamo nekih mjesec dana prije odstupanja s dužnosti i trebao se hitno posavjetovati s mojim mentorom."

"Čekaj", rekao sam, "on je došao *ovamo*?"

"Oh, da. Obično se, naravno, liječnika poziva da dođe tako uglednom klijentu. No u ovom slučaju konzul je došao za mraka, odjeven poput običnoga građanina. Zapravo, to i nije tako neuobičajeno. Morate razumjeti", gledao je malo Asklepija, malo mene, "da povjerljivi odnos koji sam spomenuo ponekad uključuje i tajne sastanke liječnika i pacijenta."

"Jasno", potvrdio sam. Ja sam više nego jedanput posjetio Asklepija da me pokrpa nakon nekih nezakonitih okršaja.

"Tako je bilo i u ovom slučaju. Konzul je patio zbog jakih bolova u prsima i truhu. Bio je snažan čovjek vojničkoga tipa i mogao je prikriti tu slabost čak i pred najbližim suradnicima. Čini se da čak ni njegova žena nije znala ništa o tome."

"Nije ju bilo teško zavarati s obzirom na to koliko su se viđali", prokomentirao sam.

"A sigurno razumijete i zašto nije želio da se sazna za njegovo stanje?"

Kimnuo sam, jer mi je mnogo toga postalo jasnije. "Svakako.

Dobio je prokonzulsku provinciju za kojom su svi čeznuli posljednjih godinu ili dvije, Galiju. Nije si mogao priuštiti da izgleda nesposoban za preuzimanje dužnosti."

"To nije prvi put da čovjek od iznimne javne važnosti dolazi Aristonu na tajno liječenje bolesti koja bi potencijalno mogla ugroziti njegovu karijeru, kao što se žene često odluče otići na tajne tretmane *sagama* zbog dobro poznatog stanja koje može naštetiti braku."

"I je li Ariston liječio konzula na zadovoljavajući način?" upitao je Asklepije.

"Kao što znate, učitelju Asklepije, simptomi u ovom slučaju klasični su simptomi koji prethode smrti od kapi, iako ljudi mogu patiti mnogo

godina prije nego što dođe do neizbježnog. No Ariston je osigurao lijekove koji su bili dostatni da potisnu bolne simptome.“

"Razumijem", rekao je Asklepije, očito s golemim profesionalnim zanimanjem. "Znaš li koji su mogli biti sastojci tog lijeka?"

Narcis se lagano namrštio. "Ne, Ariston je inzistirao da nisam dovoljno napredovao u učenju da bi mi mogao povjeriti tu konkretnu formulu." Ta iskra izdaje rekla mi je zašto je Narcis bio voljan raspravljati o Aristonovu upitnom ponašanju. "Znam da je Celer svaki put dobio zalihu dostatnu za nekoliko tjedana." "Je li imao lijek kod sebe kad je Celer došao prvi put?"

upitao sam.

"Da. Čuo sam kako je rekao konzulu neka ga uzima svako jutro. Celer je rekao da će ga pomiješati sa svojim jutarnjim *pulsumom*."

"Shvaćam. Na taj način ocat bi ublažio okus lijeka?"

Izgledao je zatečeno. "Ne. Rekao je Celeru da je taj lijek gotovo bez okusa.

No konzul je bio čovjek od navika, a *pulsum* bi osigurao da redovito uzme lijek svakoga jutra.“

Pogledao sam Asklepija, koji je podrugljivo podignuo obrve. "Koliko je puta Celer došao ovamo?" upitao sam. "Koliko ja znam, tri puta. Posljednji put oko dva tjedna prije smrti." Ustao sam. "Bio si od velike pomoći, Narcise.

Zahvalan sam." I on je ustao. "Nije to ništa. Smatrajte to dijelom moje usluge znamenitoj obitelji Metel." Time me podsjetio da će on, i samo on, slijediti stope Aristona iz Likije kao liječnik obitelji Metel. Asklepije i ja počeli smo silaziti stubama.

"Što misliš?" upitao sam ga kad smo izašli na ulicu. Pred nama se nalazila stočna tržnica, na kojoj je čak i stoka izgledala mamurno.

"Mnogo je toga razjašnjeno, no mnogo ostaje mutno. Prije svega, Celer možda uopće nije bio teško bolestan. Narcis je u pravu kad kaže da su simptomi u skladu s predinfarktnim stanjem, no oni bi isto tako mogli upućivati na razvoj čira na želucu ili jednjaku, što nije neuobičajeno među onima kojima karijera prolazi u svađi s ljudima.“

"To i nije toliko važno. Ono što je važno jest činjenica da je to osiguralo izgovor za uvođenje otrova u dnevnu prehranu čovjeka koji je rijetko trebao lijek. Mislim da nema sumnje da imamo svog trovača.“

"Pitanje je motiv", rekao je Asklepije. "Zašto bi netko poput Aristona želio otrovati Celera? Bio je beskrupulozan, priznajem, ali ovo je malo previše."

Hodali smo ulicom spuštenih glava i s rukama iza leđa, poput dva filozofa Akademije koja raspravljaju o zakučastom logičkom pitanju. Ili su peripatetici hodali okolo na taj način?

"Ciceron mi je objasnio vrlo osnovno načelo kaznenog prava, pitanje koje si istražitelj mora postaviti, a tužitelj iznijeti poroti u svakom slučaju nepravilnosti u počinjenju nedjela: *Cui bono?* Tko će od toga imati koristi?"

"Kao što si rekao, Celer nije bio čovjek bez neprijatelja." "Zavidnih neprijatelja. Najbučniji je i najživopisniji među njima tribun Flavije."

"Njihove javne svađe bile su lani glavna priča u Rimu", rekao je Asklepije.

"Ali rimska politika obično je bučna. Pa ipak, čini se da je Flavije postigao svoj cilj bez posezanja za otrovom."

"To nije sigurno. Onoga dana kad je umro, Celer se spremao na sud zatražiti da mu se vrati upravljanje Galijom. Flavije je još uvijek mogao izgubiti."

"No tada Flavije više nije bio dužnosnik", istaknuo je Asklepije. "Nije bio tribun. Ali kandidirao se za pretora u sljedećoj godini, i ne bi dobro izgledalo da je njegov udar na Celera propao. Osim toga njihov je sukob znatno nadmašivao uobičajenu stranačku politiku i prešao u sferu osobnih uvreda i nasilja. Obična osveta mogla bi tu igrati ulogu."

"To ima smisla", priznao je Asklepije. "Ali kako bi on znao da će Ariston trebati liječiti Celera?" Koliko god učen bio, Asklepije nije bio dobar u ekstrapolaciji, što je vjerojatno bio rezultat toga što je mudrost stekao od davno umrlih Grka.

"Ariston mu je rekao. Čuo si da je Narcis rekao da je lijek trebao biti bez okusa?"

"I bio je zbunjen tom izjavom. To se ne slaže s onim što je rekla Askilta."

"To je zato što je Celer dobio legitimni lijek kad je došao prvi put, ili barem lijek koji nije bio štetan. Kad je Ariston shvatio kakve mu se mogućnosti pružaju, potražio je nekoga tko bi mogao zatrebati

njegove usluge. U Celerovom slučaju zasigurno mu nije manjkalo zainteresiranih kupaca.“

"To je bilo iznimno hladnokrvno.“

"Sumnjam da mu je to bilo prvi put. Točno je znao kamo treba ići po otrov koji mu je trebao. Možda je redovito kupovao kod Harmodije. Popis Aristonovih umrlih pacijenata mogao bi biti zanimljivo štivo. Tko je u boljem položaju od liječnika da potajno požuri prijelaz u carstvo sjena?“

"Zasigurno", promrmljao je, "ovo je posve izniman slučaj." "U to nimalo ne sumnjam. Ipak, odsad nadalje bit ću vrlo pažljiv u odabiru liječnika. No ja, naravno, imam veliku sreću što imam prijatelja poput tebe da me zaliječi dok sam u Rimu." "Hoćeš li ovoga puta dugo ostati ovdje?" upitao je.

"Ne, svi žele da budem daleko dok je Klodije tribun. Otac me želi otpraviti u Galiju s Cezarom." Trnci su mi prošli kralježnicom. "Moram se nekako izvući iz toga.“

"Ako smijem biti toliko smion, određeni ljudi došli su mi sa željom da izbjegnju opasnu službu. Uobičajeni izlaz je amputirati palac desne ruke i praviti se da se to dogodilo nesretnim slučajem. Prilično sam vješt u tome ako ćeš.. " "Asklepije!" rekao sam. "To je posve neetično!" "Je li to problem?“

"Ne, samo radije ne bih izgubio palac." Podignuo sam taj jedinstveni prst i pomicao ga. "Može biti koristan. Nema boljeg od palca da se ubode čovjeka u oko u uličnoj borbi. Ne, ne bih se osjećao potpunim bez njega.

Osim toga nitko ne bi vjerovao da je to bio nesretan slučaj. Optužili bi me za kukavičluk i ne bih mogao obnašati javnu službu.“

"Čak i junaci pribjegavaju lukavštinama kako bi izbjegli posebno zlokobne ili ludo odvažne vojne pothvate. Odisej se pravio lud, a Ahilej se odjenuo kao žena.“

"Ljudi ionako misle da sam lud. U svakom slučaju, da se odjenem poput žene, svi bi mislili da sam još jedna od Klodijinih čudnih prijateljica.“

"Onda se bojim da nemam drugih prijedloga. Zašto ne bi išao? Možda će ti biti zabavno, a selo puno divljaka koji urlaju nije ništa opasnije od Rima u nesređenim vremenima.“

"Da, zašto ne? Da predložim Cezaru da i ti kreneš u ekspediciju kao vojni liječnik?"

"Ovdje te moram napustiti", rekao je naglo se okrenuvši. "Moram se pripremiti za operaciju nesretnog Marka Celzija." Krenuo je prema Drvenom mostu.

Ja sam produžio do Foruma, na kojem se Rim drhtavo vraćao u život.

Većina pijanaca ustala je kao živa trupla pa su teturavo krenuli potražiti mračne kutove gdje se mogu nastaviti oporavljati. Posao u gradu nastavljao se nakon pomalo kasnog početka. Državni robovi svugdje su bezvoljno, ali postojano meli i prali kako bi sredili krš nastao zbog Saturnalija.

Otišao sam do bazilika i raspitao se. Naposljetku sam završio u Opimijevoj bazilici, gdje je nekoliko izabranih pretora raspravljalo u konačnim dogovorima oko rada svojih sudova. Neki od njih već su odjenuli toge kurulske službe s grimiznim rubovima; ostali su čekali početak nove godine.

Rob mi je pokazao čovjeka kojeg sam tražio. Pripadao je onima u togama i bio je visok, grubih crta lica i neposlušne sijede kose koja mu je izbijala iz glave u krutim valovima. Iznad kljunastog nosa bile su hladne, plave oči kakve ne želiš vidjeti iznad svojega štita. Prišao sam mu i stao tako da me primijeti. "Lucije Flavije?" upitao sam, ne trudeći se dodati titulu jer još

nije preuzeo dužnost.

"Tako je", rekao je. "Mislim da se ne poznajemo." "Ja sam Decije Cecilije Metel Mladi."

"Onda si čovjek uglednog podrijetla." Očito je njegova sklonost prema Metelima bila ograničena.

"Istražujem okolnosti smrti Metela Celera. Koliko shvaćam, ti si imao prilično očite sukobe s njim."

"To je bilo prošle godine. Imam posla s pripremama za sljedeću.

Tko te ovlastio za istragu?"

"Tribun Metel Pije Scipion Nazika i. ."

"Tribun nije kurulski dužnosnik", prasnuo je. "On ne može imenovati istražnog suca."

"Ovo je neslužbena istraga koju je zatražila moja obitelj", obavijestio sam ga, "uključujući Metela Nepota, koji će cijeliti tvoju

suradnju.“

Tu je zastao. "Poznajem Nepota. On je dobar čovjek." Sve dok obojica budu podupirala Pompeja, bit će kolege. Flavije mi je stavio ruku na rame pa me odveo do relativno praznog alkovena u golemoj zgradi koja je odjekivala. "Je li istina da će se Nepot dogodine kandidirati za konzula?"

"Istina je.“

Protrljao je neobrijanu bradu. Ni on se jutros nije usudio povjeriti rukama brijača. "To će biti važna godina da se ima čovjeka na takvoj dužnosti, ako pobijedi.“

"Pobijedit će", rekao sam. "Kad se jedan Metel kandidira za konzula, obično to i dobije. Tako je već više od dvjesto godina." "Istina", rekao je zamišljeno. "Dobro dakle, što te zanima?" "Znam da su tvoji sukobi s Celerom bili popraćeni javnim nasiljem.“

"Ne svi, ali neki jesu. Što je neobično u tome? Kad naše debate ne bi uključivale malo krvi na pločniku s vremena na vrijeme, svi bismo se pretvorili u hrpu feminiziranih Grka koji pompozno filozofiraju.“

"To zasigurno ne bismo željeli. Jesam li ispravno shvatio da je osnova vašeg sukoba bila dodjela zemlje Pompej evim veteranima?"

"Jesi. A pravednija i politički mudrija politička mjera teško da se može zamisliti. Celer je bio kolovođa ludog dijela aristokratske stranke. Radije bi imali građanski rat nego dali javnu zemlju gladnim veteranima koji su je zaslužili. I bez obzira na sve njihove prosvjede, to je samo zato što su oni sami koristili tu zemlju uz nominalnu najamninu ili su je željeli jeftino kupiti. Oni. “

Podignuo sam ruku. "Poznat mi je argument, i u potpunosti sam za dodjelu zemlje.“

Poravnao je raščupanu kosu. "Pa, čak je i Ciceron bio za dodjelu zemlje, nakon što je dodao neke amandmane u vezi s naknadom bivšim vlasnicima, a Ciceron je poznati pristaša aristokrata." Odmahnuo je glavom i otpuhnuo impresivnim nosom. "Posljednjih tjedana na dužnosti Celer se jedva mogao kontrolirati kad bi se razljutio.“

Tijekom posljednjeg mjeseca na dužnosti Celer je uzimao Aristonov lijek.

Pitao sam se je li taj lijek mogao utjecati na njegovo rasuđivanje i samokontrolu.

"Bio je posebno ogorčen zato što si ga lišio prokonzulske dužnosti u Galiji?"

"Tko ne bi bio? Ali smatrao sam da je njegovo ponašanje u vrijeme obnašanja dužnosti bilo sramotno, pa sam tražio Narodnu skupštinu da poništi odluku senata i to je bilo to." "Osim što se on spremao na sudsku tužbu kako bi mu ta dužnost bila vraćena", komentirao sam.

"Da. Ali umro je prije nego što je mogao dobiti tužbu. Kakve to veze ima?"

Da nije umro u Rimu, umro bi u Galiji, neki bi legat sredio papirologiju i sada predao Galiju Cezaru." Način na koji je izrekao Cezarovo ime pokazivao je što misli o njemu.

"Mislim da Celer ne bi umro da je otišao u Galiju." "Zašto bi to bilo tako?"

"Sad pouzdano znam da je Celer otrovan." "To je nezgodno, ali nije ni trebao oženiti tu drolju." "Ne, prilično sam siguran da je Klodija posve nevina, barem ovaj put."

"O čemu je onda riječ?" upitao je sumnjičavo.

"Kad si nagovorio Skupštinu da oduzme Celeru *imperium* u Galiji, jesi li isto tako sredio da ga dobije Pompej?" "Naravno da jesam! Pompej je najsposobniji general našega doba. On bi brzo i učinkovito riješio tu galsku situaciju uz minimalne troškove za Rim."

Znao sam da je bolje ne raspravljati o Pompejevim vrlinama ili, bolje, o nedostatku istih, s jednim od njegovih gorljivih pristaša.

"Dakle Pompej je bio čovjek koji bi najviše izgubio da je Celer dobio Galiju natrag", primijetio sam.

"Što želiš time reći?" Lice mu je potamnijelo. "Pomptin je trebao ostati upravitelj u Galiji dok se stvar ne riješi, znači da je on bio na dobitku.

Cezar će dobiti cijelu Galiju na pet godina, tako da je on na dobitku.

Pompej služi tu u Italiji na posebnom civilnom zadatku i nije ni pokušao preoteti Galiju Cezaru. Ako tražiš trovača, senatore Metele, tražiš na pogrešnome mjestu! Idi i raspitaj se što Cezar radi! Dovidenja, gospodine, i ako mi ponovno dođeš s neutemeljenim optužbama, moji će te liktori odvući na sud!" Okrenuo se i odjurio.

Uzdahnuo sam. Još me jedan moćni čovjek u Rimu zamrzio. Jednostavno ću morati živjeti s tim. Podnio sam takav teret i prije. Maknuo sam se sa sunca i zaputio se provocirati nekog drugog. Išao

sam natrag preko Foruma, pokraj Velikog cirka, pa po obronku Aventina do Cererina hrama.

Postariji oslobođenik i mladi rob koje sam vidio prije dva dana još su bili tamo, no nije bilo edila. Pitao sam za Murinu, bojeći se da je još kod kuće u krevetu s glavoboljom kao i većina građana.

"Edil Gaj Licinije Murena", važno je izjavio oslobođenik, "jutros je na draguljarskoj tržnici."

I tako sam otišao pronaći ga. Vani, na stubama hrama, zastao sam za slučaj da mladi rob dotrči za mnom s još informacija na prodaju. Nakon razumnog vremena nastavio sam dalje, ponovno uz cirk pa na stočnu tržnicu i kroz Forum. Kako god pomno planirao, činilo se da se uvijek vraćam istim putem.

Na draguljarskoj tržnici prodavalo se mnogo više od nakita, no sva roba izložena tamo bila je skupa i luksuzna: svila, parfemi, rijetke vaze, namještaj iznimne izrade i mnogo drugih stvari koje si nisam mogao priuštiti. Tu trgovci nisu prodavali na sićušnim štandovima ili u šatorima koje moraju postavljati i rastavljati svakoga dana. Draguljarska tržnica nalazila se na prostranom trijemu na stupovima u sjeni. Prodavači su lako mogli izložiti svoju robu bogatim kupcima. Nije bilo bučnih prodavača koji glasno reklamiraju svoju robu, a čak i najelegantnije dame mogle su sići s nosiljki i razgledati veliku arkadu bez gurkanja ili sudaranja s neopranima. Veličanstveni trijem bio je u vlasništvu države. Trgovci su osigurali svoje zavidne uvjete redovitim plaćanjem pristojbi, od kojih je mali dio obično ostajao u rukama edila.

Murenu je bilo lako uočiti među malobrojnim posjetiteljima tržnice toga jutra. Kao kurulski edil imao je pravo nositi togu s grimiznim obrubom.

Kad sam mu prišao, razgovarao je sa Sirijcem koji je prodavao sjajni asortiman zlatnih lančića, od onih tankih poput vlasi za damske vratove do masivnih lanaca prikladnih za kraljeve u zarobljeništvu. Murena je nesumnjivo utjerivao još malo mita prije nego što bude morao sklopiti svoj kurulski stolac i maknuti kurulsku togu, mislio sam.

"Imaš li minutu za mene, edile?" upitao sam.

Okrenuo se smiješeći se. Murena je bio nekoliko godina stariji od mene i imao je simpatično ružno lice. "Kako ti mogu pomoći,

senatore?“

Nakon uobičajenog uvoda ukratko sam mu izložio svoj zadatak. "U svojoj istrazi mogućih prodavača otrova došao sam do imena Harmodije, Maržanke koja je imala štand ispod svoda Flaminijeva cirka. Pronađena je ubijena ujutro devetog studenog. Noćni stražar iz cirka prijavio je njezino ubojstvo u Cererinom hramu i ti si otišao istražiti ga. Kad si se vratio, izdiktirao si izvještaj tajniku i on je pohranjen. Je li to zasad točno?“

"Sjećam se tog incidenta. Da, u pravu si što se tiče moje uloge u tome.

Zašto je ta žena važna?“

"Imam čvrste dokaze da je ta žena prodala otrov koji je upotrijebljen u ubojstvu koje istražujem i vjerujem da je ubijena kako ne bi mogla progovoriti o tome.“

"Ti su ljudi na zlu glasu. Grad bi se poboljšao kad bi ih se sve istjeralo.“

"Možda. Sada", nastavio sam, približavajući se biti stvari, "dva ili tri dana nakon ubojstva poslao si roba u Cererin hram da donese tvoj izvještaj o smrti te žene kako bi ga izložio pretoru, je li tako?“

Murena se namrštitio. "Ne, nisam izložio taj slučaj.

"Nisi?" Još jedan neočekivani obrat u slučaju koji ih je ionako bio pun.

"Ne, to je bio posljednji puni mjesec za službene poslove i sudovi su bili iznimno zauzeti. Nikoga nije zanimala mrtva žena s planine.“

"Pa ipak, izvještaja nema.“

"Onda je pohranjen na pogrešnome mjestu, kao što se često događa u hramu, ili je rob uzeo krivi izvještaj, što se isto tako često događa.“

"Moguće. Možeš li mi ukratko ispričati što je pisalo u tvom izvještaju?“

Možda je to važno ne samo za ubojstvo nego i za razlog njegovog nestanka.“

"Za neučinkovitost nisu potrebni razlozi, senatore Metele", istaknuo je.

"Mudro rečeno. Pa ipak, kad bi mi udovoljio. .“

"Vrlo dobro. Da vidimo.. " Neko se vrijeme koncentrirao. "To je bilo prije nekoliko tjedana, a događaj je bio nevažan, pa imaj strpljenja

ako mi pamćenje nije pouzdano kao obično.“

"Posve razumljivo. Naposljetku, to je bilo obično ubojstvo." Bila je to prilično točna procjena ubojstava u Rimu u to vrijeme, barem kada žrtva nije bila važna osoba. No nisam mogao silno žaliti zbog Harmodijine smrti. Prodavala je otrove. Ariston je bio jednako vrijedan prijezira. Što se mene tiče, njihova ubojstva samo su otežavala moju istragu, što im je, naravno, i bila namjera.

"Ubojstvo je prijavio neki Urgul. ." "Razgovarao sam s njim", dometnuo sam.

"Onda znaš okolnosti u kojima je pronađena, nakon čega sam pozvan.

Otišao sam u Flaminijev Cirk i pronašao tijelo prilično krupne žene u tridesetim godinama kako leži u velikoj lokvi krvi. Uzrok smrti bila je duboka rana od noža na grkljanu, čime joj je gotovo odrubljena glava.

Ispitivanjem nismo pronašli nijednog svjedoka tog čina, koji se, prema stanju tijela, dogodio nekoliko sati prije.“

"Je li bilo drugih rana?" upitao sam. "Urgul nije bio siguran." "Dok sam postavljao pitanja, Maržanke su se pripremale prenijeti je kući radi pogreba. Skinule su njezinu okrvavljenu haljinu, oprale joj tijelo i umotale ga u mrtvački pokrov. Nisam vidio drugih rana, no pretpostavljam, ako je bila udarena u stražnji dio glave palicom, možda i nije bilo očitih tragova."

"Nikakvi dokazi nisu pronađeni u blizini? Oružje kojim je počinjeno ubojstvo, nešto takvo?"

"U tom kraju? Lopovi bi ukrali i krv da mogu išta dobiti za nju.“

"Tako je. Još nešto?"

Razmislio je na trenutak. "Ne, to je pisalo u izvještaju. Kao što sam rekao, nije se o bogzna čemu imalo izvijestiti. Kad sam tog jutra otišao na sud, ukratko sam to spomenuo u jutarnjem izvješću.“

"Da, pronašao sam to u tabulariju. Reci mi, Gaju Licinije, nisi li ti bio u Galiji prije nekoliko godina?"

"Da, prije četiri godine, kad su Ciceron i Antonije bili konzuli. Bio sam legat svoga brata Lucija. Ostao sam tamo kao upravitelj kad se on vratio u Rim na izbore. Zašto, jesi li i ti tada bio tamo?"

"Ne, nego je ovih dana Galija svima na umu.“

"Možda je svima na umu, ali je sada u Cezarovim rukama, iako bi on to mogao požaliti, i pravo mu budi."

"Onda favoriziraš Pompeja?"

"Pompeja!" U glasu mu se osjetio potpuni prezir. "Pompej je promaknuta ništarija koja je stekla ugled preko leševa ljudi boljih od sebe. I, da preduhitrim tvoje pitanje, Kras je debela vreća novca i zraka koji je jednom, uz pomoć, pobijedio vojsku robova. Je li to zadovoljavajuće?"

"Iznimno."

"Ti ljudi žele biti kraljevi. Otjerali smo strane kraljeve prije više od četiri stotine godina. Zašto bismo htjeli imati domaće?" "Ti si čovjek po mom ukusu", rekao sam mu. I uistinu je bio, ako je bio iskren. Napustio sam ga i otišao razmišljajući. Nije bio ono što sam očekivao, no uvijek je budalasto očekivati da se ljudi podudaraju s unaprijed stvorenim mišljenjem o njima. Svakako se činio vjerodostojnim, pa čak i dopadljivim.

No Rim je bio pun uvjerljivih i dopadljivih nitkova.

Flavije je svakako više odgovarao mojoj predodžbi čovjeka upletenog u ovaj slučaj: brutalno agresivni tribun koji toliko otežava život starijih činovnika. Zbog toga sam želio vjerovati da je upleten u urotu da se otruje Celer, no i to je bilo glupo razmišljanje. Želja za vjerovanjem u nešto najveći je izvor ljudskih pogrešaka. To mi je jednom rekao filozof.

Osjećao sam da sam došao u slijepu ulicu i saznao sve što sam mogao saznati postavljanjem pitanja. Godina se primicala kraju, a ja nikoga nisam zadovoljio. Jedino što sam ustvrdio bilo je da je Celer zaista otrovan.

Klodijina krivnja ili nevinost nisu dokazane. Klodije će postati nestrpljiv.

Kao i moja obitelj. Galija je zvučala sve bolje.

"Tako rano na nogama?" Maleni lik pod velom stajao je pokraj mene.

"Julijo! Da znaš, ustao sam prije zore. . pa, malo nakon zore, u svakom slučaju, i marljivo radim. Kako si se riješila Aurelije?" "Baki nikada nije dobro dan nakon Saturnalija. Posluživanje robova je iscrpi."

"Kako nerimski. Očekujem više poštovanja prema našim tradicijama od naših uglednih matrona."

"Svakako ću joj to reći. Gdje možemo razgovarati?"

"Ne manjka nam mjesta. Forum baš i nije krcat jutros. Smjestili smo se na trijemu lijepoga malog Venerina hrama na Svetoj cesti pokraj Janova hrama. Poput Vestina hrama, i ovaj je bio okrugao, u obliku koliba u kakvima su živjeli naši preci. Mjesto je bilo napušteno, jer božica nije imala svetkovina u to doba godine. Trijem je bio noviji od ostatka zgrade i na njemu je bila dugačka klupa naslonjena uza zid hrama, pa su građani mogli sjediti na njoj i uživati u hladu za vrućih dana, koji su u Rimu brojni.

S mjesta na kojem smo sjedili mogli smo vidjeti vrata Janova hrama.

Trebao bih reći mogli smo vidjeti jedna vrata, jer taj hram ima vrata na svakom kraju. Vrata su, kao i obično, bila otvorena. Zatvarala su se samo u doba mira, kad se rimski vojnici nigdje nisu borili. To znači da nikada nisu bila zatvorena.

"Sad mi reci što si radio", zatražila je Julija. Činilo mi se da se sve više navikava na takve zahtjeve.

"Sati koji su protekli otkad smo se jučer rastali bili su puni događaja i prilično zbunjujući", obavijestio sam je.

"Ispričaj mi. Vjerojatno to mogu razumjeti bolje od tebe." Počeo sam sa sastankom u očevoj kući nakon banketa za robove. Julija se namrštila dok sam joj opisivao tijek sastanka. "Želiš reći da su tretirali tu... tu strahotu kao da je tek još jedna politička neugodnost?"

"Ti ljudi na sve gledaju tako", potvrdio sam.

"Ali moj stric je *pontifex maximus*! Kako može tako površno gledati na takvo ruganje našim svetim zakonima?"

"Draga moja, vrhovno svećeništvo postalo je samo još jedna politička dužnost. Dobro je poznato da je Gaj Julije dobio taj položaj podmićivanjem kakvo se rijetko vidi u Rimu, čak i u ovo dekadentno vrijeme."

"Ne mogu povjerovati u to. Ali priznajem da me šokira njegovo nonšalantno ponašanje u vezi s ovim. Vjerojatno je jako zaokupljen galskom kampanjom. Znam kakav je to teret, jer toliko vremena provodim u njegovoj kući. U posljednje vrijeme uzrujan je i ustaje puno prije zore i radi sve do mraka. Samo traži svjetiljke i nastavlja

raditi, razgovara s potencijalnim časnicima, šalje pisma posvuda.. postao je zaokupljen poslom." "Mogu zamisliti kakav je to šok", rekao sam. Cezar je dugo bio poznat po lijenosti. Prizor u kojem uistinu nešto radi vjerojatno je vrijedilo vidjeti. "Čini se da sam ja jedan od sretnika koji će ići i osvojiti vječnu slavu za njega."

"Što?" Sad je morala čuti sve o tome.

"Istina je. Zatražio je moje usluge i otac misli da je to dobra ideja, pa sam zabrinut. Možda ću sljedećih nekoliko godina provesti među barbarima, stalno će nas napadati i jest ću najgoru hranu na svijetu."

"To su uznemirujuće vijesti", rekla je. Odnekud ispod plašta izvukla je lepezu i hladila se njome. U prosincu. Vjerojatno je pretjerala u skrivanju ispod plašteva i velova. "Ali sigurno će ti dodijeliti administrativne dužnosti... veleposlanstva, isplate plaća, tako nešto."

"Imat će kvestore za isplate plaća", rekao sam joj, "a veleposlanička ili poslanička dužnost može biti opasna u tom dijelu svijeta. Narodi koji se žele pridružiti pobuni obično iskažu lojalnost time što pobiju svoje rimske veleposlanike. Poslanike koji dostavljaju uvjete Galima također često ubijaju. Priča se da su Germani još gori."

"Pa, sigurna sam da će te moj stric držati daleko od opasnosti.

Naposljetku, nikada nisi imao reputaciju vojnika." "Dirnut sam tvojom vjerom."

"To je ionako sljedeće godine. Što se dogodilo nakon sastanka?"

Ovoga je puta čula priču o bijegu iz očeve kuće i maloj bici pokraj moje kuće.

"Dobro da ti je Milon dodijelio tako sposobne ljude", prokomentirala je.

"I ja sam bio prilično dobar", rekao sam. "Sredio sam jednoga i spremao se.. "

"Bio bi ubijen da si bio sam", glatko je izjavila. "Misliš li da su to bili Klodijini ljudi?"

"Ne, i to je dio svega onoga što me muči oko ovog slučaja. Nije u Klodijinom stilu."

"Zar si zaboravio?" ljutito je rekla. "Rekla sam ti da bi mogla učiniti baš

takvu stvar da odvrati pažnju sa sebe."

"Posve se dobro sjećam. Ne, to je muška kvaliteta. Bio sam prilično dugo u Klodijinoj kući" - razabrao sam njezin pogled i žurno dodao -

"u službenom svojstvu, naravno. Sve što Klodija posjeduje, kupuje, unajmljuje ili na bilo koji način povezuje sa sobom, sve je prvorazredno. Njezina odjeća, njezin namještaj, umjetnička zbirka, čak i njezini robovi, svi su najbolje moguće kvalitete."

"Voljela bih jednom vidjeti njezinu kuću", rekla je Julija čežljivo.

"Ali Milonovi snagatori rekli su da su napadači bili slabi borci iz slabe škole. Čak i ako uzmemo u obzir uobičajeno suparništvo među školama, nisu djelovali baš vješto. Niti su bili jako lijepi. Da je Klodija unajmila ubojice, unajmila bi samo najbolje." "Nijedna potraga nije toliko niska da se ne može poštovati dobar ukus", rekla je Julija. "Još mislim da pokušavaš

dokazati da je nevinna usprkos svim dokazima."

"Onda poslušaj ovo." Prepričao sam joj razgovor s Narcisom. Od svega ju je najviše oduševila Asklepijeva dijagnoza rane koju je uzrokovao crijep što je pao s krova.

"I on uistinu može otvoriti glavu čovjeka i izliječiti tako strašnu ranu!"

rekla je ispustivši lepezu i oduševljeno plješćući. "Takva vještina uistinu mora biti dar od bogova."

"Pa, ako to itko može, onda je to Asklepije. Sad obrati pažnju.

To nije ništa."

"Ništa!" uzviknula je prije nego što sam mogao nastaviti. "Svi vi muškarci provodite cijele dane kujući planove kako ozlijediti ljude i idolizirate najgore mesare, ali mislite da je to što netko može tako spasiti ranjenog čovjeka od smrti - ništa!"

"Ja ne idem okolo ozljeđujući ljude", usprotivio sam se. "I ne divim se ljudima koji to čine. Osim toga ne znamo hoće li se izvući. Možda Marko Celzije ovoga trenutka gazi vodama rijeke Stiks." Kako smo se samo upustili u tu temu? "Dosta. Daj da ti ispričam o liječniku manje vrijednom divljenja."

Julija je slušala otvorenih usta dok sam joj opisivao aktivnosti pokojnog Aristona iz Likije.

"Oh, pa to je sramotno!" povikala je. "Liječnik, koji se bogovima obvezao Hipokratovom zakletvom, a namjerno truže pacijente!" "Misliš da si ti šokirana?" rekao sam. "On je bio liječnik *moje* obitelji. A da sam se ja razbolio?"

"Misliš da si dovoljno važan da te otruju?"

"Neki su ljudi smatrali da sam vrijedan ubojstva."

"Možda su te mogli nasmrt izbosti na ulici. Za to se obično dobije privremeno progonstvo. Trovanje donosi strašnu kaznu." "To je teško pitanje, a za sobom povlači još jedno. Pored svega što se o njoj sumnja, zašto bi Klodija otrovala Celera? Morala je znati da je očito najsumnjivija.

Ako je, kao što ti sugeriraš, željela odvratiti pozornost sa sebe, zašto ne bi unajmila ubojicu da ga ubije u gradu? Svi bi automatski pretpostavili da ga je ubio jedan od njegovih brojnih političkih neprijatelja."

To joj dalo misliti. "To sve zbunjuje."

"Dakle, kad sam zaključio da je otrov potekao od Harmodije, a da je Ariston bio vektor kojim je došao do žrtve, moram protresti prilično brojne osumnjičene kako bih utvrdio koji je unajmio Aristona."

"Mora li biti samo jedan?" upitala je. "Kako to misliš?"

"Kao što si rekao, Celeru nije manjkalo neprijatelja. Nije li Ariston mogao ponuditi svoje usluge nekolicini njih? Mogao je uzeti novac od više osoba, a svi bi oni mislili da su jedini koji su unajmili Aristona."

"Nisam se toga sjetio", priznao sam, zaintrigiran idejom. "To bi donijelo neke zanimljive sudbene probleme pri utvrđivanju krivnje, zar ne? Mislim, to, strogo gledano, nije bila urota, no kako bi ih sudovi kaznili? Dali svakome dio smrtne kazne? Pronašli bi iznimno male otoke za sve njih?"

"Zauzdaj maštu", rekla je. "Vjerojatno bi samo jedna *saga* dobila pravu zakonsku kaznu; možda i grčki liječnik. Oni koji su ga unajmili mogli bi se izvući s progonstvom, jer su vjerojatno bili plemići. Barem bi dobili mogućnost časnog samoubojstva." "Vjerojatno", složio sam se. Onda sam odmahnuo glavom. "To ionako ne bi išlo. Što bi više ljudi Ariston uključio, to bi veća bila mogućnost da se to otkrije. On je bio oprezan čovjek, a otrov je poznat kao oružje kukavica. Ne mogu zamisliti da je bio toliko smion da je prevario nekoliko ljudi sklonih ubojstvu na taj način. Mislim da je prodao svoje usluge jednom od njih i smatrao da je siguran."

"To je vrijedno razmatranja. Još nešto?"

"Da, razgovarao sam s Flavijem, tribunom koji je lani bljuvao vatru."

Ispričao sam joj o tom razgovoru. "Bio je sve čemu sam se nadao: nasilan, zajedljiv, neugodan i čvrsti Pompejev zagovornik."

"Pa što onda ne valja?"

"Predobro je da bi bilo istinito. Osim toga sve u vezi s njim vrišti volju, čak i želju, da prolije krv svojih neprijatelja vlastitim rukama. Jednostavno ne mislim da je otrov u njegovom stilu, iako mu je Celerova smrt bila silno pogodna baš onda kad je do nje došlo. Kad sam dotaknuo temu trovanja, njegova je ljutnja bila čak previše uvjerljiva. Da je očekivao optužbu, sumnjam da bi bio u stanju prizvati tako ekstravagantnu boju u lice."

"Nisam uvjeren da je tvoja prosudba ljudi tako točna kao što misliš, no kamo nas to onda vodi?"

"Vodi nas do kurulskog edila Murene, koji je prijavio Harmodijinu smrt i onda zatražio izvještaj, koji je zatim nestao."

"Jesi li ga pronašao?"

"Jesam. Rekao sam ti da danas nisam gubio vrijeme."

Potapšala me po ruci. "Da, dragi, nisam željela sugerirati da si neodgovorni veliki dječak koji previše pije. Sad nastavi." Ispričao sam joj o razgovoru s Murenom na draguljarskoj tržnici i završio rečenicom: "I tada sam otišao na Forum i ti si me pronašla."

"Politički on zvuči baš kao i ti", primijetila je.

"U tom i jest problem. On mi se sviđa. Ali neću poreći da sam se i prije znao prevariti."

"Previše je stvari koje se ne uklapaju", rekla je. "Mora postojati nešto što smo previdjeli."

"Nesumnjivo", rekao sam mrzovoljno. "Siguran sam da ću s vremenom doći do toga, no vrijeme je upravo ono čega nemamo. Malo će nam koristiti ako se nakon šest mjeseci probudim u Galiji u šatoru koji prokišnjava dok tisuće divljaka udaraju u svoje bubnjeve i trube u svoje rogove posvuda po logoru pa povičem 'Heureka!'"

"Da, to nam neće koristiti", složila se. "Jesi li sinoć išta čula?"

"Možda jesam. Nakon što je banket završio i robovi otišli na slavlje, čistili smo triklinij pa su se dame iz različitih kuća posjećivale donoseći darove.

To je tradicija.

"Poznat mi je običaj", rekao sam. "Kuća moga oca bila je bez gazdarice otkad mi je majka umrla, a sestre se poudavale, no

sjećam se kako su se okupljale u večeri Saturnalija.“

"Kako je moj stric *pontifex maximus*, mi nismo išle nikamo. Sve su došle k nama. Samo obitelj svećenika boga Jupitera ima tako prestižan položaj, a njega nemamo već gotovo trideset godina." Vrhovni svećenik boga Jupitera bio je toliko sputan ritualima i zabranama da je bilo iznimno teško pronaći bilo koga voljnog preuzeti taj položaj, iako je donosio veliki ugled.

"Znam zašto je Cezar želio biti *pontifex maximus*", rekao sam. "Majka ga je nagovorila na to. Aurelija je jednostavno željela da sve žene u Rimu, pa čak i dame iz najuglednijih kuća, dolaze k njoj i ponižavaju se.“

Bocnula me u rebra. "Prestani s tim! Kao i obično, bilo je tračeva. Na Saturnalije ljudi slobodnije govore nego u bilo koje drugo vrijeme. Mnogo se govorilo o Klodiji.“

"Svi pretpostavljaju da je ona otrovala Celera?“

"Naravno. No bilo je još toga. Čini se da je općepoznato da je ona mozak iza bratovog uspona do političke moći. Silno su odani jedno drugome; to svi znaju. Možda ona i misli za njega." "To me ne bi iznenadilo", rekao sam. "Klodije zasigurno nije najsajjnija zvijezda u rimskom zviježđu.“

"Dakle", rekla je urotnički se nagnuvši bliže, "ako netko želi ukloniti Klodija, a ne želi navući na sebe gnjev njegove bande, ne bi li imalo smisla riješiti se Klodije?“

"Mislio sam da je smatraš krivom", rekao sam.

"Pokušavam razmišljati kao ti, glupane!" Još me jednom udarila u rebra.

"Sad pažljivo slušaj. Kad je netko otrovao Celera, nadao se ne samo da će eliminirati njega kao neprijatelja nego ujedno i osramotiti Klodija, možda ga i eliminirati tako što će država sestru o kojoj ovisi osuditi na smrt kao trovačicu. Čak i da je Klodije u stanju voditi vlastitu karijeru, sramota bi bila prevelika. Briše li taj plan nekoliko osumnjičenih s tvog popisa?" "Da", priznao sam. "Ako je Klodije bio jedna od pravih meta, onda netko želi smanjiti Cezarovu podršku u gradu dok je on u Galiji." Sumnjičavo sam je pogledao. "Nisi to smislila samo da bi se tvoj stric doimao nevinim, zar ne?“

"Ja samo tražim istinu i pravdu", rekla je nevino poput janjeta.

Onda su joj se oči raširile od straha. "Oni ljudi tamo!" Okrenuo sam se očekujući ubojice. "Gdje? Goni li nas netko? Mene, mislim?" Posegnuo sam u tuniku i zgrabio držak bodeža. Nisam vidio ni sjevernjačke ubojice ni maržanske propalice.

"Ne, idiote! Ona dva stara roba tamo. Pripadaju mojoj baki i traže me."

Odmaknula je veo i brzo me polju 184 bila. "Moram trčati natrag. Budi oprezan." Ustala je i nestala iza ugla hrama.

12.

Još sam nekoliko minuta sjedio na trijemu uživajući u svjetlosti jutarnjeg sunca. Kako je većina smeća preostalog od praznika bila počišćena i odnesena, Forum je opet bio veličanstveno lijep kao i obično, a uobičajena gomila ljudi nije ometala pogled na njega. I kada je najljepši, mislio sam, Rim može biti čudno i opasno mjesto.

Zaključio sam da moram razgovarati s jednom osobom, iako sam se užasavao toga. Nisam imao razloga za odgađanje, osim svog kukavičluka.

S druge strane, smatram kukavičluk izvanrednim razlogom za izbjegavanje opasnosti. To mi je mnogo puta spasilo život. No vrijeme je istjecalo, a ovo je bila slabašna mogućnost i morao sam je istražiti. Uzdahnuvši rezignirano, ustao sam s klupe, spustio se stubama malenoga hrama i krenuo oko podnožja Kapitolija do Mar tova polja i Flaminijeva cirka.

Oko podneva sam stigao do mnoštva štandova i šatora. Nije ih bilo onoliko kao prije tri dana. Jesu li zaista prošla samo tri dana? To se jedva činilo mogućim.

Mnogi su prodavači prodali svu robu tijekom blagdana i vratili se kući po još. Drugi su završili poslovnu sezonu i vratit će se tek u proljeće.

Napola sam se nadao da ni Furija neće biti tamo. Tijekom dugačkoga hoda morao sam se suočiti sa svojim strahom. Ona nije bila samo žena sjajnog nastupa koja je malo previše vješta s nožem - i prije sam se suočavao s ubojitim ženama bez straha - ne, morao sam priznati da je se bojim zato što je vještica.

Možda jesam obrazovani rimski aristokrat, no korijeni su mi bili ukopani duboko u talijanskom tlu, poput korijena prastarog stabla masline. Moji seoski preci drhtali su od straha pred takvim ženama,

a njihova je krv u mojim venama bila snažnija od zbrke latinskog i grčkog učenja u mojem mozgu.

Vidio sam Askiltin šator, no prošao sam pokraj njega ne osvrćući se.

Možda bih je doveo u opasnost kad bih s njom tu razgovarao. Imao sam neugodan, no poznat osjećaj da me promatraju sa svakog štanda i iz svakog šatora pokraj kojeg bih prošao. Među tim ljudima ja sam bio obilježeni čovjek.

Onda sam se našao pred svodom ukrašenim poznatim Furijinim zastorima. Duboko sam udahnuo, namjestio izraz lažne hrabrosti na lice, odgurnuo zastore i ušao.

Furija me pogledala ispod oboda svog čudnog pokrivala za glavu. "Nisam očekivala da ću te opet vidjeti kako njuškaš ovdje."

"Nisi. Nisi očekivala ni da ćeš me uopće vidjeti živog, barem ne s očima u glavi."

"Te nesposobne budale!" Smirila se i slabašno nasmiješila.

"Ipak, vidim da nisi došao s gomilom liktora da me uhitiš. Nemaš baš

sreće s provoditeljima zakona, zar ne?"

Čučnuo sam tako da nam oči budu u istoj razini. "Furijo, želim neke odgovore i neću napustiti ovaj šator dok ih ne dobijem." "Zar uistinu vjeruješ da ću izdati svoju vjeru?" upitala me. "Neću te to ni tražiti.

Moram uhvatiti ubojicu. Istražujem smrt Kvinta Cecilija Metela Celera, no isti je ubojica ubio i Harmodiju. Ona je bila predvodnica vašega kulta, nije li? Zar ne želiš da bude osvećena?"

"Bila je!" Oči su joj bile postojane poput očiju brončana kipa, i otprilike su jednako toliko odavale.

"Ne razumijem."

"Ima mnogo toga što ti ne razumiješ, senatore."

"Hajdemo onda razgovarati o onome što znam. Znam da je Harmodija prodavala otrov grčkom liječniku po imenu Ariston iz Likije. Prije nekoliko mjeseci prodala mu je napitak koji sporo djeluje i koji se naziva

'ženin prijatelj'." Na spomen tog imena oči su joj se malo raširile. Uspio sam je iznenaditi. "Taj je otrov ubio Celera. Nedugo nakon što je on umro, Harmodiju je ubio ubojica koji je želio sakriti svoje

tragove. Nakon nekoliko dana i liječnik je umro, navodno nesretnim slučajem; ali mi znamo bolje, zar ne, Furijo?"

"Harmodija je bila glupa!" rekla je. "Imala je previše posla s tim Grkom.

Jedna je stvar prodati ženi sredstvo da se riješi muža koji je tuče ili dati sinu mogućnost da se lako riješi bogatog oca kojem predugo treba da umre. Što su nama takvi ljudi? Ali Grk je bio zao. Ubijao je one koji su se povjerali njegovoj njezi. Još gore od toga, prodavao je usluge ubijanja drugima."

Činilo se da čak i trovači imaju vlastiti etički kodeks, a Ariston ga je prekršio.

"Zašto kažeš da je Harmodija već osvećena?" upitao sam je.

"Grk ju je ubio."

"Jesi li sigurna u to?"

"Naravno. On je bio velik i ugledan čovjek." Te je riječi izgovorila sa suhim sarkazmom koji imaju samo talijanski seljaci ili Ciceron u najboljim danima. "Nije si mogao dopustiti da ga Harmodija raskrinka, pa ju je ubio."

"Je li Harmodija ucjenjivala Aristona? Je li tražila novac u zamjenu za šutnju?"

Furija je dugo gledala u mene. "Da. Rekla sam ti da je bila glupa. I bila je pohlepna."

"Kako ga je mislila razotkriti, a da ne navuče na sebe strašnu kaznu za trovačice?"

Furija se nasmijala. "Ona nije bila rimska političarka. Nije prijetila da će ga optužiti u skupštini. Jednostavno bi obznanila što on radi mnogim ljudima na mnogim mjestima. Nikada joj nije rekao koga truje, ali mi imamo vlastite načine da saznamo takve stvari. Bila bi daleko prije nego što bi je mogao povezati s tim."

"Moj prijatelj, koji je isto grčki liječnik, ali pošten, rekao mi je da je danas u Rimu najsmrtonosnije oružje izgovorena riječ." "Onda je tvoj prijatelj mudar čovjek. O nekim je stvarima bolje šutjeti."

"Reci mi, Furijo", rekao sam, "o svojem kultu.. "

"Mojoj vjeri!" žustro me ispravila. "Tvoje špijuniranje bilo je oskvrnuće i trebao si umrijeti zbog toga."

"To je", rekao sam, "ono što me zbunilo. Iako me užasavaju vaši obredi, shvaćam daje vaša religija drevna i da je izvorna talijanska."

"Tako je. Moje pretkinje prakticirale su naše obrede davno prije nego što ste stigli vi Rimljani. Čak ste ih i vi usvojili prije nego što ste počeli oponašati Grke s juga. Vi Rimljani kažete da je žrtvovanje ljudi zlo, ali dopuštate da se ljudi bore do smrti u vašim pogrebnim igrama."

"To je drukčije", rekao sam joj. "To je u drugu svrhu, a ljudi nisu uvijek ubijeni. Moraš razumjeti razliku između. ."

"Plijujem na vaše razlike! Uoči blagdana Saturnalija vidio si nas kako žrtvujemo roba. U davna vremena, prije nego što su to vaši cenzori proglasili kaznenim djelom, žrtva je bio slobodni dobrovoljac. U

vremenima strašnih kriza princ među našim ljudima dobrovoljno bi prolio krv u *mundus* za boga svih ljudi.

Kako se vaše klanje bikova, ovnova i veprova može usporediti s takvom žrtvom?"

"Neka je tako, neka je vaša vjera časna i sveta, ali zašto dopuštate ženama poput onih patricijki da prisustvuju obredu? Morate znati da one dolaze samo radi uzbuđenja, iz dekadentnog ushita što rade nešto što je zabranjeno. Znam da svoju žrtvu upražnjavate kao sveti obred u čast svojih bogova. Zašto onda dopuštate da vam vjeru ukaljaju strankinje koje u tome uživaju kao u nečem zlom?"

"Nije li to očito, senatore?" Lukavo se nasmiješila. "One su naša zaštita.

Ranije sam primijetila da nisi doveo službenike da me uhite i bace u zatvor. Nije li to upravo zbog tih mrskih dama? One su na visokim položajima. I to je drevna tradicija, Rimljanine. Vi imate svog Kralja luda za Saturnalije. Te žene igraju istu ulogu, iako im mi to ne kažemo. A kako su žene, njihova prisutnost ne kalja naš obred, kao što ga je okaljala tvoja prisutnost."

"Tamo je bilo i drugih muškaraca", rekao sam. "Barem je jedan među njima bio Rimljanin."

"Tamo nije bilo *muškaraca* osim tebe, senatore. Bilo je maskiranih osoba koje su pomalo muškobanjaste kako bi osigurale glazbu i stražarile nad našom svečanoscju.

"Tko je bio maskirani Rimljanin koji se ponudio da me ubije, Furijo?"

Poznat mi je njegov glas. On nije bio jedan od vaših *striga*, ni jedan od vaših ljudi."

"Ipak je jedan od nas. On je osvetio Harmodiju."

Tračci svjetlosti počeli su se probijati kroz mrak koji je obavijao tu kompliciranu, demonsku aferu.

"On je ubio Aristona?"

"Da. Rekao je da će to učiniti na rimski način i da će ga žrtvovati riječnom bogu."

Od toga sam zastao. "Hoćeš reći da ga je bacio s Drvenog mosta?"

Pretpostavio sam da je prelazio Fabricijev most prema otoku na kojem žive mnogi rimski liječnici.

"Da, tako je. Zašto bih ti ga odala? Možda je Rimljanin, ali je osvetio našu sestru."

Nagnuo sam joj se bliže. "Mislim da nije, Furijo. Mislim da je on unajmio Aristona da otruje Celera. Nadalje, mislim daje osobno ubio Harmodiju da sakrije tragove. Ariston je bio kukavica koji je volio upotrebljavati otrov i imati čiste ruke. Vaš Rimljanin voli proljevati krv. On je ubio Harmodiju, a onda je ubio Aristona kako bi uništio posljednju vezu između sebe i trovanja, a time bi vam se usput i još više dodvorio. On je pametan čovjek, Furijo, pametniji od tebe i gotovo jednako pametan kao ja. Pronaći ću ga i pobrinuti se da se pravda izvrši, pa makar je sam morao izvršiti."

Dugo me gledala hladnim postojanim očima. "Čak i da ti vjerujem, ne bih ti mogla reći njegovo ime. Veže me sveta zakletva i ne mogu otkriti iniciranoga neupućenoj osobi, čak i ako griješi protiv bogova."

Znao sam da nema smisla boriti se s takvom odlučnošću. "Onda doviđenja, *strigo*. Mislim da ću znati tko je on prije zalaska sunca. Sada to osjećam, baš kao što ti proričeš moju budućnost iz dlana i krvi."

"Trenutak, senatore."

Čekao sam.

"Bila je to krv nas oboje. Reci mi jednu stvar. Otkako sam te prvi put vidjela, mrk si i odlučan poput lovačkog psa koji je pronašao trag. Bio si takav i kad si maloprije ušao ovamo, iako sam mogla osjetiti i da me se bojiš. Ali sada si ljut. Zašto?" Nekoliko trenutaka analizirao sam vlastite osjećaje. "Bio sam odlučan otkriti tko je ubio Celera zato što je bio član moje obitelji i građanin. Ali Rimljani mojega staleža ubijaju se već stoljećima, i ponekad kao da traže da ih se ubije. Ljutnja je u takvim slučajevima besmislena kao i ljutnja prema

neprijateljskom vojniku koji ubija iz dužnosti i navike. Isto tako, želio sam se pobrinuti da žena ne bude krivo optužena, iako ima mnogo krvi na rukama, a njezin je brat moj smrtni neprijatelj." Zastao sam razmišljajući o tome što je rasplamsalo ljutnju u meni.

"Vaš maskirani bubnjar, ta rimska svinja, ubio je bezvrijednog čovjeka. Ali napravio je to rugajući se jednom od naših najdrevnijih rituala, žrtvovanju za martovske ide, kada se posvećene *argei*, lutke od slame, bacaju s Drvenog mosta u Tiber. Politika je jedno; oskvrnuće drugo."

Okrenula se i počela pretraživati jednu od svojih košara. "Rimljanine, nisi moj prijatelj, ni prijatelj mog naroda. Ali mislim da si dobar čovjek, a to je rijetkost u Rimu. I tvoji te bogovi čuvaju; to sam vidjela kad si prošli put bio tu. Uzmi ovo." Pružila mi je nešto. Bio je to tanki brončani disk, probušen na jednome mjestu kod ruba. Kroz rupu je bila provučena kožnata uzica. Uzeo sam ga i promatrao na slaboj svjetlosti. Na jednoj je strani bio ispisan na jeziku koji nikada nisam vidio. Na drugoj je bila stilizirana slika oka koje su okruživale linije nalik na zrake.

"Štitit će te i pomoći da uočiš zlo."

Uzeo sam ga i stavio oko vrata. "Hvala, Furijo."

"Sada nas zaboravi. Jednog bi dana mogao biti visoki dužnosnik i mogao bi osjećati da bi nas trebao izbrisati. To su već pokušali mnogo, mnogo puta. Beskorisno je. Nikada nećeš moći ponovno pronaći naš *mundus*, obećavam ti, možeš temeljito pročešljati cijelo Vatikansko polje. Bogovi su te doveli tamo prvi put iz vlastitih razloga, no njihov je cilj postignut. Idi sad. Opozvala sam svoje pse; neće te više gnjaviti." Spustila je pogled i sakrila lice pod krutim crnim obodom šešira. Okrenuo sam se i izašao.

Odavno je prošlo podne kad sam išao s Martova polja i kroz ulaz Flumentata u grad. Prvi put otkad sam se vratio u Rim, osjećao sam samopouzdanje. Osjećao sam da je sreća na mojoj strani, a možda čak i bogovi. Možda mi i Furijin amulet s okom također pomogne. Osjećao sam da, na neki neobjašnjiv način, sve vidim jasnije, ne samo izgled stvari nego i njihovo skriveno značenje.

Dok sam prelazio preko stočne tržnice, pogledao sam udesno i vidio predivni Cererin hram nisko na obronku Aventina, kako sjaji kao da ga obasjava svjetlost iznutra i uzdiže se nekako više nego

inače. Stajao sam kao netko tko ima viziju razjapljenih usta, zbog čega su prolaznici zastajali i pokazivali prstom.

Znao sam što sam previdio, o čemu smo Julija i ja razgovarali prije samo dva sata. Da je istraga bila jednostavna, to mi nikada ne bi promaklo. Sve te vještice, njihovi grozni obredi, prisutnost patricija i sve druge nepravilnosti zagušili su slučaj, zbog čega sam to previdio. Ili je možda Julija bila u pravu i ponekad sam bio glup.

Dok mi je toga vijorila od lahora koji sam proizvodio, trčao sam sve do hrama i praktički preletio stube do edilskih ureda. Postariji oslobođenik zabrinuto me pogledao.

"Moram posuditi tvog dečka!" uzviknuo sam.

"Nećeš učiniti ništa slično!" obavijestio me starac. "On ima posla."

"Ja sam senator Decije Cecilije Metel Mladi, sin Metela cenzora.

Važan sam čovjek i zahtijevam da mi posudiš tog dečka na sat vremena."

"Baš me briga", rekao je starac. "Ja sam klijent države i ovdje sam glavni, a ti si samo senator bez pruge na togi. Kad te izaberu za edila, možeš mi naređivati, no prije toga ne." "Dobro", zagundao sam prekapajući po novčarci, koja se jako brzo praznila. "Koliko?" Sporazumjeli smo se.

Vani me čekao dečko, očito nesretan zbog cijele situacije. "Zbog čega me trebaš?"

"Rekao si da je rob došao i preuzeo izvještaj o Harmodijinom ubojstvu. Bi li prepoznao tog roba da ga opet vidiš?"

Slegnuo je ramenima. "Ne znam. On je samo državni rob. Oni svi izgledaju slično. Ja sam hramski rob."

"Dobit ćeš još jedan srebrni denar ako me odvedeš do pravog čovjeka."

Razvedrio se. "Pokušat ću." Klipsali smo oko bazilika. Dečko se zagledao u robove koji su stajali tamo čekajući da im netko kaže što da rade. Kako sudovi nisu zasjedali, nisu imali bogzna što raditi. To je jedan od problema s Rimom: previše robova, nedovoljno posla za njih.

Počeli smo od bazilike Opimije. Dečko nije vidio nikoga tko bi mu bio poznat. Isto je bilo u bazilici Semproniji. Naposljetku smo otišli do bazilike Emilije i činilo se da će to biti još jedna slijepa ulica. Počeo sam sumnjati u novu viziju koju su mi podarili bogovi, kad me dečko

povukao za rukav i pokazao. "Evo, to je on!" Čovjek kojega je pokazao bio je nizak, ćelav i sredovječan, odjeven u tamnu tuniku poput većine robova. Držao je voštanu ploču i pravio bilješke, očigledno nabrajajući velike bale teške tkanine koje su mu ležale kod nogu, i koje su vjerojatno bile namijenjene za izradu tendi za sudove na otvorenome.

"Jesi li siguran?"

"Sad se sjećam. Dođi." Prišli smo mu i on je podigao pogled sa svojeg zadatka.

"Mogu li ti pomoći, senatore?"

"Nadam se. Obavljaš li poslove za sudove?"

"Gotovo svaki dan kad zasjedaju", odvratio je. "Radim to već dvadeset godina."

"Izvršno. Oko novembarskih ida, jesi li išao u Cererin hram po izvještaj edila Murene? To je vjerojatno bio izvještaj koji je trebao podnijeti jednom od pretora, vjerojatno urbanusu."

Rob je zataknuo stilus iza uha i tako oslobođenom rukom počeo se po ćelavoj glavi. "Radim toliko takvih stvari, a od toga je prošlo dosta vremena. Ne sjećam se. .

"Ma sigurno se sjećaš!" poticao gaje dečko iz hrama. "Pitao si što se događa u cirku toga dana, a ja sam ti rekao da su novi hispanski konji koje ima tabor plavih najbolji konji koji su ikada viđeni u Rimu, a ja sam ih gledao cijeli tjedan. Sjetio sam se toga sad kad sam te vidio zato što sam prepoznao madež na tvom licu." Čovjek je kod lijevog uha imao malenu mrlju boje vina.

Državni se rob malo nasmiješio prisjećajući se. "I rekao si mi da dva konja iz tabora crnih, Damijan i Pitija, jure i da su bolji nego konji crvenih, Ševa i Vrabac. Zbog tog sam tipa dobio nešto novca na sljedećim utrkama. Da, sad se sjećam."

Vjeruj da će Rimljanin, kakav god bio njegov položaj, upamtiti imena konja i onda kad zaboravi imena svojih roditelja ili bogova.

"Sjećaš li se onda izvještaja?" rekao sam ushićen i istodobno ih želeći obojicu zadaviti.

"Pa da, ali.. " Zašutio je kao da mu nešto ometa prilično ograničenu moć

razumijevanja.

"Ali što?" upitao sam nestrpljivo.

"Pa, to nije bilo za kurulskog edila Gaja Licinija Murenu, nego za plebejskog edila Lucija Kalpurnija Bestiju."

Došlo mi je da ga poljubim. "Dostavio si mu ga i on ga je odnio pretoru na sud?"

"Dostavio sam ga, no on ga je samo uzeo i otišao prema stočnoj tržnici.

Meni to ništa nije značilo. Moj je posao bio donijeti ga." Dao sam im obojici napojnice i poslao ih da idu za svojim poslom. Stopala jedva da su mi doticala pločnik dok sam hodao, još jednom, natrag oko podnožja Kapitolija, preko sjevernog ruba stočne tržnice, sve dok se opet nisam našao blizu Portunova hrama i u teškom smradu naše prekrasne, ali smrdljive kanalizacije.

Drugi put u istom danu popeo sam se stubama ukrašenima medicinskim simbolima i na terasi pronašao oslobođenika Narcisa kako sjedi za malenim stolom i jede kasni ručak ili ranu večeru. Iznenadio se što me vidi.

"Dobar dan, cijenjeni liječnice Narcise", rekao sam, pun dobre volje.

"Senatore! Nisam očekivao da ću te opet tako skoro vidjeti.

Hoćeš li mi se pridružiti?"

"Jesi li siguran da ne smetam?" Odjednom sam shvatio da je mnogo prošlo od doručka.

"Ugledni gost nikad ne smeta." Okrenuo se prema robu. "Tanjur i pehar za senatora." Ovaj se vratio prije nego što sam namjestio togu da mogu sjesti.

Nekoliko smo minuta jeli u tišini, pridržavajući se pravila pristojnosti; onda sam se naslonio, a rob mi je dolio vina u čašu.

"Kako je prošla operacija?" upitao sam.

Lice mu je zasjalo. "Bilo je savršeno! Asklepije je najčudesniji liječnik.

Marko Celzije trebao bi se posve oporaviti ako ne dođe do infekcije.

Asklepije je doslovno podignuo pomaknuti djelić kosti i očistio zgrušanu krv i komadiće kosti iz samog mozga prije nego što ga je vratio na mjesto i učvrstio srebrnom žicom."

"On je bog među iscjeliteljima", rekao sam i prolio malo vina po podu kao žrtvu ljevanicu, kako bogovi ne bi shvatili moje riječi kao izazov i postali ljubomorni na mog prijatelja Asklepija.

"I", rekao je Narcis i povjerljivo se nagnuo naprijed, "zapravo je veći dio toga napravio vlastitim rukama, umjesto da samo daje upute robovima.

Kažem to samo zato što znam da si mu prijatelj."

"To će biti naša tajna", uvjeravao sam ga. "Sad, prijatelju moj Narcise, upravo sam se sjetio da sam te jutros zaboravio pitati nešto što je povezano sa smrću tvog mentora."

"Što ti mogu reći?"

"Koliko sam shvatio, pao je s mosta i utopio se. Znaš li gdje se održavao banket na kojem je previše popio?"

"Pa, da. Uglavnom je večerao vani, često u kući nekog uglednog. Tog popodneva, prije nego što je otišao, rekao je da ga, ako ga budemo hitno trebali, a time je mislio na iznenadnu bolest u vrlo bogatoj i moćnoj obitelji, možemo pronaći u kući edila Lucija Kalpurnija Bestije."

"Kalpurnije Bestija", rekao sam, gotovo počevši presti.

"Da", rekao je, malo zbunjen mojim tonom. Pokazao je prema jugu. "To je tamo negdje na Aventinu. Sigurno je izašao kasno, puno nakon mraka, i nije se sjetio pitati edila za roba koji bi ga otpratio. Obično je bio umjeren čovjek, no većina ljudi previše pije na banketu."

"Česta slabost", primijetio sam.

"Da. Pa, kad se spustio do ravnog dijela, umjesto da krene ravno kući, mora da je slučajno skrenuo ulijevo i nije to shvatio sve dok se nije našao na Drvenome mostu. Noć je bila vrlo mračna, toga se sjećam. Lako je izgubiti se, čak i kad si blizu kuće. Vjerojatno je otišao do ograde da se orijentira, ili je morao povraćati. U svakom slučaju, previše se nagnuo, pa je pao i udario glavom. Pronašli su ga nekoliko koraka niže na obali rijeke."

Ustao sam i uzeo njegovu ruku u svoje, oraspoložen i vinom i onime što mi je rekao. "Hvala ti, prijatelju Narcise, hvala ti. Iznimno si mi mnogo pomogao, i od srca ću te preporučiti svojoj obitelji."

Lice mu je zasjalo. "Svaka usluga koju mogu pružiti znamenitim Metelima silno će me obradovati."

Napustio sam njegovu terasu smijuljeći se i zviždeći. Sigurno sam izgledao kao pravi luđak, ali nisam mario za izgled. Vratio sam se

kući, a da nisam ni osjetio mnoge milje koje sam prehodao tijekom tog dugačkog dana.

Morat ću još hodati prije nego što odem na zasluženi počinak.

Dok sam hodao, razmišljao sam o Bestiji. Bestiji, Pompejevu lukavom špijunu u Katilininoj uroti. Bestiji, koji bi učinio bilo što da stekne Pompejevu naklonost. A koji je bolji način za to nego eliminirati Pompejeva suparnika za upravljanje Galijom, Celera? Bestija nije znao da su se Pompej i Cezar već dogovorili o tome. Ali možda i nije bilo tako.

Možda je Pompej želio da Cezar ode tamo i ne uspije, pa da tako preuzme vlast nakon što neprijatelja omekša njegov kolega iz trijumvirata. U

svakom slučaju, zgodno podmetanje Klodiju preko njegove sestre moglo je samo učvrstiti Pompejev položaj u gradu te u isto vrijeme umanjiti Cezarov uništenjem njegova vjernog sljedbenika.

Ah, da, Bestija, Bestija čiji sam glas prepoznao na Vatikanskom polju, iako ga je prigušivala maska. Mogao sam to ranije shvatiti da nisam bio toliko ustrašen. Bestija, kojeg sam vidio večer prije toga s licem obojenim grimiznom bojom, ne zato što je bio izabran za Kralja luda, nego zato da prikrije tragove koje mu je na licu ostavio moj cest.

Čudio sam se njegovoj lukavosti i smionosti. Postigao je svoje ciljeve zaobilazno i vješto je prikrivao tragove. Pogriješio je samo dvaput: propustio je skloniti kratki spomen Harmodijina ubojstva u tabulariju i nije ubio roba kojeg je poslao u Cererin hram. Zapravo, tri puta. Nije me uspio ubiti. Zbog posljednje će pogreške zažaliti.

13.

Bio je kasno popodne kad sam dovršio pismo, smotao ga i zapečatio.

"Hermese!"

Mladić je došao do mog stola. Gotovo se oporavio od sinoćnjeg pretjerivanja. Pružio sam mu pismo.

"Ondesi to u kuću edila Lucija Kalpurnija Bestije. Nalazi se negdje na Aventinu."

"Na Aventinu!" zastenjaio je. "Zar to ne može čekati do sutra?"

"Ne, ne može. Predaj to pismo vrataru i reci mu da je krajnje hitno. Nemoj čekati na odgovor; samo se okreni i vrati ravno ovamo. Ne gubi vrijeme."

Nešto u tonu moga glasa probilo se kroz maglu njegova mamurluka, pa je izgubio uobičajenu drskost. Kimnuo je i otišao.

Otvorio sam komodu s oružjem i izvadio mačeve. Moj vojnički mač bio je malo previše glomazan za moje potrebe, pa sam odabrao manji *gladius* kakav se koristio u areni. Bio je tanak, s naoštrenim rubovima da žešće zasiječe, i imao je dugački istanjeni kraj za probadanje. Provjerio sam rubove, pronašao nekoliko mjesta na kojima je bio malo tup pa ih lagano naoštrio malenim brusnim kamenom. Zatim sam učinio isto s bodežom.

Kad je sve bilo kako treba, sjeo sam i gledao kroz prozor prema zapadu.

Olujni oblaci gomilali su se nad Kapitolijem, crni i zlokobni. Malo sam prillegao skupljajući snagu. Usprkos napetosti zaspao sam.

Probudio sam se kad se Hermes vratio. Spustio se suton i čuo sam grmljavinu u daljini. Ustao sam, znatno osvježen i neobično smiren.

Odlučio sam što poduzeti i to ću provesti do kraja, bez obzira na cijenu.

"Dobio ga je", izvijestio me Hermes. "Vratar je rekao da je kod kuće i da će mu ga odmah predati." Pogledao je oružje koje je ležalo pokraj mog noćnog ormarića. "Što ćeš učiniti?"

"Ništa čime bi se ti trebao zamarati", rekao sam mu i zavezao lovačke čizme. "Donesi mi moj tamni plašt." Stavio sam vojnički pojas i pričvrstio ukoričene mačeve na njihove privjeske. Onda sam gurnuo cest pod pojas.

Hermes mi je pružio plašt pa sam ga prebacio preko ramena, skrivajući tako oružje. Na lijevom mi ga je ramenu pričvrstio galskom kopčom.

"Bolje da idem s tobom", rekao je Hermes.

"Ne bi imalo smisla. Ostani tu i budi spreman otvoriti mi vrata kasnije noćas."

"A ako se ne vratiš?" Bio je posve ozbiljan, što je za Hermesa bila rijetkost.

"Bit ćeš zbrinut", rekao sam mu.

"Daj da ti nosim drugi mač", nagovarao me.

"Dirnut sam tvojom odanošću, Hermese, ali nisam te još poslao u *Iudus* na obuku. Ili će stvari noćas upaliti kao što se nadam, ili neće. Ni u kojem slučaju tvoja prisutnost neće pomoći, a ti bi se izložio nepotrebnoj opasnosti. A sada moram ići."

Hermesove oči bile su malo suzne kad mi je otvorio vrata. Uistinu, uopće nije bio tako loš mladić, kad bi mu bio dobar dan. Vrata su se zatvorila za mnom s velikom konačnošću. I tako sam krenuo na još jedan dugačak hod kroz rimske ulice, koji će mi možda biti i posljednji. Svjetlost je brzo iščezavala i uskoro će biti mračno kao u rogu. Ružni oblaci sada su se skupljali visoko iznad Kapitolija i kroz njih su paralele hirovite munje. Mi Rimljani volimo znamenja i bilo je potpuno pravedno i prikladno da noćasnja budu tako zlokobna. Nekome će se nešto gadno noćas dogoditi.

Stigao sam do sjeveroistočnoga kraja Foruma i skrenuo na Sveti put. Tama je bila takva da su i najbjelje zgrade bile gotovo nevidljive, pa sam s vremena na vrijeme morao zastati i čekati sjaj munje kako bih ponovno pronašao smjer. Onda sam se našao na vijugavoj ulici koja se penje na Kapitolij. Sve žešći vjetar povlačio mi je plašt, no još uvijek nije kišilo.

Rimsko pravo i rimski sudovi najbolji su na svijetu, no ponekad i oni podbace. Vrlo pametni i nemilosrdni ljudi znaju kako izigrati zakone, kako iskoristiti sudove za vlastite interese, kako navesti porotu na krivi trag i iskoristiti moć ambicioznih voda ogranaka kako bi osigurali vlastitu zaštitu. Neki od najgorih ljudi u Rimu bili su naši javni dužnosnici, a oni su najbolje poznavali pravo. U takva vremena čovjek koji ljubi rimske zakone i običaje mora ih kršiti kako bi pravda bila zadovoljena. Na vrhu Kapitolija popeo sam se stubama velikog

Jupiterova hrama. Maleni plamen zadimljene vatre gorio je na oltaru ispred ulaza u hram. Unutar hrama kip boga koji ulijeva poštovanje bio je maglovito osvjetljen mnoštvom uljnih svjetiljki. Isukao sam mač i odrezao mali pramen kose, koji sam spustio na ugljen kod oltara. Dok je cvrčao i dimio se, zazvao sam boga jednim od njegovih brojnih imena.

"Jupiteru Tarpeju koji kažnjavaš krivokletnike, one koji krše prisege i izdajnike, čuj me! Zakoni ljudi i zajednice tvoga svetoga grada nisu dostatni, i moram poduzeti mjere u tvoje ime. Ako ti moja djela nisu po volji, kazni me kako ti drago." Učinio sam sve što sam mogao. Spustio sam se stubama i prešao široki prolaz do strmoga južnog ruba Kapitolija koji gleda na trijumfalni put. Zatim sam čekao. Znao sam da u hramu mora biti barem jedan čuvar koji pazi na svjetiljke, ali činilo se da inače imam cijeli vrh za sebe.

Onda je bljesak munje otkrio osamljeni lik koji se teško uspinjao. Kad je došao do vrha i izašao na plato ispred hrama, stao je i ogledao se oko sebe.

"Tu sam, Lucije", rekao sam. Okrenuo se te sam vidio sjaj njegovih zubi kad se nacerio. Polagano mi je prišao. Kao i ja, imao je tamni plašt, u kojem je izgledao krupniji nego što sam ga se sjećao. Kukuljica mu je bila podignuta, pa sam vidio više od očiju i zubi.

"Zapanjen sam što si uistinu došao sam", rekao sam.

"Znam da si čovjek od riječi, Metele, a ne očekujem da će mi trebati pomoć. Bilo je to najčudnije pismo koje sam ikada primio: *Ubojstvo, trovanje, izdaja, oskvrnuće. Noćas ću biti na vrhu Kapitolija, sam, ili se vidimo na sudu. Iznimno jezgrovito.*" "Uvijek sam se ponosio svojim dobrim proznim stilom. Bi li mi mogao odgovoriti na nekoliko pitanja prije nego što počnemo?" Podigao je pogled. "Nećeš dugo, zar ne? Počinje kišiti, a mrzim kisnuti."

"Bit ću kratak. Je li to sve bilo Pompejevo maslo?"

"Nikako. Znaš kako se služi velikanima, Decije. Pokušaj učiniti što oni žele, pogotovo manje ugodne zadatke, a da ne čekaš da ti oni to kažu.

Tako njihove ruke ostaju čiste, no svjesni su koliko ti duguju."

"A tvoj gnusni vještiji kult? Kako si se upleo u takvo što?"

"Decije, postoji mnogo takvih tajnih religija u Italiji, a ja sam iniciran u nekoliko njih. Mračni bogovi mnogo su zanimljiviji od ekipe s

Olimpa.

Štovanje takvih bogova pruža pravo osobno iskustvo umjesto kolektivnoga građanskog događaja kakve osigurava državna vjera.“

"Već sam vidio da gajiš malo poštovanja prema bogovima", rekao sam.

"Zato što si tako bacio Aristona s Drvenog mosta. I posebno ti zamjeram što si poslao ljude da me ubiju na Saturnalije, kad se ne smije pogubiti čak ni one koji su osuđeni. I zašto tako loši ubojice?"

Slegnuo je ramenima. "Ja nisam bogat čovjek. Svi zbilja dobri ubojice rade za Milona ili Klodija, pa ih nisam mogao unajmiti. A morao sam koristiti neke koji nisu iz grada i koji me ne mogu prepoznati po viđenju. Sad ti meni nešto odgovori. Kako si sve to shvatio?"

I tako sam mu rekao u čemu je pogriješio.

"Neka mi to bude pouka", rekao je potišteno. "Uvijek dobro počisti za sobom, pa makar to značilo još nekoliko ubojstava." Oluja se brzo približavala. Munje su bljeskale gotovo stalno, a vjetar je šibao suho lišće tako jako da je ubadalo pri udarcu. Otkopčao sam plašt i pustio da padne.

"Idemo to dovršiti", rekao sam i izvukao mač. Morao sam podići glas kako bih nadjačao vjetar.

Ponovno se nacerio. "Dakle imat ćemo vlastitu malu *muneru*?"

Tu, na posvećenom tlu? Zar se ne bojiš da ćeš razgnjeviti Jupitera?"

"Ako je tako, može nas udariti obojicu. Ima dovoljno spremne municije."

"Uistinu ima. Pa, došao sam sam, Decije, ali nisam došao nepripremljen."

Odbacio je kukuljicu, pa sam vidio da ima kacigu. Onda je skinuo plašt.

Imao je štit, maleni četvrtasti štit *parma* kakav nose trački gladijatori.

Također i oklop od pletene žice na prsima te oklop na obje goljenice. Nije ni čudo što je izgledao tako krupno.

"Ovoga puta tvoj mali cest neće biti dovoljan da okrene stvar u tvoju korist, Decije. Šteta što tu nije *editor* da nam da signal za početak."

Posegnuo sam u svoj pojas i navukao cest na zglobove prstiju. "Neka Jupiter odluči. Kod sljedećeg praska groma."

Napeto smo čekali nekoliko sekunda, a onda je munja bljesnula tako blizu da je prasak groma odjeknuo gotovo u istom trenutku. Napali smo prije nego što je zvuk odjeknuo. Bestija je napao držeći štit visoko ispred sebe.

Mač, veliki legionarski *gladius*, držao je nisko, čvrsto uz desni bok s vrhom lagano podignutim uvis. Svojim manjim mačem mahao sam mu ispred očiju kako bi podigao štit, a u isto sam vrijeme udario niže, ciljajući bedro iznad oklopa. Spustio je donji rub štita i lako se zaštitio. Istodobno je snažno udario mačem. Uvukao sam trbuh i okrenuo se udesno, za centimetar izbjegnuvši njegov mač.

Posebno sjajna munja obojicu nas je zaslijepila na trenutak, pa sam odskočio unatrag izvan njegova dosega. Kiša je sada počela jako padati, i uz svjetlost sljedeće munje sagnuo sam se da podignem plašt lijevom rukom. Na sreću, bez obzira na cest mogao sam manevrirati prstima.

Beštija me napao kad sam bio nagnut te sam nespretno odskočio kako bih izbjegao oštricu njegova mača, no zamahnuo je i štitom i pogodio me postrance u glavu.

Pao sam na tlo i počeo udarati. Zbacio sam ga. Pao je uz tresak. Ustao sam te se istog trena bacio na njega dok se pridizao na koljena, očajnički mašući štitom. Napao sam ga preko štita i pokušao mu doći do vrata iznad oklopa, no njegov je štit odbio udarac u posljednji tren i umjesto toga sam mu dohvatio nadlakticu ispod kratkoga željeznog rukava.

U međuvremenu je vrh njegova mača ponovno tražio moj trbuh. Odbacio sam ga plaštem, no probio je tkaninu i zarezao mi nadlakticu. Odskočio sam psujući, a on se podigao na noge kad nas je ponovno na trenutak zaslijepila nova munja. Iskoristio sam predah kako bih pomaknuo prste lijeve ruke i uvjerio se da nisam paraliziran. Beštija je bio snažan, brz, dobro uvježban i dobro naoružan, a ja sam bio u velikoj, velikoj nevolji.

Kod sljedećeg bljeska bacio sam mu plašt u lice da ga zaslijepim, no on je zamahnuo mačem, koji je probio plašt. Dok sam izbjegavao sljedeći udarac, poskliznuo sam se na mokrom pločniku. Ponovno me napao te sam mu bacio razrezani plašt u lice i potrčao nekoliko

koraka dok se nisam maknuo s pločnika i čvrsto stajao na grubom kamenu.

Bio je odmah iza mene. Pokušao sam se prisjetiti onih pametnih poteza koje su me naučili u *ludusu* prije mnogo godina. Ponovno visoko podignuta štita, bacio se na moja prsa. Kako nisam imao štita, mogao sam se braniti samo mačem, iako je to iznimno opasno i koristi se samo kao očajnički čin. Ja i jesam bio očajan. Naša su sječiva odzvanjala, a onda sam ga bacio na svoju lijevu stranu. Odmah sam mačem udario u njegov štita, pomaknuo ga udesno i time stvorio prostor. Bacio sam se na njega objema rukama. Mač mi se uhvatio u njegov prsni oklop i nije ga mogao probiti, no moj je cest raspalio po bočnom dijelu kacige, što ga je zaljuljalo. Pao je i ja sam skočio na njega. Prekasno sam vidio kako podiže nogu. Ukrašena bronca njegova oklopa za goljenice zabila mi se u lice, i osjetio sam kako kost u mom dugom metelovskom nosu popušta uz zvučno krckanje.

Zateturao sam unatrag, a pred očima su mi bliještala svjetla sjajnija od munja. Krv je prokuljala na prednji dio moje tunike i pao sam. Osjetio sam hrapavi kamen Kapitolija na leđima. Dok je ustajao, Bestiju je zaslijepila još jedna munja, a ja sam zatresao glavom u pokušaju da razbistrim pogled. Kad sam progledao, stajao je iznad mene, a mač mu je bio iza desnog ramena. *Gladius* je namijenjen za probadanje, no iznimno dobro reže i sada se spuštao udarcem koji rascjepljuje lubanju.

Voden slijepim instinktom, podignuo sam lijevu ruku. Bolje je izgubiti ruku nego glavu. Osjetio sam šok sve do ramena kad me mač udario.

Prerezao je povez mojega cesta. Oštri čelični rub zario se u mekšu broncu i na tren ostao tamo.

U tom trenu moj je mač vijugavo prošao ispod njegova štita i iznad goljeničnog oklopa. Onda sam ga povukao natrag te zarezao nutarnji dio njegova lijevog bedra. Osjetio sam kako rub mača struže po kosti; kad sam ga izvukao, veliki mlaz krvi potekao je iz prerezane arterije. Krv me zapljusnula po licu, rukama i psima prije nego što sam mogao odskočiti, no kad sam stao na noge, Bestija je stajao tamo kao žrtveni vol kojeg je ošamutio udarac čekića.

Mač i štit ispali su mu iz beživotne ruke i prvi sam put shvatio da stojim na vrhu Tarpejske stijene, samo nekoliko centimetara od njezina ruba.

Ništa ne može spasiti čovjeka kojem je prerezana arterija, a ja nisam želio da Beštija tako umre.

Zgrabio sam ga za ruku i okrenuo ga prema rubu litice baš kad je munja obasjala Forum u daljini ispod nas.

"Nema časne smrti za tebe, Bestijo!" obavijestio sam ga. "Ovako mi pogubljujemo izdajice!" Stavio sam mu čizmu na stražnjicu i gurnuo ga.

Imao je dovoljno snage da zavrišti dok je padao. Umorno sam se okrenuo i napustio stijenu za pogubljenje. Prešao sam pločnik natopljen kišom, stao u podnožju stuba pred hramom i raširio ruke.

"Jupiteru, donositelju kiše!" povikao sam. "Jupiteru, najbolji i najveći, čuj me! Jesam li ti udovoljio? Umrlijam sam krvlju, pa ne mogu ući u tvoj hram, ali stojim ovdje i čekam tvoju presudu!" Dugo sam čekao promatrajući boga u hramu, no više nije bilo munja ni groma. Kiša je počela jače padati. Još sam jednom spremio mač u korice i zataknuo cest ispod pojasa.

Polagano sam se spustio vijugavom cestom po Kapitoliju.

Mnogo prije nego što sam stigao do mračnog Foruma, Jupiterova dobra kiša sprala je svu krv s mene.

Ovi su se događaji zbili 695. godine od nastanka grada Rima, za vrijeme konzulata Marka Kalpurnija Bibula i Gaja Julija Cezara.

GLOSAR Definicije se odnose na 695. godinu Republike.

Acta Diurna. Doslovno "dnevne stvari"; obavijesti o novostima iz senata i drugim novostima koje su se svakodnevno urezivale na kamene ploče i postavljale na Forum. Vjerojatno ih je uveo Julije Cezar kada je bio edil te su odmah stekle veliku popularnost. Bile su to novine toga doba.

Balnea. Rimska kupališta bila su javna te su služila kao omiljena sastajališta za sve društvene slojeve. Običaji su se mijenjali s vremenom i mjestom. U

nekim mjestima postojala su zasebna kupališta za žene i za muškarce. U

Pompejima je postojalo kupalište sa zidom koji je dijelio mušku i žensku stranu. Ponekad su se žene koristile kupalištima ujutro, a

muškarci popodne. Katkad je zajedničko kupanje bilo dopušteno. *Balnea* su u republikansko doba bila mnogo skromnija od velebnih struktura u kasnijem Carstvu, no neka impozantna kupališta izgrađena su tijekom posljednjih godina Republike.

Bazilika. Sastajalište trgovaca i mjesto zasjedanja sudova.

Braća Grakho. U drugoj polovini drugog stoljeća pr. Kr. braća Tiberije i Gaj Grakho borili su se kao pučki tribuni za prava urbane i ruralne sirotinje, iako su bili pripadnici plemstva. Senat ih je smatrao opasnim radikalima.

Tiberija je ubila svjetina, a Gaj je bio primoran napraviti samoubojstvo.

Naposljetku je senat usvojio gotovo sve njihove reforme. Plebejci su ih duboko štovali. Njihova majka Kornelija uvijek je nazivana majkom Grakho i postala je uzor rimske majke koja je podigla sinove da služe javnom dobru bez obzira na cijenu.

Cirk. Rimsko trkalište okruženo tribinama. Prvi cirk, a ujedno i najveći ikada izgrađen, bio je Veliki cirk (Circus Maximus) i nalazio se između brežuljaka Palatina i Aventina. Kasnije sagrađeni manji cirk, Circus Flaminius, nalazio se izvan gradskih zidina, na Martovu polju.

Ekviti. Isprva građani koji su bili dovoljno imućni da nabave konja i bore se u konjici; poslije je taj pojam označivao viteški status za čije je stjecanje trebalo zadovoljiti određeni imovinski kriterij. Vitezovi su činili bogati viši srednji stalež.

Eleuzinski misteriji. Najslavniji kult misterija drevnoga svijeta. Njihov je točan oblik nepoznat jer je iniciranima bilo zabranjeno raspravljati ili pisati o njima. Obred inicijacije trajao je nekoliko dana i čini se da je uključivao post i silazak u podzemlje. Kulminirao je nekom vrstom demonstracije života nakon smrti.

Ciceron, racionalan i skeptičan čovjek, bio je iniciran i nazvao je to iskustvo najdojmljivijim u životu, tako da je to zasigurno bio impresivan obred.

Fasces. Snop pruća svezan crvenom vrpcom oko sjekire. Simbolizirao je moć rimskoga magistrata da okrivljeniku odredi tjelesnu ili smrtnu kaznu.

Nosili su ga liktori koji su pratili kurulske magistrate, svećenika boga Jupitera (*flamen Dialis*) te prokonzule i propretore kao upravitelje

provincija.

Forum. Trg koji je služio kao okupljalište i tržnica. Glavni forum bio je *Forum Romanum*, smješten u dolini okruženoj brežuljcima Kapitolijem, Palatinom i Celijem. U okolici Foruma nalazili su se najvažniji hramovi i javne zgrade. Rimski građani ondje su provodili veliki dio dana. Na Forumu su se za lijepa vremena održavali sudski postupci na otvorenome. Nakon što je Forum Romanum popločen i namijenjen isključivo javnim poslovima, tržnica je s njega preseljena na *Forum Boarium*, Stočni trg, pokraj Velikog cirka. Mali dućani i štandovi ipak su se zadržali duž njegovih sjevernih i južnih rubova.

Haruspik. Član kolegija etrurskih tumača znamenja koji su odgonetali volju bogova promatrajući utrobu žrtvovanih životinja.

Homo novus. Doslovno "novi čovjek"; čovjek koji je prvi u svojoj obitelji obnašao kurulsku službu u Rimu i time obitelji pribavio plemićki status.

Imperium. Drevna ovlast nekadašnjih rimskih kraljeva da okupljaju i vode vojske, izdaju zapovijedi i zabrane te određuju tjelesne i smrtne kazne. U

doba Republike imperijalne ovlasti dijelili su konzuli i pretori, no njihove odluke vezane uz civilna pitanja podlijegale su žalbama i intervencijama tribuna, a nakon odlaska iz službe mogli su odgovarati za svoja djela. Samo je diktator imao neograničeni *imperium*.

Insula. Doslovno "otok". Samostojeća zgrada ili stambeni blok za iznajmljivanje siromašnim obiteljima.

Kurija. Senatska vijećnica smještena na Forumu. Isto se odnosilo i na mjesto za politička vijećanja općenito. Postojale su Hostiljska kurija, Pompejeva kurija i Julijanska kurija. Prema tradiciji, bile su smještene tako da gledaju u nebo kako bi se moglo proučavati znamenje.

Legija. Naziv za rimske vojne jedinice, veličine oko 6000 ljudi. Putem vojnika legija Carstvo je moglo kontrolirati goleme teritorije i narode. Bile su poznate po disciplini, obuci, sposobnosti i vojnim postupcima.

Liktori. Čuvari, obično oslobođenici, koji su pratili magistrate i svećenika boga Jupitera (*flamen Dialis*) te pritom nosili *fascēs*.

Sazivali su skupštine, prisustvovali javnim prinošenjima žrtve i izvršavali dosuđene kazne.

Ludus (mn. ludi). Službene javne igre, utrke, predstave itd. Tako se nazivala i škola za gladijatore, iako se gladijatorske predstave nisu ubrajale u *ludi*.

Martovo polje. Polje izvan starih gradskih zidina koje je prije služilo kao vojničko zborište i vježbalište, nazvano po oltaru bogu Marsu. Ondje su se sastajale narodne skupštine u doba Republike.

Mološki psi. Ogromni psi, u drevna vremena poznati po surovosti. Iako vjerojatno nisu bili pravi lovački psi, isprva su se koristili kao lovački psi, no trenirali su se za borbu. Služili su za pogubljenje zločinaca u areni i progon odbjeglih robova. Vojsci su služili za hvatanje neprijatelja u bijegu.

Nepoznato je kako su izgledali, no općenito se smatra da su bili zastrašujući.

Mundus. Prolaz u podzemlje. Bilo ih je nekoliko diljem Mediterana. Služili su za obrede koji su uključivali ktonska (podzemna) božanstva i za prenošenje poruka mrtvima.

Municipia. Gradovi koji su isprva imali različite stupnjeve rimskoga građanskog prava. Građanin iz municipija mogao je obnašati bilo koju državnu službu. Primjer je Ciceron, koji nije potjecao iz Rima, već iz municipija Arpina.

Munera. Posebne igre izvan službenoga kalendara na kojima su se prikazivale gladijatorske borbe. Izvorno su to bile pogrebne igre i uvijek su bile posvećene pokojnicima.

Narodne skupštine. Postojale su tri narodne skupštine: centurijska skupština (*comitia centuriata*) i dvije tributske skupštine (*comitia tributa* i *consilium plebis*).

Obitelji i imena. Rimski su građani obično imali tri imena. Osobno ime (*praenomen*) bilo je individualno, no bilo ih je otprilike osamnaest: Marko, Lucije itd. Određena osobna imena upotrebljavale su samo neke obitelji: Apije je ime koje su nadijevali samo Klaudijevci, Mamerko samo Emilijevci i tako dalje. Samo su muškarci imali osobna imena. Kćeri su dobivale ženski oblik očeva imena: Emilija je bila Emilijeva kći, Julija Julijeva kći, Valerija Valerijeva kći i tako dalje. Sljedeće je bilo *nomen*. To je bilo ime plemena

[*gens*). Svi članovi *gens*a potjecali su od istoga pretka čije su ime nosili: Julije, Furije, Licinije, Junije i Tulije bila su samo neka od njih. Patricijska imena uvijek su završavala na ije. Plebejska imena često su imala drugačije nastavke. *Stirpsje* bila loza koja je pripadala određenom rodu. *Cognomen* je pokazivao ime *stirpsa*, dakle Gaj Julije Cezar značilo je Gaj iz loze Cezara u rodu Julija. Slijedilo je obiteljsko ime (*cognomen*), često anatomskog podrijetla: Nazon (nos), Ahenobarb (crvenobradi), Sula (prekriven mrljama), Cezar (kovrčavi) i mnoga druga. Neke obitelji nisu rabile obiteljska imena, primjerice Marko Antonije bio je samo Marko Antonije, bez obiteljskog imena.

Druga imena bila su počasna imena koja je senat dodjeljivao zbog iznimnih zasluga ili vrlina: Germanik (osvajač Germana), Afrikan (osvajač Afrikana), Pije (iznimna sinovljeva ljubav) i si. Oslobođeni robovi postajali su građani i preuzimali obiteljsko ime svojih gospodara. Tako je velika većina Rimljana dobila ime, na primjer Kornelije nije bio patricij toga imena, nego potomak oslobođenih robova te obitelji. Robovsko podrijetlo nije se stigmatiziralo.

Posvojenje je bilo često među plemenitim obiteljima. Posvojeni sin preuzimao je ime svog posvojitelja i pridodavao rodovski oblik svojega prijašnjeg nomena. Tako kada je Gaj Julije Cezar posvojio svojeg pranećaka Gaja Oktavija, on je postao Gaj Julije Cezar Oktavije. Sva ta imena upotrebljavala su se u službene svrhe, kao što su službeni dokumenti i spomenici.

U praksi, gotovo svaki Rimljanin bio je poznat po nadimku, koji je obično bio opisne prirode i rijetko pohvalan. Najčešće je to bio latinski ekvivalent nadimaka poput Šepavi, Grbavi, Ljevoruki, Škiljavi, Velikouhi, Čelavi i slično. Rimljani su bili nemilosrdni u pogledu tjelesnih nedostataka.

Oktobarski konj. Svake godine sredinom listopada održavala se konjska utrka u Marsovu čast. Pobjednički se konj žrtvovao te bi mu se odrubila glava, a onda bi se muškarci iz dva dijela grada, oko Svete ceste i Subure, borili za nju nastojeći je donijeti u vlastitu četvrt, gdje bi bila izložena i donosila četvrti sreću sljedeće godine. To je bio tako drevan običaj da se Rimljani više nisu sjećali zašto to čine.

Oružje. Kao i sve drugo u rimskom društvu, stalež je strogo regulirao oružje. Ravni mač s dvostrukom oštricom i bodež legija svrstavali su se u

"časno" oružje. *Gladius* je bio kratki široki mač s dvije oštrice koji su nosili rimski vojnici. Namijenjen je ponajprije probadanju protivnika.

Cest je bila boksačka rukavica napravljena od kožnatih remenčića ojačanih brončanim povezima, pločicama ili šiljcima. Zakrivljeni kratki mač ili bodež

poznat pod nazivom *sika* smatranje "zloglasnim". *Sikama* su se u areni koristili trački gladijatori i nosili su ih ulični razbojnici. Jedan drevni pisac zabilježio je da je zbog zakrivljene oštrice bio prikladan da se nosi u koricama ispod pazuha, što pokazuje da su u davnini postojali gangsteri i tok na ramenu.

Nošenje oružja unutar *pomerija* (drevne gradske granice koju je označio Romul) bilo je zabranjeno, no u nemirnim vremenima taj se zakon zanemarivao. Robovi nisu smjeli nositi oružje unutar grada, no robovi tjelohranitelji mogli su nositi palice. Kada su ulične borbe i ubojstva bili uobičajena pojava, čak su i senatori nosili oružje, pa je i sam Ciceron povremeno nosio oklop ispod toge.

Štitovi nisu bili uobičajeni u gradu, osim kao gladijatorska oprema. Veliki štit legija (*scutum*) bio je previše glomazan na uskim rimskim ulicama, no tjelohranitelji su mogli nositi maleni štit (*parma*) koji su rabile pomoćne trupe s lakim naoružanjem. Takvi su štitovi bili prikladni kada bi protivnici bacali kamenje ili crepove.

Oslobođenik. Oslobođeni rob. Formalnom emancipacijom dobivala su se sva građanska prava osim prava obnašanja javnih službi. Neformalna emancipacija davala je slobodu, ali ne i pravo glasa. Pripadnici drugoga ili najkasnije trećeg naraštaja oslobođenikovih potomaka postajali bi punopravni građani.

Patricij. Plemički stalež Rima.

Plebejac. Svaki građanin koji nije patricij; niži stalež, poznat i kao plebs.

Populari. Stranka pučana.

Princeps. "Prvi građanin" - osobito istaknut senator kojeg su izabrali cenzori. Njegovo se ime prvo prozivalo u senatu i prvi je govorio o svim temama. Poslije je tu titulu prisvojio August kao carsku. Od te riječi potječe riječ "princ".

Proroci. U službi rimske vlade bile su dvije vrste proroka. Auguri su bili dužnosnici koji su pripadali posebnom kolegiju i za Rimljanina je bila velika čast postati članom kolegija augura. Oni su tumačili znamenje povezano s nebesima: munje i gromove, let i neobična ponašanja ptica itd. Za to su postojale precizne smjernice i nije se slijedilo osobnu inspiraciju. Augur je mogao zabraniti javne poslove dok promatra znamenje. Nosio je posebnu togu s prugom zvanu *toga trabea* i zakrivljeni štap *litius*, koji i danas nose biskupi Rimokatoličke crkve.

Druga vrsta bili su haruspici. Oni nisu bili dužnosnici, nego profesionalni proroci, većinom Etrurci. Proučavali su znamenje promatranjem jetre i drugih organa žrtvovanih životinja. Visokoobrazovani Rimljani smatrali su ih varalicama, no plebejci su inzistirali da ih se konzultira prije početka svakog važnog javnog projekta. Službeni rimski proroci *nisu* predviđali budućnost jer je takva praksa bila zabranjena zakonom. Smatralo se da znamenje određuje trenutачnu volju bogova. Znamenje se moralo tumačiti često jer su bogovi uvijek mogli promijeniti mišljenje.

Rostra (jd. *rostrum*). Spomenik na Forumu u sjećanje na pomorsku bitku kod Ancija 338. g. pr. Kr., ukrašen kljunovima neprijateljskih brodova.

Postolje tog spomenika služilo je kao govornički podij.

Saturnalije. Saturnova gozba koja se slavila od 17. do 23. prosinca, raskalašena i bučna svetkovina tijekom koje su se razmjenjivali darovi i podmirivali dugovi, a gospodari su posluživali svoje robove.

Saturnov hram. Državna riznica bila je smještena u kripti ispod tog hrama.

Ondje je bilo i vojno spremište.

Senat. Vrhovno rimsko državno tijelo. Sastojao se od tristo do šesto ljudi, od kojih su svi barem jednom dobili izbore za državnu službu. Senat je bio ključno političko tijelo Republike, no poslije ga je degradirao Sula.

Sibilske knjige. Tajanstvene knjige proročanstava donesene su u Rim u legendarna vremena. Čuvao ih je svećenički kolegij *Quindecemviri* (vijeće petnaestorice) na pedantni rimski način. U krizna vremena senat je mogao naložiti da se konzultiraju Sibilske

knjige. Obično se tumačilo da proročanstva znače kako bogovi žele da se u Rim dovede strano božanstvo.

Tako je u Rimu izgrađen hram božici Cereri, maloazijskoj božici, i mnogim drugima. Kada je božanstvo bilo grčko, obredi su se vršili na grčki, a ne na rimski način.

Službe. Tribun je bio predstavnik plebejaca koji je imao pravo predlagati zakone i uložiti veto na odluke senata. Samo su plebejci mogli obnašati dužnost pučkog tribuna i ona nije posjedovala *imperium*. Postojali su i vojni tribuni koji su se birali među mladićima senatorskoga i viteškog staleža kako bi pomagali generalima. Obično je to bila prva stepenica u političkoj karijeri. Rimljanin koji je počinjao političku karijeru morao se uzdizati kroz niz činovničkih dužnosti. Najniži izabrani činovnik bio je kvestor: nadzornik i blagajnik državne riznice, žitnice i pomoćnik upravitelja provincija. Obavljali su trivijalne i zamorne poslove. Sljedeći su bili edili. To su većinom bili gradski upravitelji koji su vodili brigu o održavanju javnih zgrada, ulica, kanalizacije, tržnica i tome slično. Postojale su dvije vrste edila: plebejski edili i kurulski edili. Kurulski edili mogli su suditi u građanskim sporovima vezanima uz trgovinu i novac, a plebejski edili samo naplaćivati globe. Sve ostale dužnosti bile su im jednake. Edili su također priređivali javne igre. Plaća za službu bila je smiješno mala, no nositelj dužnosti mogao je steći veću popularnost i od koga drugoga, pogotovo ako su igre koje je priredio bile spektakularne. Samo se popularni edil mogao nadati izboru na višu dužnost. Treći su bili pretori, dužnosnici s velikim ovlastima. Oni su bili pravosudni dužnosnici, no mogli su i zapovijedati vojskom. Nakon isteka jednogodišnjeg mandata mogli su upravljati provincijama, gdje su bili u prilici osvojiti, steći ili ukrasti pravo bogatstvo.

U kasnije doba Republike bilo je osam pretora. Najviši položaj imao je *praetor urbanus*, koji je predsjedao građanskim parnicama koje su se vodile između rimskih građana. *Praetor peregrinus* predsjedao je parnicama koje su uključivale strance. Ostali su predsjedali kaznenim sudovima. Nakon isteka mandata bivši pretori postajali su propretori i odlazili upravljati propretorskim provincijama sa svim imperijalnim ovlastima.

Najviši dužnosnik bio je konzul. Imao je najveće ovlasti u Republici. Svake godine birala su se dva konzula. Jednu su godinu oni imali

vodeću političku ulogu i sve druge službenike stavljali u službu rimskog naroda i grada. Taje služba posjedovala puni *imperium*. Nakon isteka jednogodišnjeg mandata bivšem bi konzulu obično bila dodijeljena oblast izvan Rima, kojom je upravljao kao prokonzul. Prokonzul je imao iste znakove službe i jednak broj liktora kao i konzul. U svojoj provinciji imao je neograničenu moć.

Cenzori su se birali svakih pet godina. To je bio vrhunac političke karijere, no cenzorska služba nije posjedovala *imperium* i nakon nje nije slijedilo upravljanje stranom oblašću. Oni su provodili popis stanovništva i procjenu imovine građana, uklanjali nedostojne članove iz senata i dodjeljivali javne ugovore. Mogli su zabraniti određene religijske prakse ili luksuze koje su smatrali lošima za javni moral ili općenito "nerimskima". Birana su dva cenzora i svaki je mogao poništiti odluku onoga drugoga. Obično su se birali među bivšim konzulima, a cenzorska čast smatrala se vrhuncem političke karijere.

Prema Sulinu Ustavu, kvestorska služba bila je minimalni zahtjev za članstvo u senatu. Većina senatora obnašala je isključivo tu dužnost.

Članstvo u senatu bilo je doživotno, osim ako senatora nisu uklonili cenzori.

Nijednog rimskog dužnosnika nije se moglo kazneno goniti tijekom obnašanja dužnosti, no to je bilo moguće nakon isteka mandata. Nezakoniti postupci tijekom obnašanja dužnosti najčešće su bili povod pokretanju sudskog postupka nakon mandata. Najrjeđe su bile diktature. U

izvanrednim okolnostima senat je mogao zatražiti od konzula da imenuje diktatora koji bi imao neograničenu moć šest mjeseci. Za razliku od ostalih dužnosnika, diktator nije odgovarao za svoje postupke tijekom obnašanja dužnosti. Posljednji pravi diktator izabran je u trećem stoljeću po Kr.

Diktature Sule i Julija Cezara bile su neustavne.

SPQR, Senatus populusque Romanus. Senat i narod rimski. Ta je formula utjelovljivala rimski suverenitet. Upotrebljavala se u službenoj korespondenciji, dokumentima i na javnim zgradama.

Svećenstva. U Rimu su svećenici bili državni dužnosnici. Postojale su dvije vrste svećenika: *pontifex* i *flamen*. *Pontifices* su bili članovi

najvišega svećeničkoga kolegija u Rimu. Nadzirali su sva bogoslužja, državna i privatna, kao i kalendar. Vrhovni svećenik bio je *pontifex maximus*, taj naslov i danas nosi papa. *Flamines* su bili visoki svećenici državnih bogova: *flamen Martialis* bio je svećenik boga Marsa, *flamen Quirinalis* svećenik božanstva Romula, a najviši od svih, *flamen Dialis*, bio je visoki svećenik boga Jupitera. *Flamen Dialis* svakoga je mjeseca slavio i nije mogao sudjelovati u političkom životu, iako je mogao prisustvovati sjednicama senata u pratnji jednoga liktora. *Flamines* su bili zaduženi za prinošenje dnevnih žrtava, nosili su specifična pokrivala za glavu i ograničavale su ih mnoge ritualne zabrane.

Još jedan drevni svećenik bio je *Rex Sacrorum*, "kralj žrtvi". Taj je svećenik morao biti patricij i ograničavalo ga je još više zabrana od onih kojima je bio sputan *flamen Dialis*. Ta je svećenička dužnost bila tako bremenita da je postalo teško pronaći patricija koji bi bio voljan preuzeti je.

Strogo gledano, *pontifices* i *flamines* nisu sudjelovali u javnom životu, osim što su solemnizirali zakletve i ugovore, davali božansko odobrenje objavama rata i tome slično. No kako su svi bili i senatori, zabrane nisu imale mnogo smisla. Julije Cezar bio je *pontifex maximus* kad je osvajao Galiju, iako *pontifex maximus* nije smio gledati ljudsku krv.

Tarpejska stijena. Litica ispod Kapitolija niz koju su strmoglavljivani izdajnici. Nazvana je po rimskoj djevi Tarpeji koja je, prema legendi, izdala Kapitolij Sabinjanima.

Toga. Vanjska odora rimskoga građanina. Viši staleži nosili su bijelu, a siromašni i oni koji su bili u žalosti tamniju. Togu pretekstu, obrubljenu grimiznom prugom, nosili su kurulski magistrati, državni svećenici za vrijeme obavljanja dužnosti i dječaci do punoljetnosti. Togu pictu, grimiznu s izvezenim zvijezdama, nosili su generali prilikom slavljenja trijumfa te magistrati kad su priređivali javne igre.

Trijumvir. Član trijumvirata - odbora ili kolegija sastavljenog od trojice ljudi. Najslavniji su trijumvirati Cezara, Pompeja i Krasa te Antonija, Oktavija i Lepida.

Vestin hram. Mjesto gdje je gorjela sveta vatra koju su održavale djevice vestalke i koja je bila posvećena božici kućnog ognjišta. Dokumenti, pogotovo oporuke, pohranjivali su se u taj hram.

Vigil. Noćni stražar. Vigili su imali dužnost privesti zločince uhvaćene na djelu, no osnovna dužnost bila im je protupožarna zaštita. Nisu imali drugog oružja osim štapova i nosili su vjedra za gašenje požara.

Vještice. Rimljani su razlikovali tri vrste vještica. Najbrojnije su bile *sage*,

"mudre žene", travarice specijalizirane za tradicionalno liječenje bolesti i ozljeda. Najzlokobnije su bile *strige*, prave vještice (na modernom talijanskom jeziku *strega* još uvijek označuje vješticu). Mogle su bacati čini, uroke i tome slično. Ljudi su se najviše bojali *venefica*, "trovačica". U davnini su se ljudi nadnaravno bojali otrova i povezivali su ih s čarobnjaštvom, a ne farmakologijom. Kazne za trovanje bile su strašne, čak i prema rimskim standardima. Rimljani su sve vrste vradžbina i magije povezivali s Maržanima, susjednim narodom koji je govorio oskanskim dijalektom.

Zatiberje. Novija gradska oblast na lijevoj ili zapadnoj obali Tibera. Nalazila se izvan starih gradskih zidina.

KRAJ 29.08.2010.

KIKA